

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro klasickou archeologii

klasická archeologie

Martin Trefný

Keltské kmeny v Malé Asii
The Celts in Asia Minor

Disertační práce

vedoucí práce – Prof. PhDr. Jan Bouzek, DrSc.

2007

*Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracoval samostatně
s využitím uvedených pramenů a literatury.*

v Roudnici n/L, 22.6. 2007

.....

OBSAH

<i>PŘEDMLUVA A PODĚKOVÁNÍ</i>	6
1. ÚVOD	7
2. KELTSKÉ KMENY V MALÉ ASII	11
2.1. Geografický a geomorfologický popis Galatie	11
2.2. Historie přítomnosti keltských kmenů v Malé Asii	12
2.3. Společenská a politická struktura maloasijských Keltů	28
2.4. Městská centra Keltů v Malé Asii	37
2.4.1. Ankyra	41
2.4.2. Pessinus	44
2.4.3. Tavium	45
2.5. Kult v centrech osídlení maloasijských Keltů	48
2.6. Historická identita, pojem Galatové, etnikum, jazyk	54
2.7. Soupis galatských vlastních jmen	58
3. ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY LATÉNSKÉHO PŮVODU V MALÉ ASII	74
3.1. Úvod	74
3.2. Spony středoláténské konstrukce	75
3.2.1. Geografické vymezení a jednotlivé skupiny	75
3.2.2. Základní typy na území Malé Asie	76
3.2.3. Analogie v Evropě a datování maloasijských spon středoláténské konstrukce	78
3.2.4. Otázka souvislosti rozšíření spon středoláténské konstrukce a historicky doložených tažení Keltů v Malé Asii	80
3.2.5. Katalog nálezů	84
3.3. Náramky a kruhy	90
3.3.1. Jednotlivé typy a jejich datování	91

3.3.2. Nálezy náramků a kruhů v Malé Asii a jejich možná souvislost s pohyby keltských kmenů	95
3.3.3. Katalog nálezů	96
3.4. Sklo	97
3.4.1. Katalog nálezů	98
3.5. Zbraně a nástroje	99
3.5.1. Katalog nálezů	101
3.6. Mince	102
3.6.1. Ražby tetrarchů	103
3.6.2. Ražby měst	104
3.6.3. Provinciální ražby	105
3.6.4. Mince z hrobu č. 11 z Bogazköy	106
3.7. Galatská keramika	107
3.7.1. Rozšíření	109
3.7.2. Tvary	109
3.7.3. Kvalita keramického materiálu, barvy, výzdoba	110
3.7.4. Postavení galatské keramiky mezi ostatními helénistickými typy východního Středomoří	111
3.7.5. Postavení galatské keramiky ve srovnání s keramickou produkcí maloasijských Frýgů	113
3.7.6. Datování galatské keramiky a otázka její souvislosti se vznikem malované pozdně laténské keramiky v Evropě	114
3.7.7. Výběr nálezů tzv. galatské keramiky z nejvýznamnějších lokalit s jejím výskytem	120

4. ODRAZ PŘÍTOMNOSTI KELTSKÝCH KMENŮ

V HELÉNISTICKÉM UMĚNÍ MALÉ ASIE

	124
4.1. Úvod	124
4.2. Keltové a helénistické sochařství a architektura	125
4.2.1. Skulptury Velkého věnného daru	127
4.2.1.1. Umírající Gal	127
4.2.1.2. Gal zabíjející sebe a svou ženu (skupina Ludovisi)	129
4.2.2. Fragmenty příbuzné skulpturám Velkého věnného daru	130

4.2.2.1.	Hlava Kelta ve Vatikánském muzeu	130
4.2.2.2.	Hlava Kelta v Museo delle Terme	131
4.2.2.3.	Drážďanské torso	132
4.2.3.	Skulptury Malého věnného daru	133
4.2.3.1.	Umírající sedící Gal	133
4.2.3.2.	Mrtvý Gal	134
4.2.3.3.	Gal padající na záda	134
4.2.3.4.	Vousatý Gal klečící na koleni	135
4.2.3.5.	Klečící mladý Gal	136
4.2.3.6.	Mrtvá Amazonka	136
4.2.4.	Památník na Délu	137
4.2.5.	Hlava Kelta z Gízy	139
4.2.6.	Skupina oslepení Polyféma v nymfaiu C. Sextilia Polia v Efesu	140
4.2.7.	Skupina osvobození Prométhea v Pergamu	143
4.2.8.	Tzv. galatomachie v Efesu	145
4.2.9.	Další sochařská zobrazení barbarů	146
4.2.9.1.	Hlava tzv. Peršana	147
4.2.9.2.	Hlava Peršana v muzeu v Clevelandu	148
4.2.9.3.	Hlavy dvou bojovníků ze zámku Fasanerie (Adolphseck) u Fuldy	148
4.2.9.4.	Skupina dvou bojovníků ve Vatikánu	149
4.2.9.5.	Hlava z ostrova Kou	150
4.2.9.6.	Hlava ve Vatikánu	151
4.2.9.7.	Hlava v Leidenu	151
4.2.9.8.	Hlava v Leningradu	152
4.2.9.9.	Torso muže z Magnesie nad Meandrem	153
4.2.9.10.	Torzo Gala v Metropolitním muzeu v New Yorku	153
4.2.9.11.	Hlava Gala z Délu	154
4.2.9.12.	Hlava barbara z Londýna (Melchett Court)	156
4.2.9.13.	Některá další znázornění barbarů	157
4.2.10.	Zobrazení keltských reálií v architektuře	159
4.2.10.1.	Stéla z Kyziku	161
4.2.11.	Katalog A – helénistická skulptura zobrazující jedince keltského nebo pravděpodobně keltského původu	162
4.2.12.	Katalog B - helénistická skulptura se zobrazením artefaktů	

keltské provenience	164
4.3. Keltové a maloasijská helénistická terakota	166
4.3.1. Maloasijské terakoty zobrazující Kelty, jejich charakteristické znaky a jejich vztah k helénistickému sochařství	169
4.3.2. Oděv	171
4.3.3. Zbraně a zbroj	172
4.3.4. Katalog	173
4.4. Toreutika	176
4.5. Prolínání keltského substrátu a helénistické hmotné kultury na příkladu různých typů pohřbů	178
4.5.1. Mohyly u Bolu	179
4.5.2. Mohyly u Karalaru	181
4.5.3. Pohřebiště v Bogazköy	182
5. ZÁVĚR	185
6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY, ZKRATKY ANTICKÝCH AUTORŮ A SEZNAM VYOBRAZENÍ	196
7. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	218

PŘEDMLUVA A PODĚKOVÁNÍ

Předkládaná disertační práce je vyústěním a završením mého studia na Ústavu pro klasickou archeologii University Karlovy v Praze. Je zároveň jakýmsi vyjádřením mého odborného zájmu a mého dalšího směřování, které vždy vyplývalo ze studia jak archeologie prehistorické, tak archeologie klasické. Tímto zájmem je tedy komplexní studium všech podob a forem vztahů, kontaktů nebo vzájemných vlivů mezi civilizacemi antického Středomoří a současnými prehistorickými komunitami zejména v prostoru širší střední Evropy. Toto zaměření a směřování reflektovala již má diplomová práce, která se týkala projevů vzájemných kontaktů mezi oblastí severoitalskou a adriatickou a oblastí, jejímž středobodem je proslulá jihomoravská jeskyně Býčí skála. Tématem disertace je tedy nadále studium koexistence dvou kulturně zcela odlišných celků, přičemž jeden z nich je integrální součástí středomořské helénistické civilizace, zatímco druhý má kořeny v prehistorické Evropě.

Na tomto místě je mou milou povinností poděkovat mým pedagogům, bez jejichž zásadní pomoci, jak v podobě četných konzultací nebo rad, tak v podobě milých neformálních rozhovorů nad danými problémy, by tato práce jen ztěžila vznikat. V první řadě bych velmi rád poděkoval Prof. PhDr. Janu Bouzkovi DrSc. již jen za prostý fakt, že mne přivedl k obecnému zájmu o studium vzájemných vztahů různých kulturních celků během doby železné, jehož vědeckou bázi na evropské úrovni svou badatelskou činností spoluvytvářel a zároveň k zájmu o oblast Malé Asie, díky němuž jsem velkou část lokalit, zmiňovaných v této práci mohl osobně navštívit. Panu profesorovi jsem zavázán též za to, že jsem díky účasti na významné expedici v libanonském Bejrútu v roce 1996 mohl osobně nahlédnout do konkrétních problémů východostředomořské archeologie a v neposlední řadě mu chci vyjádřit vděčnost též za odborné vedení této práce i za četné další konzultace ostatních problémů, které se k jejímu tématu zdánlivě nevztahují, avšak při jejím zpracovávání významně napomohly. Velmi rád chci vyjádřit svou vděčnost též paní Doc. PhDr. Ivě Ondřejové, CSc. a PhDr. Jiřímu Musilovi, PhD. za přátelskou vstřícnost, se kterou ke mně přistupovali během mého studia a za množství času, které mi věnovali při řešení četných studijních i „světských“ problémů. Jsem rád že v závěru této předmluvy mohu upřímně poděkovat svým nejbližším a především své přítelkyni Iloně, za to že mi svým obětavým přístupem vytvořili podmínky, bez nichž by tato práce nemohla být dovedena do konce.

1. ÚVOD

Vztahy mezi civilizacemi antického středomoří a evropskými kulturami v prvním tisíciletí před Kristem se výrazněji projeví ve třech rovinách. Poprvé se tak stalo na sklonku doby halštatské a v časně době laténské, kdy Evropu severně od Alp zasáhl kulturní proud směřující z Itálie a projevující se importy výrobků etruské nebo řecké provenience, doprovázený dalšími nálezy obecně italského nebo severoitalského původu. Etruská expanze do Popádí, stejně jako ztráta politického vlivu a s tím spojené výrazné omezení jejich obchodních možností na jihu po bitvě u Kýmé v roce 474 př. Kr., zřejmě zapříčinily vzrůst zájmu o území severním směrem. V oblastech severně, západně i východně od Alp reagovali příslušníci místní aristokracie na vzrůst tohoto zájmu velmi vstřícně a zboží etruského nebo řeckého původu, ať již šlo o keramiku nebo bronzové nádoby, zde našlo vděčné odbytí. Vstřícná reakce na zboží jižního původu je doložena nejen výše zmíněnými artefakty etrusko řecké provenience, nalézány v regionálních kontextech zaalpské Evropy, nýbrž také procesem imitace a nejrůznějšího napodobování konkrétních výrobků domácími producenty a to nejen v rovině morfologických prvků, ale též co se týče přejímání uměleckých motivů nebo dalších abstraktních prvků, rozvinutých již v duchu domácího uměleckého cítění a řemeslné tradice. Kromě nejcharakterističtějších projevů určitého ovlivnění běžné materiální kultury lze tento proces sledovat dílčím způsobem i v takových odvětvích lidské činnosti, jakým je například stavitelství. Je velmi pravděpodobné, že použití kamene k jiným než fortifikačním účelům, tak jak jej známe v našich podmínkách v rozsáhlejší měřítku od mladší doby bronzové, má alespoň částečný původ v oblasti Apeninského poloostrova nebo ve Středomoří. Jiný původ komplikovaných oltářů podobných staveb, fortifikací opatřených bastiony nebo pódiových systémů určených pravděpodobně k umístění další stavby, tak jak je známe ze středočeské Závisti nebo jihoněmeckého Heuneburgu nelze samozřejmě vyloučit, avšak v situaci, kdy se dosavadní autochtonní stavební tradice ubírá zcela jiným směrem si lze domácí původ těchto staveb jen stěží představit.

Zmíněné procesy a jevy, které nazýváme občas nikoli zcela vyhovujícím a výstižným označením dálkové kontakty je však možno identifikovat ponejvíce v materiální rovině. Nakolik byly tyto vztahy na území severně, západně nebo východně od Alp spojeny i s etnickými kontakty Keltů, Etrusků nebo Řeků nelze zatím podle skrovného počtu indicií přesněji specifikovat, avšak je nutno zdůraznit, že pohyb typických artefaktů určitého kulturního okruhu se nemusí zcela nutně vázat na analogicky probíhající migraci původců těchto artefaktů. Z těchto důvodů lze relativně bez problémů předpokládat samostatný pohyb

dílčích materiálních elementů dané kulturní sféry, např. v rámci dálkového obchodu, probíhajícího na způsob „řetězového modelu“ nebo cíleného transferu artefaktu, učiněného na základě konkrétní objednávky specifikovaného typu dané komodity.

Druhou významnou rovinou vzájemných vztahů mezi severem a jihem byla bezesporu keltská expanze do Itálie na počátku 4. století př. Kr. Kromě takových událostí jako např. vypálení Říma v roce 387 př. Kr., kdy nebyli jeho obyvatelé vzhledem ke stupni zpusťování daleko od přesunu do zcela nového sídla, se tato rovina vzájemných vztahů vyznačovala jedním novým prvkem. Tím byl rozsáhlý přímý kontakt zúčastněných etnik, který zanechal i četné stopy v následném kulturním vývoji. Na jedné straně dochází v Itálii k rozšíření plochých keltských kastrových pohřebišť, typických pro zaalpskou Evropu, na druhé straně se Keltové poprvé v masovějším měřítku seznamují s antickou materiální kulturou, která je stupni kulturního vývoje v jejich domovské oblasti na hony vzdálená. Jedním z možných výsledků tohoto působení mohou být oppida, první sídla urbánního charakteru, vznikající na konci střední a v mladší době laténské v domovském území Keltů.

Třetí důležitou rovinou vztahů mezi antickou civilizací a evropskou pravěkou kulturou představuje průnik keltských kmenů z Balkánského poloostrova na území Thrákie a Řecka a odsud na konci první čtvrtiny 3. stol. př. Kr. do Malé Asie. A právě působení keltských kmenů na území maloasijského poloostrova v helénistickém období je předmětem této práce, jejíž cílem je souhrnné zpracování základních aspektů a projevů keltské přítomnosti v této oblasti.

Za tímto účelem je tato práce rozdělena na několik základních kapitol. V počáteční je zmapována problematika maloasijských Keltů z historického hlediska. Práce se zabývá obdobím od příchodu prvních keltských družin na maloasijské území až po vyhlášení Galatie římskou provincií v roce 25 př. Kr. Stěžejní důraz je kladen na základní historické periody, kterými jsou zejména období od příchodu Keltů do válek s Pergamem, dále období jejich vojenských střetů s Pergamskou říší, tažení římského konzula Manlia Vulsa, pacifikace maloasijských Keltů Pergamem a období galatských tetrarchů, kdy se Galatie stává trvalým spojencem Říma, které je završeno zmíněným vyhlášením provincie Galatie. Kapitola je dále doplněna pokusem o rekonstrukci společenského uspořádání maloasijských Keltů, pojednáním o urbánních maloasijských centrech, ve kterých se výrazně projevil keltský živel a pojednáním o podobě kultovních představ maloasijských Keltů, později silně ovlivněných antickými náboženskými systémy. Nemalá část tohoto úseku práce se též věnuje teoretickým problémům spojeným s charakteristikou identity keltského etnika v antickém prostředí. Tento problém se zdá být ve světle současného poznání skutečně signifikantní, neboť problém

identity může být sledován v rovině historické etnické či materiální. A právě ke všem těmto dílčím rovinám se zaměřují příslušné řádky této práce, týkající se též interpretace rozdílů některých pojmů, používaných při charakteristice určitých etnických skupin ve vztahu k charakteristice konkrétních územních celků. Sledovaný problém je zde řešen i v souvislosti se stále významnějším prvkem, prolínajícím se neustále do obecné interpretace vztahu dvou nesterilně rozvinutých entit, a sice potenciální souvislosti určitého typu materiální kultury s konkrétním etnikem.

Významná část práce je věnována vlastním archeologickým nálezům laténského charakteru z území Malé Asie, které mají buďto přímou souvislost s Kelty a odpovídají nálezům keltského charakteru z laténské Evropy nebo se těmto artefaktům velmi blíží. Jsou zde uvedeny i takové nálezy, jejichž provenience je nejasná, avšak jejich nálezový kontext nevylučuje potenciální souvislost s laténskou hmotnou kulturou. Artefakty zmiňované v této práci jsou typologicky rozčleněny a k většině skupin je doplněn též katalog s pokud možno standardními daty.

Další část práce je věnována velmi důležitému aspektu keltské přítomnosti v Malé Asii a sice reflexi jejich zdejšího působení v helénistickém umění. Stěžejní úlohu mezi ostatními uměleckými projevy zde hraje bezesporu sochařství, které vytvořilo jakýsi archetyp figurálního zobrazení keltského jedince, přejatý později též terakotou nebo toreutikou. Kromě toho patří helénistická sochařská zobrazení Keltů též k celkovým vrcholům antické skulptury jako takové. V závěru této části i jsou nastíněny určité formy symbiózy helénistické materiální kultury a kultury keltské na příkladu různých typů funerálních celků, svědčící o postupné asimilaci tohoto etnika a přejímání lokálních helénistických zvyklostí.

Vlastní závěr práce představuje celkovou konkluzi dané tematiky i se zdůrazněním charakteristických problémů, vztahujících se k dílčím řešeným tématům a rovinám bádání. Práce jako celek představuje pokus o co možná nejširší souhrn všech aspektů daného tématu, se samozřejmým přesahem do příbuzných disciplín a směrů bádání. Snaží se též o co nejkompletnější obrazovou dokumentaci jak artefaktů laténské provenience, tak také dalších typů hmotné kultury u nichž se projevila koexistence dvou zmíněných kulturních celků nebo dokumentaci ostatních typů projevů antické kultury, které se k problematice maloasijských Keltů buď přímo nebo nepřímo vztahují. Až doposud byly problémy historického nebo archeologického charakteru, vztahující se k maloasijským Keltům, řešeny spíše izolovaně a v četných dílčích studiích, zaměřených vždy ke konkrétnímu tématu a pouze s informativním přehledem ostatních relevantních aspektů. Logickou snahou této práce je tedy zaplnit tuto mezeru a poskytnout tak co nejkomplexnější obraz života jednoho historického etnika

v prostředí se zcela odlišnou kulturní, historickou a etnickou tradicí, a to od samých počátků jeho zdejší existence až do období jeho kulturní a částečně též etnické asimilace.

2. KELTSKÉ KMENY V MALÉ ASII

2.1. Geografický a geomorfologický popis Galatie

Oblast Galatie je součástí centrální maloasijské náhorní plošiny (obr. 2). Na severu a severozápadě hraničí s Bithýnií a Paflagonií, na východě s Pontem, na jihu s Kappadokií a Lykaonií a na západě s Frýgií (obr. 3). Jihozápadem Galatie protéká řeka Sangarios (Sakarya), která zde vytváří velký záhyb, směřující k severu a severovýchodu a obtékající vysočinu o nadmořské výšce 670-1020 m.n.m. Vysočina se rozprostírá také východním směrem (Ankyra 850 m.n.m., Magaba 1980 m.n.m.). Naproti tomu území na severu, přiléhající k Bithýnii, je podstatně členitější a vyznačuje se četnými údolími, hřbety a nižšími pohořími. Hlavní řekou ve východní části Galatie je Halys (Kizil Irmak), do kterého vtéká severně od severovýchodní hranice Galatie další významnější tok Kappadox (Delice Irmak). Halys obtéká ve velkém oblouku horský masiv v okolí dnešního města Kirsehir, který náleží ke geologicky nejstarším oblastem Anatolie a dosahuje ve své západní části nadmořské výšky 1500-1600m m.n.m, ve východní části 1900-2100 m.n.m.¹.

Klima ve střední Anatolii je kontinentální a vyznačuje se tedy suchými horkými léty a studenými vlhkými zimami. Zimní a jarní srážky se projevují často jako sněžení, zatímco letní srážky jsou charakteristické v některých regionech a v určitých obdobích jako vydatné deště. Vzhledem ke specifické geologické situaci na řadě míst střední Anatolie, hrají tyto vydatné srážky rozhodující roli při časté erozi. Srážkové výkyvy a vysoké letní teploty (červenec: 22-24 °C) jsou faktory, které omezují výskyt rostlinných druhů pouze na takové, které mají rychlý vegetační vývoj a jsou schopny odolávat těmto klimatickým extrémům. Střední Anatolie je typickou stepní oblastí. V oblastech výše položených travnatých stepí jsou podmínky nezbytné pro růst zejména v blízkosti vodních toků, vliv na typ porostu má však také lidský faktor. V těchto oblastech rostou tedy zejména vrby, topoly nebo platany. Celkový vývoj vegetace se v různých časových údobích poměrně liší a to v závislosti na momentálních podmínkách. Důležitým vegetačním faktorem je též jakost půdy. Celkové rozšíření stepí je důsledkem antropogenní činnosti (intenzivní pastevectví), následkem které vymizely lesy a křovinaté plochy. Spásání rozsáhlých ploch mělo za následek též odplavování půdy během silných dešťů. Přestože k nárůstu činností vedoucích k těmto

---

¹ Strobel - Gerber 2000, 225 ff

změnám vegetačního pokryvu a k degradaci půdy došlo ve velké míře v novodobé historii, je pravděpodobné, že tento proces mohl být započat již mnohem dříve. Není vyloučeno, že k němu mohli přispět i samotní obyvatelé Galatie, jejichž významnou hospodářskou složku tvořilo právě pastevectví.

2.2. Historie přítomnosti keltských kmenů v Malé Asii

Při studiu historické problematiky maloasijských Keltů nelze přejít bez povšimnutí období jejich pronikání na Balkánský poloostrov a do Řecka (obr. 1) jednoduše z toho důvodu, že toto období přímo předcházelo jejich příchodu do Malé Asie. Jednou z prvních zmínek o Keltech je zpráva ², týkající se setkání jejich delegace s mladým Alexandrem Makedonským někde na dolním Dunaji v roce 335 př. Kr. Alexandr pobýval v těchto končinách v souvislosti s tažením proti thráckým Triballům. Pro Lysimachovu dobu zmiňuje Pausanias ³ keltský útok na Thrákii vedený Kambaulem. Další zprávy, týkající se Keltů ⁴, hovoří o jejich bojích s Kassandrem v pohoří Haemus. Markantní změna nastala po Lysimachově smrti v roce 281 př. Kr. Tento vládce zajisté představoval určitou hráz proti keltské rozpínavosti, poněvadž po jeho smrti následoval známý keltský průnik do nitra Řecka, kdy byli zastaveni až při obléhání Delí⁵, přičemž jejich průnik do hloubky řeckého území zanechal stopy i v archeologických nálezech ⁶. S Kelty se v tomto období setkáváme též v Thrákii, odkud známe též jména jejich náčelníků, jako např. Kerethrios, Lutarios a Leonorios, přičemž se dvěma posledně jmenovanými se setkáme ještě na maloasijské půdě. V roce 277/276 př. Kr. došlo v Thrákii k založení keltského státu, v jehož čele stál Komontorios a jehož hlavním centrem bylo město Tylis, jehož poloha nebyla dodnes uspokojivě zjištěna. Historické zprávy, týkající se tohoto útvaru zcela chybí⁷. Polybios ⁸ zmiňuje pouze jeho posledního krále Kavara, který hrál roli prostředníka ve sporu mezi Byzantiem a Bithýnií a Rhodem. Keltské panství v Thrákii muselo mít velmi neblahý vliv na domácí obyvatelstvo, poněvadž Tylisské království bylo mezi lety 218 a 213 př. Kr. smeteno

---

² Arrianos anab. I, 4; Strabon VII 3, 8; nověji zpracovaný přehled hist. zpráv zmiňující Kelty -Tomaschitz 2002, 92-141

³ X 19, 5-6

⁴ Plinius nat. XXXI 30

⁵ Nachtergaele 1977, 15 ff

⁶ cf. zejména tyto práce: Todorovič 1968; Szabó 1968; 1971; Megaw 1968; Maier 1973

⁷ k problematice Tylisského království a obecně Keltů na Balkánském poloostrově cf. např. Domaradzki 1976; 1984; 1995; Frey 1997; Dobránska, Megaw, Poleska (eds.) 2005; Emilov 2005 nebo Bouzek 2005, 105-106

⁸ IV 45, 9-46, 6; 46, 52; VIII 24

thráckým povstáním. Ke zničení Tylisského království došlo však v době, kdy od vstupu keltských hord do Malé Asie uplynulo již zhruba šest desítek let.

Objevení se keltských kmenů na Balkánském poloostrově se jeví jako pozvolné pronikání určitých skupin nového obyvatelstva v několika vlnách. Naproti tomu příchod Keltů na půdu Malé Asie se jednorázově váže ke konkrétní historické události a je pevně časově vymezen. Základním podnětem k tomuto přesunu keltských skupin na maloasijskou půdu byl dynastický spor, odehrávající se v přilehlé Bithýnii. Zdejší král Nikomédés vedl spor o trůn s vlastním bratrem Zipoitem a při jeho vojenském řešení požádal o pomoc keltské oddíly, nacházející se na evropské straně Hellespontu. Jako odměna byla Keltům přislíbena možnost volného plenění na území poraženého nepřítele (země Thynů). Za tímto účelem přepravil Nikomédés na asijskou stranu v attickém roce 278/7 ⁹ zhruba 20 000 osob, z nichž cca 10 000 byli ozbrojení bojovníci. Dle Polybiovyh zpráv dochovaných u Livia ¹⁰ vedl tyto keltské oddíly Leonorios a Lutarios, přičemž druhý z nich se k hlavním vojmům připojil o něco později. Toto Nikomédovo rozhodnutí představuje tedy hlavní podnět, na základě kterého se keltské skupiny objevily na maloasijském poloostrově. Je však nutno zdůraznit, že při charakteristické rozpínavosti a velké mobilitě keltských družin je možno jejich dřívější nebo pozdější příchod do Malé Asie z velkou pravděpodobností předpokládat i bez konkrétního důvodu, kterým bylo jejich využití v Nikomédových službách. Nabízí se otázka, zda-li si Nikomédés byl vědom nebezpečí, které mu od divokých hord, po splnění jejich úkolu hrozí, zvláště znal-li důsledky jejich působení v Řecku nebo v Thrákii. V této souvislosti potvrzují tyto domněnky možnost, podle které chtěl Nikomédés keltské hordy využít v dalších předpokládaných bojích proti budoucímu soupeři, kterým by byl velmi pravděpodobně sám syrský Antiochos ¹¹. Keltové a Nikomédés spolu tedy uzavřeli tzv. symachii, tedy vojenskou smlouvu, mající za cíl spojení antiseleukovské aliance jednotlivých měst a dynastií.

Po splnění svého závazku ve službách bithýnského panovníka a po jeho vítězství v nástupnickém sporu dodržel tento vládce závazek, který ho poutal ke svým keltským spojencům (symmachoi) a vyhradil jim v roce 275/4 př. Kr. východní části severní Frýgie, čímž se Keltové dostali do kontaktu s územím na němž po celou dobu své maloasijské existence sídlili. Již od raných šedesátých let 3. stol. př. Kr. formovali a etablovali tedy Keltové v této oblasti, resp. jejich jednotlivé kmenové složky, představované Tolistobogii,

---

⁹ Pausanias X 23, 14

¹⁰ XXXVIII 16, 2.9; K. Strobel (2006, 100) počítá s množstvím 25 000-30 000 osob nebo s počtem o něco menším přičemž uvádí potenciální zkreslení údajů antických autorů způsobené odhadem skutečného počtu ve velmi běžných řeckých veličinách-myriádách (desítkách tisíc)

¹¹ Stähelin 1907, 7

Tektoságy a Trokmy, základy určitého politicko společenského členění které bylo později nazýváno tetrarchiemi.

Velmi pravděpodobně kolem roku 274/3 př. Kr. získali Keltové další území a sice jako odměnu za služby v rámci symmachie, tentokrát na straně pontských králů Mithridata I. a Ariobarzana. Tímto územím byla hraniční oblast mezi jimi ovládanou severní Kappadokií (tzv. malá Kapadokkie) a tzv. velkou Kappadokií, která náležela do sféry seleukovského vlivu. K dalším územním ziskům náležela také oblast východně od řeky Halys, pozdější kmenové území Trokmů. Pro zajímavost je možno doplnit, že odměna jejímž výsledkem bylo získání těchto území vycházela z angažování Keltů v bitvě, při které odrazili útok ptolémaiovské námořní flotily a která byla součástí konfliktu mezi Mithridatovci a významným přímořským městem Herakleíí Pontskou. Toto území v oblouku řeky Halys se nacházelo v úrodné krajině po obou stranách středního a dolního toku řeky Kappadox¹², s centrem ve městě Tavium, představující významné nadregionální středisko většího významu (viz kapitola 2.4. této práce).

Území, které Keltové získali od Nikoméda I. se rozprostíralo od řeky Halys na západě až po velký oblouk řeky Sangarios a na severu od oblasti Köroglu Daglari až k okraji Velkého solného jezera (Tatta Limne). Na severu hraničilo s územím rozšiřující se Bithýnské říše a s Paflagonií. Severozápad tohoto území byl pak ohraničen západními oblastmi paflagonskými, oblastí Krateie a oblastí Bolu s centrálním osídlením tellového charakteru, počínajícím v rané době bronzové a později označovaném jako Bithynion. Jde o oblasti, které byly po porážce pontského krále Pharnaka v roce 179 př. Kr. odejmuty jeho galatským spojencům a byly přiřčeny částečně k Paflagonii, částečně k Bithýnii¹³.

Tři základní keltské kmeny tvořené příslušníky Tolistobogiů, Tektoságů a Trokmů si rozdělily získaná území se zřejmým ohledem na celkový význam a sílu toho kterého kmene. Podle tohoto schématu osídlili Tolistobogiové, jako evidentně nejvýznamnější a potenciálně nejmocnější kmen, rozlehlou oblast na západě a severozápadě s významným městským centrem Gordiem. Kmen Tektoságů osídlil střední část, východně od členitého území Mürtet Ovasi a východně od pohoří Cal Dagi až bezprostředně k řece Halys. V rámci území tohoto kmene se nacházela malá pánev v jejímž středu je situováno město Ankyra s dlouhotrvající sídelní tradicí. Tato enkláva si však podržela až do 1. stol. př. Kr. nezávislost, přestože byla

---

¹² pojmenování této řeky vychází z achaimenovského výrazu, kterým byl tento region a zároveň celá satrapie označována – Katpatuka/Kappadokia. Politicky byla tato oblast součástí frýžského vlivu se střediskem ve významném městě Pteira v pohoří Kerkenes Dag, od počátku 6. stol. př. Kr. se zde však začal velké míře uplatňovat perský (médský) vliv-Strobel 2006, 96

¹³ k dalším dílčím problémům vymezení hranic galatského teritoria a přisouzení některých městských útvarů nebo některých opevnění Galatům cf. Strobel 1994 a Strobel 2006, 96, pozn. 24

v mnoha ohledech propojena s ostatními přilehlými tetrarchiemi¹⁴. Zbývající kmen osídlil západní část získaného území v ohybu řeky Halysu s hlavním urbánním centrem Taviem (viz výše).

Podle původně Polybiových údajů¹⁵ se dovídáme, že maloasijské Keltové byli rozděleni do zmíněných tří kmenů již od počátku své přítomnosti v Malé Asii. Jména těchto kmenů známe v pozdějším období též z písemných památek nebo z numismatického materiálu. Vedle jmen tří hlavních kmenů uváděných tradičními názvy jsou však známy též jména dílčích složek nebo menších skupin, jako např. Voturi a Ambitiouti, jako skupin náležící k Tolistobogiům nebo Toutobodiaci jako části Tektoságů¹⁶. Plutarchem je zmiňován též kmen Tosiopaiů¹⁷. U dalšího kmene, Rhinoságů, kteří vystupovali jako spojenci (symmachoi) v armádě Antiocha III proti Molónovi¹⁸, nelze spolehlivě určit, zdali náleželi k maloasijským Galatům nebo zdali se jednalo o žoldnéře naverbované již dříve podobným způsobem, jako tomu bylo v případě Agioságů, rekrutovaných pergamským Attalem I.

Kromě toho, že Keltové již v raném období své přítomnosti v Malé Asii získali území tvořící jádro pozdější Galatie, vykazovaly jejich kmeny zároveň značnou mobilitu, přičemž jednotlivé kmeny si v dalším postupu zvolily rozdílné geografické oblasti. Tolistobogiové směřovali do Aiolidy a Ionie, Tektosagové do vnitrozemí Malé Asie a Trokmové na pobřeží Hellespontu. V první fázi jde tedy o zcela odlišné geografické oblasti, než ve kterých tyto kmeny nacházíme později, v době jejich trvalejší vazby na určité území.

První zmínky o kontaktech maloasijských měst s keltskými kmeny svědčí o tom, že Keltové se pokoušeli od samého počátku prosazovat kořistnický a loupeživý systém, někdy též moderně nazývaný „loupeživou ekonomikou“ („Raubökonomie“). Tento systém spočíval ve zcela otevřeném a neskrývaném decimování maloasijských měst nebo jiných sídel, a to za účelem získání kořisti nebo finančního výkupného. Tímto systémem si Keltové vytvářeli ekonomický potenciál pro svou existenci, což jim výrazně ulehčoval fakt, že nebyli nijak vázáni na konkrétní místo a mohli se bez potíží přesouvat. Přestože představovali Keltové pro maloasijská města nezpochybnitelnou regulérní hrozbu, je nutno vzít v úvahu též některá mínění, která úroveň tohoto ohrožení poněkud korigují. Podle jednoho staršího názoru¹⁹ byla

---

¹⁴ Strobel 2006, 97

¹⁵ Livius XXXVIII 16, 11

¹⁶ Plinius nat. hist. V 146

¹⁷ Plutarchos mor. 259a-c, tento kmen nebo tato složka však zatím není přisuzována k žádnému ze třech hlavních kmenů, Strobel 2006, 98, pozn. 30

¹⁸ Polybios V 53, 3

¹⁹ Ramsay 1897, 422

legenda o Galatech součástí systému bájí každého z měst na západním pobřeží Malé Asie a jen nemnoho z nich se zakládalo na skutečných událostech.

Podle Strabóna byla jedním z prvních míst, která přišla do styku s Kelty Trója, zde však Keltové neuspěli. V Milétu údajně Keltové pronikli k městu a zajali větší počet žen, které v chrámu slavili Thesmoporie. Část jich propustili po zaplacení výkupného, část jich musela zůstat v zajetí jako rukojmí ²⁰. Jsou zmiňovány tři milétanky, které spáchaly sebevraždu, aby odčinily zhanobení způsobené Kelty. Tato zmínka však opět směřuje úvahy k autentičnosti některých údajů v těchto zprávách (viz výše), poněvadž analogická situace je známá též z raných římských dějin v podobě sebevraždy Lukrétie, poté co byla znásilněna synem etruského krále Tarquinia Superba. To, že určitá obezřetnost v posuzování zmínek antických autorů o Keltech je na místě, dokládá událost ve městě Kelainai. Zde pomohl obyvatelům proti Keltům říční bůh Marsyas ²¹. Vidíme tedy, že v některých případech jsou zmínky o působení skutečného etnika-Keltů, kladeny do spojitosti s působením mytologických sil. Dle Pausania ²² zachránil božský zásah před Kelty i obyvatele města Themisionion, kteří se na příkaz Apollóna, Herma a Hérakla ukryli v jeskyni a tím unikli keltskému nebezpečí. Další zprávy o působení Keltů na západě malé Asie jsou již poněkud prozaičtější. V Kyziku se údajně dostalo tamním obyvatelům pomoci proti Keltům přímo od pergamského Filetaira. V Priéné je znám výčet zásluh občana jménem Sotas ²³, který vedl proti Keltům statečný odpor a organizoval proti nim obranné boje. V souvislosti s těmito událostmi jsou zmiňovány hrůzné činy Keltů, od vraždění zajatců po vypalování chrámů a ničení oltářů. V Erythrai zvolili obyvatelé k odvrácení keltské hrozby odlišný přístup ²⁴. V jednom lidovém rozhodnutí jsou vychvalováni zdejší stratégové za uvážlivou a zodpovědnou politiku, která představovala zaplacení výkupného hordám, v jejichž čele je zmiňován Leonorios. Současně však muselo město uhradit poplatek též egyptské posádce v místní pevnosti.

V období před válkami s Pergamskou říší se objevují Keltové v několika souvislostech. Během první syrské války, vypuknuvší v roce 274 př. Kr. mezi Ptolemaiem II. a Antiochem I. byli podle Apollonia galatské skupiny, jak již bylo uvedeno výše, angažovány na straně krále Mithridata I. a jeho syna Ariobarzana. Tyto oddíly uštedřily ptolemaiovským vojskům zdrcující porážku a údajně je pronásledovaly až na moře. Podle stupně mobility

---

²⁰ Stähelin 1907, 9

²¹ Pausanias X 30, 9

²² X 32, 4

²³ Hiller von Gärtringen 1906, Nr. 17

²⁴ Stähelin 1907, 10

keltských dužin na maloasijském území a z faktu, že o Keltech slyšíme jak v souvislosti s boji na straně Mithradata a Ariobarzana v oblastech poblíž jižních černomořských břehů, tak s Leonoriovými bandami v oblasti západní Malé Asie, lze soudit, že keltské skupiny se již v této rané době rozdělily do více samostatných skupin. Ve spojitosti s Polybiovy údaji dochovanými u Livia²⁵ lze tedy snad spatřovat v Leonoriových skupinách Tolistobogie a ve skupinách angažujících se v Pontu Tektoságy.

Dalším významným historickým mezníkem je slavná bitva mezi Kelty a Antiochem I. Jako nejpravděpodobnější příčiny tohoto střetu se jeví dvě příčiny. Buďto Keltové představovali reálnou hrozbu pro samotné jádro jeho říše nebo byla problémem možnost jejich využití jako žoldnéřů v různých armádách Antiochových odpůrců, kteří narušovali integritu Seleukovské říše na maloasijském území. Není známo místo tohoto střetu a ani přesný letopočet události. Starší názory kladly tento střet do období kolem roku 270 př. Kr.²⁶, podle některých novějších závěrů k němu mohlo však dojít o několik let později²⁷. Každopádně utrpěli Keltové v bitvě zdrcující porážku a Antiochovi připadl na základě výsledků bitvy titul zachránce (Sótér) před bandami barbarů. Dozvuky bitvy lze vypořádat i v maloasijském koroplastickém umění o desítky let později (viz kapitola *Keltové a maloasijská helénistická terakota*). Význam této bitvy spočívá v tom, že Antiochovým vítězstvím došlo k rozhodnému úderu proti Keltům a ti se stáhli od pobřeží do maloasijského vnitrozemí. Je pravděpodobné, že po této porážce mohli keltské kmeny setrvávat v relativním klidu, nicméně dle Polybiova svědectví dochovaného u Livia²⁸ vybírala maloasijská města v době Antiocha II., syna velkého vítěze nad Kelty, takzvanou keltskou daň (*Galatika*), tedy poplatek, který byl určen jako finanční odvod Keltům. Keltové se však zároveň museli stále uplatňovat i jako nájemní žoldnéři, poněvadž dle Justinianova svědectví²⁹ se v této době neodehrávala žádná bitva bez jejich účasti. Každopádně však porážka Keltů Antiochem I. vytvořila podmínky pro stanovení hranic galatského teritoria na jihu a západě ve vztahu k oblasti seleukovské zájmové zóny, přičemž Keltové představovali v následném období důležité římské, i když poněkud problematické, spojence a to až do porážky Antiocha III Římany.

V období před válkami Keltů s Pergamskou říší se objevují zmínky o nich ještě v souvislosti s kampaněmi proti pontskému obchodnímu přístavu Heraklei, jehož historie se

---

²⁵ XXXVIII 16, 11

²⁶ Stähelin 1907, 14

²⁷ Polenz 1978, 198; K. Strobel (2006, 97) udává jako „pravděpodobné“ datum rok 268 př. Kr.

²⁸ XXXVIII 16, 13

²⁹ XXV 2, 9 ff

nám dochovala v Memnónově zpracování. Stěžejní postavou tohoto dění je nejstarší syn bithýnského panovníka Nikoméda I. Ziaelás, který byl intrikami vyloučen z následnictví trůnu. Uprchl tedy na arménský dvůr, kde žil jako uprchlík a vrátil se teprve po smrti svého otce, mezi léty 264 až 246 př. Kr. Vojsko v jehož čele se vrátil mělo být složeno z galatských Tolistobogiů, přičemž zmínka o nich je nejstarší zprávou s výskytem tohoto konkrétního jména v časově pevně vymezeném intervalu ³⁰. Ziaelás s pomocí galatských žoldnéřů nakonec dosáhl uznání své osoby jako bithýnského krále. I když pominul účel galatské přítomnosti ve Ziaelových službách, provedli Keltové ještě několik výpadů na území Herakleie, pronikli až k řece Kales a obrátili se až po získání bohaté kořisti. Tato událost jednoznačně dokládá proměnlivost chování Keltů při svých taženích a svědčí též o tom, že zisk a kořist byly primárními cíli jejich podnikání, přičemž za účelem co nejefektivnějšího dosažení těchto cílů byli Keltové ochotni žoldnéřské spojení nebo následné kořistění na vlastní pěst flexibilně kombinovat.

Ke druhému vpádu na území Herakleie došlo poté, co její občané podpořili dodávkami obilí boj Pontské říše proti Galatům. V odvetu za narušování jejich bojového úsilí a napomáhání jejich nepříteli, vtrhli Keltové na území Herakleie. Poněvadž nebyli schopni dobýt město chráněné opevňovacím systémem, soustředili se na pustošení území mimo město. Toto však činili tak dlouho a důkladně, až přinutili občany Herakleie k vyplacení tučného výkupného, které činilo 5200 zlatých statérů ³¹.

Významnou roli sehráli Galatové též ve sporu dvou seleukovských bratří. Antiochos Hierax je využil proti Seleukovi II. Kallinikovi a tito mu dopomohli k významnému vítězství v bitvě u Ankyry. V jeho galatském vojsku však později vypukla vzpoura a Antiochos byl nucen jim vyplatit určitou sumu a uzavřít s nimi smlouvu o spojení. Nyní však již ve spolku vystupovali Galaté jako samostatný spojenec a nikoli jako pouhá vojenská námezdní síla.

Situace maloasijských keltských kmenů se podstatně změnila po smrti pergamského Eumena I. a nástupem jeho následníka Attala I. Je pravdou, že před tímto okamžikem náleželo území města Pergama k oblastem, kam taktéž směřovaly nájezdy keltských kmenů a jeho vládce je držel v povzdálí pouze za cenu obvyklého placení tributů ³². Ke změně však dochází se zmíněným nástupem energického Attala. Jeho význam spočívá zejména ve faktu, že reprezentoval prvního vůdce celé Malé Asie, který se rozhodl odmítnout Keltům

---

³⁰ Stähelin 1907, 16

³¹ Ibidem, 17

³² Livius XXXVIII 16, 12

vyplácení tributu, i s vědomím, že tento krok s velkou pravděpodobností vyprovokuje jejich vojenskou reakci. Poněvadž tributy placené bohatým Pergamem musely tvořit podstatnou část příjmu Keltů a jeho odmítnutí jim působilo finanční ztrátu, nenechala reakce Keltů na sebe dlouho čekat. K první bitvě došlo v oblasti u pramene řeky Kaiku. Pramen této řeky se nachází v Mýsii, což potvrzuje údaj Pausania ³³, který sem lokalizuje tuto bitvu. O Attalově vítězství se zmiňuje Polybios, jehož informace se dochovala v Liviově díle ³⁴. Vítězství v této bitvě bylo bezesporu důležitým mezníkem, nešlo však zřejmě o zdrcující porážku Keltů, poněvadž další důležité střetnutí bylo na spadnutí. Tolistobogiové, účastníci se bitvy, kteří se nesmířili se svou porážkou se obrátili na své keltské soukmenovce Tektoságy a na seleukovce Antiocha, se kterým byli dosud ve spojení z předchozích válečných událostí. Toto vojsko se znovu střetlo s Attalem, tentokrát v blízkosti samotného Pergamu. Přesná lokalizace bitvy je neznámá, k dispozici je pouze Polybiův údaj ³⁵, že ke střetu došlo v blízkosti Afrodityny svatyně. Také v tomto boji byly spojené keltské kmeny a Antiochovy družiny Attalem poraženy. Pozoruhodný je však fakt, že v prvním střetu u řeky Kaikos šlo pouze o samotné Tolistobogie, ve střetu druhém šlo již o spojené keltské družiny a Keltové zde nehráli roli pouhých námezdních žoldnéřů, nýbrž roli spojence a patrně též roli organizující síly.

Obě tyto bitvy, které se odehrály patrně kolem roku 230 př. Kr. ³⁶ ukázaly, že keltské hordy nejsou nepřemožitelné a měly též nezanedbatelný význam pro další vývoj Pergamské říše minimálně v tom, že Attalos dosáhl podobně jako před ním Antiochos I. přídomek Sótér a takto byl nadále oslavován. Důležitým faktem bylo též získání královského titulu, nejen pro svou osobu, ale i následně pro další vládce tohoto království.

Attalos I. však dokázal keltské hordy také využít. Šlo o spor s Achaiem, který byl nejprve vyslán do Malé Asie, aby učinil přítrž rozpínání se Pergamské říše. Achaios pokračoval ve své snaze, avšak posléze již nikoli jako zástupce seleukovské moci, kterou byl vyslán, nýbrž jako samostatný panovník, kterým se sám prohlásil. Za účelem zastavení Achaia angažoval Attalos do svých služeb keltské bojovníky, které přepravil i s ženami a dětmi z evropského thráckého území ³⁷. S těmito bojovníky vytáhl nejprve do Aiolidy a následně do dalších oblastí až k řece Megistos. Zde Attala a jeho vojsko zastihlo zatmění slunce (r. 218 př. Kr.), které jeho galatské spolubojovníky vystrašilo natolik, že se nadále

---

³³ I, 25, 2

³⁴ XXXVIII 16, 14

³⁵ XVIII 2, 2; XVIII 6, 4

³⁶ Stähelin 1907, 23-24

³⁷ Polybios V 111, 2

odmítali účastnit tohoto tažení. Poněvadž se Attalos obával, že galatské oddíly by při nátlaku mohly přeběhnout k jeho soupeři Achaiovi, raději je sám dovedl k Hellespontu a vykázal jim zde stálá sídla ³⁸. Svého cíle, kterým bylo opětovné ovládnutí Mýsie, však dosáhl pouze zčásti. Keltové usazení Attalem na Hellespontu však začali velmi brzy praktikovat své pustošení také zde. Sužovali Troadu, napadali města na Hellespontu a odtáhli až když je tomu přinutilo vojsko vyslané městem Alexandrií. Poté se obrátili směrem k Abydu a plenili oblast v okolí tohoto města. Jejich parazitování v této oblasti ukončil až velmi razantní čin bithýnského krále Prusia I. Tento přitáhl se svým vojskem v roce 217/16 ³⁹, vyvraždil až na málo žen a dětí většinu zdejší keltské populace a její majetek rozdělil jako kořist mezi své vojáky. Až takto nekompromisní postup ochránil města na Hellespontu od dalších hrozeb a dle Polybia ⁴⁰ též další Kelty od přesunu na maloasijský poloostrov.

Velmi významnou kapitolou, týkající se historie maloasijských Keltů a svým způsobem předělem v jejich zdejší existenci je vojenská expedice římského konzula Gnaea Manlia Vulsa proti galatským kmenům v roce 189 př. Kr. Řím byl v Malé Asii vojensky angažován skrze válku, kterou vedl se seleukovským panovníkem Antiochem III. od roku 197 př. Kr. a snažil se otupit rostoucí moc syrského krále, která mohla být v budoucnu na překážku i jemu samému. Když se stal Manlius Vulso konsulem na rok 189 př. Kr. nastala situace, ve které byly důvodem k útoku proti Galatům dvě skutečnosti. První byl fakt, že galatští bojovníci se v nezanedbatelném počtu podíleli na kampani Antiocha III. Dle Livia se jejich původně přátelský poměr k pergamskému Eumenovi ⁴¹ záhy změnil Antiochovým přičiněním v nepřátelství ⁴² a Antiochos je dokonce nechal později plenit pergamské území. Z výše uvedené Liviovy poznámky se též dovídáme, že jediným galatským předákem (regulus), který odmítl Antiochovi zprostředkovat pomocné oddíly byl jakýsi Eposognatos, který zůstal věren svazku s Pergamem. Ostatní zaslali vojenské oddíly, z nichž 4000 mužů se podílelo na výše uvedeném plenění pergamského území ⁴³. O celkových počtech galatských bojovníků se opět dozvídáme z Liviovy poznámky ⁴⁴ podle které tak v bitvě u Magnesie stálo na seleukovské straně 3000 pěších bojovníků a 2500 jezdců. Dalším důvodem k intervenci proti Galatům bylo to, že obyvatelé Malé Asie byli již tradičně sužováni keltským kořistěním

---

³⁸ Polybios V 78

³⁹ Stähelin 1907, 36

⁴⁰ V 111

⁴¹ Livius XXXVIII 18, 1

⁴² Ibidem XXXVII 8, 4

⁴³ Ibidem XXXVII 18, 7

⁴⁴ Ibidem XXXVII 38, 3

a v neposlední řadě měl na počátek tažení vliv také zájem pergamského Eumena, jehož původní galatští spojenci se přimkli k syrskému nepříteli a navíc zpustošili část jeho území.

O průběhu tažení proti Galatům jsme vcelku podrobně informováni a to zejména díky údajům Polybiiovým a též Liviovým. Víme, že Manlius vyrazil zkraje roku 189 př. Kr. z Efesu v doprovodu Attala a Athenaia, bratrů pergamského krále. Když vojsko dosáhlo hranice území Tolistobogiů, byli posláni poslové k Eposognatovi, jedinému náčelníkovi s nímž bylo možné vyjednávat. Ten přislíbil navázání kontaktu s ostatními kmenovými vůdci a žádal po Manliovi vyčkání v dalším tažení. Vojsko se však přesto posunulo dále do nitra území, kde zpočátku nenarazilo na žádný odpor. Až u města Cuballum došlo k prvním potyčkám mezi římskou a galatskou jízdou. Přesto bylo s největší obezřetností postupováno dále a po přechodu přes Sangarios při postupu na Pessinus narazil Manlius na slavné procesí kněží z tohoto města (viz kapitola *Kult v centrech osídlení maloasijských Keltů*). Následujícího dne dosáhl Manlius Gordia, které bylo zcela opuštěné, avšak objevil v něm značnou kořist, přičemž zde ho zastihla zpráva od Eposognata, týkající se krachu jednání s ostatními keltskými vůdci. Dále se dozvěděl, že Tolistobogiové shromáždili své ženy, děti a majetek na hoře Olympos, kde se opevnili a čekají na boj. Stejně tak učinili i Tektoságové, kteří obsadili horu Magaba a podobně i Trokmové, kteří nechali ženy a děti pod dohledem Tektoságů, přičemž bojovníci šli na pomoc Tolistobogiům. Jsou uváděna též jména jednotlivých kmenových vůdců. Tolistobogie vedl Ortiagon, Tektoságy Comboiomarus a Trokmy Gaulotos. Manlius zaútočil nejprve na Olympos a přes nepříznivou terénní situaci dosáhl převahy nad nepřítelem. Převahu mu usnadnila galatská nezkušenost s bojem na dálku, využil jí tedy k dlouhému ostřelování nepřítele vrhacími stroji apod., čímž vyvolal u Galatů absolutní zmatek. Poté co dobyl pozici na vrcholu kopce dal povel k pronásledování uprchnuvších galatských bojovníků. Dobyť Olympu bylo z vojenského hlediska velkým triumfem, počet padlých není sice znám, avšak bylo zajato celkem 40 000 osob, z nichž velkou část tvořily ženy a děti. Většina jich byla prodána ihned do otroctví, pouze výše postavení jedinci a jejich rodiny byli podrženi v zajetí pro budoucí triumfální pochod. Části keltského osazenstva se však podařilo uprchnout, mezi uprchlíky byl též kmenový vůdce Ortiagon.

Po pacifikaci Tolistobogiů pokračovalo tažení směrem k Ankyře, v jejíž blízkosti se nacházela hora Magaba, kde byli opevněni Tektoságové společně s ženami a dětmi Trokmů i se samotnými trokmoskými bojovníky, kteří se oproti původnímu záměru přidali nakonec k Tektoságům. Galatské vojsko na Magabě bylo podpořeno též pomocnými oddíly dvou nekeltských spojenců. Ariarathes IV., kappadocký král a Morzios, král města Gangry v jižní

Paflagonii spatřovali v podpoře Galatů poslední možnost jak zabránit římské rozpínavosti⁴⁵. V této situaci se Manlius stal málem objetí galatské lsti. Bylo mu nabídnuto jednání na určitém místě, bez doprovodu vojska. Manlius se na jednání vypravil, avšak poněvadž nedůvěřoval nepříteli zvolil raději doprovod pěti set jezdců. Zástupci Galatů se však k jednání nedostavili a Manliovi bylo navíc opakovaně sděleno, že nepřátelští vyjednaváci s jednáním souhlasí pouze bez vojenského doprovodu. Galatové počítali od samého počátku se střetem, jejich konání mělo pouze jediný účel, a sice co nejvíce tento plánovaný střet oddálit, za účelem získání času pro přesun co největšího počtu jejich soukmenovců a majetku přes řeku Halys do bezpečí. Lest se ukázala následujícího dne, kdy konzul vyrazil k jednání na smluvené místo, kde byl i se svým oddílem přepaden dvojnásobným počtem galatských jezdců. Naštěstí se v blízkosti nacházela další římská jednotka šesti set jezdců, která přispěchala konzulovi na pomoc a hrozící nebezpečí nejen zažehnala, nýbrž galatské útočníky téměř zcela zlikvidovala. Nyní bylo tedy jasné, že vyjednávání nemá žádného smyslu a bylo započato s přípravami na vlastní útok. Síly Galatů byly relativně velké. Jádrem tvořily jednotky Tektoságů a Trokmů o síle 50 000 mužů, pravé křídlo tvořila jízda o síle 10 000 jezdců, na levém křídle se nacházelo 4000 mužů z kappadockých a paflagonských pomocných jednotek. Římané využili opět nejprve své převahy v boji na dálku a zasypali Galaty střelami. Když spustil Manlius útok na Magabu ze tří stran, dali se Galaté a jejich spojenci na útek. Poté co se jedna část vojska zmocnila tábora, pronásledovaly zbylé oddíly nepřítele, jehož většina však uprchla přes řeku Halys a z jehož řad bylo zabyto pouze 8 000 mužů. Větší význam mělo však objevení kořisti, soustředěné v táboře a představující obrovské množství naloupené Kelty během dlouhého období jejich nájezdů. Tím bylo vítězné tažení ukončeno a Manlius nyní vedl své vojsko k přezimování do Efesu. Zbyvším Galatům byl dán rozkaz, aby si ze svého středu vybrali zástupce, kteří uzavřou s vítěznou mocí mír. Dále jim bylo nařízeno chovat přátelské vztahy k Pergamu k Římu a zdržovat se ve svých původních hranicích, zároveň jim bylo zapovězeno podnikat loupežné nájezdy jak to činili v minulosti. Manlius Vulso poté opustil Malou Asii a zimu roku 188/187 přečkal se svými vojsky již na evropské pevnině v Apollonii.

Manlioovo tažení představovalo do té doby největší a nejdůkladnější decimaci keltských maloasijských kmenů, avšak přesto neznamenal jejich definitivní ztrátu akceschopnosti. Angažovali se opět ve válce Eumena II. s bithýnským Prusiem I., která měla oslabit hegemonii Pergamu v Malé Asii. Po intervenci římského senátu byl v roce 184 nebo

---

⁴⁵ Stähelin 1907, 56

183 př. Kr. uzavřen mír a Eumenes II. se obrátil proti galatským Prusiovým spojencům, kteří byli v této době dle Polybia ⁴⁶ sjednoceni pod Ortiagonem. O průběhu války není nic známo, skončila však pravděpodobně porážkou Galatů, jejich území bylo přičleněno k Pergamské říši a Ortiagon byl zajat nebo snad popraven, každopádně není již od této události zmiňován prameny.

Až do šedesátých let 2. stol. př. Kr. není známo z písemných pramenů mnoho údajů, týkajících se maloasijských Keltů. Jsou zmiňováni pouze v souvislosti s Eumenovým odpůrcem, kappadockým Pharnakem I., s nímž uzavřeli smlouvu dva galatští náčelníci Kassignatos a Gaizatorix ⁴⁷. Co se stalo s oběma Eumenovými protivníky po jeho opětovném ovládnutí Galatie není známo, avšak Kassignatos se v roce 171 př. Kr. objevuje jako velitel galatské jízdy, sloužící v Eumenových službách na evropské pevnině v boji proti makedonskému králi Perseovi.

V roce 168 př. Kr. vypuklo v Galatii velké povstání ⁴⁸. Politická situace v tomto období dokládá, že chování Galatů bylo v tomto období z velké části závislé na stabilitě a síle Pergamské říše. Jakmile se po likvidaci Makedonie, v čemž Řím hojně využíval právě pergamských služeb, jeho vztah k Pergamu a jeho vládci Eumenovi II. změnil k horšímu, odhodlali se Galatové, pocitující okamžitou příležitost, k velké vzpouře. Podle Polybiova svědectví ⁴⁹ vyrazili pod vedením Solovettia ze svých oblastí a počali ohrožovat území Pergamské říše, přičemž Eumenes od nich v této době patrně utrpěl porážku, ve které málem přišel o život. Po krátké přestávce v bojích ⁵⁰ se boje znovu rozhořely v roce 167 př. Kr. Eumenes byl patrně ve složité situaci, poněvadž požádal o pomoc Řím. Poněvadž si byl vědom svého momentálně nepříznivého vztahu k této moci, vyslal s žádostí svého bratra Attala. Dle podrobného Polybiova popisu této události víme, že Řím vyslal do oblasti zmocněnce v čele s P. Liciniem. Avšak k velkému překvapení a zcela v souladu se svou novou politickou linií vůči Pergamské říši, nedohodli římsí vyslanci s Galaty vůbec nic. Tím se potvrdil pravý důvod jejich návštěvy, kterým bylo bezesporu popouzení galatských kmenů proti Pergamské říši, jednoznačně za účelem jejího oslabení. Eumenes se ocitl v situaci jediného a osamocенého vládce v boji proti Galatům. Toto vědomí zřejmě vystupňovalo jeho vůli po celkovém vítězství, stejně jako ponížení, když mu byl odepřen přístup do Říma a on se musel navrátit již z italského území (Brundisium). K vypětí jeho sil

---

⁴⁶ III 3, 6

⁴⁷ Livius XLII 57, 7.9; Strabon XII

⁴⁸ Polybios XXIX 22

⁴⁹ Ibidem XXX 1, 2

⁵⁰ Livius XLV 34, 11

přispělo také to, že Keltové se mezitím navrátili k praktikování svých starých válečných obyčejů, pustošení a vraždění nebo obětování zajatců. Sebral tedy mocné vojsko a společně se svým bratrem Attalem Galaty ve Frýgii zdrcujícím způsobem porazil. Přes četné bitvy s keltskými hordami, počínaje Antiochem I. a Attalem I., přes decimaci způsobenou tažením Manlia Vulsa, až nyní se podařilo Galaty oslabit natolik, že od porážky Eumenem II. v roce 166 př. Kr. nedošlo již k žádným pustošivým nájezdům nebo kořistnickým válkám. S touto skutečností koresponduje též oslava Eumena II. v četných maloasijských městech, udělení čestného titulu stejně jako jeho otci, organizace oslavných her, apod.⁵¹ Toto skvělé vítězství helénistického vládce nad barbary však bylo zkaleno politickým zásahem Říma. Ten nemohl připustit tak obrovské posílení pergamských pozic a proto v reakci na příjezd galatského poselstva do Říma vyhlásil v roce 166 př. Kr. galatskou autonomii, a to za předpokladu že Galatové se budou pokojně zdržovat na svých dosavadních územích. Na galatské území si kromě toho činili nárok další maloasijské panovníci, kteří neváhali zpravit Řím o tom jak Eumenes dodržuje rozhodnutí senátu a jak se chová vůči Galatům.

Jak již bylo řečeno, po roce 166 př. Kr. již nedochází k žádným keltským tažením ani přepadům. V historických zprávách jsou od tohoto zlomu Galatové zmiňováni v souvislosti s politickými vztahy k Pergamské říši nebo k Římu. V tomto období hraje důležitou roli korespondence vedená mezi Eumenem II. a po jeho smrti Attalem II. na jedné straně a nejvyšším knězem chrámu Božské matky v Pessinu, týkající se především vnitropolitických problémů.

Se smrtí posledního pergamského krále Attala III. došlo při přebírání pergamského dědictví Římem k některým územním úpravám. Frýgie byla od nové římské provincie Asie oddělena a získal ji Mithridates V. Euergetes. Po jeho smrti se vliv nad Galatii opět dostal do rukou Říma, avšak později zde opět převládla moc nového pontského krále Mithridata VI. Eupatora. Vláda nad Galatii však zřejmě kolísala poněvadž Galatové se jednak objevují v Mithridatově vojsku, kolem roku 90 př. Kr. vystupují zase jako věrní spojenci Říma⁵². Zřejmě nejasný postoj Galatů vedl Mithridata k zásahu proti nim, kdy do Pergamu poslal jako rukojmí četné příslušníky galatské šlechty. Po římském vítězství u Chaironeie v roce 86 př. Kr. pak dokonce nechal vyvraždit její velkou část, kdy vraždění unikli pouze tři galatští Tetrarchové. Po této události se Galatie definitivně přiklonila na stranu Říma, přeživší tetrarchové sebrali vojsko a zlikvidovali pontskou posádku a místodržícího. Výsledkem

---

⁵¹ Stähelin 1907, 72

⁵² Ibidem 1907, 86

tohoto snažení bylo to, že Mithridates se v roce 85 př. Kr. formálně vzdal nadvlády nad Galaty.

Další dějiny Galatů jsou od této doby spojeny zejména s jednotlivými terarchy (obr. 5). Galatové v tomto období vystupují jako spojenci Říma v lokálních konfliktech, přičemž jeden z nich, Deiotaros, měl významný podíl na všech válkách s pontským Mithridatem. Přestože za Pompeia bylo galatské území rozděleno na tři části a do čela každého z nich byl postaven jeden tetrarcha, převážil postupně vliv Deiotarův, který později vystupoval v čele Galatie jako celku. Přičlenil ke svému území též oblast severozápadně od Eufratu, známou jako Malá Armenie a pro zajištění tohoto připojení zřídil dle zprávy Stephanie Byzantinia kastel Sintoion. Významným tetrarchou byl též trokmoský Brogitaros. Získal stejně jako Deiotaros královský titul a zvítězil nad ním dokonce ve sporu o vliv nad svatyní v Pessinu. Zemřel patrně kolem roku 53 př. Kr. čímž Deiotarovi ulehčil dosažení hegemonie nad Galatií. Deiotarův vliv však počal narůstat patrně již dříve, o čemž svědčí jeho zpětné ovládnutí svatyně v Pessinu v roce 56 př. Kr. Zůstal věrným spojencem Říma a dokonce vedl osobně již ve vysokém věku 600 jezdců na pomoc Pompeiovi ⁵³. Galatští vůdcové se účastnili též bitvy u Pharsalu, kde patrně padl Domnilaos, jeden z tektoságských tetrarchů.

Mezi dalšími důležitými taženými, ve kterých se Galatové (zejména Deiotaros) angažovali po boku Římanů lze jmenovat např. podpora Caesarova legáta Gnaea Domitia Calvina tím, že Deiotaros přijal do Galatie jednu celou římskou legii a zásoboval ji ⁵⁴. Když Domitius následně vyrazil na výpravu proti bosporskému panovníkovi Pharnaku II., který mezitím ovládl Malou Arménii, podpořil ho Deiotaros vojskem, které však v této kampani utrpělo těžké ztráty.

Složitý vztah musel pojit Deiotara s Caesarem. Když vstoupil Caesar v roce 47 př. Kr. do Malé Asie, přivítal ho Deiotaros poníženě bez královských insignií na hranici svého území. Přestože ostatní členové galatské šlechty neopomněli Caesarovi připomenout, že Deiotaros strhl vládu nad celou Galatií na sebe, odložil řešení této situace na později a začlenil Deiotarovo vojsko a jezdeckto do svých legií. Takto posílen vyrazil proti Pharnakovi, kterého porazil v bitvě u Zely. V následném konání pramení jistě pozdější averze Deiotara k Caesarovi, poněvadž ten poté co využil jeho vojenských služeb, vyslyšel nářky odsunuté galatské šlechty a odňal Deiotarovi vládu nad Galatií tím, že do čela trokmoské tetrarchie postavil Mithridata z Pergamu, který byl synem Brogitarovy sestry. Stejně tak vláda nad Malou Arménií nebyla vrácena Deiotarovi, nýbrž svěřena

---

⁵³ Caesar bell. civ. III 4, 4

⁵⁴ Cicero pro Deiot V 13

kappadockému Ariobarzanovi. Toto uspořádání zůstalo přes různé pokusy o změnu, včetně slavné řeči *Pro rege Deiotaro*, ve které Cicero obhájuje svého starého přítele, v platnosti až do Caesarovy smrti v roce 44 př. Kr. Poté co v Caesarovi padla hlavní překážka, zmocnil se Deiotaros skrze ráznou akci rezidence Gorbeus, kde pobýval tektoságský kníže Kastor Tarkondarios⁵⁵ a trokmoské tetrarchie, která byla po Mithradatově smrti bez vládce. V roce 44 př. Kr. se tedy stal Deiotaros opětovným vládcem celé Galatie. Musel sice svůj postup obhájit vyplacením finančního obnosu Markovi Antoniovi, avšak status, kterého dosáhl, byl zachován. V následných římských bojích po Caesarově smrti se nejprve nepřikláníl k žádné soupeřící straně, avšak později poskytl v bitvě u Filip podporu Brutovi⁵⁶. V této bitvě vedl jeho vojsko již jeho královský písař Amyntas, který ho záhy vystřídal na trůnu. V závěru života projevil Deiotaros ještě smysl pro politickou realitu a zřejmě na jeho povel přešel Amyntas společně s pěti tisíci jezdci do tábora triumvirů⁵⁷, avšak již v následujícím roce 41 př. Kr. Deiotaros zemřel.

V roce 40 př. Kr. ustanovil Antonius jako Deiotarova nástupce Kastora. Ke Galatii byla v tu dobu na severu přičleněna též část Paflagonie. Kastor však zřejmě brzy zemřel, poněvadž toto severní území ovládal již v roce 36 př. Kr. jeho syn Deiotaros Philadelphos. Vlastní Galatii však neovládal, poněvadž jejím králem se stal ve stejném roce již zmíněný Amyntas, který byl již roku 39 př. Kr. Antoniem jmenován králem Pisidie⁵⁸. Amyntas byl po Deiotarovi zřejmě druhou nejvýraznější postavou na galatském trůně. Stejně jako jeho předchůdce udržoval úzkostlivě přátelské styky s Římem, což se projevilo např. nejprve jeho podporou Antonia v bitvě u Aktia v roce 31 př. Kr. Před rozhodující bitvou na moři však jeho oddíly k Oktavianovi, za což mu vítěz bitvy odpustil jeho dřívější spojení a zároveň potvrdil jeho postavení⁵⁹. Amyntovo jméno je spojeno především s boji proti pirátům i divokým horským kmenům, čímž prosazoval politiku, která zároveň vyhovovala též Římu. Je paradoxem, že galatský tetrarcha Amyntas, potomek divokých keltských hord plenících v minulých staletích celé maloasijské území se nyní stal sám silou, jejíž působení přineslo vnitřní Malé Asii pacifikaci a stabilizaci. Při jednom ze svých tažení proti jednomu z pisidsko-isaurijských kmenů však přišel o život. Tímto okamžikem se v určitém smyslu uzavírají dějiny samostatné Galatie, poněvadž tato byla po Amyntově smrti přičleněna k Římu a od roku 25 př. Kr. vystupuje jako jeho provincie (obr. 4). Byl tak završen proces,

---

⁵⁵ Strabon XII 568

⁵⁶ Cassius Dio XLVII 48

⁵⁷ Ibidem XLVII 48, 2

⁵⁸ Appianos b.c. V 75

⁵⁹ Cassius Dio LI 2, 1

počínající rokem 189 př. Kr. Na jeho začátku bylo zdecimování keltských kmenů Manliem Vulsem, záhy následoval přechod k politice pozvolné a nenápadné spolupráce s Galaty za účelem oslabení výrazného římského spojence Pergamu. Od 1. stol. př. Kr. pak byly dějiny Galatie ztotožněny s dějinami jednotlivých tetrarchů a od tohoto období již zároveň nebylo o vazbě na Řím pochyb. V posledním století před Kristem a zejména v jeho druhé polovině tak měla římská moc v Galatech důležitého a spolehlivého spojence na maloasijské půdě. Přestože rok 25 př. Kr. představuje velký mezník v dosavadní galatské historii, posud trvající dvě a půl století, není zdaleka definitivním koncem keltského etnika v Malé Asii. I po tomto datu vládli v rámci římské provincie Galatie na určitých drobných územích někteří příslušníci galatské šlechty a s význačnými galatskými jedinci se setkáváme i v císařském období.

Postupná asimilace tohoto etnika vykonala v následných obdobích své, nicméně církevní učenec Hieronymus dosvědčuje, že ještě ve 4. stol. po Kr. hovořili maloasijské Galatové podobným dialektem, jako Keltové v okolí Trevíru⁶⁰. Přestože se někteří badatelé snažili v minulosti toto svědectví zlehčovat a zpochybňovat⁶¹, údaje zaznamenané antickými autory⁶² dosvědčují používání keltského jazyka ještě v 2. století po Kr. O tom svědčí zejména výskyt vlastních keltských jmen v soudobých nápisech, navozující domněnku o pokračování využívání keltského jazyka jako běžné hovorové řeči, a to nejméně v regionálním rozsahu. S keltským jazykem jako jednotícím prvkem širšího obyvatelstva lze počítat ještě v 6. stol. po Kr.⁶³ a antičtí autoři jako např. Basilios z Cesareie nebo Ammianus Marcellinus ve 4. stol. po Kr., stejně jako autor díla mapujícího život Theodora ze Sykionu v 7. stol. po Kr., dosvědčují ještě v tomto pozdním období existenci specifické galatské identity v Malé Asii⁶⁴. Obdobné platí též pro frýžský jazyk, jehož používání je nápisy doloženo ještě ve 3. století po Kr. a který tedy evidentně koexistoval s jazykem keltským, avšak nikoli v galatských teritoriích⁶⁵. Nadále zde však jako jazyk vzdělanců a úřední dorozumívací prostředek platila řečtina, kterou používali v úředním styku též Římané. Bohužel nelze předpokládat dochování nějakého nápisu v keltském jazyce, poněvadž konkrétní jedinci, kteří uměli psát, vládli též bezesporu řeckým jazykem. To souvisí též s velkým rozšířením právě řeckých jmen mezi váženými galatskými osobnostmi z vyšších vrstev od 1. století po Kr., a to z toho důvodu, že

---

⁶⁰ Hieronymus comm. in ep. ad Galat II 3, 429-430, *Galatas excepto sermone Graeco, quo omnis Oriens loquitur, propriam linguam eandem paene habere quam Treviros*

⁶¹ Perrot 1867, 87 ff, 165 ff

⁶² Pausanias X 36, 1

⁶³ Strobel 1996, 139 ff

⁶⁴ Basil. epist. 207,1; Basil Eun. I 128-129, 131, 205; vita Theod. L 12-19

⁶⁵ Strobel 2006, 100, pozn. 35

řečtina, tehdejší řeč světového významu, měla pro Galaty stejně jako pro ostatní provinciální občany přidech prestiže.

Společnost z jaké se rekrutovali např. kněží Augustova kultu, tedy osoby, které měly Galatii pod vládou Římanů velmi výrazný vliv, byla veskrze aristokratická a zároveň prodchnuta povědomím kmenových a pokrevních vazeb. V dané situaci tedy nepřekvapí, že v takto orientované společnosti bylo uplatňováno právo z hlediska rodiny a jejímu vedoucímu činiteli náležela i určitá moc. Ještě pro dobu císaře Antonia Pia dosvědčuje u Galatů znalec práva Gaius⁶⁶ důslednou aplikaci toho, což je nazýváno jako „patria potestas“. Týž jev připadal Caesarovi⁶⁷ v Galii jako nápadná a charakteristická národní vlastnost Galů.

Římané tyto projevy keltské specifičnosti a zvláštního charakteru zcela záměrně nepotlačovali, nýbrž v nich spatřovali protiváhu masivně rozšířené helénistické kultury⁶⁸ a v tomto smyslu též nechávali ve vnitřní organizaci Galatům volnou ruku. Je však nadmíru jasné, že jejich podpora Galatům byla zaměřena zejména na vytvoření takového společenského a politického klimatu, které by jim do nejvyšší možné míry usnadňovalo co možná nejméně problémové zvládnutí situace v této části římského impéria a zároveň co možná nejefektivnější prosazování římské moci.

2.3. Společenská a politická struktura maloasijských Keltů

Velmi důležitým faktem se jeví skutečnost, že Keltové i po svém příchodu na maloasijské území zůstali rozdělení do třech základních jednotek a ve smyslu těchto jednotek se odehrával i další zdejší sociální a teritoriální vývoj. Jinými slovy jde o to, že se v tomto vývoji uplatňovaly nadále individuality a tradice, vycházející z různé lidové respektive kmenové identity jak tří hlavních keltských kmenů tak dalších menších skupin nebo kmenových složek⁶⁹. To dokazují jak tyto hlavní skupiny tří kmenů tak jejich jednotlivé menší skupiny, působící jako nositelé specifické tradice a identity, které zároveň tuto identitu zprostředkovávají⁷⁰.

Autochtonní obyvatelstvo bylo v době příchodu Keltů strukturováno ve formě v husté síti vesnických sídlišť s nečetnými centry nadregionálního významu a muselo početně dalece

---

⁶⁶ Inst. I 55

⁶⁷ Bell. Gall. VI 19, 3

⁶⁸ v tomto smyslu např. Ramsay 1900, 134, s tezí o vzájemné konkurenci mezi procesem keltizace a helenizace

⁶⁹ Plinius nat. hist. V 146; Strobel 2002, 235 ff

⁷⁰ Strobel 2002, 97-98

převyšovat nově příchozí Kelty. Je možné uvažovat v tom smyslu, že nově příchozí skupiny Keltů vykazovaly dosti značnou demografickou nerovnováhu, obdobně jako je tomu obecně u různých mobilních válečných skupin, a sice ve smyslu neproporčně nadměrného zastoupení ozbrojených mužů-bojovníků. Struktura takových skupin je často určována jejich vojenským charakterem. Je třeba též vzít v úvahu potenciální lidské ztráty, vzniklé neustálými boji a též odliv vojáků, kteří se nechali najmout do různých vojenských uskupení helénistických vládců. Je tedy jasné, že výše uvedené faktory musely hrát roli též ve vztahu nově příchozích keltských družin k domácímu autochtonnímu obyvatelstvu a zejména k možnosti integrace tohoto obyvatelstva do sociálních struktur nově příchozích. Tato integrace se projevovala zejména přijímáním žen ve větším počtu do keltských klanů, což bylo uskutečňováno různými formami svazků, např. manželstvím ⁷¹. Nástrojem k integraci početně silnějšího autochtonního obyvatelstva, stejně jako jeho historické a etnické identity do struktur klanů nebo kmenových skupin v přísně hierarchicky členěné keltské společnosti byla tedy keltská specifická sociální struktura, stejně jako její právní základ. Charakteristickým rysem keltské kmenové společnosti byla přitom například právě její připravenost a schopnost k začlenění osob cizího původu do příbuzenského svazku a zároveň možnost sociálního vzestupu takto nově integrovaného cizího jedince. Tato pozoruhodná schopnost keltských kmenů se přitom projevovala stále a svým neustálým příkladem integrace cizího obyvatelstva do svých sociálních a kultovních struktur, a to v rámci např. pouhé jedné generace, vytvářela reprezentativní příklad určitého typu sociálního prostředí.

Po zaboru území které bylo keltským kmenům vykázáno a na kterém se nacházelo ve velkém měřítku převažující původní obyvatelstvo a po prvotním засídlení na tomto území, které proběhlo po roce 268 př. Kr., došlo k rozvinutí etnogenetického procesu, jehož výsledkem bylo zformování historických Galatů, jakožto národnosti, jejíž kořeny hluboko tkví v základních třech kmenových jednotkách, tj. nositelích původní tradice a identity a jakési keltské kontinuity. Během formování galatské identity a během procesu její etnogeneze se musely ve velké míře uplatnit tradice a identita zdejšího autochtonního obyvatelstva. Jde zejména o oblasti frýžské, luvijské a na severu též palaiské⁷² jazykové tradice. Toto starší obyvatelstvo bylo tedy integrováno do nové společenské struktury, ve

⁷¹ Strobel 2006, 100; týž 2002, 245 ff

⁷² k problému palaiského jazyka – Carruba 1970; kořen výrazu (jména) Pala nebo Pla se objevuje v názvu paflagonské oblasti Blaene, stejně jako v názvu samotné Paflagonie; palaiský jazyk, který dokládají jen nečetné chetitské písemné zmínky, je chápán jako velmi brzy vymřelý jazyk, toto tvrzení však zatím není doloženo. Lze uvažovat o tom, že tento jazyk přežíval v jazyce autochtonního obyvatelstva Paflagonie, které bylo později převrstveno thráckými Thyny. Ohledně písemných památek zcela převládá v severoanatolské oblasti pouze řečtina, přičemž ostatní jazyky nejsou dokumentovány, při identifikaci jiných než řeckých názvů lze částečně vycházet např. z některých toponym (např. hydronyma), která jsou však jen velmi málo průkazná.

kteřé převládli politicky a sociálně nově příchodí keltské skupiny, dominující zároveň v prosazování své mateřské řeči. To nakolik je vlastní řeč velmi signifikantním prvkem procesu „galatizace“ a zároveň vlastní identity nám dokládá např. fakt, že na jedné straně byl tento keltský jazyk jednotnou řečí oblasti zvané Kelti⁷³, na druhé straně skutečnost, že tento jazyk tvořil jednotící charakteristický prvek i v prvních stoletích nového letopočtu a jako mateřská řeč zdejšího obyvatelstva se udržel až do 6. století⁷⁴. Zatímco novofrýžské jazykové památky nejsou přímo v oblastech galatských teritorií doloženy⁷⁵, jako dvojjazyčnou galatsko-frýžskou jazykovou oblast lze označit jižní okrajové oblasti Galatie, hraničící s Frýgií. Příkladem budiž nápis ze Sinali⁷⁶ v jižní pohraniční oblasti Tolistobogiů, obsahující jméno Bodoris nebo Bodorix jako součást novofrýžského textu. Dlouhotrvající dominanci řeči a identity je tedy možno chápat jako projev procesu etnogeneze a akulturace, který formoval původem keltské kmeny v této oblasti od 3. a 2. stol. př. Kr. a lze ji zároveň chápat jako základ procesu „galatizace“, kterým naopak keltské družiny působily na autochtonní obyvatelstvo centrální Anatolie.

Proces etnogeneze galatské národnosti však není jen procesem, jehož výsledkem by byla právě pouze nově zformovaná národnost (ethnos). Proces etnogeneze je zároveň počátečním bodem také pro formování společenské a politické hierarchie, tak jak byla později v centrální Anatolii pod panstvím Keltů uplatňována. Následkem tohoto procesu je tedy také vytvoření struktury moci a společenské elity, která se reprezentuje především svou tradicí. Hybatelem a základem všech těchto historických procesů jsou tedy skupiny vedoucích jedinců, společné povědomí jazykové spřízněnosti a vědomí společné původní identity a kulturní tradice⁷⁷.

Základní avšak nikoli četné poznatky o společenském uspořádání mezi maloasijskými Kelti pramení ze zpráv zaznamenaných různými antickými autory. Dovolují alespoň v hrubých obrysech rekonstruovat různé vnitřní vazby mezi tímto etnikem, i když jde však jen o vskutku povšechné informace. Označení nejvyšších kmenových vůdců se různí. U Polybia nalézáme označení *basileos*, Livius užívá termín *regulus*, přičemž označení těchto jedinců v jazyce Keltů není známo. Podle Strabóna⁷⁸ byly kolem roku 100 př. Kr. tři maloasijské kmeny rozděleny každý na čtyři dílčí územní jednotky, nazývané tetrarchiemi. V čele každé z nich stál jeden tetrarcha, kterému byli podřízeni dva vysocí hodnostáři

---

⁷³ Strabon XII 5, 1

⁷⁴ Strobel 2006, 99

⁷⁵ cf. Waelkens 1977

⁷⁶ MAMA VII 214

⁷⁷ Strobel 2006, 98

⁷⁸ XII 567

(*stratofylakés*) a dva nižší (*hypostratofylakés*). Těmto jedincům náležela soudní moc a některé další pravomoci. Stěžejním orgánem těchto dvanácti tetrarchií byla Rada tří set mužů, kteří se shromažďovali v hlavní svatyni (*drinemeton*). Reprezentativní shromáždění bylo tedy tvořeno stovkou mužů z každého hlavního kmene a disponovalo příslušnými pravomocemi tak, aby bylo zabráněno rozmiškám, krevním mstám a podobným projevům mezi jednotlivými kmeny nebo klany. Toto uspořádání zároveň zřetelně nese znaky tradiční vnitřní keltské organizace.

Tetrarchie představovaly tedy etnické a teritoriální členění daného kmenového území, se samostatnou politickou strukturou a do určité míry nezávislým vedením v podobě tetrarchy, kterého lze snad chápat jako „krále“ v čele provincie⁷⁹. Přestože dvanáct tetrarchií mělo k dispozici svůj ústřední orgán a legitimita tohoto svazu byla akcentována i existencí zmíněné hlavní „spolkové“ svatyně, šlo v případě tohoto svazu spíše o volnější federaci, jejíž jednotliví členové (resp. jejich čelní představitelé-tetrarchové) mohli do velké míry provozovat nezávislou a samostatnou politiku⁸⁰. Analogií ohledně politického uspořádání tak můžeme spatřovat např. v případě etruského svazu dvanácti městských států se společnou svatyní a s opakovanou demonstrací náboženské provázanosti a společné identity, avšak se samostatnými politicko ekonomickými projevy jednotlivých členů. Kromě výše specifikovaných tetrarchií jmenuje Plinius Starší dalších 183 útvarů, které nazývá *populi*, majících doplňkové vnitřní členění, jako svébytně definované podskupiny. Tyto podskupiny byly s velkou pravděpodobností založeny na příbuzenských svazcích a lze je tedy chápat ve smyslu klanů nebo ve smyslu staroirských označení *fine*. Na jejich špici stáli urození vůdcové klanu nebo jednotky rodinně spřízněných osob. Takoví vůdcové nebo urozené osoby byli bezpochyby součástí triumfálního průvodu, který Gn. Manlius Vulso organizoval v roce 187 př. Kr. v Římě, poté co zdecimoval keltské kmeny v Malé Asii⁸¹. V podstatě tedy byly tři hlavní galatské kmeny, tvořeny kmenovou federací skupin a klanů spojených zároveň společnou historicko etnickou identitou. Avšak ačkoli s rozdělením keltských družin na základní tři kmeny počítáme již pro období příchodu Keltů do Malé Asie, vznik politického systému tetrarchií lze spojovat až s působením nového prostředí centrální Anatolie v souvislosti s danými etnogenetickými procesy.

V časnějším období keltské přítomnosti v Malé Asii není ve většině případů jmenován pouze jeden jedinec, u kterého by bylo možno předpokládat funkci knížete nebo

---

⁷⁹ cf. Birkhan 1997, 141, 996

⁸⁰ k jednotnému vedení se jednotlivé složky svazu uchylovaly zřejmě jen ve výjimečných situacích, cf. Strobel 2006, 99

⁸¹ Strobel 2006, 99, pozn. 33

krále nade všemi třemi kmeny. Přestože v souvislosti s jednotlivými vojenskými taženími Keltů mohou vystoupit do popředí jednotlivá jména, jde většinou spíše o jedince se vztahem k vojenskému velení a organizování dané akce, avšak nikoli v roli krále nebo knížete nad celou Galatií. Faktem, který by dané uspořádání potvrzoval je to, že např. při tažení Manlia Vulsa není na straně Keltů nikdy jmenován jeden celkový vůdce, nýbrž více osob, označovaných jako *reguli*, majících na starosti vojenské záležitosti. Zajímavou skutečností, která též potvrzuje výše uvedené uspořádání je fakt, že v pergamských nápisech jsou jako moc nebo strana vedoucí válku uváděni buďto Tolistobogiové nebo Tolistobogiové a Tektoságové, tedy jednotlivé etnické celky, zatímco v bitvách Attalovců se syrskými panovníky jsou uváděni jednotliví králové nebo vojevůdci ⁸².

Uspořádání do tetrarchií může na první pohled zaujmout poněkud komplikovanou politickou strukturou. Lze se oprávněně dotazovat, zda-li kmeny barbarů a lupičských band, které se do maloasijských helénistických dějin zapsaly většinou velmi nelichotivým způsobem, mohly samy sebe ovládat prostřednictvím vyspělého politického systému, který se velmi nápadně podobá řeckým modelům. Jednou z možností interpretace objevení se tohoto systému u maloasijských Keltů je tedy jeho přejmutí z vyspělejšího maloasijského prostředí, kdy by takový systém působil přirozeněji. Na druhou stranu, k tomuto systému jsou uváděny analogické struktury též z domovských keltských oblastí, kdy v rozdělení na čtyři tetrarchie je hledána paralela s původním keltským členěním na *pagi* ⁸³.

Víme též, že uvedené politické zřízení se postupem času měnilo a směřovalo k větší centralizaci. Náznaky této centralizace mohou být již staršího data, jak o tom svědčí informace u Polybia ⁸⁴, podle které je Ortiagon prezentován v roce 189 př. Kr. jako vůdce jednoho z keltských galatských kmenů, avšak později se vydává za vůdce všech Galatů. V této pozici pak vede válku s pergamským Eumenem II, která končí podrobením Galatů ze strany Pergamské říše. V této souvislosti je možno hledat též eventuální spojitost mezi překvapivě vyspělým politickým systémem maloasijských Keltů a pergamským správním systémem. Je nutno též připomenout, že tetrarchie je systém správy, spojený také s Makedonií, který byl Makedoňany zaveden nejprve v Thessalii, poté se však tento systém rozšířil též do Malé Asie ⁸⁵. Dalším důkazem o pokročilejší centralizaci společenského zřízení, tentokrát v době Pompeiova pobytu v Galatii okolo roku 66 př. Kr, je redukce dvanácti tetrarchií na tři, kdy jejich jednotliví vůdcové netvořili substrukturu v rámci jednoho

---

⁸² Pauly-Wissowa 1910, 547

⁸³ Stähelin 1907, 44

⁸⁴ XXII 21

⁸⁵ Stähelin 1907, 44

kmene, nýbrž stáli v jeho čele. Přestože označení tetrarcha již tedy pro tyto nové vládce jednotlivých kmenů neplatilo v původním významu, bylo i nadále používáno. Pompeius tedy potvrdil postavení a panství třem tetrarchům, kteří stáli v čele jednotlivých třech kmenů. V čele Tolistobogiů stál Deiotaros, trokmoským tetrarchou byl Brogitaros a Tektoságům vládl Kastor Tarkondarius. Mimo to dosáhl Pompeius zvětšení teritoria, náležícího pod vládu Deiotara, o některé pontské oblasti a o pobřežní pásmo mezi městy Pharnakeia a Trapezus. Ke zvětšení území došlo v této době též v případě Brogitarova teritoria. Pompeius též přiznal Deiotarovi královský titul (rex). Probíhaly-li analogické změny též na teritoriu, náležícím Tektoságům, není známo.

V další fázi vývoje společenské a politické struktury Galatie dochází k centralizaci moci v rukou pouze jedné osoby, kterou se stává tetrarcha Deiotaros. Tento muž tedy vystupuje v roli knížete nebo krále nad celou Galatií, přestože během jeho vlády došlo k drobným dočasným změnám ⁸⁶. Po bitvě u Zely odňal Caesar Deiotarovi vládu nad Trokmy, kterou si přisvojil po smrti svého zetě Brogitara a na jeho místo dosadil Mithridata z Pergamu. Tato epizoda měla však jen krátké trvání a vláda nad celou Galatií se po nějaké době opět vrátila do Deiotarových rukou. Vláda nad Galatií pokračovala posléze ve stejných kolejích, přičemž jedním z nejvýraznějších tetrarchů na galatském trůně se stal Amyntas, po jehož smrti v roce 25 př. Kr. se území, kromě Pamfýlie a Kilikie (Kilikia tracheia), stalo římskou provincií.

Historické obyvatelstvo Galatie je tedy výsledkem procesu etnogeneze a akulturace (viz výše), který probíhal od příchodu keltských družin na maloasijské území. Z hlediska struktury jejich společenského utváření je možno keltskou vedoucí společenskou vrstvu chápat jako vrstvu částečně vládnoucí, která však musela projít určitým stupněm helenizace resp. romanizace, právě za tím účelem aby mohla dosáhnout svého vládnoucího postavení. Každodenní život v galatských oblastech byl jistě v tomto ohledu značně ovlivňován autochtonním obyvatelstvem, jehož působením docházelo k akceptování dílčích aspektů lokální vyspělejší civilizace a tím i k přerodu galatských vrstev v helenizované a následně romanizované obyvatelstvo Malé Asie. I skrze působení těchto procesů si však galatské obyvatelstvo zřejmě uchovalo velký díl historicko etnické identity.

Proces helenizace galatského etnika je konkrétně viditelný v částečném nebo úplném akceptování konkrétní hmotné kultury, se kterou se toto etnikum v osídlených oblastech nutně muselo seznámit. To se týká např. problémů nebo předmětů spojených s každodenní

---

⁸⁶ Pauly-Wissova 1910, 548

potřebou, jako např. bydlením, architekturou, podstatně vyvinutějšími keramickými výrobky, které se do oblasti galatského obyvatelstva dostávaly od lokálních výrobců nebo zde byly později také produkovány, luxusním zbožím nejrůznějšího rázu a hlavně též životního stylu galatských vládnoucích vrstev. Velmi jasným dokladem sžívání obou kultur je využívání hrobové architektury, kdy se galatští tetrarchové nechávali pohřbívat v nákladných a výstavně řešených mohylách podle helénistického vzoru, plně v souladu s tehdejší autochtonní představou o způsobu pohřbení význačného vládnoucího jednice (viz kapitola 4.5). Proces helenizace galatského etnika zajisté přispěl i k helenizaci zdejšího mimoměstského obyvatelstva a obecně obyvatelstva střední Anatolie, které bylo formováno tímto procesem snad až od 2. až 3. stol. po Kr.⁸⁷.

V římském období byl hlavou Galatie stejně jako celého impéria císař. Z hlediska domácí organizace však měl bezesporu význačný společenský statut představený tzv. galatského společenství (κοινω των Γαλατων), jehož hlavní náplní byla péče o kult provozovaný v ankyrském chrámu a zasvěcený Augustovi a Romě (viz kapitola 2.5. Kult v centrech osídlení maloasijských Keltů). Tento představený se nazýval galatarchés (γαλαταρχης) a vykonával z moci úřední zároveň funkci nazývanou αρχιερεως, t.j. funkci nejvyššího kněze kultu.

Galatská aristokratická vrstva byla po začlenění Galatie do římského impéria integrována do nových politických a společenských struktur, souvisejících s novou politickou situací a s vytvořením zmíněného galatského společenství (κοινω των Γαλατων). Současně se z galatské aristokracie stal reprezentant loajality vůči římským vládcům a tato nová role ji nečinila žádných potíží, o čemž svědčí fakt, že Galaté reprezentovali jedny z nejvěrnějších spojenců římské moci v Malé Asii. Příslušníci nejvýše postavených galatských rodin pravidelně obsazovali funkce nejvyšších knězů kultu Augusta a Romy i představených celého společenství. Jde o ony jedince, které zachycuje jmenný výčet v ankyrském Augustově chrámu (viz. kapitola 2.5.)

Přestože centrem hlavního kultu galatského společenství byla Ankyra, byl císařský kult provozován též v Pessinu a Taviu. Svatyně provozující tyto kulty nebyly zcela samostatnými jednotkami, naopak byly v určitém smyslu provázány. Příkladem budiž Tiberius Claudius Heras a jeho syn Tiberius Claudius Deiotarus, obě osoby galatského původu⁸⁸. Oba byli kněží Kybelina kultu v Pessinu a Tiberius Heras vykonával navíc

---

⁸⁷ Strobel 2006, 103, příkladem procesu helenizace může být též osoba tetrarchy Deiotara I., který udržoval kontakty s městy Efesem a Nikaiou a věnoval se též řecké poezii a literatuře (Cicero pro Deiot. XXV)

⁸⁸ OGIS 540, 541

kněžskou funkci ve městě Midaiu. Byl celkem šestkrát nejvyšším knězem Augustova kultu v Ankyře a působil zároveň i při Augustově chrámu v Pessinu, a to ve funkci hlavního kněze. Vskutku skvělou a zároveň velmi mnohostrannou kariéru této osoby doplňují vojenské důstojnické hodnosti prefekta jedné kohorty (Ituraeorum) nebo tribuna XII. (Fulminata) a III. (Cyrenaica) legie. Za své zásluhy během tzv. židovské války byl dokonce vyznamenán Vespasianem a Titem. Jeho syn zastával dvakrát funkci nejvyššího kněze chrámu Augusta a Romy v Ankyře a též funkci kněze (sebastophant) císařského kultu v Pessinu.

V době panování římských císařů Augusta, Tiberia a Claudia obdrželi členové galatských aristokratických rodin římské občanské právo, avšak některé následující příklady ukazují, že přes formální příslušnost k římskému imperiu, přetrvávalo v těchto příslušnících nobility určité povědomí a hrdost ve vztahu k jejich galatskému původu⁸⁹. Tak např. na pohřebním monumentu urozeného Tiberia Claudia Gentiliana, který zemřel ve věku pouhých sedmadvaceti let, je zdůrazňován, kromě jeho moudrosti, též jeho původ, který je odvozován od galatských tetrarchů. Jako otec tohoto urozeného mladíka je uváděn Tiberius Claudius Sacerdos, který byl pravděpodobně příbuzný Tiberia Claudia Sacerda Iuliana, vykonávajícího v roce 100 po Kr. funkci konzula (consul suffectus). Obdobné zdůrazňování původu pozorujeme v případě urozeného Tiberia Claudia Boccha. V jednom nápise⁹⁰ z období Antonia Pia je označován jako syn galatarchy Tiberia Claudia Alexandra a jako potomek větve urozených tetrarchů. Je zajímavé, že v nápise⁹¹, který se vztahuje k jeho synovi již obdobné zdůraznění jeho původu chybí. V jednom nápise z období Hadriánovy vlády⁹² je zmiňována a chválena všemi úředníky všech dvanácti městských fýl v Ankyře osoba jménem Latinia Cleopatra, dcera urozeného ankyrského občana Latinia Alexandra, přičemž je zdůrazňován její původ, odvozovaný „od králů“.

Vskutku velmi pozoruhodným původem se mohl pyšnit Gaius Iulius Severus, a to v tom smyslu, že jeho původ nebyl kladen pouze do souvislosti s galatskými tetrarchy, ale dokonce s pergamskými Attalovci. Severus byl jeden z nejprominentnějších občanů Ankyry. V roce 138 nebo 139 po Kr. vykonával funkci konsula, dále místodržícího provincie Germania Inferior, v roce 152/153 po Kr. byl prokonzulem provincie Asie, atd. Měl kontakty mezi mnoha senátory a byl označován jako „první mezi Helény“⁹³. K jeho náboženským funkcím patřilo postavení nejvyššího kněze galatského společenství. Známým se stal jeho

---

⁸⁹Strobel 2006, 116 ff

⁹⁰Bosch 1967, Nr. 100

⁹¹Ibidem, Nr. 142

⁹²Ibidem, Nr. 117

⁹³Ibidem, Nr. 108

čin, kdy během zimy na přelomu roků 113/114 po Kr. nechal v Ankyře přezimovat na své náklady Trajanovy vojenské oddíly tvořené Parthy. Jeho původ bývá v epigrafických památkách⁹⁴ spojován opět s králi a tetrarchy. Podle těchto údajů byl Severus pokrevně spřízněn s galatským tetrarchou Deiotarem I. a stejně tak s tetrarchou Amyntem, synem Brigatovým a další osobou tohoto jména, tentokrát synem Dyitalovým. Spřízněnost Iulia Severa s Attalovci byla demonstrována skrze vazbu na Attala II., ovšem je uváděna až druhá v pořadí, za zdůrazněním pokrevní příbuznosti s tetrarchy. Tato vazba vycházela ze skutečnosti, že první Deiotarova manželka Stratoniké byla pravnučkou Attala II. Severus tak odvozoval svůj původ od dvou základních linií, od linie tetrarchů a od linie Attalovců. Iulius Severus byl synem Iulia Quadrata a zároveň příbuzný Gaia Antia Iulia Quadrata, který vykonával konzulskou funkci v roce 94 a 105 po Kr. a byl zároveň jedním z nejbližších přátel samotného Trajana⁹⁵. Bratrem Severovým byl Gaius Iulius Amyntianus, jehož jméno samo o sobě nezapře galatský původ a prozrazuje též vazbu k linii tetrarchů. Synem Iulia Severa byl Gaius Iulius Severus, vykonávající funkci konsula v roce 155 po Kr. Tento Severus byl zároveň jeden z hlavních generálů římského tažení proti Parthům⁹⁶. Severovou vnučkou pak byla Iulia Aquilia (Akylia) Severa, jež sloužila jako vestálka. Již zmíněný Gaius Antius Iulius Quadratus odvozoval svůj původ též od královské attalovské linie, stejně jako jeho příbuzný Gaius Iulius Quadratus Bassus, který byl taktéž jedním z nejdůležitějších Trajanových generálů. Tato provázanost královské attalovské linie a linie galatských tetrarchů se ukazuje být ještě v době císařství dosti významnou. Jedním takovým příkladem je osoba Iulia Amynty, který požíval velké úcty v Efesu. Podobná provázanost je pozorovatelná v případě osoby konzula Gaia Claudia Severa, příbuzného s Iuliem Severem, který odvozoval svůj původ od linie paflagonských dynastií, jejímž posledním představitelem byl Deiotaros Philadelphos. Syn tohoto Claudia Severa se oženil s Aníí Galeríí Faustinou, která nebyla nikým jiným než dcerou římského císaře Marka Aurelia⁹⁷. Další příbuzenské svazky směřovaly např. k Iuliu Alexanderovi, který byl synem arménského krále Tigrana V a zeťem, Antiocha IV. Kommagenského, který vládl v době císaře Vespasiana v Kilikii nebo k T. Iuliovi Aquilovi Polemaeanovi, pocházejícímu z přední rodiny v Sardech a náležícímu zároveň k vládnoucí vrstvě v Efesu.

---

⁹⁴Bosch 1967, Nr. 107,108; OGIS 543-545

⁹⁵PIR 2 I 207

⁹⁶Halfmann 1979, 165 ff

⁹⁷Ibidem 1979, 135 ff

K prominentním osobám náležela bezesporu též Claudia Balbina, označovaná jako „první dáma provincie“, která si nárokovala královský původ a jejíž manžel L. Claudius Arrianus vykonával funkci konzula v polovině 2. stol. po Kr.

Na několika zde uvedených příkladech lze jasně od 1. stol. po Kr. demonstrovat úzké propojení vedoucích rodin nebo význačných jedinců majících výrazné postavení v rámci důležitějších maloasijských měst s jedinci, kteří odvozovali svůj původ od linie galatských tetrarchů. Od flavijského období se pak potomci linie tetrarchů a též potomci slavného maloasijského rodu Attalovců objevují také v římském senátu a to nejen jako příslušníci vedoucí vrstvy maloasijských občanů, nýbrž jako příslušníci vrstvy, která ovlivňuje chod celého římského impéria. Uvedené příklady zároveň dokládají určitou historickou kontinuitu a sociální prestiž galatské vedoucí aristokracie a její postavení a roli mezi sociální elitou římské provincie Asie. Je však otázkou jaký význam mělo pro silně romanizované etnikum císařské Malé Asie hledání vlastního původu v řadách galatské nejvyšší sociální vrstvy. Jako velmi pravděpodobné se jeví to, že zde patrně převládal aspekt společenský nad aspektem etnickým, pro což by svědčilo neustálé zdůrazňování právě osob tetrarchů v pokrevních liniích. S tímto teoretickým předpokladem je též v souladu hledání pokrevních svazků k význačným Attalovcům, jejichž říše reprezentuje v maloasijské helénistické historii jednoznačně jeden z politických a sociálních vrcholů. Význačný římský provinciál zřejmě tedy viděl ve zdůraznění svého původu pouze možnost zvýšení společenské prestiže a posílení svého společenského statutu. Naproti tomu zdůraznění původu pouze ve smyslu etnickém, tj. spojitosti s galatským, resp. s keltským obyvatelstvem, které bylo v dějinách Malé Asie zapsáno jednoznačně negativním způsobem, se v tomto smyslu logicky jeví jako velmi nežádoucí.

2.4. Městská centra Keltů v Malé Asii

Přichozí skupiny keltského obyvatelstva se dostaly v centrální Anatolii do oblasti, která byla charakteristická četnými sídelními útvary vesnického charakteru (viz výše). V této oblasti byly nejdůležitějšími centry města Ankyra, Pessinus, Gordion a Tavium (obr. 3). Pessinus byl centrem nejzápadnější galatské výspy a zároveň střediskem kmene Tolistobogiů. Centrem střední části Galatie byla Ankyra, v této části se nacházelo též Gordion-staré národní středisko Frýgů. Východní část keltské ekumeny v oblouku řeky Halys

byla oblastí Trokmů s kmenovým centrem v Taviu, přičemž Strabon⁹⁸ uvádí na trokmoském teritoriu celkem tři opevněná sídla, což odpovídá zdejší situaci cca v polovině 1. stol. př. Kr. Kromě těchto důležitých center jsou v Galatii známy i menší města. K nim náleží např. Oroanda, jejíž poloha však není přesně známa⁹⁹. K dalším helénistickým urbánním centrům v západní části Galatie náležely lokality Bolu, Karahisar, Karalar, Basri a Canakci, která zároveň od poloviny 2. stol. př. Kr. působila jako centra tetrarchií¹⁰⁰. Ve stejném období se ve střední části země sídla tetrarchií nacházela v lokalitách Sirkeli, Gorbeus, Güzelcekale a Odunbogazi¹⁰¹. Na východě v oblasti Trokmů se rezidenčními městy východogalatských tetrarchií staly lokality Tavium, Ekkobriga, Ceritkale a Podanala¹⁰². Opevněné lokality a rezidence knížecích elit se v plně rozvinuté helénistické architektuře Anatolie začínají objevovat od poloviny 2. stol. př. Kr. a mají určité paralely v některých analogických královských centrech Pontské říše. S maloasijskými Galaty je též ztotožňován velký počet menších, velmi jednoduše opevněných poloh s hradbami budovanými z lomového kamene, kladeného na sucho¹⁰³. K. Strobel¹⁰⁴ se však k této interpretaci staví skepticky a upozorňuje na fakt, že mnohé z těchto poloh náleží do byzantského období a mohou být datovány až do období od 7. stol. po Kr. Obdobně se K. Strobel staví též k obdobným opevněním, nalézajícím se v Paflagonii.

Antická pomístní jména doložená v galatské oblasti dokládají dlouhotrvající jmennou kontinuitu anatolské tradice, která zároveň odráží určitým způsobem též kontinuitu sídelní, a to i v případech, kdy docházelo k prostorovému přesunu těchto sídelních jednotek. Tento přesun se týkal většinou takových situací, kdy sídliště tellového charakteru, odpovídající blízkovýchodní sídlištní tradici, bylo nahrazeno plochým rovinným sídlištěm helénistického nebo římského období. Stejnou kontinuitu lze vysledovat např. též ve jménech podoblastí nebo regionů, jako např. Lagantine, Mnezine, Kalmizene nebo Konkarzitiakoton¹⁰⁵. Příchodem Keltů do Malé Asie se tyto kmeny ocitly v situaci, kdy sídelní struktura daného regionu byla tisíciletým vývojem již zformována v relativně pevném rámci. Za této situace tedy nedocházelo ve velkém měřítku k zakládání nových osad a sídlišť, přičemž pozornost nově příchozích se tedy soustředila na již existující struktury. Z tohoto důvodu existuje jen minimum pomístních jmen keltské tradice, které by odrážely zakládání nových obcí nebo

---

⁹⁸ XII 5, 1

⁹⁹ Stähelin 1907, 42

¹⁰⁰ Strobel 2006, 97, pozn. 25

¹⁰¹ Ibidem 2006, 97, pozn. 26

¹⁰² Ibidem 2006, 97, pozn. 27

¹⁰³ cf. Darbyshire-Mitchell-Vardar 2000, 88-93

¹⁰⁴ Strobel 2006, 103, pozn. 42; týž 2002, 278 ff

¹⁰⁵ Ibidem 2006, 109

jakýchkoli sídelních struktur nebo jejich převrstvování. Nejvýznamnějším místem z tohoto pohledu je bezesporu Ekkobriga, přestože se zde již v raném 1. tisíciletí př. Kr. a ve frýžském období rozkládala opevněná výšinná poloha s na ni navazujícím opevněným městem. V helénistickém období bylo město znovu osídleno a osídlení pokračovalo až do byzantské doby.

Dalšími významnými lokalitami, v případě jejichž názvů lze uvažovat o toponymech keltského původu jako např. Petrobrogen¹⁰⁶ (také Ipetrobrogen), která se nachází na významné trase z Nikaie do Ankyry, Souliobrogen (Souliobriga)¹⁰⁷, Rosolodiaco¹⁰⁸, Acitoriciacum¹⁰⁹, Erigobrogis¹¹⁰, Tolastochora¹¹¹, Ueteston¹¹² nebo Vinidia¹¹³, kde se nalézala významná svatyně boha Mena, uctívaného zde jako Theos Ouindieinos. V dalším toponymu Chorion Artikniakon¹¹⁴ můžeme zase relativně bez problémů spatřovat příbuznost se jménem význačné galatské osobnosti Artiknos, který se objevuje též na seznamu kněží chrámu Augusta a Romy v Ankyře.

Některá ztotožnění maloasijských toponym se sídly s keltským obyvatelstvem jsou naproti tomu zřejmě mylná. Je tomu tak např. v případě toponyma Vinidia/Ouindia, které je někdy označováno jako keltský výraz označující město Gordion¹¹⁵. Město, které bylo v roce 189 př. Kr. tak rozsáhle poničeno ve 2. stol. př. Kr. nebylo v historických pramenech připomínáno tak frekventovaně a to vedlo zřejmě k domněnce zaniknutí původního toponyma. Avšak toponymum Gordion zmiňuje Strabon¹¹⁶, přičemž toto označení se vztahuje bezpochyby na zdejší pozdně helénistické a římské osídlení, nacházející se na vrcholku zdejšího tellu, navazující na sídelní tradici tohoto města, která byla po roce 189 př. Kr. zřetelně přerušena¹¹⁷.

Oblast, která byla osídlena keltskými kmeny představovala z hlediska surovinové základny, systému dálkových cest a zemědělské produkce velmi důležitý region, přičemž

---

¹⁰⁶ TIByz 4, 1984, 215

¹⁰⁷ RECAM II 191, viz např. Zeus s přídomek Soulibrogenos

¹⁰⁸ TIByz 4, 1984, 219

¹⁰⁹ Tab. Peut. 9, 5

¹¹⁰ vita Theod. I 24

¹¹¹ TIByz 4, 1984, 236, nelze vyloučit souvislost se jménem kmene Tolistobogiů, které je v případě užití v tomto toponymu zkrácené

¹¹² TIByz 4, 1984, 242, chora Ouetisseon

¹¹³ Ptol. V 4, 5, Uindia

¹¹⁴ RECAM II 172

¹¹⁵ Mitchell 1993, 50

¹¹⁶ XII 5, 3

¹¹⁷ Stöbel 2006, 109, pozn. 65, zároveň uvádí též variantu, podle které se toponymum Vinidia/Uindia vztahuje ke keltskému osídlení helénistického a římského období, které se nacházelo na tehdejším východním břehu řeky Sangarios, v místě kde řeku přetínala důležitá silnice vedoucí z města Dorylaion, přes Pessinus a Germu do Ankyry

předpoklady pro zemědělský rozvoj byly velmi příhodné a umožňovaly výrobu rozsáhlého spektra produktů¹¹⁸. Tradiční dopravní směry mezi hlavními hospodářskými centry Gordiem, Ankarou a Taviem, které fungovaly již v období nadvlády Perské říše, představovaly zároveň kvalitní dopravní síť, která byla odpovídajícím způsobem propojena s ostatními cestami v okolních částech Anatólie.

Výše uvedená hlavní urbánní centra, a to zejména Ankyru, Pessinus, Gordion a Tavium, nelze v žádném případě chápat jako „keltská města“ nebo „města Keltů“ tak jak jsou někdy označována. Všechna tato centra prošla dlouhým vývojem a jejich kořeny tkví často v prehistorické době. V době příchodu keltských kmenů byla navíc tato centra osídlena maloasijskými Frýgy, lze tedy ponejvíce hovořit o určité formě vztahu domácího a nově příchozího obyvatelstva, přičemž snad v pozdějším období mohl keltský element v jednotlivých městech převládnout, respektive domácí obyvatelstvo mohlo být Kelty integrováno nebo asimilováno, což se stalo podnětem pro označování těchto center jako „keltských“. Je však nutno zdůraznit, že o způsobu a postupu osídlování původně frýžských měst Kelty není nic konkrétnějšího známo¹¹⁹. O původním frýžském osídlení této oblasti se zmiňuje Livius¹²⁰. Plinius¹²¹ hovoří o Gordiu jako o původně frýžském městu, což potvrzují i další antičtí autoři¹²². Totéž se týká Pessinu, o kterém víme, že se jednalo opět o frýžské město, obsazené později Galaty. Podle Polybia¹²³ a Livia¹²⁴ byl Pessinus frýžským městem dokonce ještě v roce 189 př. Kr., v době tažení Manlia Vulsa. Přestože Ankyra byla v době Alexandrova tažení frýžským městem¹²⁵, v době tažení Manlia Vulsa byla dle Livia¹²⁶ již Galaty obsazena.

Zajímavou poznámku vztahující se ke keltským sídlištním formám v Malé Asii nalézáme u Livia¹²⁷. Podle této poznámky Keltové nesídlili ve městech nýbrž ve vesnicích, nanejvýš jejich aristokratická vrstva využívala opevněné kastely nebo dvorce. Při akutním nebezpečí shromažďovali ženy a děti na vrcholku kopce, kde zřizovali polohy opatřené příkopy a valy ve smyslu refugií. Zakládá-li se tento Liviův postřeh na skutečnosti, pak se může zdát vcelku nezanedbatelným problémem přisuzovat Keltům sídlení v urbánních

---

¹¹⁸ cf. Strobel 1996, 79 ff, 94 ff; Darbyshire-Mitchell 1999, 188 ff

¹¹⁹ Pauly-Wissowa 1910, 538

¹²⁰ XXXVIII 16

¹²¹ V 146

¹²² Arrianos I 29, 5

¹²³ XXI 37

¹²⁴ XXXVIII 18

¹²⁵ Arrianos II 4, 1; Curtius Rufus III 1, 22; Alexandr pobýval ve městě v roce 333 př. Kr.

¹²⁶ Livius XXXVIII 24, 1 označuje Ankaru jako osídlení městského rázu (*nobilem in illis locis urbem*); novější souhrny dějin osídlení tohoto města v různých obdobích-cf. Cross-Leiser 2000, French 2003, 26 ff; Bennett 2003

¹²⁷ XXXVIII 18, 15

centrech helénistického typu. Shromažďovali-li se v dobách nebezpečí na vrcholcích kopců, odporuje to do určité míry logice spojené s městským sídlením, poněvadž ve městech by patrně našli lepší ochranu než na vrcholku kopce. Na druhou stranu Liviova poznámka může popisovat situaci z doby ranější přítomnosti Keltů v Malé Asii a nemusí se týkat skutečnosti např. v 1. století př. Kr. Vyspělý politický systém posledního století starého letopočtu a mocní tetrarchové vládoucí galatskému obyvatelstvu již jako celku, představují faktory, jejichž existence se zdá v podmínkách vesnické neurbánní formy sídlení velmi nepravděpodobná.

2.4.1. Ankyra

Jak již bylo uvedeno výše, k nejdůležitějším urbánním centrům Galatie náleželo město Ankyra. Jeho okrsek se v době frýžského osídlení a v helénistickém období rozprostíral na výšině s akropolí, dále na jejich západních svazích a na pozdější ploše římského města s chrámovou stavbou zasvěcenou bohyni Romě a Augustovi, přičemž v západní části terasy na níž se nachází městská část Ulus byly odkryty zbytky opevňovacího systému pravděpodobně předřímského stáří.

Ankyra se stala součástí panství tektoságských tetrarchů velmi pravděpodobně až v souvislosti s novým správním uspořádáním Pompeiovým (65/64 př. Kr.), přestože ji Strabon¹²⁸ označuje jako pevnost, popř. opevněné centrum Tektoságů. Přesto lze soudit na velmi úzké vztahy původních obyvatel města a okolních Tektoságů a to zejména ve vztahu k hospodářským aktivitám a obdobné činnosti. Osoby galatského původu stejně jako příslušníci galatské aristokracie žily tedy v Ankaře pravděpodobně již před polovinou 1. stol. př. Kr. V roce 25/4 př. Kr. po smrti Amynty, krále Pisidie a galatského tetrarchy, anektoval Augustus území, které Amyntas ovládal a přeměnil je v provincii Galatii. Současně s tím obdržela Ankyra statut samostatné obce a byla prohlášena hlavním městem nově vzniknuvší provincie (metropolis) a zároveň centrálním střediskem nově vzniknuvšího galatského společenství (κοινωὸν τῶν Γαλατῶν), velmi těsně spjatého s hlavním kultem zbožštělého Augusta a bohyně Romy.

Území takto nově uspořádaného města představovalo tedy nyní centrum (civitas) Tektoságů a s tím byla spojena též určitá územní reorganizace. Ta spočívala v tom, že

---

¹²⁸ Strabon XII 5, 2 však neoznačuje Ankyru ani jako *polis* ani jako autonomní městskou obec

k území nově vzniklého centra Tektoságů bylo přiřčeno určité území, náležící původně Tolistobogiům a zbylé tolistobogijské državy byly přiřčeny k území Pessinu, který vzhledem ke svému starobylému a stěžejnímu Kybelinu kultu reprezentoval jakýsi „chrámový stát“. Tím se Pessinus stal autonomní jednotkou ve smyslu polis a v rámci celé komunity Tolistobogiů též hlavním nositelem jejich identity. Jeho nový statut se odráží též v jeho nových přídomcích a oficiálních názvech, např. *Galatai Tolistobogioi Pessinountioi* nebo *Sebastenoi Tolistobogioi Pessinountioi*¹²⁹.

Vraťme se však zpět k Ankyře. Co se týče vlastní vnitřní organizace města, zdá se že toto členění zůstalo v podstatě nezměněno i po začlenění města do území Tektoságů v roce 65/64 př. Kr. I nadále byly v užívání původní názvy městských fýl z období městské autonomie, vycházející z frýžského a luvijského jazykového základu. Z epigrafických pramenů¹³⁰ je znám údaj o existenci dvanácti městských fýl, doložených v nápise z období vlády císaře Hadriána, oslavujícím osobu jménem Latinia Kleopatra. Názvy první skupiny¹³¹ se vztahují k názvům regionů nebo lokálních skupin obyvatelstva. V této skupině nalézáme tedy vlastní jména jako např.: Marouragene (1. fýla), Pakalene (2. fýla), Hiermene (4. fýla) nebo ....mene (7. fýla). Některé fýly jsou pojmenovány podle jmen božstev, zde se setkáváme se jmény jako např. Menorizeites (3. fýla pojmenovaná podle boha Mena) nebo 12. fýla, nesoucí ve svém názvu formu Zeus Taenos¹³². Jedna fýla, a sice č. 5, je pojmenována podle svatého místa s Diovým oltářem, Fýlé Dios Trapezon. V názvech fýl (č. 9) se objevují i takové neobvyklosti jako pojmenování za účelem oslavení městské rady, tedy fýlé Hiera Boulaia. Logičtěji tedy působí fýla (č. 6) pojmenovaná za účelem oslavy samotného Augusta, fýlé Sebasteia. Některé fýly byly dodatečně přejmenovány, přičemž známá jsou pouze jejich nová jména a nikoliv jména původní: fýlé Claudia Athenaia (č. 8), fýlé Nerva (č. 10), fýlé Nea Olympia (č. 11). V souvislosti s přejmenováním třech posledních fýl by bylo možné se domnívat, zda-li nereprezentují tyto fýly nově etablované útvary, přiřčené k původním devíti fýlám po administrativním rozšíření. Ve zřetelném protikladu k této eventualitě je však fakt, že fýla označována jako fýlé Zeus Taenos je fýlou dvanáctou. Tuto skutečnost interpretuje K. Strobel¹³³ v tom smyslu, že již v augustovském období musel existovat počet

---

¹²⁹ Strobel 2006, 104

¹³⁰ Bosch 1967, Nr. 117

¹³¹ Strobel 2006, 104 ff

¹³² tuto formu Diova přízviska nelze srovnávat, jak upozorňuje K. Strobel (2006, 105) s formou „Zeus Taouianos/Tavianus“, vztahující se k významnému Diovu kultu, pěstovaném v trokmoském Taviu a vycházejícím z původních staroanatolských božstev; forma Diova přízviska Taenos nemůže být srovnávána se staroanatolským jazykovým kořenem Taw, vztahujícím se k místnímu názvu Tawinia i k dalším formám: Taouia, Taouion, Tavium, Tavia, Tabia nebo Ethnikon Taouioi

¹³³ 2006, 105

dvanácti fýl, kdy byli obyvatelé města organizováni již podle vzoru řeckých polis, s příslušnými městskými institucemi, jako např. radou. Přestože se lze domnívat, že Ankyra měla již v helénistickém období městskou strukturu s odpovídajícími městskými orgány, nešlo zřejmě o strukturu po vzoru řeckých městských obcí. Existence těchto městských institucí ve smyslu řecké polis není zatím pro předřímské období nijak doložena. V některých nápisech v Athénách se objevují od konce 4. stol. př. Kr. jména osob, u nichž je jako oblast nebo místo jejich původu udávána Ankyra. To, že je Ankyra v nápisech z této doby takto charakterizována by mohlo dokládat existenci běžné městské organizační struktury, stejně jako potenciální obchodní nebo politický význam. U frýžského obyvatelstva, které tehdy v Ankyře převládalo však neznáme žádnou formu vnitřní městské organizace nebo struktury. Vláda v takto organizovaných městech uvedené doby tak nejspíš byla v rukou význačné městské aristokracie nebo podobně konstituované městské správy s jedním úředníkem (archón) nebo více jedinci v čele. Nová sociální vrstva, ze které se rekrutovali v římském období příslušníci městských institucí po vzoru řecké polis tak byla tvořena směsicí původní frýžsko anatolské aristokracie a příslušníky galatské vládnoucí vrstvy. Z těchto složek se tedy konstituovala vrstva, která spravovala Ankyru v době kdy byla vyhlášena metropolí-hlavním městem nové římské provincie.

Systém politické a správní organizace Ankyry v císařském období se v určitém smyslu odráží v informacích obsažených na římských mincovních ankyrských ražbách. Mince severovského období uvádějí jako svého emitenta *Metropolis Ankyra*, uváděna jsou též označení jako „město císařských Tektoságů“ – *Sebastenoi Tektosages* nebo *Sebastenoi*¹³⁴. Objevují se též mince pouze s výrazem *Sebastenoi Tektosages*, které neobsahují název města. Jeden nápis z první poloviny 2. stol po Kr. zmiňuje jako autoritu, z jejíhož popudu byl nápis zřízen právě radu a lid „císařských Tektoságů“ – *Sebastenoi Tektosages*¹³⁵, čímž je samozřejmě míněna rada a lid města Ankyry. Tyto údaje dochované v písemné formě tedy jednoznačně potvrzují fakt, že autonomní obec Ankyra reprezentovala v římském období nositele tradice a identity galatského (tektoságského) etnika. Ztotožnění této tradice a identity s tímto městem a také např. s Pessinem, muselo být tak signifikantní, že se dokonce u některých antických autorů¹³⁶ objevují zprávy o založení jak Ankyry, tak Pessinu nebo Tavia Galaty, což je samozřejmě v rozporu s historickou skutečností.

---

¹³⁴ Bosch 1967

¹³⁵ Ibidem 1967, Nr. 92

¹³⁶ Memnon z Herakleie a Apollonios z Afrodisiady FGrH 434 F11, 7; 740 F14

2.4.2. Pessinus

Město Pessinus, centrum západogalatského teritoria Tolistobogiů, představovalo centrum jehož stěžejní charakteristikou bylo pěstování zdejšího kultu bohyně Kybelé. Toto město představovalo v helénistickém období nezávislou jednotku, těšící se v souvislosti s tímto kultem velké nadregionální proslulosti a náboženskému významu.

V letech 189/8 a 168 př. Kr. došlo ke značnému rozšíření jeho teritoria, a to z důvodů mírové smlouvy z Apameie, která mimo jiné řešila nové územní uspořádání v této oblasti. Jeho území sahalo po tomto rozšíření na severu až k řekám Tembris a Sangarios. Tím se dostala pod kontrolu Pessinu též oblast starého frýžského centra Gordia, zničeného v roce 189 př. Kr. Pessinus byl tedy nejprve ve sféře vlivu seleukovské moci, později se velmi silně přiklonil k Římu. Jeho roli a význam velmi silně ovlivňovala skutečnost existence Kybelina kultu, který mohl být bez problémů akceptován i v keltských náboženských systémech (viz kapitola 2.5.). Mezi lety 163 a 156 př. Kr. se objevuje v epigrafických dokumentech jméno Attis, náležící zřejmě osobě pocházející z aristokratického prostředí samotných tetrarchů, představujícího vysoce postaveného kněze Kybelina kultu. Bratrem tohoto Attida a zároveň jeho politickým soupeřem byl tetrarcha Tolistobogiů Aioiorix. Takové soupeření svědčí spíše proti vzájemnému společnému povědomí nebo loajalitě mezi Galaty a dosvědčuje též statut vlastního Pessinu, kdy město bylo zřejmě v této době daleko více vázáno k organizaci, řízení a vykonávání vlastního kultu než k vykonávání a reprezentaci politické moci.

Od roku 65/4 př. Kr. a poté trvale od roku 56 př. Kr. se město nacházelo pod panstvím tolistobogijského tetrarchy Deiotara I. Po připojení celé Galatie k imperiu jakožto jeho provincie, mělo město statut autonomní polis. S touto skutečností byla též spjata reorganizace stávajících kultů a objevení se některých nových. Tak byl například v Pessinu za Tiberia zaveden císařský kult. Velmi pravděpodobně již za Augusta, nejpozději však za Claudia byla provedena personální reorganizace Kybelina kultu a to v tom smyslu, že od tohoto okamžiku existoval pouze jeden hlavní kněz, kterého doprovázelo kolegium deseti nižších kněží, z nichž polovina byla tvořena osobami frýžského a druhá polovina galatského původu¹³⁷. Tato situace jednoznačně dokládá pokračování historické tradice i etnické identity původně keltského etnika v prostředí římské provincie, přičemž fakt, že příslušníkům autochtonního

---

¹³⁷ Strobel 2006, 108, typickými příklady jsou např. v pozdním 1. stol. po Kr. Tiberius Claudius Heras a jeho syn Tiberius Claudius Deiotarus (viz kapitola 2.6.), zaujímající na celkovém seznamu 9. a 10. místo a v rámci „galatské poloviny“ místa 4 a 5

etnika, dlouhodobě v dané oblasti zakořeněného, byl přidělen stejný počet kněží jako příslušníkům etnika před třemi stoletími nově příchozího, byť v císařské době již značně asimilovaného, zásadně poukazuje na skutečnost jak velkým vývojovým a civilizačním přerodem prošly skupiny Keltů, působící původně na maloasijském území jako hordy válečníků a barbarů šířící paniku a strach.

2.4.3. *Tavium*

Jako modelový příklad helénistického města obývaného maloasijskými Kelty může posloužit trokmoské kmenové centrum Tavium. Jeho plocha se rozprostírala v helénistickém období na výměře cca 100 ha. V předřímském období nemělo Tavium statut autonomního města a v Strabonových zprávách je označováno jako emporion nebo pevnost (*phrourion*) kmene Trokmů¹³⁸. Město tvořilo centrum Trokmoských držav již od roku 274/72 př. Kr. a představovalo zároveň rezidenční město patrně nejvýznamnější trokmoské tetrarchie minimálně v posledním století př. Kr. kdy zde sídlil tetrarcha Brogitaros, a to až do své smrti cca v roce 52 př. Kr. Tavium nedosáhlo statutu autonomního města ani ihned po zřízení římské provincie Galatie v roce 25 př. Kr., nýbrž až o něco později kolem roku 21/20 př. Kr. Od tohoto data je označováno jako polis s přídomek *Sebastenoi Trokmoi Taouianoí*.

Kromě poznatků historického charakteru máme v případě Tavia k dispozici též data archeologické povahy a to zejména díky archeologickému výzkumu této lokality, který probíhá od roku 1997 a přinesl základní poznatky o celkové městské struktuře a topografii v období od helénismu do byzantské doby¹³⁹. Lokalita se rozkládá ve zvlněné krajině a je situována v mírném údolí. V jižní části se nalézají dva výrazné pahorky, v současnosti nazývané Büyükkale a Kücükale, tvořící zároveň vertikální dominanty jižní městské části. Severovýchodně odsud se rozkládá další pahorek Zegreg Tepe, pomyslně oddělující východní a západní část města. Severní část města přechází v mírný svah, který je vymezen zbytky hradební zdi. Lokalita je v současnosti vymezena dvěma občas vysychajícími potoky Kaleözü a Nefescayi.

Důležitou součástí lokality jsou pahorky Büyükkale a Kücükale, tvořící zároveň až do počátku výzkumu jediná místa indikující existenci antického města. Důkazem významu

---

¹³⁸ Strabon XII 5, 2

¹³⁹ Strobel - Gerber 2000, 215 ff; Strobel – Gerber 2003, 131 ff

většího z nich (Büyükkale) je kulturní vrstva o mocnosti 27 metrů ¹⁴⁰. Kromě této kulturní vrstvy jsou dalšími známkami lidské aktivity též četné kamenné kvádry z rozrušených staveb, nacházející se převážně na západní a východní straně pahorku. Menší pahorek (Kücükkale) je zatím ohledně sídlištních projevů poněkud méně výrazný, přičemž mocnost kulturní vrstvy zde dosud není jasná. Třetí pahorek, Zegreg Tepe vykazuje zatím pouze řídké stopy kulturních vrstev, na některých místech vystupuje dokonce přirozené podloží až na povrch. Pahorek však hraje výraznou roli co se týče zbytků architektonické městské zástavby. V jeho jižní straně je totiž zřetelně patrné podkovovité zahlobení, vzniklé při stavbě divadla. Kromě této aktivity je v některých částech pahorku patrná úprava povrchu terasami. Jejich datování je zatím nejasné, avšak nejspodnější z nich je narušena stavbou divadla, tuto skutečnost tak lze alespoň relativně chronologicky interpretovat. Vrcholek kopce vykazuje četné stopy využití jako nekropole, avšak až ve středověkém období ¹⁴¹.

Ostatní části vlastního města se rozkládají na ploše cca 150 ha a vyznačují se nálezy keramiky, cihel, skla nebo různých kamenných architektonických fragmentů, indikujících přítomnost antického města. Všechny tyto elementy však byly nalézány v souvislosti s intenzivní zemědělskou činností, čemuž odpovídá též jejich velká fragmentarizace.

Mezi nejdůležitější zjištění patří střídme zbytky městské architektonické zástavby. Při popisu pahorku Zegreg Tepe byl již zmíněn do skály zahlobený prostor cavey divadla. Délka přední strany divadla činila 115 m a výška cavey dosahovala 20 m. To je poněkud překvapující hodnota ve srovnání s velkými divadly např. v Efesu, kde stejná vzdálenost činí 140 m a výška cavey dosahuje 27 m ¹⁴². V souvislosti s těmito analogiemi je kapacita diváků divadla v Taviu odhadována na cca 10 000 osob ¹⁴³, což bezesporu svědčí o nemalém významu města.

Na několika místech v terénu byly objeveny zbytky městských hradeb. Jejich tloušťka mohla být stanovena díky místy zachovalým partiím na cca 1,50 m. Nálezy z některých míst podél této hradby však svědčí pro její zařazení do pozdně antického období nebo do byzantské doby. Severně od pahorku Zegreg Tepe jsou dochovány základy další kamenné hradby, která by mohla patrně souviset s helénistickým obdobím.

Přestože pahorek Kücükkale se zdá být ve vztahu k intenzitě osídlení zatím méně významný, byly zde objeveny architektonické mramorové zlomky, stejně jako kanelované sloupy, které umožňují úvahy o destrukci stavby, dominující tomuto pahorku v římském

---

¹⁴⁰ Strobel - Gerber 2000, 234

¹⁴¹ Ibidem 2000, 245

¹⁴² Heberdey – Niemann - Wilberg 1912, 48

¹⁴³ Strobel - Gerber 2000, 245

období, snad chrámu. O chrámové stavbě lze uvažovat i na pahorku Zegreg Tepe. Analogické kultovní struktury se objevují v chetitských kontextech na některých blízkých lokalitách. Zda-li byla na tomto místě svatyně v helénistickém nebo římském období, není zatím jasné.

V areálu města byly dále objeveny četné větší i drobnější architektonické fragmenty, též v sekundárním použití. Náleží však v převážně do římského nebo pozdějšího období, což pravděpodobně souvisí s nárůstem římské stavební aktivity po přičlenění Galatie k říši v roce 25 př. Kr.

Co se týče archeologických nálezů s chronologickou vypovídací schopností, stěžejní místo zaujímá keramika. Nejstarší náleží již do čtvrtého tisíciletí př. Kr., nejmladší reprezentuje byzantské období. Pro problematiku sledovanou v této práci jsou stěžejní nálezy helénistické keramiky, která je na lokalitě zastoupena i tzv. keramikou galatskou (viz příslušná kapitola v této práci). V Taviu je tato keramika doložena v největší míře na pahorku Kücükale, v menší míře též na Büyükkale. Z ostatních částí jsou známy pouze ojedinělé zlomky z nichž jako nejdůležitější se jeví okolí divadla. Galatská keramika byla též údajně nalezena na svahu poblíž pramene potoka Kaleözü ¹⁴⁴. Není vyloučeno, že v okolí Tavia se mohlo nalézat též výrobní centrum této keramiky ¹⁴⁵.

Nálezy galatských střepů pochází většinou z mísovitých nebo talířovitých forem a korespondují tak s hlavní tvarovou náplní tohoto typu ¹⁴⁶. Též jejich výzdoba zapadá do schémat známých z ostatních lokalit, zejména z Bogazköy, kdy převážná většina výzdobných prvků je tvořena různými koncentrickými proužky nebo drobnými malovanými motivy.

Pohřby jsou v okolí Tavia zastoupeny několika typy. Jde o hroby mohylové, ploché nebo vytesané do skály. Pohřebiště, které by dle předběžného posouzení mohlo souviset se zdejším keltským osídlením etnikem se rozkládá severně od města a je tvořeno skalními hroby, jejichž datace není dosud přesně známá, avšak mohou snad náležet do helénistického období.

V celkovém shrnutí dějin osídlení Tavia vystupuje tedy tato lokalita výrazněji do popředí již v rané fázi doby bronzové, kdy stěžejní roli hrají pahorky Büyükkale a Kücükale a prostor mezi nimi. V pozdějším období lze Tavium identifikovat s chetitským městem Tawinia/Tawnia/Tamnia. V době železné se koncentruje osídlení opět na obou pahorcích. V helénistickém období, které je z hlediska dějin osídlení lokality vzhledem ke sledovanému

---

¹⁴⁴ Cornelius 1973, 82 ff

¹⁴⁵ Bittel 1974, 227 ff

¹⁴⁶ Maier 1963, Abb. 10-13

problému nejdůležitější se městská zástavba rozkládala severně od obou pahorků. Další poznatky o helénistickém a galatském osídlení však zatím zůstávají skryty pod cca 5 m mocnou římskou a byzantskou kulturní vrstvou, kdy město dosáhlo největšího plošného rozsahu a kdy došlo též k jeho opevnění. Se zánikem byzantského osídlení následovalo i jeho celkové opuštění.

2.5. Kult v centrech osídlení maloasijských Keltů

Základním pramenem ohledně kultovních aspektů spojených s maloasijskými Kelty jsou opět zprávy antických autorů. Jde však v naprosté většině o informace, týkající se role tohoto etnika v kultu spojeném s císařským Římem. O podobě kultu v rané fázi keltské přítomnosti v Malé Asii není zatím k dispozici mnoho údajů. Je však jasné, že kořeny různých kultů, v jejichž souvislosti se Keltové objevují v pozdním období, sahají daleko před příchod Keltů do Malé Asie. Souvislost různých podob kultu v pozdním období s keltským etnikem nebo jedinci tak představuje jeden z projevů jejich helenizace a asimilace v maloasijském prostředí. Některé jevy svědčí o tom, že Keltové v maloasijském prostředí přejali řadu podob daných kultovních zvyklosti nebo přímo konkrétní kulty. Neznáme odsud například žádné zmínky o tak typickém keltském druidství, avšak víme, že Keltové přijali kult Božské matky a Attida v Pessinu, kult Dia Tavijského nebo kult Artemidin¹⁴⁷. Pausanias¹⁴⁸ zmiňuje skutečnost, že Galaté v Pessinu nejedli kančí maso, což je interpretováno jako frýžský, nikoli keltský obyčej. Jaký osud měly v maloasijském prostředí některé domácí původní keltské kultovními představy, jako např. kult spojený s lidskou hlavou, není zatím zcela jasné. Známým byl však fakt, že Keltové v maloasijském prostředí praktikovali lidské oběti¹⁴⁹, čímž ve zcela kulturně odlišném prostředí budili značný rozruch. Od tohoto zvyku však bylo později z velkou pravděpodobností upuštěno, a to v souvislosti s pokročilejším stupněm jejich helenizace.

V Taviu měl dle Strabóna nadregionální význam kult již zmíněného Dia Tavijského, uctívaného v helénistickém a římském období. Tento kult vyrostl již ze staroanatolské tradice, kdy Zeus, sjednocující aspekty nebeského a horského božstva a též božstva počasí se

---

¹⁴⁷ Stähelin 1907, 46

¹⁴⁸ VII 17, 10

¹⁴⁹ Stähelin 1907, 103

velmi podobá chetitskému božstvu Teššopovi ¹⁵⁰. Kult měl v Taviu svou svatyni, kde stála bronzová Diova socha na trůnu, odvozená od proslulé předlohy v Olympii¹⁵¹. Určitou představu o podobě sochy si lze učinit dle jejího zobrazení na tavijských mincích (viz kapitola mince). Tento kult se posléze skrze osoby galatského původu nebo nájemné žoldnéře rozšířil i do dalších oblastí. Ostatní mince dosvědčují, že v Taviu byl uctíván též Apollón, Athéna, Hygeia nebo Asklépios.

Stěžejním kultem v Ankyře byl císařský kult zbožštělého Augusta a bohyně Romy, jehož centrem byla výstavná chrámová stavba. Organizace galatských území vedla v pozdní době (1. stol po Kr.) k vytvoření jakéhosi galatského svazu (κοινω των Γαλατων), přičemž jednou z hlavních činností tohoto svazu byla péče právě o tento císařský kult. V souvislosti s tím byl jednotlivým galatským kmenům dáván též přívlastek „císařští“-sebasténoi. Galaté, pečující v Ankyře o císařův kult vyjádřili svou loajalitu výčtem Augustových skutků, zaznamenaných na stěnách Sebasteia, označovaných jako „monumentum Ancyranum“. Druhým neméně důležitým výčtem, zachovaným na levé antě chrámu je seznam jmen vznešených galatských jedinců, kteří v Tiberiově době vykonávali v tomto chrámu kněžskou službu (archiereis). Z jazykového hlediska představují tato jména směs keltských, řeckých a římských kořenů a potvrzují tak galatský původ svých nositelů. Zároveň jsou určitým dokladem pokročilé helenizace a romanizace tohoto etnika, poněvadž keltských jmen se zde objevuje již relativně méně. V seznamu těchto osob se objevuje tedy např. Albiorix syn Ateporigův, Amyntas syn Gaizatodiasťův, Metrodoros syn Dorylaův, Musanos syn Artiknův, Seleukos syn Filodamův, Julius Ponticus, Aristokles syn Albiorigův, Q. Gallius Pulcher, Filonidés syn Filona nebo Pylaimenés syn Menův ¹⁵².

Tento seznam je zároveň velmi důležitým historickým pramenem z několika důvodů. Kromě samotného výčtu vlastních jmen, k těmto jménům připojuje též určité další důležité údaje, týkající se jejich nositelů, a sice ve smyslu jimi uskutečněných všeobecně prospěšných činů a aktivit. Mezi nejrozšířenější prospěšnou činností kněží tak patřily zejména zabezpečování potravin pro nejširší lid, které byly předávány ve formě darů (δημοθoinαι) nebo pořádání různých oslav. Tato činnost je ve výčtech činnosti kněží jmenována neustále a nikdy nechybí ¹⁵³. V jednotlivých popisech jsou zmiňovány tři skupiny Galatů jako samostatní členové galatského společenství, a sice lid Pessinu, lid Ankyry a lid Tavia. Obyvatelé Tavia jsou někdy z cílové skupiny příjemců darů pocházejících z centra kultu

¹⁵⁰ Strobel - Gerber 2000, 217

¹⁵¹ popis této kolosální sochy uvádí Strabon XII 5, 2

¹⁵² Stähelin 1907, 103

¹⁵³ tato činnost je doložena též u vážených občanů dalšího galatského města – Pessinu, Körte 1897, 43 ff, Nr. 24

Augusta a Romy v Ankyře vynechání. Někteří dárci zase věnují dary a organizují hry pouze pro obyvatele Pesinu, jiní pouze pro obyvatele Ankyry. Pesinus měl přitom vlastní organizaci kultu Augusta a Romy se vši úřední i kněžskou strukturou, která provozování takového kultu vyžadovala. Obdobná organizace vlastního kultu lze předpokládat i v případě Tavia. Na těchto případech vidíme, že přestože vytvořením společné organizace Galatů (κοινω των Γαλατων) s hlavním městem Ankyrou, došlo k určitému formálnímu sjednocení a vytvoření útvaru, založeného na etnických principech, přetrvávala přesto v některých ohledech situace pramenící z jedinečnosti a specifické identity nebo původní nezávislosti jednotlivých třech galatských kmenů, a to až do 3. stol. po Kr.

Je nadevše zcela jasné, že kromě dobročinného nádechu této činnosti, který byl zcela jistě donátory patřičně zdůrazněn, měla tato činnost zejména politický charakter, mající za úkol zabezpečení přízně lidu dotyčné osobě. V tomto smyslu lze v této aktivitě identifikovat paralelu k mnoha obdobám nejen v antickém světě. Již W. M. Ramsay¹⁵⁴ spatřoval v této aktivitě starý zvyk keltské vyšší vrstvy, a sice společné hodování soukmenovců u jednoho stolu, i když v případě kněží Augustova kultu má tato vzdáleně obdobná činnost již o dost civilizovanější podobu. Další činnosti bylo organizování velkých obětí a pořádání gladiátorských her nebo zápasů se zvířaty. V jednom případě šlo dokonce o zápas třiceti párů gladiátorů současně. Ačkoli zápasy jejichž podstatou bylo zabíjení a co nejkrutější podívaná měly v římském světě dlouhotrvající tradici a jejich pořádání nemělo žádnou souvislost s Galaty, jak je tomu v případě zvyku obdarovávání podaných potravou, je jasné že u galatského obyvatelstva musely nalézat širokou odezvu a musely vyvolávat plně v souladu s právě těmito charakteristickými povahovými galatskými (keltskými) rysy značnou odezvu. Jinými slovy v těchto případech nevystávala procesu romanizace žádná překážka. V zálibě Galatů v pořádání obdobných představení tedy bez potíží rozpoznáváme starou známou keltskou hrubost, která se v mnoha podobách projevuje již od příchodu keltských družin do Malé Asie. Přesto se zde však dokázaly prosadit na určité úrovni též jemnější způsoby řecké. Projevovalo se to např. pořádáním různých gymnických her nebo závodů vozů, apod. a dokonce i kněží zdejšího kultu věnovali pravidelně každý rok určité prostředky potřebné k uskutečnění těchto akcí.

Seznam ankýrských kněží je zajímavý ještě v jednom ohledu. Osoby zde uvedené jsou často pokrevně spřízněny s důležitými historickými postavami nejvyšší společenské vrstvy a jako takové musely i ony požívat naprosté úcty nebo se těšit rozsáhlému majetku.

---

¹⁵⁴ 1900, 132

V seznamu tak nalézáme např. dvě osoby jménem Pylaïmenes, přičemž první z nich byl samotným synem galatského krále Amynty. Je zcela jasné, že jako královský syn musel mít Pylaïmenes ve společnosti takřka neomezený vliv a totéž se zajisté týkalo i jeho majetku. Strabón¹⁵⁵ se zmiňuje o početných stádech dobytka, náležících jeho otci a o početné družině otroků svědčí též některá jména známá z epigrafických památek¹⁵⁶. Další zajímavou postavou je z tohoto hlediska Albiorix, který náležel velmi pravděpodobně k rodině tetrarchy. Jeho otcem byl Ateporix¹⁵⁷, který je s velkou pravděpodobností oním Ateporigem, který je v době Antoniově a Augustově uváděn jako vládce malého území severovýchodně od vlastní Galatie¹⁵⁸. Jak již bylo uvedeno výše ostatní jména představují směsici řeckého římského a keltského původu. Z faktu, že keltský substrát se mezi nimi objevuje relativně málo by se dalo nepřímou usuzovat na fakt, že keltský jazyk maloasijských Galatů již v této době vymíral. Proti tomu však hovoří již zmíněná Hieronymova poznámka¹⁵⁹ o zdejší existenci keltského jazyka ještě v několika prvních stoletích nového letopočtu.

Vraťme se nyní opět k různým podobám kultu v ostatních městech. V Pessinu byl zastoupen význačný kult Božské matky. Zmínka o něm je obsažena ve Strabónově zprávě¹⁶⁰, týkající se stavby nového mramorového chrámu, určeného pro tento kult, a zřízeného patrně Eumenem II. Důležitou je zpráva u Livia¹⁶¹ týkající se tažení Manlia Vulsa proti Galatům. Když se tento konsul v roce 189 př. Kr. blížil k Pessinu, vyšlo mu naproti procesí kněží z chrámu Božské matky, které vyslali představení Attis a Battakés, aby mu vzdali hold a oznámili ve jménu bohyně jeho budoucí moc a vítězství. Zda-li se jednalo o osoby keltského nebo frýžského původu není jasné, avšak keltský původ nelze vyloučit (viz níže). Přibližně o 25 let později vedl Eumenes II. korespondenci s hlavním knězem v Pessinu jménem Attis. S korespondence vyplývá, že šlo o osobu keltského původu, avšak přátelsky nakloněnou Pergamu¹⁶². Na druhou stranu jméno Attis může být také opakujícím se posvátným jménem, spojeným se zdejšími kněžími a není jisté, zda-li Attis, související s Manliem Vulsem a Attis korespondující s Eumenem II. o 25 let později je jedna a tatáž osoba¹⁶³. Každopádně však

¹⁵⁵ Strabon XII 568

¹⁵⁶ Zwintscher 1892, 44

¹⁵⁷ Strabon XII 560; OGIS 533, 23, 32

¹⁵⁸ Ibidem XII 560; Stähelin 1907, 100, pozn. 3 s další literaturou

¹⁵⁹ viz konec kapitoly 2.2 této práce

¹⁶⁰ XII 567

¹⁶¹ XXXVIII 18, 9

¹⁶² Stähelin 1907, 76

¹⁶³ široce rozšířená domněnka o tom, že obecné označení kněží Kybelina kultu jako „Galloi“ se vztahuje ke keltskému etniku je zřejmě neopodstatněná, obdobné výrazy např. „Gallos“ se objevují ve frýžském jazyce, též symbol kohouta, který se objevuje na náhrobcích kněží má zřejmě údajně jiný symbolický význam a nelze ho klást dohromady s Kelty, cf. Strobel 2006, 107, pozn. 55

kněží tímto činem chtěli vyjádřit svou loajalitu Římu a Pergamu, aby si zajistili zároveň podporu proti eventuálním protivníkům. Tento akt, který byl Manliem přátelsky přijat, se zároveň stal prvním příznakem budoucí politické linie, kterou toto kněžstvo vůči Římu později zastávalo ¹⁶⁴. Galatský vliv se začal v Pessinu uplatňovat až od Manlioova tažení a osoby galatského původu se posléze uplatnily již jistě i ve spojitosti s kultem. Později je tento kult zmiňován i v souvislostech se soupeřením galatských tetrarchů. Kolem roku 58 př. Kr. se mezi Deiotarem a Brogitarem rozhořel rozhořčený spor o kontrolu nad svatyní v Pessinu, který se několikrát opakoval ¹⁶⁵. Tato zpráva zdůrazňuje důležitost svatyně jak v rovině kultovní, tak politické. Neříká však nic o tom, do jaké míry se v této době na zajišťování kultu podílely osoby keltského původu, tak jako v císařském období v Ankyře, i když keltský původ některých z těchto osob je nanejvýš pravděpodobný a lze se domnívat, že příslušníci vedoucí aristokracie Tolistobogiů aktivně sloužili tomuto kultu jako kněží již od dřívějších dob ¹⁶⁶. S jistým galatským původem části kněží tohoto kultu lze počítat až od císařského období, kdy tvořily osoby galatského původu jednu polovinu zdejšího kněžského kolegia. Kult Velké Matky, *Matar (kybileia)*, byl svým charakterem velmi dobře transformovatelný i do keltských náboženských představ, a sice v podobě velké bohyně, jejíž moc a síla je demonstrována přírodou a přírodními silami¹⁶⁷.

Na několika příkladech z pozdního období může být doloženo prolínání a míšení původního obyvatelstva, vykazujícího určitou sídelní kontinuitu a obyvatelstva galatského, a to nejen v rovině etnické, nýbrž také v rovině syntézy některých prvků kultovního charakteru. Dokladem mohou být nápisy ve svatyni zasvěcené Diovi s přídomek Bussurigios (Zeus s královskými ústy)¹⁶⁸, nacházející se severozápadně od dnešní lokality Kalecik¹⁶⁹. Ta je identická s antickým osídlením jménem Malos, nacházejícím se poblíž důležitého přechodu cesty z Ankyry do Ekkobrogy a Tavia přes řeku Halys. Ve svatyni, která sloužila v pozdější době k uctívání Archanděla Michaela zřídila osoba se jménem částečně keltského charakteru -Aurelius Sentamus- v roce 218 po Kr. dva monumenty. První monument jej zobrazuje jako vyznavače kultu Dia Bussurigia, druhý monument, kde je

---

¹⁶⁴ Stähelin 1907, 54

¹⁶⁵ Ibidem 1907, 89

¹⁶⁶ Strobel 2006, 107

¹⁶⁷ s touto transformací Kybelina kultu u Keltů do podoby přírodní všemocné síly nespecifikovaného charakteru souvisí i u Keltů známé odmítání konkrétních a stacionárních podob různých božstev a naopak akcentování jejich proměnlivosti, viz např. reakce keltského náčelníka Brenna na zobrazování božstev v Řecku

¹⁶⁸ podle některých výkladů (Birkhan 1997, 147, 662) je zde Zeus chápán jako božstvo práva a spravedlnosti, stejně jako keltské božstvo Lugus

¹⁶⁹ RECAM II 201-206; TIByz 4, 1984, 157

zobrazen společně se svými rodinnými příslušníky, jej zobrazuje jako *archigalla*, t.j. zdejšího kněze Kybelina kultu, který byl v této svatyni společně s kultem Diovým provozován.¹⁷⁰

Obdobnou spojitost s Diovým kultem nalézáme v souvislosti s dalšími osobami keltského původu nebo osobami nesoucími keltsky znějící jméno. Tak např. Aurelius Helius, syn Domnův, který pocházel z vesnice Klossamanoi a byl chrámovým služebníkem kultu Dia Bussurigia nechal postavit památník, který představoval jak votivní dar věnovaný božstvu, tak také budoucí pohřební památník svého stavitele¹⁷¹. Obdobným ctitelem stejného božstva byl Aurelius Philotas z vesnice Ikotarion, syn Statiliův, který nechal postavit obdobný monument v roce 227 po Kr.¹⁷². Keltská jména se objevují i v případě některých monumentů, které nenesou přímou informaci o božstvu, takovým příkladem je pohřební monument opět z lokality Kalecik, postavený v roce 165 po Kr. Katomarem k uctění památky jeho manželky a dcery Domny.

Dalšími božstvy uctívanými galatským obyvatelstvem byl Zeus Souolibrogenos a Zeus Bussumaros. Tato božstva reprezentovala grekizovanou podobu respektive interpretaci starých anatolských horských božstev nebo božstev počasí, která byla v této grekizované podobě přijata keltsko-galatskými vrstvami. Uctívání Dia Bussumara se dokonce skrze legionáře galatského původu rozšířilo i mimo území Malé Asie, a sice do provincie Dacia Superior¹⁷³. Sem se zásluhou legionářů rozšířil též kult Dia Tavijského, který zde byl uctíván ve své romanizované podobě jako Iupiter Tavianus. V souvislosti s uctíváním různých Diových podob je nutno zmínit velmi důležitou připomínku K. Strobela, týkající se původu některých Diových přídomků¹⁷⁴. Narozdíl od některých interpretací, kdy je podstata těchto přídomků spojována s různými atributy božstva (Bussumarios-Velkoústý), spatřuje v nich K. Strobel odraz vlastních jmen některých galatských kmenových uskupení nebo jejich částí (viz např. Boussourigioi nebo Boussoumaroi). Uvádí též pravděpodobnost začlenění bohyně Artemidy do keltských náboženských představ a systémů, přičemž ztotožňuje roli tohoto božstva se staroanatolskou bohyní Kubabou a zdůrazňuje zároveň jeho spojení s tzv. Velkou Matkou. Artemis byla u Galatů ve obzvláštní oblibě¹⁷⁵, kněžkou tohoto božstva byla např. Kamma, urozená osoba galatského původu, která se stala známou jako vražedkyně tetrarchy Sinoriga, otce Deiotara I. Určité prolínání kultovních představ a vzorců keltského i lokálního původu, spjaté s galatskou aristokracií, dokládá např. příklad spojený s Dyteutem, synem

---

¹⁷⁰ RECAM II 201, 206

¹⁷¹ Ibidem II 203

¹⁷² Ibidem II 204

¹⁷³ CIL III 1033; 14215

¹⁷⁴ Strobel 2006, 111

¹⁷⁵ Plut. mor. 257e, 768 c

Adiatorigovým, který byl vládcem a nejvyšším knězem ve městě Komana Pontica, ve kterém byla uctívána bohyně Ma. Jeho předchůdce na tomto postu měl problémy s dodržováním a respektováním náboženských předpisů a pravidel s tímto kultem spjatých a byl nahrazen právě Dyteutem, který byl zřejmě vhodnějším vykonavatelem této náboženské funkce. Je možné, že selhání Dyteutova předchůdce mohlo být spatřováno právě v přílišném zanášení cizorodých (keltských?) prvků do jasně vymezených a stanovených kultovních principů.

2.6. Historická identita, pojem Galatové, etnikum, jazyk

Usídlení se keltských kmenů na území Malé Asie představuje počátek zcela mimořádného procesu vzniku nového geografického i historického útvaru, a sice Galatie, která z dějinného pohledu převrstvila staré kulturněhistorické územní členění centrální Anatolie s významnými oblastmi Kappadokie a Frýgie. Galatie se tedy stala novou maloasijskou územní jednotkou s novou etnickou a nářeční tradicí. Tři základní kmeny nově přichozího obyvatelstva tak od 60. let 3. stol. př. Kr. formovaly všechny stránky nově se rodící společnosti, jejíž kulturní identita stejně jako tradice hovorové řeči se v této oblasti udržela po zhruba osm set let.

Římany byli Galatové zhruba od 1. poloviny 2. stol. př. Kr. nazýváni jako Gallograeci, čímž Římané zároveň vyjadřovali chápání tohoto etnika jako helenizovaného obyvatelstva Malé Asie. Toto etnikum bylo Římany již od raného 2. stol. př. Kr. zároveň chápáno jako poněkud degenerující směsice maloasijského obyvatelstva a Keltů, kteří se až na některé výjimky jeví jako normální obyvatelstvo Anatolie¹⁷⁶. S ohledem na problémy jazykového označování konkrétních etnik je třeba též zdůraznit, že pojem Galatové (Galatai) představuje v řeckém podání obecné označení pro Kelty, pro jedince, kteří s Kelty jakkoli souvisí nebo jsou s nimi ztotožňováni¹⁷⁷. Keltské družiny přicházející do Malé Asie však toto označení chápali jako označení své vlastní identity nebo společné označení třech hlavních kmenových složek přichozího obyvatelstva. V pozdějším období již o chápání tohoto výrazu není pochyb, o čemž svědčí některé epigrafické památky jako např. nápis pocházející z mohyly B na pohřebišti v Karalaru (obr. 61:1a-b)¹⁷⁸. V tomto nápisu nese Deiotaros II. Philopator stejně jako jeho otec Deiotaros I. Philorhomaioi, kromě královského

---

¹⁷⁶ cf. Livius XXXVIII 17, 9 ff

¹⁷⁷ k označení Galatai a definici keltského etnika cf. Strobel 1996, 123 ff

¹⁷⁸ Arik-Coupry 1935, 141

titulu též označení tetrarchy a to kmene Tolistobogiů a Trokmů, kteréžto jsou kromě svých názvů v řeckém jazyce označovány jako Galatai (Galatai Tolistobogioi a Galatai Trokmoi). Na těchto příkladech je jasně patrné, že označení Galatai se zde vztahuje ke konkrétním kmenům nebo etnikům a vylučuje obecné ztotožnění např. s barbary nebo jinými podobnými skupinami. Stejně tak tetrarcha Amyntas se označuje jako tetrarcha všech Galatů, což jasně stanovuje možnost použití tohoto výrazu pro označení určité konkrétní jasně definované skupiny v etnickém nebo snad také politickém smyslu.

V období přítomnosti Keltů v Malé Asii neexistovalo něco na způsob obecné keltské vzájemnosti nebo identity. Vědomí vlastní existence nebo identity se vztahovalo k podstatně menším jednotkám jakými byly např. kmeny, jejich části, klany nebo skupiny existující na obdobné bázi. Povědomí těchto jednotlivých skupin bylo založeno na jejich jednotlivé identitě a na vlastní historii každé jednotlivé složky. I přes dílčí odlišnosti a odlišný vzorec chování sdílely tyto jednotlivé složky jeden společný základ, kterým bylo uvědomění si své etnické příbuznosti. Každá sociální skupina přitom formulovala určité meze a limity toho, co tvořilo základ vlastní definice a co zároveň umožnilo rozlišovat mezi vlastní komunitou a komunitou cizí. Takto zformované charakteristiky pak tvořily základní kritéria pro posuzování příslušnosti jedince nebo více jedinců k vymezené a definované skupině. Na tomto místě je nutno též zauvažovat o vztahu etnické roviny a roviny hmotné kultury ve vztahu k tomu, co dnes nazýváme archeologickou kulturou. Je jasné, že obsah hmotné kultury se může i diametrálně změnit, avšak etnicita tvůrců této hmotné kultury je stabilní a stabilní též zůstává. Důkazem může být akceptování mnoha podob charakteristických rysů domácí kultury v cílových oblastech mnoha keltských migračních proudů a to nejen na území Malé Asie, ale také např. na území Apeninského poloostrova, ve vztahu ke kulturním projevům v domácí keltské oblasti. V tomto smyslu lze bez výhrad souhlasit s konklusí, podle které hranice určitými kritérii definované hmotné kultury a hranice rozšíření určitého etnika nemohou být bez výhrad chápány jako identické¹⁷⁹. Stejně tak pokračování hmotné kultury není vázáno pokračováním existence daného etnika. Naproti tomu daleko přesvědčivějším dokladem pro přežívání a další existenci je kontinuita jazykové tradice. Ta je pro oblast Galatie a galatské etnikum doložena až do 7. stol po Kr. (viz kapitola 2.2.). Diskontinuita mezi hmotnou kulturou a etnickou příslušností je ve zprávách antických autorů, týkajících se pozdního období keltské přítomnosti v Malé Asii nepřímo doložena tím, že není zdůrazňována např. odlišná hmotná kultura od okolních autochtonních národů, nýbrž

---

¹⁷⁹ Strobel 2006, 93

právě pouze užívání vlastního keltského jazyka. Ve vztahu k etnické identitě lze tedy tento fakt chápat jako vyjádření jednoznačné nadřazenosti jazyka nad podobou hmotné kultury. Toto vyjádření je zároveň nanejvýš logické, poněvadž jazyk představuje základní sociální lidskou interakci. V prostředí s cizí jazykovou tradicí reprezentuje zároveň základní prvek sebeidentifikace a vyčlenění vlastní skupiny vůči druhým resp. cizím skupinám.

Přežívání keltského jazyka v oblastech se zcela dominujícím rozšířením řeckého jazyka, tehdejšího hlavního oficiálního dorozumívacího prostředku, a též ostatních jazyků s dlouhodobou tradicí, dokládá pozoruhodnou schopnost keltského resp. galatského etnika prosazování vlastní etnické identity v rámci několika staletí. Ukazuje se zároveň, že používání oficiálního řeckého jazyka pro potřeby písemných sdělení, nijak nenarušuje přetrvávání hovorového keltského jazyka používaného v běžném ústním styku. To potvrzuje i přežívání dalších anatolských místních jazyků, jejichž historická tradice není nijak oslabována nebo převrstvována dominující řečtinou. Tak např. Luvijský jazyk a jeho jazyková tradice přežívají až do 6. stol. po Kr. a stává se součástí historické identity kmene Isaurů¹⁸⁰, jehož příslušníci byli obyvateli imperia, přesto je však Římané ještě v 5. stol. po Kr. považovali za barbary. Obdobně je tomu v případě luvijských dialektů v Lykaonii a Kappadokii. Stejně tak frýžský jazyk přežíval ještě dlouhé období po zániku Frýžské říše a byl užívanou řečí ještě v 5. stol. po Kr.

Přežívání a míšení keltského jazyka lze pozorovat i na příkladu vlastních jmen. Zásadní změna v tomto ohledu nastává až s příchodem christianizace Anatolie, kdy se onomastický základ kompletně proměňuje¹⁸¹. Do této doby však v konstrukci řady vlastních jmen sledujeme keltský substrát, který může být často převrstven zkomolením nebo i jinak upraven. Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že mezi keltským a galatským vlastním jménem nemusí zákonitě existovat rovnítko. Některá keltsky znějící jména se mohou totiž vztahovat i k osobám keltského původu, které však nenáležely ke Galatům.

Příkladem jmen s pozorovatelnou složkou keltského jazyka může být např. jméno Tektomarus, jehož dcera Diogneta nechala postavit v Ankyře ve 2. stol. po Kr. pohřební stélu svému manželovi Statilioví, synu Gaiovu¹⁸². Dalším příkladem budiž náhrobní stéla z konce 2. stol. po Kr.¹⁸³, postavená Claudií Briseis svým bratřím Claudiovi Statilioví a Claudiovi Deiotarianovi. Ve jménu druhého z nich jasně slyšíme vazbu ke jménu velkého galatského

¹⁸⁰ cf. Fled 2005, 42 ff; Strobel 2006, 95

¹⁸¹ k problematice užívání vlastních jmen keltského charakteru a ostatním souvisejícím problémům cf. Weissgerber 1931; Bosch 1952/53; Schmidt 1957; Dressler 1967; Zgusta 1964, 1970; Evans 1967; Strubbe 1978; Masson 1982, 1986; Schmidt 1994; Hock 1997; Strobel 2006

¹⁸² Bosch 1967, Nr. 147

¹⁸³ Ibidem 1967, Nr. 57

tetrarchy. Obdobně zřídila žena jménem Klodia náhrobek svému manželovi Valeriovi a synovi jménem Poupoulos (Publius?). Otcem této ženy byl muž jménem Bitognatos. Jméno keltského charakteru je též součástí oltáře věnovaného na přelomu 1. a 2. stol. po Kr. v Ankyře¹⁸⁴. Donory byli Tattas a Bellon, přičemž pro jméno druhého z nich platí totéž co pro výše uvedené případy. Ve vztahu k určitému etnickému principu střídání jednotlivých jmen je nutno též zdůraznit, že kromě jmen keltského charakteru se nadále objevovala jména řecká, frýžská nebo latinská. Docházelo tak k vytváření vsutku zajímavé směsice, kdy jméno jedince v sobě mohlo ukrývat i několik navzájem odlišných jazykových základů. Pozoruhodné jsou též příklady střídání jazykové tradice mezi osobami, které jsou navzájem poutány rodinnou vazbou. To je případ jednoho nápisu z 2. stol. po Kr.¹⁸⁵, vztahujícímu se k osobě nesoucí keltské jméno Kyrikkos, která je zároveň synem Manovým, což je jméno vycházející z frýžské tradice. V tomto nápisu se dále objevuje osoba Titianova, významného občana jedenácté ankýrské fylky Nea Olympias, u nějž je jako jeho otec uváděna osoba keltsky znějícího jména Bougonios. K výraznějšímu odklonu od tradice keltských jmen a naopak k příklonu k latinizovaným římským formám pak dochází zejména v 1. a 2. stol. po Kr. v Ankyře, a to v prostředí zdejší vyšší vládnoucí vrstvy. Dokladem je nápis vztahující se k osobě císaře Trajana z roku 102 po Kr., obsahující 60 jmen římského původu, 120 jmen řeckého původu a pouze jedno jméno ve kterém je možno vysledovat vazbu ke keltskému jazyku¹⁸⁶. Příznačná pro situaci je skutečnost, že toto jméno keltského charakteru se objevuje pouze v druhotné souvislosti s jedním z ostatních jmen v tomto nápisu zmiňovaných, a sice v souvislosti se jménem zcela římským (Marcellus, syn Boiorigův)¹⁸⁷. Výrazný příklon k latinizovaným nebo římským jmenným formám v sobě zajisté odráží také zásadní politické a společenské změny a souvisí s novou rolí města Ankyry jako s metropolí nové římské provincie a centrem velmi významného kultu Augusta a Romy, jehož praktikování bylo zcela určitě jedním z nosných pilířů silné romanizace. Tuto příčinu změny jmenné tradice potvrzuje i předcházející situace v 1. stol. př. Kr., představující období velkého politického rozmachu galatských tetrarchů a jejich společenského vrcholu. Tomu odpovídá i výrazné zastoupení jmen keltského charakteru, jako např. Adiatorix, Adobogiona, Albiorix, Artiknos, Ateporix, Brogitaros, Brigatos, Deiotaros, Domnekleios, Dyitalos, Dyteutos, Gaizatodiasies nebo Zmertorix nebo též jmen řecko-makedonského původu, např. Amyntas, Sekeukos, Aristokles, Diognetos, Kastor, Menemachos, Metrodoros, Philodamos nebo Philonides.

---

¹⁸⁴ French 2003, Nr. 34

¹⁸⁵ Ibidem 2003, Nr. 19

¹⁸⁶ Bosch 1967, Nr. 98

¹⁸⁷ Strobel 2006, 113

V tomto období se uplatňují též jména anatolského původu, jako např. Kamma nebo Pylaimenes.

2.7. *Soupis galatských vlastních jmen*¹⁸⁸

Abadogiona – viz Adobogiona.

Adiatorix I – 50 př. Kr.¹⁸⁹, ztěží totožná osoba s Adiatorigem II.

Adiatorix II – „*Αδιατορυξ*“, syn Domnilaův (Domnekleios), otec Dyteutův, vládce Herakleie okolo roku 30 př. Kr.¹⁹⁰.

Adiatorix III – „...*Αδι]ατοριγος*“, cca 100 po Kr., stéla z Efesu¹⁹¹.

Adobogiona I – „*Αδοβογιονα*“, 1. stol. př. Kr., dcera Deiotara II, sestra Brogitara, manželka Menodota z Pergamu, matka Mithridata z Pergamu¹⁹².

Adobogiona II – manželka a zřejmě též sestra pravděpodobně Deiotara IV. „(*βασιλεις Δ(ηιοταρος)*“.

Aemilius Statorianus – „*γαλαταρχης Αιμιλιος Στατοριανος*“, císařské období¹⁹³.

Agathon – „*Αγαθων*“, otrok galatského původu propuštěný na svobodu v roce 164/163 př. Kr. v Delfách¹⁹⁴.

Aiata Matrona – „*Αιατα Ματρωνα*“, císařské období, Ankyra.

---

¹⁸⁸ podle: Stähelin 1907, 109-120, do soupisu jsou zařazena jména keltského charakteru z Malé Asie, egejských ostrovů, Sýrie a Egypta, dále jména osob mající jakoukoli příbuznost s Galaty, jména osob které jsou vysloveně označovány jako *Γαλαται* nebo jména osob, která se vyznačují všemi těmito kritérii

¹⁸⁹ Cicero epist. 2, 12, 2

¹⁹⁰ Strabon XII 543, 558

¹⁹¹ OGIS 534, Z.3

¹⁹² Strabon XIII 625; OGIS 348, Z. 35 ff; jméno dochováno v jednom nápisu na v milétském Didymaiu

¹⁹³ CIG 4014

¹⁹⁴ SGDI II 1886

Aioiorix – „*Αιοιοριξ*“, galatský aristokrat, mezi 163 a 159 př. Kr.¹⁹⁵

Akannon – „*Ακαννων*“, galatský žoldněř v Egyptě před rokem 200 př. Kr.¹⁹⁶

Akylas – „*Ακυλας*“, otec vznešené osoby galatského původu, žijící kolem zlomu letopočtu¹⁹⁷.

Claud. Akylas – „*φυλαρχουντων Κ(λ.) Ακυλου κτλ.*“ Ankyra¹⁹⁸.

Jul. Akylas – „*Ακυλας*“, příbuzný Iulia Severa, císařské období, Ankyra¹⁹⁹.

Akylanos – „*Επωνη Ακυλιανου*“, Ankyra²⁰⁰.

Akylia (Aquillia) I – „*Κ (λαυδια) Ακιλ(λ)ια αρχιερεια, απογονος βασιλεων*“, manželka Iulia Severa, 2. stol. po Kr., Ankyra²⁰¹.

Akylia II - Ankyra²⁰².

Akylia III – viz Epone.

Albiorix I - „*Αλβιοριξ*“, syn Ateporigův, byl knězem Augustova kultu v Ankyře v době Tiberiově²⁰³.

Albiorix II – „*Αριστοκλ(η)ς Αλ[βιοριγος]*“²⁰⁴ ?

Amamos – „*Αμαμος Ευανγγελου*“, Ankyra, doba Antonia Pia²⁰⁵.

---

¹⁹⁵ OGIS 315

¹⁹⁶ Ibidem 757

¹⁹⁷ Ibidem 533, Z.85, toto jméno je však pravděpodobně frýžského původu

¹⁹⁸ Mordtmann 1874, 16, Nr. 5, 16

¹⁹⁹ OGIS 544, 9 ff

²⁰⁰ Perrot 1872, 239, Nr. 133, Z.2

²⁰¹ OGIS 545

²⁰² Perrot 1872, 239, Nr. 133, Z.1

²⁰³ OGIS 533, Z. 23. 32, přídomek Albiorix měl u Keltů bůh Mars-CILXII 1300

²⁰⁴ OGIS 533, Z. 63

²⁰⁵ Perrot 1872, 233, Nr. 123, Z. 23; Domaszewski 1885, 121, Nr. 81, Z. 24

Amyntas I- „*Ἀμύντας ὁ Γαλατῆς*“, král Pisidie a Galatie (36-25 př. Kr.)²⁰⁶.

Amyntas II – tetrarcha, syn Brigatův²⁰⁷.

Amyntas III – tetrarcha, syn Dyrialův²⁰⁸.

Amyntas IV – syn Gaizatodiasta, kněz Augustova kultu v Ankyře v době Tiberiově²⁰⁹.

Jul. Amyntianos – „*Ιουλιος Ἀμυντιανος*...“ bratr C. Julia Severa, Ankyra, 2. stol. po Kr.²¹⁰.

Anemnatos – „*Ιουλ. Ἀνεμνατος*“, Ankyra, doba Antonia Pia²¹¹.

Apaturios – „*Ἀπατουριος*“, osoba galatského původu, zřejmě vojenský velitel, který v roce 223 př. Kr. zabil Seleuka III²¹².

Apollodoros – syn galatské otrokyně Athenais, propuštěn mezi lety 142 a 137 př.Kr. v Delfách²¹³.

Apollonios – galatský voják v Egyptě, před rokem 200 př. Kr.²¹⁴.

Aristokles- syn Al(biorigův?), kněz Augustova kultu v Ankyře v Tiberiově době²¹⁵.

Artemon – galatský otrok, propuštěn v Delfách v roce 161/160 př. Kr.²¹⁶.

Artiknos (Artiknes?) I – otec Musanův, Ankyra, období kolem zlomu letopočtu²¹⁷.

---

²⁰⁶ Appianos b.c. V 75; Cassius Dio IL 32, 3; L 13, 8; LIII 26, 3; Strabon XII 567-569, 571, 577; XIV 671; XVII 840; Velleius Paternulus II 84, 2; OGIS 533, 13 ff, 41

²⁰⁷ OGIS 544, 3 ff

²⁰⁸ Ibidem 544, 4 ff

²⁰⁹ Ibidem 533, 27

²¹⁰ Ibidem 544, 12 ff

²¹¹ Perrot 1872, 232, Nr. 123, Z.12; v. Domaszewski 1885, 121, Nr. 81, Z. 13

²¹² Polybios IV 48, 7 ff; V 40, 6

²¹³ SGDI II 2154

²¹⁴ OGIS 757

²¹⁵ Ibidem 533, 63

²¹⁶ SGDI II 1881

Artiknos II – období raného císařství²¹⁸.

Asklepiades I – uctíván společně se svým otcem v období raného císařství v Pessinu²¹⁹.

Asklepiades II – tetrarcha ?, viz Gentilianus.

Ateporix – „*Ατεποριξ, Ατεπορειγος, δυναστης τις του τετραρχικου γενους των Γαλατων ανηρ*, otec Alborigũv²²⁰.

Athenais – „*Αθηναυς*“, galatská otrokyně, propuštěna v Delfách mezi lety 142-137př. Kr²²¹.

Athos – „*Αθως*“, osoba galatského původu, která věnovala v helénistickém období oltář na ostrově Rhodos²²².

Babeina? – „*Βαβεινης*“ (gen.), Ankyra, období Antonia Pia²²³.

Balbina – „K [λ]. *Βαλβειναν την εκ προγονων βασιλισσαν κτλ.*“, Ankyra, císařské období²²⁴.

Barbillos – „*Βαρβιλλος Ευτυχου*“, Ankyra, období Antonia Pia²²⁵.

Barbollas – „*Βαρβολλας*“, Gaiũv syn a bratr Heliũv a Vastekũv, Daghan-Oglu, 2. stol. př.Kr²²⁶.

Basilas – „*Βασιλας*“, Elcik²²⁷.

---

²¹⁷ OGIS 533, 38; první část jména může souviset s keltským výrazem *arto*-medvěd, cf. Holder 1896, 226 ff

²¹⁸ Körte 1897, 51, Nr. 38

²¹⁹ Ibidem 1897, 43 ff, Nr. 24

²²⁰ Strabon XII 560; OGIS 533, 23.32

²²¹ SGDI II 2154

²²² IG XII 1, 548

²²³ Perrot 1872, 232, Nr. 123, Z. 5 ff

²²⁴ v. Domaszewski 1885, 127, Nr. 92

²²⁵ Perrot 1872, 233, Nr. 123, Z. 47; v. Domaszewski 1885, 122, Nr. 81, Z. 55

²²⁶ Anderson 1899, 81

²²⁷ Ibidem 1899, 88; cf. OGIS 533, 65; CIL VIII 4310, X 5056-5057; Holder 1896, 355

Basilos I – „*Φροντων Βασιλου*“, Ankyra, období Antonia Pia²²⁸.

Basilos II – „*Λουτατιος Βασιλου*“, Ankyra, období Antonia Pia²²⁹.

Basilos III – „*Ιανοαριος Βασιλου*“²³⁰.

Basilos IV – „*Τεκουσα Βασειλου Συνκρουτα*“, Sivrihissar, císařské období²³¹.

Bella – „*Βελλα*“, zasvěcení bohu Menovi (*Μην Ανδρωνηνος*), Androna, helénistické období²³².

Bepolitanos – „*Βηπολιτανος*“, vznešená osoba galatského původu, 86 př. Kr.²³³.

Bitoitos – „*Βιτοιτος ηγεμων Κελτων*“, galatský velitel, který zasadil Mithridatovi v roce 63 př. Kr. smrtelnou ránu²³⁴.

Blesamios – zmocněnec Deiotara, poslaný v roce 45 př. Kr. k Caesarovi²³⁵.

Tiberius Claudius Bokchos – galatarchés, Ankyra, období Antonia Pia²³⁶.

Borianos – viz Eburianos

Botrys – „*Βοτρυς Γαλατας χαιρε*“, Rhodos²³⁷.

Brigatos – „*Βριγατος*“, otec galatského tetrarchy Amynty²³⁸.

---

²²⁸ Perrot 1872, 233, Nr. 123, Z. 15; v. Domaszewski 1885, 121, Z. 16; viz též jméno „L. Minucius Basilus (Βασιλου)“ na jednom bithýnském nápisu, BCH 24, 410

²²⁹ Domaszewski 1885, 121, Z. 32

²³⁰ Ibidem 1885, 121, Z. 47

²³¹ Ibidem 1885, 182, Nr. 44

²³² Anderson 1899, 96

²³³ Plut. mul. virt. XXIII (p. 259 BC)

²³⁴ App. Mithr. CXI; viz též známý arvernský král Bituitus

²³⁵ Cicero pro Deiot. XII 33 ff, XIV 38, XV 41 ff; viz též jméno keltského božstva Belisama, ztotožňovaného s Minervou; za povšimnutí stojí též fakt, že příjmení Blesamus je písemně doloženo v Římě, CIL VI 21994, XIV 3752, IX 5235

²³⁶ OGIS 542, 3 ff; CIG 4027, 3; v. Domaszewski 1885, 121, Nr. 81, Z. 10

²³⁷ IG XII 1, 751

²³⁸ OGIS 544, 3 ff, podle některých názorů jde o zkomolené jméno Brogitarovo

Brogitaros – „*Βρογιταρος*“, syn Deiotara II., tetrarcha galatského kmene Trokmů od roku 63 nejméně do roku 53 př. Kr., zet' Deiotara I²³⁹.

Brogoris – „*Βρογορις*“, dcera Junianova²⁴⁰.

Burianos – viz Eburianos

Caecilius Hermianus – „*Καικιλ. Ερμιανος*“, galatarchés, Ankyra, 2. pol. 3. stol. po Kr.

Chiomara – „*Χιομαρα*“, manželka keltského vůdce Ortiagona, 189 př. Kr.²⁴¹.

Chresimos – galatský otrok propuštěn v Delfách v roce 164 př. Kr.²⁴².

Dada – dcera Zmerta a Meliginny, sestra Domnina, Igde-agac, 2. stol. po Kr.²⁴³.

Deietaros – „*Αυρ. Δειεταρος*“, syn Aur. Domneia, Pessinus, po roce 161 př. Kr.²⁴⁴.

Deiotarianos I – „*Τ. Μαρκιος Δηιοτηριανος (Δειοταριανος)*“, vládce Lýkie, 2. stol. po Kr.²⁴⁵.

Deiotarianos II – „*Τιβεριος Κλαυδιος Δηιοτηριανος*“, 1. stol. př. Kr., vládce Asie, bratr Tiberia Claudia Polema, syn Tiberia Claudia Hierona, potomek Deiotariana I²⁴⁶.

Deiotaros I – „*Δηιοταρος*“, syn (Dom?)norigův, tetrarcha keltského kmene Tolistobogiů nejpozději od roku 73 př. Kr., královský titul od roku 63 do roku 41 př. Kr.²⁴⁷.

Deiotaros II – otec Brogitarův a Adobogiony I²⁴⁸.

---

²³⁹ Cicero de domo L 129; Strabon XII 567; OGIS 349

²⁴⁰ CIG 4118

²⁴¹ Polybios XXI 38; Plut. Mul. virt. XXII (p. 258 D-F), XXI (p. 258 CD); Livius XXXVIII 24

²⁴² Pomtow 1899, 62

²⁴³ Anderson 1899, 82

²⁴⁴ Körte 1897, 47 ff

²⁴⁵ OGIS 495, Z. 13 ff

²⁴⁶ OGIS 495, Z. 11 ff; CIG 4072; v. Domaszewski 1885, 119, Nr. 79

²⁴⁷ OGIS 544, Z. 2ff; Caesar bell. civ. III 4, 3 ff; Cicero de harusp. resp. XIII 29; epist. XV 1, 6, II 2, IV 5ff, VIII 10, 1ff; ad Att. V 18, 2; XX 9; XXI 2. 14; VI 1, 14; XIV 1, 2; Strabon XII 547, 567 ff; App. Mithr. 75; App. b. c. IV 88; Cassius Dio XXXVIII 24

Deiotaros III – syn Deiotara I, získal královský titul, zemřel cca 43 př. Kr.²⁴⁹.

Deiotaros IV – „*Φιλαδελφος*“, syn Kastora II, král v Gangře od roku 36 až kolem roku 6 př. Kr.²⁵⁰.

Deiotaros V – „*Φιλοπατωρ*“, spoluvládce a pravděpodobně bratr Deiotara IV.

Deiotaros VI – Tiberius Claudius Attis Deiotaros, syn Herûv, kněz v Pessinu²⁵¹.

Deiotaros VII – „*Γαιος Δηιοταρος Σαβινιανος*“, Ankyra²⁵².

Diognetos – vznešená osoba galatského původu, období kolem zlomu letopočtu²⁵³.

Dobedon – „*Δοβηδων*“, Elcik, nejpozději 2. stol. po Kr.²⁵⁴.

Domna – „*Δομνα*“, dcera Zmerta a Meliginny, sestra Dady, Igde-agac, 2. stol. po Kr.²⁵⁵.

Domneion – „*Αυρ. Διογενης Διογενοϋς ο κε Δομνειων*“, otec Deiotarûv, Pesinus, po roce 161 př. Kr.²⁵⁶.

Domnekleios – viz Domnilaos

Domnilaos – tetrarcha do roku 48 př. Kr., otec Adiatoriga II²⁵⁷.

(Dom?)norix – „*[Δομ?]νοριξ*“, otec Deiotara I²⁵⁸.

---

²⁴⁸ Haussoulie 1897, 100; OGIS 348-349

²⁴⁹ Cicero ad Att. V 17, 3; XXI 2; pro Deiot. XIII 36

²⁵⁰ Strabon XII 562; Cassius Dio L 13, 5

²⁵¹ OGIS 541; tato osoba je pravděpodobně potomkem Deiotara I, cf. Körte 1900, 439

²⁵² Mordtmann 1874, 17, Nr. 5, 20

²⁵³ OGIS 533, 31

²⁵⁴ Anderson 1899, 88

²⁵⁵ Ibidem 1899, 82

²⁵⁶ Körte 1897, 47 ff

²⁵⁷ Caesar bell. civ. III 4,5; u Strabona XII 543 uváděn Δομνεκλειος

²⁵⁸ OGIS 347

Dorylaos – vlastní otec Metrodorův, období kolem zlomu letopočtu²⁵⁹.

Drumamaris – „*Δρουμαμαρις*“, Laodikeia, 3. nebo 4. stol. po Kr.

Dyrialos – „*Δυριαλος*“, otec tetrarchy Amynty III²⁶⁰.

Dyteutos – „*Δυτευτος*“, syn Adiatoriga II, strýc Domnilaův, kněz v pontském městě Komana v době Augustově²⁶¹.

Dytilaos – viz Dyrialos

Eburena – „*Εβουρηνα Μαξιμα*“, dcera Eburena Valenta, manželka Q. Eburena Maxima, Ikonion, císařské období.

Eburenos I – „*Κοιντος Εβουρηνος [Μαξι]μος*“, Ikonion²⁶².

Eburenos II – *Εβουρηνου Ουαλεντος*.

Eburianos I – „*Ασκληπιος Εβουριανου*“, Ankyra, období Antonia Pia²⁶³.

Eburianos II – „*Εβουριανος Ακιλου*“²⁶⁴.

Elektra – jedna z žen Deiotara I²⁶⁵.

Epatorix – „*Επατορις*“, Philomelion (Aksehir), císařské období²⁶⁶.

Epone – „*Αντωνια Ακυλλια Επονη*“, dcera Akyliana a Prokle, Ankyra, císařské období²⁶⁷.

---

²⁵⁹ OGIS 533, 36

²⁶⁰ Ibidem 544, 4 ff; toto jméno je uváděno v dalších dvou podobách a sice Δυτιλαος a Δυμνιλαος

²⁶¹ Strabon XII 558-560

²⁶² Sterret 1888, 189, Nr. 192; Cronin 1904, 123

²⁶³ Perrot 1872, 232, Nr. 123, Z. 8; v. Domaszewski 1885, 121, Nr. 81, Z. 9

²⁶⁴ Perrot 1872, 233, Z. 39; v. Domaszewski 1885, 122, Z. 46

²⁶⁵ Plut. mul. virt. XXI (258 D)

²⁶⁶ Körte 1900, 444

²⁶⁷ Perrot 1872, 239, Nr. 133, 2; Mordtmann 1874, 12

Eporedorix – „*Επορηδοριζ Τοσιωπων*“, tetrarcha, 86 př. Kr.²⁶⁸.

Eposognatos – galatský náčelník (regulus), 189 př. Kr.²⁶⁹.

Eunus – „*Ευνους*“, galatský otrok propuštěn v Delfách kolem roku 162 př. Kr.²⁷⁰.

Eutychidas – galatský otrok propuštěn v Naupaktu²⁷¹.

Eutychos I - galatský otrok, propuštěn v Delfách v roce 169 př. Kr.²⁷².

Eutychos II - galatský otrok, propuštěn v Delfách v roce 153/2 př. Kr.²⁷³.

Eutychos III – osoba galatského původu pohřbená na ostrově Rhodu²⁷⁴.

Flavianus Sulpicius – „*Γ. Αιλ. Φλαουιανος Σουλπικιος δις γαλαταρχης*“, Ankyra, císařské období²⁷⁵.

Fronto – „*Φροντων Βασιλου*“, Ankyra, doba Antonia Pia²⁷⁶.

Gaianos – „*Γ. Φλ. Γαιανος*“, galatarchés, vládce galatského společenství (*κοινων των Γαλατων*), Ankyra, císařské období²⁷⁷.

Gaios – otec Barbollův, Heliův a Vastekův²⁷⁸.

Gaizatodiasos – „*Αμυντας Γαιζατοδιαστος*“, Ankyra, období kolem zlomu letopočtu²⁷⁹.

---

²⁶⁸ Plut. mul. virt. XXIII (p. 259 A-C) udává podobu jména jako Πορηδοραξ; viz též jméno Eporedorix, Caesar Bell.Gall. VII 38 ff

²⁶⁹ Polybios XXI 37, 1 ff, 8 ff; Livius XXXVIII 18, 1, 3, 14

²⁷⁰ Pomtow 1899,64

²⁷¹ IG IX 1, 375

²⁷² SGDI 1809

²⁷³ Ibidem 1971

²⁷⁴ IG XII 1, 481

²⁷⁵ Mordtmann 1874, 21, Nr. 8, 1 ff

²⁷⁶ Perrot 1872, 233, Nr. 123, Z. 15; Domaszewski 1885, 121, Z. 16

²⁷⁷ OGIS 547; Mordtmann 1874, 2-7

²⁷⁸ Anderson 1899, 81

²⁷⁹ OGIS 533, 27

Gaizatorix – „Γαϊζατοριξ“, galatský kníže, 180 př. Kr.²⁸⁰.

Q. Gallius Pulcher – kněz Augustova kultu v Ankyře v Tiberiově době²⁸¹.

Gaulotus – král Tektoságů nebo Trokmů, 189 př. Kr.²⁸².

Ti. Cl. Gentilianus – syn Ti. Cl. Sacerda, Ankyra, císařské období²⁸³.

Helios – syn Gaiův, bratr Barbollov a Vastekův²⁸⁴.

Heras – „Ηρας“, otec Deiotara VI, kněz v Pessinu, kolem roku 100 po Kr.²⁸⁵.

Junianus – otec Brogoridův²⁸⁶.

Kallistratos – galatský voják v Egyptě, před rokem 200 př. Kr.²⁸⁷.

Kamma – „Καμμα“, manželka tetrarchy Sinata²⁸⁸.

Karakylaia – viz Akylia I.

Kassignatos – „Κασσιγνατος“, galatský kníže, 180 a 171 př. Kr.²⁸⁹.

Kastor I – „Καστωρ Ταρκονδαριος“, otec Kastora II, zeť Deiotara I, kníže ve městě Gorbeus, zavražděn v roce 44 př. Kr.²⁹⁰.

---

²⁸⁰ Polybios XXIV 8, 6 uvádí podobu jména jako Γαϊζοτοριος zatímco u Strabona XII 562 nalézáme formu Γεζατοριος; viz též nápis Gesatoris [rex] na jedné minci z pohorí Taury, Stähelin 1907, 116

²⁸¹ OGIS 533,66

²⁸² Livius XXXVIII 19, 2

²⁸³ CIG 4058

²⁸⁴ Anderson 1899, 81

²⁸⁵ OGIS 540-541

²⁸⁶ CIG 4118

²⁸⁷ OGIS 757

²⁸⁸ Plut. mul. virt. XX (p. 257 E-258 C)

²⁸⁹ Polybios XXIV 8, 6 uvádí formu Κασσιγνατου; Livius XLI 57, 7, 9

²⁹⁰ Caesar bell. civ. III 4, 5; Cicero pro Deiot. X 28; Strabon XII 568 (udává formu Σαωκονδαριου)

Kastor II – syn Kastora I a dcery Deiotara I, otec Deiotara IV, královský titul 40-36 př. Kr²⁹¹.

Kat(t)aios – „*Μανης Κατ(τ)οιου*“, Laodikeia, 3. nebo 4. stol. po Kr.

Kauaros – „*Καουαρος*“, Islam-köi, západní Frýgie²⁹².

Komboiomaros (Comboiomarus) – král Tektoságů nebo Trokmů, 189 př. Kr²⁹³.

Konnakorix – „*Κοννακοριξ*“, velitel v Mithridatově armádě při Heraklei, 73 př. Kr²⁹⁴.

Latinia Kleopatra – „*Την εκ βασιλεων Λατεινιαν Κλεοπατρανθυγατερα Λατεινιου Αλεξανδρου*“, Ankyra, období Hadrianovy vlády²⁹⁵.

Leitognaos – „*Λειτογναος*“, Elcik, nejpozději 3. stol po Kr²⁹⁶.

Leonnorios – „*Λεοννοριος*“, jeden z vůdců, pod nimiž se uskutečnil přechod Galatů do Malé Asie v roce 278/277 př. Kr²⁹⁷.

Lotatia – „*Λοτατια*“, Ankyra, císařské období²⁹⁸.

Lutarios - jeden z vůdců, pod nimiž se uskutečnil přechod Galatů do Malé Asie v roce 278/277 př. Kr²⁹⁹.

Lysimachos – galatský vojenský velitel ve službách Antiocha III, 217 př. Kr³⁰⁰.

---

²⁹¹ Caesar bell. civ. III 4, 5; Cicero pro Deiot I 2; X 28 ff; XI 30 ff; Cassius Dio XLIII 33, 5

²⁹² toto jméno není zřejmě frýžského původu, jak uvádí Ramsay 1895, 614, Nr. 524, nýbrž se jedná s určitou pravděpodobností o jméno keltské, viz též forma *Καυαρος* - Polybios IV 46, 4; IV 52, 1ff, Cavarinus-Caesar bell.Gall. V 54, 2; VI 5, 2, nebo Cavarillus – Caesar bell.Gall. VII 67, 7

²⁹³ Livius XXXVIII 19, 2

²⁹⁴ Memnon XLII 49, 51

²⁹⁵ Mordtmann 1874, 16, Nr. 5, 1 ff

²⁹⁶ Anderson 1899, 88

²⁹⁷ Livius XXXVIII 16, 2, 6, 7 uvádí latinizovanou formu Lonorius; Strabon XII 566 ff; SIG 210, 14 ff - [τοις περι Λεον]νοριον βαρβαροις

²⁹⁸ CIG 4060

²⁹⁹ Livius XXXVIII 16, 2, 6

³⁰⁰ Polybios V 79, 11

Maiphatas – „*Μαιφατας*“, otrok galatského původu, propuštěn v Delfách v roce 166 př. Kr³⁰¹.

Makedon – „*Π. Αιλιος Μακεδων*“, galatarchés, vládce Galatie (koinon), Ankyra, císařské období³⁰².

Matrona I – viz Aiata Matrona.

Matrona II – „*Αυρ. Ματρωνα*“, manželka Aur. Deiotara, Pessinus, po roce 161 po Kr³⁰³.

Meliginna – „*Μελιγιννα*“, manželka Zmertova, matka Domny a Dady, Igde-agac, 2. stol. po Kr³⁰⁴.

Menas – „*Μηνας*“, otec Pylaimenův, období kolem zlomu letopočtu³⁰⁵.

Menemachos – adoptivní otec Metrodorův, období kolem zlomu letopočtu³⁰⁶.

Menestratos – syn Epatorigův, Philomelion (Aksehir), císařské období³⁰⁷.

Metrodoros – syn Dorylaův, adoptován Menemachem, kněz Augustova kultu v Ankyře v Tiberiově období³⁰⁸.

Mithridates z Pergamu – syn Menodota z Pergamu a Adobogiony I, tetrarcha kmene Trokmů a bosporský král 47-45 př. Kr³⁰⁹.

Musanos – „*Μουσανος*“, syn Artiknův, kněz Augustova kultu v Ankyře v Tiberiově období³¹⁰.

---

³⁰¹ SGDI 1854

³⁰² CIG 4031; Mordtman 1874, 24

³⁰³ Körte 1897, 48, Nr. 29

³⁰⁴ Anderson 1899, 82

³⁰⁵ OGIS 533, 79

³⁰⁶ Ibidem 533, 35

³⁰⁷ Körte 1900, 444

³⁰⁸ OGIS 533, 35

³⁰⁹ Strabon XI 498, XIII 625; App. Mithr. 121; Cassius Dio XLII 41, 1

³¹⁰ OGIS 533, 38

Nemnatos – viz Anemnatos.

Nephon – „*Νηφων*“, otec osoby neznámého jména, která byla společně se synem Adiatoriga III uctívána po roce 100 po Kr. galatským společenstvím³¹¹.

Ortiagon – „*Ορτιαγων*“, král Tolistobogiů 189 a 183 př. Kr.³¹².

Paidopolites – „*Παιδοπολιτης*“, Ortiagův syn.

Philodamos – otec Seleukův, období kolem zlomu letopočtu³¹³.

Philon – otec (Philon)idův, období kolem zlomu letopočtu³¹⁴.

(Philon)ides – syn Philonův, kněz Augustova kultu v Ankyře v době Tiberiově³¹⁵.

Phronimos – osoba galatského původu na ostrově Rhodu³¹⁶.

Jul. Pontikos – kněz Augustova kultu v Ankyře v době Tiberiově³¹⁷.

Poredorax – viz Eporedorix.

Prokillianos – „*Τι. Κλ. Προκιλλιανος*“, syn Tiberia Claudia Bokcha, galatarches, Ankyra, konec 2. stol. po Kr.³¹⁸.

Prokle (Procula ?) – „*Προκλη*“, manželka Akylianova, matka Epony.

Protos – „*Πρωτος*“, osoba galatského původu na ostrově Rhodos³¹⁹.

---

³¹¹ OGIS 534, 1 ff

³¹² Polybios XXI 38, 1, XXII 21, 1; Livius XXXVIII 19, 2 uvádí formu Ortiago

³¹³ OGIS 533, 56

³¹⁴ Ibidem 533, 70

³¹⁵ Ibidem 533, 70

³¹⁶ IG XII 1, 881

³¹⁷ OGIS 533, 60

³¹⁸ Ibidem 542

³¹⁹ IG XII 1, 482

Pylaimenes I – syn Amynty I, kněz augustova kultu v Ankyře v Tiberiově době³²⁰.

Pylaimenes II – syn Menův, kněz Augustova kultu v Ankyře v době Tiberiově³²¹.

Rufus – „*Ρουφος*“, kněz augustova kultu v Ankyře v Tiberiově době³²².

Sacerdos – „*Τι. Κλ. Σακερδως*“, otec Tiberia Claudia Gentiliana, Ankyra, císařské období³²³.

Saokondarios – viz Kastor I.

Seleukos I – osoba galatského původu, období kolem zlomu letopočtu³²⁴.

Seleukos II – syn Philodamův, kněz augustova kultu v Ankyře v Tiberiově době³²⁵.

Servenia Cornuta – „*Την [ε]κ βασιλε[ων] Σ[ερ]ουηνιαν Κο[ρν]ουταν Κορνηλιαν Καλπου[ρ]ν[ιαν] Ουαλε[ρι]αν Σεκουνδαν Κοτιαν Προκιλλαν .....Λου[κ]ουλλαν*“. Ankyra, císařské období³²⁶.

Severus I – „*Γ. Ι[ου] Σεουηρος*“, otec Severa II, manžel Claudie Akyllie, Ankyra, cca 140 po Kr³²⁷.

Severus II – „*Γ. Ιουλιος Γ. υιος Φαβια Σεουηρος*“, syn Severa I, 155 po Kr³²⁸.

Severus III – „*Κλ. Σεουηρος*“, příbuzný Severa I³²⁹.

---

³²⁰ OGIS 533, 15 ff

³²¹ Ibidem 533, 79

³²² Ibidem 533, 9

³²³ CIG 4058

³²⁴ OGIS 533, 39

³²⁵ Ibidem 533, 56

³²⁶ Mordtmann 1874, 16, Nr. 6, Z 2 ff.; v. Domaszewski 1885, 129

³²⁷ OGIS 543, 544, 545

³²⁸ CIG 4029, 1

³²⁹ OGIS 544, 10

Sinatos – „Σινατος“, galatský tetrarcha³³⁰.

Sinorix – „Σινοπριξ“, galatský tetrarcha³³¹, otec Deiotara I.

Solovettius – galatský velitel, 167 př. Kr.³³².

Sosandros – galatský otrok, propuštěn v roce 167/6 př. Kr. v Delfách³³³.

Sosias – galatský otrok, propuštěn cca v roce 145/4 v Delfách³³⁴.

Sosos – galatský otrok, propuštěn v roce 161/0 př. Kr. v Delfách³³⁵.

Stratonike – manželka Deiotara I³³⁶.

Tarkondarios – viz Kastor I.

Thoas – „Θοας“, galatský voják v Egyptě, před rokem 200 př. Kr.³³⁷.

Tropos – manžely Belly, Androna, helénistické období³³⁸.

Varus – „Ουαρος“, galatarchés, Ankyra, císařské období³³⁹.

Vastex – „Ουαστεξ“, syn Gaiův, bratr Barbollův a Heliův, Doghan-Oglu, 2. stol po Kr.³⁴⁰.

Xeuna – „Ξευνα“, dcera Leitognaova, Elcik, nejpozději 2. stol po Kr.³⁴¹.

---

³³⁰ Plut. mul. virt. XX (p. 257E-258B)

³³¹ Ibidem XX (p. 257E-258B)

³³² Livius XLV 34, 12

³³³ SGDI 1860

³³⁴ Ibidem 2094

³³⁵ Ibidem 1878

³³⁶ Plut. mul. virt. XXI (p. 258 CD)

³³⁷ OGIS 757

³³⁸ Anderson 1899, 96

³³⁹ Mordtmann 1874, Nr. 3

³⁴⁰ Anderson 1899, 81

³⁴¹ Ibidem 1899, 88

Zmertomaros – „*Μελεαγρος Ζμερτομαρον Νικαιενς*“³⁴².

Zmerton – „*Ζμερτων*“, manžel Meliginny, otec Domny a Dady, Igde-agac, 2. stol. po Kr.³⁴³.

Zmertorix – „*Ζμερτοριξ* , *Ζμερτογιγος*“, syn Philonidův, v roce 41/40 př. Kr. Antoniem jmenovaný dynast ve frýžském městě Eumeneia, jeho jméno se objevuje na mincích tohoto města (Fulvia-Eumeneia, město bylo přejmenováno na počest Antoninovy manželky) z doby Antoninovy: 1) *Ουαλεριος Ζμερτοριξ Ευμενεων* 2) *Φουλοουιανων Ζμερτοριγος Φιλονιδου*³⁴⁴, avšak v prvním případě jmenovaný Valerius Zmertorix je pravděpodobně synem druhého jmenovaného, který žil v době vlády Tiberia³⁴⁵.

---

³⁴² OGIS 344, 1; toto jméno není thrácko-bithýnského původu, jako se původně uvažovalo, nýbrž keltského, viz např. jméno Komboiomaros

³⁴³ Anderson 1899, 82, srovnává též jména keltského charakteru, jako např. Smertulitanes, Rosmerta, Smertullus a označení jednoho kmene na britských ostrovech *Σμερται*

³⁴⁴ Imhoof-Blumer 1901-2, 229 ff

³⁴⁵ Strobel 2006, 114, pozn. 92

3. ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY LATÉNSKÉHO PŮVODU V MALÉ ASII

3.1. Úvod

Archeologické nálezy zmiňované v následujících kapitolách se vyznačují jedním společným prvkem, a sice tím, že v případě jejich jednotlivých skupin lze pozorovat určitou souvislost s přítomností keltských kmenů v Malé Asii. Tyto jednotlivé skupiny se však od sebe podstatně odlišují. Zatímco některé z nich mohou být vykládány jako artefakty zcela totožné s četnými paralelami v evropském laténském prostředí a lze je chápat jako součást evropské laténské kultury, ostatní jsou výsledkem prolínání této kultury s helénistickou kulturní tradicí a jejich souvislost s keltským etnikem lze pozorovat pouze v určité rovině. Konečně některé skupiny archeologických nálezů se vyznačují jen jakýmsi náznakem laténské složky a přisouzení takových nálezů Keltům je značně nejisté.

Spony středolaténské konstrukce, tvořící nejfrekventovanější skupinu nálezů laténské proveniencce a několik typů bronzových náramků, náleží do skupiny, jejichž souvislost s laténskou hmotnou kulturou v evropském smyslu se zdá mimo jakoukoli pochybnost, což potvrzují četné evropské analogie. Ačkoli se spony se zdají být nezpochybnitelným příkladem keltské přítomnosti v Malé Asii, je přesto namístě určitá opatrnost, uvážíme-li, že některé pozdní exempláře mohou reprezentovat přetrvávání populárních typů. Souvislost s Kelty může být v těchto případech nulová. Z tohoto důvodu je nutno všechny nálezy posuzovat zejména ve vztahu k jejich nálezovému kontextu, což není v případě relativně častých ojedinělých nálezů možné.

Skleněné nálezy a nálezy zbraní reprezentují skupinu, jejíž vztah ke keltskému etniku je nutno hodnotit již v poněkud jiné rovině. V případě skleněných artefaktů může jít o tvarovou příbuznost, která je však sama o sobě nikoli zcela dostačující k prokázání takové vazby. Úvahy o eventuálním keltském původu tak vycházejí převážně z nálezových kontextů nebo z některých dalších indicií, což platí v plném rozsahu též pro hodnocení zbraní.

Mince představují v tomto přehledu zcela samostatnou skupinu. Ražby galatských tetrarchů jsou pozdně helénistickými mincemi ze všech úhlů pohledu. Jediným důvodem, proč jsou zařazeny do tohoto přehledu je původ těch, kteří je razili. Tyto mince jsou přesto v každém případě velmi důležitým dokladem pokročilé helenizace keltského etnika v Malé Asii, i když ke keltské materiální kultuře nemají již žádný vztah. Jedinou výjimkou je jedna

stříbrná mince z pohřebiště v Bogazköy, která se některými svými znaky blíží mincím pocházejícím z laténské Evropy.

Zcela zvláštní skupinu představuje tzv. galatská keramika. Její význam tkví především v několika zásadních aspektech s ní spojených. Jde o keramický typ, který bývá tradičně přisuzován maloasijským Keltům. Kromě toho je však hledána vazba mezi touto keramikou a pozdně laténskou malovanou keramikou z prostředí evropských oppid. Pokud by bylo na tento problém nazíráno z tohoto hlediska, pak by eventuelní souvislost mezi těmito keramickými typy znamenala existenci kulturního proudu působícího však, narozdíl od některých výše jmenovaných nálezových skupin, opačným směrem. Potenciální souvislost pouze na základě stylistického rozboru výzdobných motivů a elementů, je však velmi těžko prokazatelná. V úvahu je nutno vzít též to, že podle některých názorů nemusí mít tato keramika nic společného ani s maloasijskými Kelty.

3.2. Spony středoláténské konstrukce

3.2.1. Geografické vymezení a jednotlivé skupiny

Ve skupině archeologických nálezů, které jsou posuzovány jako předměty, mající přímou souvislost s přítomností keltských kmenů v Malé Asii, hrají nejdůležitější roli tzv. spony středoláténské konstrukce (obr. 6-9). Celkový počet těchto spon, nalezených na území Malé Asie dosahuje v současnosti dvaceti tří kusů a pochází ze čtrnácti lokalit. Tento počet je však ve skutečnosti zcela jistě vyšší, a je pravděpodobné, že kromě nově přibývajících archeologických nálezů budou objeveny nové exempláře též ve stávajících sbírkách četných tureckých muzeí.

Co se týče geografického rozložení lokalit s nálezy spon středoláténské konstrukce (obr. 12), je již na první pohled patrné seskupování lokalit do určitých zón. Na západním maloasijském egejském pobřeží jsou tyto spony známy pouze ze třech lokalit, bez užší geografické souvislosti. Jde o nálezy z Canakkale, Pergamu a Priené. Hlavní oblastí s výskytem těchto spon je pás od jižního černomořského pobřeží až k pobřeží Středozemního moře, a to v centrální části maloasijského poloostrova, procházející střední Anatolií. V této oblasti se nacházejí hlavní lokality s výskytem středoláténských spon, jako např. Sinop, Derekaraagac, Kussaray, Karaca Köyü, Bogazköy, Kayseri, Tufanbeyli-Sar, Andirin, Kahramanmaras, Pazarcik a Mersin. Mimo výše uvedené dvě základní oblasti jsou spony

středolaténské konstrukce známy ještě ze dvou lokalit ve středozápadním Turecku, a sice z okolí Ankary a z Eskisehiru. V pásu s největším výskytem středolaténských spon, od Sinopu na severu po Mersin na středomořském pobřeží, lze vysledovat dva menší regiony s významnou koncentrací těchto spon. Ve střední Anatolii je to oblast z jihu, západu a severu ohraničená řekou Halysem, druhý region se nachází jihovýchodně odsud a lze ho charakterizovat jako trojúhelník, vymezený lokalitami Kayseri, Mersin a Pazarcik.

3.2.2. Základní typy na území Malé Asie

Jako první publikoval několik maloasijských spon středolaténské konstrukce K. Bittel³⁴⁶, který je zároveň rozdělil do dvou základních skupin. Do jedné náležely spony se zpět zahnutou patkou, která byla k lučíků připevněna jednou nebo více svorkami, druhá skupina byla tvořena sponami opět se zpět zahnutou patkou, která byla na konci roztepána do podoby drátu a k lučíku byla přichycena buď jednoduchým ovinutím nebo složitějším ovinutím, jehož součástí byla i různě tvarovaná očka, smyčky nebo spirály. Mezi sponami první skupiny byla nastíněna ještě další podskupina³⁴⁷, vyznačující se vysoko vytaženou kolmou vnější třetivou vinutí. Exempláře této skupiny se soustřeďovaly převážně do oblasti střední Anatolie, vymezené obloukem řeky Halys, a proto byly jejich vysoké kolmé třetivy chápány jako specifický středoanatolský znak³⁴⁸. Poněvadž uvedené území je oblastí osídlení třetím galatským kmenem, a sice Trokmy, byly spony s vysokou vnější třetivou dávány do souvislosti s tímto etnikem³⁴⁹. S publikací několika dalších spon středolaténské konstrukce z Malé Asie³⁵⁰ se situace mírně pozměnila. Kromě dvou dalších lokalit s výskytem spon s vysokou třetivou, mimo oblast střední Anatolie (i mimo oblast oblouku řeky Halys) je nutno vzít v potaz i fakt, že se objevují též spony kombinující některé znaky dvou výše popsaných základních skupin. Toto kombinování základních znaků bylo však již popsáno dříve³⁵¹. Poznatky o středolaténských sponách v Malé Asii, stejně tak o jejich typovém členění a geografických vazbách mohou tedy být shrnuty v několika základních bodech.

---

³⁴⁶ Bittel 1969

³⁴⁷ Schaaf 1970, 297

³⁴⁸ Bittel 1969, 47

³⁴⁹ Polenz 1978, 209

³⁵⁰ Müller-Karpe 1988, 189 ff

³⁵¹ Polenz 1978, obr. 1

1. Prvním typem spon se středolátenskou konstrukcí v Malé Asii jsou spony se zpět zahnutou patkou, k lučíku přichycenou jednou nebo více svorkami. Vinutí těchto spon je tvořeno několika závitů a vnější třetivou, která je ve většině případů velmi výrazně kolmo vytažena. Spony tohoto typu jsou známy z Ankary (kat. č. 3), Bogazköy (kat. č. 4, 5), Kussaray (kat. č. 12), Priene (kat. č. 16), z neznámých tureckých lokalit (kat. č. 21 a 22) a z lokality Karaca Köyü (kat. č. 8).
2. Druhým typem maloasijských spon jsou exempláře, jejichž zpět zahnutá patka je vytažena do podoby drátu. Tento drát je ovinut kolem lučíku spony v různé délce a toto ovinutí je často doplněno čtenými očky nebo závitů. Vinutí těchto spon má kromě několika závitů vnější krátkou třetivu. Tento typ se řadí svými celkovými charakteristikami do velkého okruhu tzv. pestrupských spon³⁵². Spony tohoto typu jsou známy z lokalit Mersin (kat. č. 13), neznámých lokalit v Malé Asii (kat. č. 19, 20, 23), Tufanbeyli-Sar (kat. č. 18), Andirin (kat. č. 1, 2), Kahramanmaraş (kat. č. 7) a Pazarcik (kat. č. 14).
3. Kromě obou výše uvedených základních typů se vyskytují exempláře, které kombinují znaky obou hlavních skupin. Charakteristickým příkladem je jedna ze spon z Kayseri (kat. č. 10). vinutí této spony má vysokou vnější třetivu, patka však není k lučíku přichycena svorkami, ale ovinutím, charakteristickým pro druhou skupinu maloasijských spon. H. Polenz³⁵³ viděl důležitost tohoto nálezů v jeho geografické poloze, přičemž v kombinaci obou základních znaků spatřoval výraz kontaktní zóny mezi oblastí středoanatolských spon s vysokou třetivou a oblastí jihovýchodně odsud se sponami druhého typu. K této teorii by přispívaly i další spony ze stejné lokality (kat. č. 9 a 11). V prvním případě se jedná o sponu, která podobně jako výše popsáný exemplář kombinuje vysokou vnější třetivu s patkou přichycenou k lučíku ovinutím a doplněnou dokonce dvěma spirálkami. Ve druhém případě jde o silně deformovanou sponu, její konstrukční prvky, co se týče přichycení nožky a vinutí tak nemohou být jednoznačně charakterizovány. Z největší pravděpodobnosti však šlo o sponu, jejíž patka byla k lučíku přichycena svorkou (ta je na sponě dochována), tedy podle kritérií první skupiny, vinutí této skupiny je též deformováno, s určitou pravděpodobností by se však mohlo jednat o vinutí s krátkou vnější třetivou. Spona tedy kombinuje znaky obou hlavních skupin, avšak v opačném smyslu než dva předchozí exempláře.

---

³⁵² Peschel 1972, 1 ff

³⁵³ 1978, 183

Nověji publikované spony středolatské konstrukce ³⁵⁴ v některých ohledech poněkud korigují starší závěry. První z těchto spon (kat. č. 8) náleží ke skupině spon s patkou přichycenou k lučíku pomocí svorky a s vysokou vnější třetivou. Stejně jako velká část spon s vysokou třetivou pochází i tato z oblasti ohraničené řekou Halys nebo z těsného sousedství (oblast Kayseri), tedy z území historických Trokmů a potvrzovala by tak vazbu tohoto typu spon na tuto oblast. Müller-Karpe ³⁵⁵ však zároveň uvádí dvě spony stejného typu z lokality Derekaagac a ze sbírky muzea v Eskisehiru (nejsou uvedeny v katalogu), tedy z oblastí mimo oblouk řeky Halys. Připočteme-li k těmto dvěma exemplářům starší nález z okolí Ankary (kat. č. 3), je patrné, že exempláře s vysokou vnější třetivou se vyskytují i mimo oblouk řeky Halysu a sice severně a západně od něj a nelze je proto jednoznačně spojovat s východogalským kmenem Trokmů.

Většina ostatních spon nověji publikovaného souboru (kat.č. 1, 2, 7, 14 a 18) jsou spony druhého typu, tedy s ovnutým lučíkem, v některých případech se spirálami nebo očky a krátkou vnější třetivou. Lokality, ze kterých tyto spony pocházejí jsou koncentrovány v relativní blízkosti a vytvářejí tak, po oblasti střední Anatólie, druhé významné centrum výskytu spon středolatské konstrukce v Malé Asii.

3.2.3. Analogie v Evropě a datování maloasijských spon středolatské konstrukce

Kromě analogií ke sponám s ovnutým lučíkem pocházejících převážně z jihovýchodní Evropy a středoevropským analogiím ke sponám, které mají patky k lučíku připevněné pomocí svorky, uváděných H. Polenzem ³⁵⁶, můžeme doložit obdobný vývoj středolatských spon též dalším srovnáním. Ve středním Německu (SV Durynsko) lze v některých hrobových nálezech stupně La C najít obecné paralely ³⁵⁷ např. ke sponě s Priéné, která je v nejstarší skupině maloasijských spon jediná s patkou připevněnou k lučíku svorkami. To platí i pro „mladolatskou“ sponu z neznámé maloasijské lokality (kat. č. 21), která má své, avšak poněkud vzdálenější, obdoby v některých sponách s vysoce vytaženým lučíkem v jižním Durynsku ve stupni La D1. Též některé pozdně latské spony

---

³⁵⁴ Müller-Karpe 1988, 189 ff

³⁵⁵ 1988, 189

³⁵⁶ 1978, Abb. 5-6

³⁵⁷ Peschel 1971, Abb. 6

(La D1) z Manchingu ³⁵⁸ představují dobrý srovnávací materiál především ke sponě z Bogazköy (kat. č. 4). Další analogií ke sponě s vysoce vytaženým lučíkem (kat. č. 21) ve středoevropském prostředí je exemplář z lokality Liptovská Mara-Havránok ³⁵⁹, který je téměř ve všech detailech totožný (jediný podstatnější rozdíl tkví v rozdílném průměru závitů vinutí) a shoduje se s touto sponou též chronologicky. Spona s vysoce vytaženým lučíkem se objevuje i v jihovýchodní Evropě. Srovnatelný exemplář pochází z pozdně laténského sídliště Jakovo³⁶⁰ a byl nalezen společně s fragmenty železné spony, ostruhou, náramkem z tmavě modrého skla, jemnou a šedou keramikou a hrubou hřebenovanou grafitovou keramikou. Jeho vinutí je bohužel odlomeno, avšak v profilaci lučíku a patky je s maloasijskou sponou plně srovnatelný. Jeho datace je uváděna pouze v hrubém intervalu 2. –1. století př. Kr. Z území Skordisků pochází celá řada spon středolaténské konstrukce ³⁶¹. Typologicky nejbližší exempláře k maloasijským sponám však pochází z různých nálezových situací v oblasti Zemunu, v těsné blízkosti soutoku Dunaje a Sávy, přičemž jde hlavně o varianty s patkou, přichycenou k lučíku svorkou ³⁶².

Co se týče datace vlastních maloasijských spon, jediným exemplářem, který je možno datovat na základě ostatního doprovodného materiálu je výše uvedená železná spona ze skříňkového hrobu č. 12 z Bogazköy. Tato spona byla nalezena společně se stříbrnou drachmou kappadockého krále Ariobarzana I., vládnoucího v letech 95-63 př. Kr. Tuto sponu je tedy možno zařadit do první poloviny 1. století př. Kr. nebo do období jeho poloviny ³⁶³.

Při hodnocení všech ostatních maloasijských spon, které jsou většinou ojedinělými nálezy, je nutno vycházet ze stylového srovnání s evropskými laténskými exempláři. Toto srovnání je nezbytné nejen z důvodu, že Evropa představuje domovské prostředí laténské civilizace s přirozeným vývojem nejrozličnějších typů ale také z důvodu, že vývoj laténských spon, nalezených na území Malé Asie, je v hrubých rysech, srovnatelný s vývojem v širší středoevropské oblasti během stupňů La C a La D, viz výše. Dle kritérií, která pro časové zařazení jím publikovaných spon stanovil H. Polenz ³⁶⁴, je možno tyto exempláře, společně se skupinou, kterou nověji publikoval A. Müller-Karpe ³⁶⁵ rozdělit do několika časových horizontů. Nejstarším z nich je fáze, odpovídající evropskému stupni La C1. Do této skupiny náleží spony z lokalit Mersin (kat. č. 13), Kayseri (kat. č. 9), Priéné (kat. č. 16), Andirin (kat.

---

³⁵⁸ Stöckli 1974, Abb. 1

³⁵⁹ Pieta 1971, Abb. 2:9

³⁶⁰ Dimitrievič 1971, Abb. 10

³⁶¹ Todorovič 1974, T. XVIII, XIX, obr. 49, 50, 89, 90, 97

³⁶² Dimitrievič 1971, Taf. II-IV

³⁶³ Bittel 1969, 47; Polenz 1978, 186

³⁶⁴ 1978, 186 ff

³⁶⁵ 1988, 190-193

č. 2), Kahramanmaras (kat. č. 7) a Pazarcik (kat. č. 14). Jednou z nejstarších spon v tomto souboru by měla být spona z Mersinu, naopak spona z Priené náleží v rámci stupně La C 1 k mladším variantám, zejména co se týče kratší patky a profilace lučíku. Další skupina spon je řazena do období, které odpovídá stupni La C2. Jde zejména o spony z lokalit Ankara (kat. č. 3), Kayseri (kat. č. 10), „západní část Malé Asie“ (kat. č. 19), „Malá Asie“ (kat. č. 20), Tufanbeyli-Sar (kat. č. 18), Andirin (kat. č. 1) a z neznámých lokalit (kat. č. 22, 23). V této skupině je výrazná zejména spona z okolí Ankary, která je velmi analogická se středoevropskými exempláři. Konečně nejmladší skupina, odpovídající stupni La D 1 je tvořena sponami z lokalit Bogazköy (kat. č. 4), Kussaray (kat. č. 12), „Malá Asie“ (kat. č. 21), Karaca Köyu (kat. č. 8) a Kayseri (kat. č. 11). V této skupině vyniká železná spona s profilovaným uzlíkem z Bogazköy, a to zejména z důvodu souladu datace podle různých konstrukčních kritérií s datací danou doprovodným nálezovým materiálem, zejména pozdně helénistickou mincí (viz výše). Tato spona tak představuje přesnější chronologický záchytný bod při datování ostatních „pozdně laténských“ spon v Malé Asii.

3.2.4. Otázka souvislosti rozšíření spon středolaténské konstrukce a historicky doložených tažení Keltů v Malé Asii

Řešení tohoto problému je velmi komplikované a jednotlivým hypotézám lze přisoudit jen omezenou platnost. Oblast kumulace archeologického materiálu keltského charakteru, v našem případě spon, shodující se geograficky s historicky známými fakty o keltských taženích nebo s místy, které jsou historicky známy jako místa pobytu nebo osídlení Keltů v Malé Asii, navozují domněnky o možnosti přisouzení zmíněného archeologického materiálu etnickým Keltům. Vezmeme-li naproti tomu v úvahu velmi složitý charakter helénistických dějin, neustálé a mnohdy málo přehledné válečné konflikty, spojené s využíváním žoldnéřů nejrozličnějších národností, včetně Keltů, pak se jeví jako téměř nemožné nebo velmi málo průkazné, vztahovat určitý archeologický materiál charakteru laténské hmotné kultury, tak jak ho známe z Evropy, na určité maloasijské etnikum. Na následujících několika příkladech mimo Malou Asii je však možno do určité míry prokázat, že přisuzování „laténského“ archeologického materiálu keltskému etniku, nemusí být zcela neopodstatněné, i když je nutno vždy daný jev interpretovat s maximální opatrností. Jde o příkladnou modelovou situaci, která by do určité míry mohla být paralelou k maloasijským sponám středolaténské konstrukce a k jednotlivým historicky známým faktům o

maloasijských Keltech, poněvadž jde v těchto případech vždy o výskyt spon laténského charakteru v místech, ze kterých pochází i jiný archeologický materiál nebo další artefakty, naznačující přítomnost Keltů nebo je přímo známo, že v této lokalitě Keltové pobývali.

1. Oblast Krymu náleží k zónám, s nečetným výskytem nálezů „laténského“ charakteru, na základě čehož nelze chápat tuto oblast jako jeden ze směrů keltské expanze ³⁶⁶. Jedny z mála nálezů „laténského“ charakteru zde představují dvě spony středolaténské konstrukce. Jedna pochází z Pantikapaia (Kerč) druhá z Neapole (Symferopol). Jde v obou případech o spony se zpět zahnutou patkou, k lučíku přichycenou ovinutím, jejich vinutí je tvořeno vnější nízkou tětivou a větším počtem závitů ³⁶⁷ a podle jejich celkového posouzení lze hovořit o vcelku odpovídajících paralelách k některým maloasijským sponám středolaténské konstrukce. Přestože zatím neexistují historické nebo epigrafické prameny, které by hovořily o přítomnosti Keltů na Krymu, existuje zde několik nálezů, které by tuto přítomnost mohly naznačovat ³⁶⁸.

- a) Na jedné kamenné desce z Kerče je zobrazen bojovník s přilbou a mečem, který je blízký charakteru keltských mečů s rukojetí ve tvaru „X“.
- b) Obdobný meč a „keltský“ štít jsou zobrazeny na mincích bosporského panovníka Leuka II. (cca 240-220 př. Kr). Tyto mince mohly sloužit jako mzda keltských žoldněrů, bojujících v jeho službách.
- c) V Pantikapaui byly nalezeny terakoty zobrazující bojovníky s typickými keltskými štíty (viz kapitola o terakotách v této práci).
- d) Podobný štít je vyobrazen na jednom kamenném náhrobku, pocházejícím z Tamanského poloostrova.
- e) Typické keltské štíty jsou též vidět na egyptské lodi „Isis“, vyobrazené na zdi Afroditina chrámu v krymském Nymfaiu nedaleko Pantikapaia. Podle jedné z teorií ³⁶⁹, se mohla tato loď objevit na Krymu v kolem roku 254 př. Kr., kdy Ptolemaios II. vedl jednání s bosporským králem Pairisaidem II. Keltské štíty, zobrazené na egyptské lodi dobře

---

³⁶⁶ Wozniak 1976, 402, Abb. 6

³⁶⁷ Polenz 1978, Abb. 6:1, 6

³⁶⁸ Šukin - Pavličenko 2005, 32-33

³⁶⁹ Grach 1987; 1989; nověji k problematice zobrazení oválných štítů v této oblasti cf. Gunby 2000, 359-365

korespondují s historicky známými fakty o využívání keltských žoldnéřů v egyptských službách ³⁷⁰.

2. Z bulharské Koprinky (Seuthopolis) pochází dvě zlaté honosné spony ³⁷¹, které sice nelze charakterizovat jako spony středolátenského typu, avšak některé jejich prvky (vinutí, smyčky a závity na lučiku) se blíží některým maloasijským sponám. V každém případě jde o spony „laténského rázu“ a fakt, že jsou vyrobeny ze zlata napovídá, že s největší pravděpodobností náležely výše postavenému jedinci. S přítomností spon „laténského“ charakteru v Seuthopoli mohou korespondovat i historicky známá fakta o zničení této metropole thráckých Odrysů Kelty, kteří zde i nějaký čas pobývali a zanechali zde jako doklad své přítomnosti hliněnou plastiku, připomínající galské skulptury ve Francii ³⁷².
3. Obdobná situace jako v předchozích případech je známá např. v emporiu Pistiros na území Thrákie. Také z této lokality je známá laténská spona (duchcovského typu), datovaná na přelom první a druhé třetiny 3. století př. Kr. ³⁷³, která může svědčit o určité formě keltské přítomnosti v tomto městě, obdobně jako v Seuthopoli ³⁷⁴. Uvážíme-li, že mezi hmotnou kulturou a etnickou příslušností nemusí nutně existovat přímá úměra (viz. kapitola 2.6.), bylo by ztotožňování samotné duchcovské spony s přítomností keltského etnika v této oblasti nanejvýš problematické. Nejde však o ojedinělý zjev artefaktu potenciálně keltského charakteru v této lokalitě. V zánikovém horizontu byly dále nalezeny zlomkovité relikty mečů, snad keltských typů nebo železný hrot kopí náležící k typu užívaném též Kelty ³⁷⁵. Zajímavý je též vlastní nálezový kontext zmíněných artefaktů, umožňující relativně spolehlivé chronologické zařazení. V zánikovém horizontu, obsahujícím výše popsané artefakty, které lze více či méně ztotožnit s určitými charakteristickými typy laténské hmotné kultury v její domovské středoevropské oblasti, byl objeven též depot sestávající z 549 stříbrných a tří zlatých mincí. Šlo povětšinou o drachmy nebo tetradrachmy ražené Lysimachem, včetně jeho chronologicky nejmladších ražeb. Tato skutečnost umožňuje datovat zánikový horizont do období kolem roku

---

³⁷⁰ Kimmig 1940, 110

³⁷¹ Wozniak 1976, Abb.3:5-6

³⁷² Bouzek 1990, 142; 2005a, 105

³⁷³ Bouzek 2005b, 93-102; Bouzek et alli 2006, Fig 4:3; tato spona byla objevena v rámci dlouhodobého výzkumu ÚKAR University Karlovy v Praze vedeného J. Bouzkem, cf. Bouzek- Domaradzki -Archibald (eds.) 1997 a Bouzek- Domaradzka- Archibald (eds.) 2002

³⁷⁴ cf. Bouzek et alli 2006, 124 ff

³⁷⁵ Ibidem 2006, 124 ff

279/278 př. Kr. a legitimizuje též úvahy o zničení Pistiru Kelty³⁷⁶. Určitý problém se však jeví ve spojitosti s typologickým zařazením duchcovské spony ve vztahu k datu zánikového horizontu, stanoveným mincovním depotem. Tato spona se svými morfologickými znaky jeví v pohledu srovnání s analogiemi s oblasti vzniku tohoto typu jako poněkud starší³⁷⁷ a její výrobu je snad možno klást ještě do 4. stol. př. Kr. Nelze tedy zřejmě zcela vyloučit její potenciální souvislost s prvním zničením Pistiru, ke kterému došlo kolem roku 300 př. Kr.³⁷⁸ nebo prostou eventualitu, že jde o konkrétní artefakt, který byl užíván v delším časovém horizontu. Pro tuto druhou možnost by svědčily i analogické typy nalezené v Srbsku³⁷⁹.

Na několika uvedených případech je možno poukázat na určitý náznak souvislosti mezi výskytem spon „laténského“ typu a přítomností Keltů na daném místě, která je buď dosvědčena historickými prameny nebo na ní poukazuje výskyt jiných archeologických pramenů, souvisejících s Kelty. Podle tohoto modelu bychom mohli dávat do souvislosti výskyt laténských spon v Malé Asii a tamější keltské etnikum. Avšak např. na nejznámějším archeologickém materiálu keltského charakteru, z nekeltského území, tedy na nálezech z Řecka, je možno demonstrovat četná úskalí těchto předpokládaných vztahů. Zatímco nálezy typu meče z Dodony nebo přilby z Attiky je možno s největší pravděpodobností klást do souvislosti s keltským tažením na Delfy³⁸⁰, v případě tzv. pseudostředolaténských spon z Dodony nebo Athén lze tuto souvislost bez problémů vyloučit. Tyto spony jsou totiž datovány nejdříve na konec 2. století př. Kr.³⁸¹ a s keltským vpádem proto nemohou chronologicky souviset. Nezanedbatelná část maloasijských spon je datována do stejného období jako spony z Dodony a Athén. Dle toho co platí pro jejich analogie v Řecku by tyto spony tedy vůbec nemusely souviset s maloasijskými Kelty. Avšak i tato úvaha může být následujícím příkladem zpochybněna. Hrob galatského tetrarchy Deiotara a jeho manželky Bereniké–Cicerových současníků-neobsahoval žádný typicky keltský artefakt, který by souvisel s laténskou hmotnou kulturou³⁸². Na tomto případě je kromě toho, že s postupem času muselo docházet k silné helenizaci i u maloasijských Keltů, patrný také fakt, že

---

³⁷⁶ Bouzek 2001b, 41-43; Bouzek et alii 2006, 125

³⁷⁷ v Čechách cf. např. exempláře z Teplic (Budínský 1983) nebo Katusic (Waldhauser 1996) datované do 4. stol. př. Kr.

³⁷⁸ Bouzek et alii 2006, 125

³⁷⁹ Todorović 1968, pl. 12

³⁸⁰ Maier 1973, 467

³⁸¹ Ibidem 1973, 472-473

³⁸² Kimmig 1940, 110

příslušnost ke keltskému etniku nemusí být nijak vyjádřena v hrobových nálezech, uložených společně se zemřelým.

Shrňme-li několik předchozích argumentů pro i proti přisuzování archeologického materiálu laténského charakteru keltskému etniku, vidíme, že tento problém nemůže být zřejmě jednoznačně interpretován s příklonem na jednu nebo druhou stranu. Pokud jde například o výskyt spon středolaténské konstrukce s vysokou vnější třetivou v území oblouku řeky Halys, tedy v území které bylo osídleno historickými Trokmy, není zřejmě problémem vidět mezi těmito dvěma fakty určitou souvislost. Stejně tak spony s ovinutým lučíkem (Spiralfussfibel), které se koncentrují v oblasti jihovýchodně od oblouku řeky Halys, mohou mít souvislost s nájezdy Trokmů do jižní Kappadokie, kde bojovali s tamějším panovníkem Ariarathem IV., vládnoucím v letech 220-163 př. Kr.³⁸³ Podle K. Strobela³⁸⁴ náleží dokonce jihovýchodní skupina spon keltským žoldněřům v seleukovské armádě, skupina spon středoanatolských pak indikuje žoldněře v armádě Mithridata VI. Pontského. Interpretovat však některé další, většinou osamocené, nálezy spon středolaténské konstrukce jako doklad pohybu keltského etnika může být stejně zavádějící jako pravděpodobné. Tento dojem je o to silnější, uvažíme-li frekvenci a mobilitu žoldněřských skupin, mezi které patřily též maloasijské Keltové a která se v nepřehledných dějinách helénistického období musela projevovat i složitější cirkulací archeologického materiálu. Jednotlivé osamocené nálezy laténských spon mohly náležet jak jednotlivci keltského původu, tak jedinci, který se takového předmětu mohl zmocnit jakýmkoli způsobem. Obecně by snad mohlo platit v hrubých rysech pravidlo, že čím starší je časové zařazení dané spony, tím by mohla být její souvislost s pohybem keltských kmenů nebo obecně s keltským etnikem větší. K tomuto závěru by přispívaly např. jak spony z řecké pevniny, které jsou evidentně mladší a s dobou prokazatelné přítomnosti Keltů v Řecku nemohou souviset, tak také fakt, že k renesanci výroby spon středolaténské konstrukce došlo na území impéria v době raného římského císařství³⁸⁵, kdy jejich výrobci rozhodně nemuseli být pouze Keltové.

3.2.5. Katalog nálezů

1. Andirin (obr. 6:1). Bronzová spona s plochou páskovou zpět zahnutou patkou, k lučíku přichycenou delším ovinutím, vytvářejícím několik oček. Vinutí je tvořeno dvěma závitů a

---

³⁸³ Müller-Karpe 1988, 193

³⁸⁴ 2005, 33

³⁸⁵ Maier 1973, 473

spodní třetivou. Ojedinělý nález-věnoval Ömer Konakli. Délka 7,6 cm. Uloženo: M Kahramanmaras, inv.č. 4.114.75.

Lit: Müller-Karpe 1988, 192.

- 2. Andirin** (obr. 6:2). Bronzová spona se zpět zahnutou patkou se třemi závity a příčnou spirálou, k lučíku přichycenou krátkým ovinutím. Vinutí tvořeno dvěma závity a vnější třetivou. Ojedinělý nález-věnoval společně s č. 1 Ömer Konakli. Tyto spony však vzhledem k odlišné korozi patrně nepocházejí z jednoho nálezového celku. Délka 7,4 cm. Uloženo: M Kahramanmaras, inv.č. 4.115.75.

Lit: Müller-Karpe 1988, 192.

- 3. Ankara-okolí** (obr. 6:3). Bronzová spona se svorkou na lučíku zdobenou rytím. Vinutí je tvořeno dvěma závity a vysokou vnější třetivou. Ojedinělý nález, nálezové okolnosti nejsou známy. Délka 11,8 cm; výška třetivy 4,2 cm. Uloženo: ?

Lit: Schaaf 1970, 297 ff; Polenz 1978, 211.

- 4. Bogazköy** (obr. 6:4). Téměř kompletně dochovaná železná spona s malým profilovaným uzlíkem na patce a svorkou na lučíku zdobenou rytím. Vinutí je tvořeno dvěma závity a vysokou vnější třetivou. Nález pochází ze skříňkového hrobu č. 12, z tzv. jižního okrsku poblíž chrámu I. Délka 9,5 cm; výška třetivy 2,7 cm. Uloženo: M Ankara, inv.č. 68/104.

Lit: Bittel 1969, 45 ff; Schaaf 1970, 298; Polenz 1978, 211.

- 5. Bogazköy** (obr. 6:5). Zlomkovitě dochovaná železná spona obdobné konstrukce, jako č. 4. Nález pochází z jednoho skříňkového hrobu z okrsku č. 2/69 v tzv. jižním okrsku poblíž chrámu I (komplex 2). Dochovaná délka 7,3 cm; výška třetivy 2,9 cm. Uloženo: M Ankara, inv.č. 69/1108.

Lit: Boehmer 1972, 139; Polenz 1978, 212.

- 6. Canakkale-okolí.** Bronzová spona se zpět zahnutou a k lučíku připevněnou patkou. Ojedinělý nález, nálezové okolnosti nejsou známy. Uloženo: ?

Lit: Polenz 1978, 212.

- 7. Kahramanmaras-okolí** (obr. 6:6). Bronzová spona s obdélně tvarovaným lučíkem, ovinitým drátem se dvěma příčnými spirálami. Patka spony je odlomena, je však pravděpodobné, že byla zpět zahnutá a k lučíku přichycena ovinitím. Vinutí spony je tvořeno dvěma závity a vnější třetivou. Ojedinělý nález-nálezce Ahmet Bozkurt. Dochovaná délka 5,8 cm. Uloženo: M Kahramanmaras, inv.č. 7.9.74.

Lit: Müller-Karpe 1988, 192.

- 8. Karaca Köyü** (obr. 7:1). Bronzová spona s odlomenou patkou a svorkou nezvykle hranatého průřezu na lučíku. Vinutí je tvořeno dvěma závity a vysokou vnější třetivou. Ojedinělý nález-nálezce Ömer Kurtbas. Dochovaná délka 9 cm. Uloženo: M Corum, inv.č. 7-100-70.

Lit: Müller-Karpe 1988, 190

- 9. Kayseri** (obr. 7:2). Bronzová spona se dvěma spirálkami na patce, která je k lučíku přichycena ovinitím. Vinutí je tvořeno dvěma závity a vysokou vnější třetivou. Ojedinělý nález, nálezové okolnosti nejsou známy. Délka 4,4cm, výška třetivy 1 cm. Uloženo: soukromá sbírka.

Lit: Bittel 1969, 46; Schaaf 1970, 298; Polenz 1978, 212.

- 10. Kayseri** (obr. 7:3). Bronzová spona se zpět zahnutou patkou, k lučíku přichycenou dlouhým ovinitím. Vinutí je tvořeno dvěma závity a vysokou vnější třetivou. Ojedinělý

nález, nálezové okolnosti nejsou známy. Délka 11,4 cm, výška tětiny 2,7 cm. Uloženo: M Berlin Charlottenburg, inv. č. XI b 1820.

Lit: Polenz 1978, 212.

11. Kayseri-okolí (obr. 7:4). Bronzová deformovaná spona se zpět zahnutou patkou, zakončenou rozšířeným útvarem s rytými liniemi, interpretovaným jako lotosový květ. Na lučíku čtyřhranného průřezu je dochován útvar, podobný svorce spon obdobné konstrukce. Způsob přichycení patky této spony k lučíku však zůstává nejasný, zejména z důvodů rozdílné šířky lučíku a „lotosového“ zakončení patky. Vzhledem k deformaci spony nelze podrobněji popsat konstrukci jejího vinutí. Délka 13,3 cm. Uloženo: M Kayseri.

Lit: Müller–Karpe 1988, 190.

12. Kussaray (obr. 7:5). Bronzová spona s tordovanou zpět zahnutou patkou. Vinutí je tvořeno dvěma závity a vysokou vnější tětinou. Ojedinělý sídlištní nález. Délka 9,5 cm, výška tětiny 3 cm. Uloženo: M Corum.

Lit: Bittel 1969, 46; Schaaf 1970, 298; Polenz 1978, 212.

13. Mersin (obr. 8:1). Bronzová spona se zpět zahnutou patkou, k lučíku přichycenou delším ovinutím. Vinutí je tvořeno jedním závitem, ovinutým o silnější železnou osu a nízkou vnější tětinou. Ojedinělý nález, nálezové okolnosti nejsou známy. Délka 10 cm. Uloženo: M Berlin Charlottenburg, inv.č. XI b 1821.

Lit: Bittel 1969, 46; Polenz 1978, 212.

14. Pazarcik (obr. 8:2). Bronzová spona s podobnou konstrukcí lučíku jako č. 7, avšak se znatelně delšími příčnými spirálami. Patka a jehla spony jsou odlomeny. Vinutí bylo původně tvořeno dvanácti závity, ovinutými obdobně jako u č. 13 kolem železné osy a

vnější třetivou, dochovala se však pouze jedna polovina. Ojedinělý nález-nálezce Mehmet Yeter. Dochovaná délka 8,5 cm. Uloženo: M Kahramanmaras, inv. č. 13.27.79.

Lit: Müller-Karpe 1988, 193.

15. Pergamon. Bronzová spona obdobné konstrukce jako č. 6. Ojedinělý nález, nálezové okolnosti nejsou známy. Uloženo: ?

Lit: Polenz 1978, 212.

16. Priené (obr. 8:3) . Téměř kompletně dochovaná bronzová spona se dvěma svorkami na lučíku. Vinutí tvořeno čtyřmi závity a nižší vnější třetivou. Sídlištní nález. Dochovaná délka 6,6 cm. Uloženo: M Berlin-Ost, inv.č. MJ 10039.

Lit: Wiegand-Schrader 1904, 387; Bittel 1969, 46; Polenz 1978, 213

17. Sinop. Bronzová spona s obdobnou konstrukcí jako č. 13. Ojedinělý nález, nálezové okolnosti nejsou známy. Uloženo: ?

Lit: Bittel 1969, 47; Polenz 1978, 213.

18. Tufanbeyli-Sar (obr. 8:4). Bronzová spona se zpět zahnutou patkou, původně přichycenou k lučíku delším ovinutím, nyní odlomenou. Vinutí je tvořeno čtyřmi závity a nižší vnější třetivou. Na jehle spony je navlečen modrý korálek se žlutými očky o průměru 1,1 cm. Délka 8,6 cm. Uloženo: M Kayseri, inv.č. 71/77-17.

Lit: Müller-Karpe 1988, 192.

19. „Západní část Malé Asie“ (obr. 8:5) . Bronzová spona s páskovou patkou mírně kvadratického průřezu, která je na horní straně roubena dvěma rovnoběžnými liniemi drobných bodů. Lučík je ovinut drátem, vytvářejícím několik oček. Vinutí je tvořeno

dvěma závity a vnější třetivou. Ojedinělý nález, nálezové okolnosti ani přesnější lokalizace nejsou známy. Délka 9,7 cm. Uloženo: soukromá sbírka.

Lit: Bittel 1969, 46; Polenz 1978, 213.

- 20. „Malá Asie“** (obr. 9:1). Bronzová spona s plochou páskovou patkou, k lučíku přichycenou ovinutím. Vinutí je tvořeno dvěma závity a vnější krátkou třetivou. Ojedinělý nález, nálezové okolnosti ani přesnější lokalizace nejsou známy. Délka 8 cm. Uloženo: soukromá sbírka.

Lit: Bittel 1969, 46; Polenz 1978, 213.

- 21. „Malá Asie“** (obr. 9:2) . Bronzová spona s plochou roztepanou rozšiřující se patkou a svorkou na lučíku, zdobenou rytím. Vinutí je tvořeno dvěma závity a vysokou vnější třetivou. Ojedinělý nález, nálezové okolnosti ani přesnější lokalizace nejsou známy. Délka 8 cm, výška třetivy 1,2 cm. Uloženo: soukromá sbírka.

Lit: Bittel 1969, 46; Polenz 1978, 213.

- 22. Neznámá lokalita** (obr. 9:3). Bronzová spona se zpět zahnutou patkou, k lučíku přichycenou profilovanou svorkou. Patka spony v části nad zachycovačem je zdobena kulovitým uzlíkem, ohraničeným po obou stranách diskovitými útvary. Vinutí spony je sekundárně deformováno, rekonstrukce původní podoby není možná. Jehla spony je odlomena. Získáno z obchodu se starožitnostmi, nálezové okolnosti nejsou známy. Uloženo: Römisch-germanisches Zentralmuseum Mainz.

Lit: Schaaf 1985, 735 ff.

- 23. Neznámá lokalita** (obr. 9:4). Bronzová spona se zpět zahnutou patkou k lučíku přichycenou ovinutím, vytvářejícím tři spirály. Vinutí je tvořeno čtyřmi závity a vnější

tětivou. Na zachycovači je navlečen malý kroužek. Uloženo: Römisch-germanisches Zentralmuseum Mainz.

Lit: Schaaf 1985, 735 ff.

3.3. Náramky a kruhy

Náramky, nákrčníky a kruhy představují druhou nejdůležitější skupinu archeologických nálezů z Malé Asie, která je spojována s přítomností keltských kmenů v této oblasti (obr. 10-11). Nejde o tak početnou skupinu nálezů jako v případě spon středolátenské konstrukce, celkově je známo pouze pět kusů. Hlavní význam této skupiny nálezů spočívá v tom, že jde ve většině o exempláře z jasným původem v mateřské oblasti keltské laténské kultury, které jsou v helénistickém prostředí Malé Asie zcela cizí. Jejich souvislost s příchodem keltského etnika do této oblasti je tak nanejvýš pravděpodobná.

K těmto nálezům, jejichž keltská provenience je mimo jakoukoli pochybnost, můžeme připočítat několik drobných kroužků, jejichž souvislost s keltskou přítomností v Malé Asii není jistá, avšak v oblasti laténské kultury v Evropě mají bližší či vzdálenější paralely. Lze spíše říci, že tyto nálezy nelze zatím z okruhu keltských starožitností zcela vyloučit.

Co se týče rozšíření tohoto typu nálezu na území Malé Asie, nelze toto srovnávat např. se sponami středolátenské konstrukce, u nichž se na území Malé Asie rýsují dokonce dvě oblasti s nápadnou koncentrací. Nálezy náramků, kruhů nebo nákrčníků jsou rozprostřeny bez jakéhokoli náznaku vazby na určité území a je jasné, že velkou roli hraje též jejich relativně nízký počet. Přesto je možno říci, že pokud se většina spon středolátenské konstrukce objevuje v pásu probíhajícím ve směru sever-jih středem maloasijského poloostrova, náramky, nákrčníky a kruhy se objevují v jeho západní polovině. Ze srovnání rozšíření obou skupin nálezů tedy vyplývá, že o vzájemných vazbách zatím nelze hovořit. Jedinou lokalitou, kde toto pravidlo neplatí je zatím Pergamon, odkud známe jak nález spony středolátenské konstrukce, tak kroužku s plastickou výzdobou ³⁸⁶.

---

³⁸⁶ Müller-Karpe 1988, Abb. 2

3.3.1. Jednotlivé typy a jejich datování

Prvním nálezem, který byl dáván do souvislosti s Kelty, je exemplář nalezený v Pergamu. Jde o drobný bronzový kroužek s nálitky a s plastickými ztvárněním ptáčka, býčí hlavy a snad želvy ³⁸⁷. Tento typ má paralely v celé laténské oblasti ³⁸⁸ a typově může souviset se skupinou kroužků s nálitky, které se v Malé Asii též vyskytují a o nichž bude pojednáno níže.

Dalším nálezem je zlatý tordovaný nákrčník bez pečetiřkových zakončení z Bolu ve východní Bithýnii ³⁸⁹, který je zmíněn též v kapitole, týkající se bohatých galatských mohylových pohřbů (obr. 10:1). Tento exemplář pochází ze zničeného hrobu, ve kterém byla též nalezena opasková ozdoba s vytepávaným motivem lidské hlavy (obr. 57:1). Uvažujeme-li o tomto nálezu v souvislosti s kontextem výskytu obdobných zlatých nákrčníků v oblasti laténské Evropy, pak je velmi pravděpodobné, že mohlo v tomto případě jít o vysoce postavenou osobu v rámci dané komunity. Také tento typ má v evropské domovské laténské oblasti četnější paralely, i když typologicky se poněkud v některých detailech odlišuje ³⁹⁰. Je však nutno zdůraznit, že jde o typ nákrčníku, který je co se týče své podoby poměrně jednoduchým typem a kdyby byl nalezen samostatně nebo bez nálezových okolností nebyla by jeho keltská provenience tak jednoznačná. V situaci, ve které byl nalezen, tak kromě jeho tordování přispěl k úvahám o jeho původu další předmět z hrobové výbavy, kterým je výše zmíněný zlatý opaskový kotouč s vyobrazením mužské hlavy s výrazně keltskými rysy.

Třetím nálezem je nánožník s šarnýrovým uzávěrem a s dutými polokoulemi, zdobenými motivy rybiho měchýře ³⁹¹. Můžeme-li mít u některého ze skupiny zde popisovaných nálezů určité pochybnosti ohledně jeho provenience, jsou tyto pochybnosti zcela vyloučeny u tohoto artefaktu, který typově zcela bezpochyby zapadá mezi obdobné exempláře evropské laténské oblasti, kde mezi materiálem z plochých keltských kostrových pohřebišť představuje jeden z nejcharakterističtějších šperků (obr. 11:1). Tento nánožník pochází z jedné rakouské soukromé sbírky, podle důvěryhodného zdroje byl však nalezen v okolí Finike (Foinikia) na mysu Gelydonia, v jihozápadní části Turecka ³⁹². Jak již bylo uvedeno výše, jde o typ, který je široce rozšířen v evropské oblasti laténské kultury od

---

³⁸⁷ Zahn 1907, 234

³⁸⁸ Polenz 1978, 94

³⁸⁹ Firatli 1965, 366; Bittel 1976, 245

³⁹⁰ Polenz 1978, 194 s dalšími odkazy

³⁹¹ Schaaf 1972, 94 ff

³⁹² Ibidem 1972, 94

Švýcarska přes Bavorsko, Čechy, Moravu, jihozápadní Slovensko, Maďarsko, Slovinsko až do Rumunska³⁹³. Vyskytuje se ve dvou základních verzích a sice s plochými nezdobenými polokoulemi nebo s polokoulemi zdobenými převážně plastickými esovitými ornamenty, trikvetry nebo podobnými motivy. Nánožník s Finike náleží do skupiny se zdobenými polokoulemi, avšak výzdoba v podobě plastických esovitých linek, sesazených do tvaru rybího měchýře se poněkud odlišuje od většiny evropských exemplářů, pro které je charakteristická podstatně větší plasticita výzdoby i odlišné motivy.

Další exemplář (obr. 10:3), tentokrát uzavřený kruh se třemi řadami bradavčitých výběžků, pocházející z neznámé lokality v Malé Asii, avšak bez nálezových okolností, uvedl ve známost U. Schaaf³⁹⁴. K územím s výskytem obdobných paralel k tomuto typu, počítá U. Schaaf marnskou oblast, dále pak Švýcarsko, údolí Rýna, střední Německo a některé části východokeltského okruhu. V Čechách, které tvoří jednu ze základních oblastí východokeltského okruhu můžeme některé analogické exempláře z prostředí keltských kostrových pohřebišť detailněji specifikovat. Nejbližší analogií je náramek pocházející z hrobu 10/81 na plochem pohřebišti v Radovesicích II³⁹⁵. Tento exemplář se shoduje s maloasijským nálezem hlavně co se týče výzdoby v podobě třech řad bradavčitých nálitků. V tomto ohledu se oba náramky téměř shodují. Hlavní rozdíl spočívá v tom, že v případě radovesické analogie se nejedná o uzavřený kruh, ale náramek s rovně seříznutými konci, které jsou zakončeny polokulovitým útvarem.

Náznak výzdoby v podobě bradavčitých výběžků v řadách se objevuje např. na dvou náramcích z plochého pohřebiště v Praze 3³⁹⁶, jde však o typologicky poněkud odlišné exempláře. Z prostředí moravských plochých kostrových pohřebišť je možno jako další období k výzdobě maloasijského náramku uvést jeden nález z Holubic³⁹⁷. Ačkoli jde opět o nápadně shodný typ výzdoby v podobě třech podélných řad bradavčitých výběžků, typologicky se tento náramek odlišuje nejen svým průřezem, kdy je jeho vnitřní strana plochá a zcela bez výzdoby, ale také jedním plasticky zdobeným zduřením na svém obvodu. Další exemplář a sice nápažník z Libčevsi³⁹⁸ představuje sice jen vzdálenější období k maloasijskému šperku, dokládá však to, že výzdoba v podobě různě tvarovaných řad bradavčitých výběžků se vyskytuje i na skleněných předmětech. Konečně bronzový amulet

---

³⁹³ Krämer 1961, Abb. 1-2

³⁹⁴ 1985, 735-736

³⁹⁵ Budínský - Waldhauser 2004

³⁹⁶ Beneš 1878, 67-78

³⁹⁷ Filip 1956, 207

³⁹⁸ Budínský 1994, tab. IX:21

s nálitky z Litoměřic, který byl nalezen v řece Labi při bagrování ³⁹⁹, nepředstavuje sice natolik srovnatelnou analogii, jako předchozí exempláře, je však příkladem velké typové šíře nejrozličnějších výběžků nebo vývalků, uplatňujících se jako velmi frekventovaný výzdobný element laténského šperku.

Poslední nález náramku laténského typu, pocházející z Malé Asie byl publikován společně s několika dalšími dosud neznámými exempláři středolátenských spon ⁴⁰⁰ a pochází z okolí města Isparta (obr. 10:2). Jde o zhruba jednu třetinu náramku s kruhovým průřezem, jehož vnější strana je zdobena kulovitými vývalky, na kterých jsou v pravidelných intervalech vždy tři drobné bochníčkovité výběžky. H Müller-Karpe ⁴⁰¹ označuje tento náramek jako kombinaci náramků s kulovitými vývalky (Knotenringe) a náramků s bradavčitými nálitky (Warzenringe). Oba typy těchto náramků jsou v laténské Evropě velmi široce rozšířeny a na tomto místě nemá smysl vyjmenovávat jednotlivé analogie, avšak tyto analogie se však předci jen týkají jednotlivých konstrukčních prvků a neodpovídají zcela přesně rozložení a kombinaci jednotlivých výzdobných článků, tak jak je vidíme na exempláři z Isparty. Stylově však tento náramek velmi pravděpodobně náleží do široké skupiny laténských náramků.

V závěru výčtu jednotlivých nálezů v této skupině archeologického materiálu, je nutno se zmínit o skupině kruhů, jejichž provenience není zcela jistá a souvislost s Kelty zatím zůstává neprokázaná. Jde o spojené kruhy, které mají na svém povrchu uzlíkovité nálitky a byly nalezeny v Tróji, Priéné a Kyziku ⁴⁰². H. Polenz ⁴⁰³ zpochybňuje jejich laténský původ a zdůrazňuje, že s evropského laténského kontextu nejsou zatím takové kruhy známy, přičemž uvádí některé odkazy na obdobný materiál, který však časově náleží do halštatského a raně laténského období nebo do období ještě staršího. Připouští jediné časově korespondující analogie, a sice obdobné kruhy z getských hrobů v Dobrudži a uvažuje obdobně i o původu maloasijských nálezů, které se tam podle jeho úvah mohly dostat z thráko-getske oblasti. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že drobné kroužky tohoto druhu nejsou typově vyhraněným nálezem a vyskytují se v mnoha variantách v nejrozličnějších časových kontextech (viz výše). Kroužky z Priéné, Tróji nebo z Kyziku tak sice nelze jednoznačně přiřadit k předmětům keltské provenience, jejich četné, více či méně blízké analogie ze středoevropského prostředí, však ukazují i na fakt, že keltskou provenienci těchto

---

³⁹⁹ Zápotocký 1969, 310

⁴⁰⁰ Müller-Karpe 1988, Abb. 3

⁴⁰¹ Ibidem 1988, 195

⁴⁰² Zahn 1907, 233 ff

⁴⁰³ 1978, 194

nálezů nelze jednoznačně vyloučit. Přehled několika nálezů kroužků z různě tvarovanými nálitky především ze Stradonic a z lokality Velem St. Vid podává H. Dannheimer⁴⁰⁴. Mezi dalšími typy obdobného charakteru ve střední Evropě je možno jmenovat nálezy např. z Českých Budějovic⁴⁰⁵, Hřměnína⁴⁰⁶, hradu Hazmburka u Libochovic, Kerestúru v Maďarsku, Gajar na Slovensku nebo opět keltského oppida ve Stradonicích⁴⁰⁷.

Co se týče datování některých náramků nebo kruhů keltské provenience v Malé Asii, zastavme se nejprve u nánožníku zdobeného dutými polokoulemi z Finike. Nánožníky z dutých polokoulí jsou v oblasti středoevropských evropských plochých kostrových pohřebišť kladeny obecně do stupňů La B 2- La C, přičemž exempláře s plasticky zdobenými polokoulemi náleží spíše až do období La C1. Poněvadž k tomuto nánožníku nejsou známy ve středoevropské oblasti žádné přesnější paralely a nejsou známy ani jeho nálezové okolnosti, je možné též pouze jeho obecnější časové zařazení. U. Schaaf⁴⁰⁸ dává nánožník do souvislosti s galatským vpádem do Lýkie mezi lety 279-275 př. Kr. Tato synchronizace s absolutním datem by v relativní chronologii představovala velmi zhruba přelom stupňů La B2/C1, což by mohla být celkem pravděpodobná datace takového nánožníku ve středoevropském prostředí.

Uzavřený kruh se třemi řadami bradavčitých výběžků postrádá nálezové okolnosti. Pravděpodobnost jeho datace je tedy na stejné úrovni jako u předchozího nálezu, přičemž velkou roli hrají obdobné paralely v širší středoevropské oblasti. Na základě těchto srovnání řadí U. Schaaf⁴⁰⁹ tento kruh do stupně La B2, tedy zhruba do první poloviny 3. století př. Kr., čímž se nález z neznámé maloasijské lokality chronologicky blíží nánožníku z Finike.

Do stejného období, tedy do první poloviny 3. století př. Kr. je řazen také náramek s bradavčitými výběžky, opakujícími se v pravidelných intervalech z Isparty⁴¹⁰. V tomto případě je však nutno zdůraznit, že navrhovanou dataci je třeba brát s určitou rezervou.

Konečně zlatý tordovaný nákrčník z jedné z mohyl poblíž Bolu v Bithýnii je i na základě zhodnocení ostatního hrobového inventáře řazen do raného 2. století př. Kr.⁴¹¹.

---

⁴⁰⁴ 1975, 59 ff

⁴⁰⁵ Zavřel 1993, 27

⁴⁰⁶ Waldhauser 2001, 233

⁴⁰⁷ Filip 1956, tab. XXVIII:2; CIV:11, 12, 15, 18; CXXVII:31-35

⁴⁰⁸ 1972, 97

⁴⁰⁹ 1985, 736

⁴¹⁰ Müller-Karpe 1988, 196

⁴¹¹ Firatli 1965, 367

3.3.2. *Nálezy náramků a kruhů v Malé Asii a jejich možná souvislost s pohyby keltských kmenů*

Úvahy o jakékoli souvislosti těchto nálezů s pohyby Keltů po maloasijském poloostrově jsou velmi ztíženy jejich celkovým počtem. Zatímco v případě spon středolaténské konstrukce jde o celkem 23 exemplářů, které vytvářejí dokonce jakési náznaky dvou center koncentrace a za jejichž výskytem předci jen tušíme náznak možných kmenových pohybů spjatých se známými historickými událostmi, není tomu tak ani zdaleka v případě jednotlivých náramků (obr. 12). Nálezů tohoto typu je celkem pět a kromě Pergamu nebyly zatím nalezeny na stejné lokalitě společně se sponami. Nápadným je též fakt, že všechny náramky pochází se koncentrují v západní části maloasijského poloostrova. V dané situaci jsou některé navrhované souvislosti s historickými událostmi nanejvýš hypotetické a v této rovině k nim musí též být přistupováno.

Bereme-li v úvahu např. interpretaci nálezu z Isthmu na Korintské šíji ⁴¹², zdá se být tato interpretace vcelku jednoduchá, poněvadž jedinou historicky známou událostí, dokládající přítomnost Keltů na řecké pevnině je jejich ohrožení Delf v zimě roku 279 př. Kr. Nánožník z plochých dutých polokoulí z Isthmu lze bez problémů ztotožnit s těmito událostmi a to je podporováno též relativní chronologií předmětu v jeho domácí střeoevropské oblasti. Situace v Malé Asii je jiná. Keltská tažení různými směry jsou zde zmiňována vícero prameny a víme též, že Keltové pobývali v Malé Asii až do jejich celkové asimilace, nešlo tedy jen o krátký časový úsek jako v Řecku. Jedinou výhodou je vcelku jednotné časové zařazení některých výše popisovaných náramků, čímž se jejich možná souvislost s historickými událostmi zdá poněkud zúžena na konkrétnější období.

Lokalita Finike leží zcela mimo oblasti výskytu ostatních nálezů keltské provenience, hledat souvislost s pohyby keltských kmenů je v tomto případě velmi obtížné. Myšlenka obětního daru, podobně jako u nálezu z Isthmu se zdá též nepravděpodobnou ⁴¹³, poněvadž v této oblasti s většími centry Phoinikou, Myrou a Limyrou se žádná větší svatyně nadregionálního významu nenachází. Jedinou událostí, která by mohla hypoteticky souviset s nálezem nánožníku v okolí Finike tak zůstávají již výše uvedené keltské vpády do Lýkie mezi lety 279-275 př. Kr.

U bronzového kroužku s Pergamu se jeví souvislosti s Kelty, oproti nálezu z Finike, daleko jasněji. Kromě známých faktů ohledně bojů Attala I. s Kelty ve 20. letech 3. století př.

---

⁴¹² Krämer 1961

⁴¹³ Schaaf 1972, 95

Kr., je nutno též zdůraznit, že později Keltové sloužili jako žoldnéři na straně pergamského vládce ⁴¹⁴. Na pozadí těchto skutečností výskyt zmíněného kroužku keltského charakteru v Pergamu až natolik nepřekvapuje.

Konečně nález zlatého nákrčníku z Bolu ve východní Bithýnii zřejmě nelze klást do souvislosti s konkrétní historickou událostí. Jednoznačné je pouze to, že jeho datace vylučuje souvislost s raným obdobím keltské přítomnosti v Malé Asii, kdy Keltové bojovali na straně bithýnského krále Nikoméda I. při dynastických sporech.

3.3.3. Katalog nálezů

1. Bolu (obr. 10:1). Tordovaný zlatý nákrčník (torques) s jednoduchým zakončením. Nález pochází z bohatého pohřbu pod mohylou. Průměr 12,5 cm. Uloženo: M Istanbul.

Lit: Firatli 1965, 366; Bittel 1976, 245; Polenz 1978, 213.

2. Finike – okolí (obr. 11:1). Dvojdílný bronzový nánožník s dutými polokoulemi zdobenými motivem rybího měchýře a šarnýrovým uzávěrem. Ojedinělý nález, nálezové okolnosti nejsou známy. Vnější průměr 9,6 cm; vnitřní průměr 7,0 x 5,5 cm. Uloženo: soukromá sbírka Vídeň.

Lit: Schaaf 1972, 94 ff; Polenz 1978, 213.

3. Isparta – okolí (obr. 10:2). Fragment (cca $\frac{1}{4}$) bronzového náramku kruhového průřezu. Vnější strana je zdobena kulovitými výstupky, kladenými těsně vedle sebe. V pravidelných intervalech jsou na třech kulovitých výstupcích, které jsou o něco větší než ostatní, umístěny vždy tři bochníčkovité nálitky. Rekonstr. vnitřní průměr 7,6 cm. Uloženo: M Isparta, inv.č. 13-117-75.

Lit: Müller-Karpe 1988, 195.

---

⁴¹⁴ Polybios V 111, 2

4. Pergamon. Bronzový kroužek s aplikami v podobě plastického ptáčka, býčí hlavy a želvy (?). Nález ze sídliště. Uloženo: Staatliche Museen Berlin (?).

Lit: Zahn 1907, 234; Polenz 1978, 214.

5. Neznámá lokalita (obr. 10:3). Náramek kruhového průřezu se třemi řadami bradavčitých výběžků podél svého obvodu. Uloženo: Römisch-germanisches Zentralmuseum Mainz.

Lit: Schaaf 1985, 735 ff.

3.4. Sklo

Skleněné předměty tvoří skupinu nálezů, u které je velmi obtížné prokázat keltskou provenienci a v podstatě nemá smysl se o to pokoušet. V tomto přehledu jsou tyto nálezy zařazeny proto, poněvadž vykazují určitou obecnou shodu s laténskou produkcí skleněných artefaktů nebo se svým charakterem k této produkci nějakým způsobem blíží a jejich souvislost s maloasijskými Kelty není zcela vyloučena. Prokázání této souvislosti je však velmi obtížné. Skleněné předměty patří v první řadě k těm typům nálezů, u nichž lze předpokládat během doby jejich používání velkou migraci. Ztotožnění tohoto materiálu s určitou etnickou skupinou se z tohoto pohledu tedy zdá jako absolutně nemožné. Předměty, o kterých pojednává tato kapitola jsou v neposlední řadě tvarově nikterak výraznými výrobky, jejich jednoduchost a celková univerzálnost nám tedy nedává žádné spolehlivější kritérium pro jejich spolehlivější určení. Konečně některé předměty pocházejí pouze z obecně „helénistických“ časových kontextů, detailněji nespecifikovaných, další jsou časově nezařazené, jejich eventuální příslušnost do skupiny helénistických výrobků lze odhadovat pouze na základě vnějších podobností.

Stěžejní lokalita s výskytem sledovaného typu archeologických nálezů je Bogazköy. Zde byl v rámci nejmladší zástavby nalezen zlomek náramku (obr. 13:1) s přibližně trojúhelníkovitým průřezem⁴¹⁵. Jeho materiál, kterým je hnědošedé průsvitné sklo připomíná tzv. kouřové sklo. Pozoruhodnou skutečností je v případě tohoto náramku fakt, že byl

---

⁴¹⁵ Schirmer 1969, 50, Taf. 36:149; Boehmer 1972, 178, Taf. LXIV:1854

nalezen společně se střepy galatské keramiky, což v určitém smyslu zvyšuje pravděpodobnost jeho keltské provenience.

Méně pravděpodobnější je keltský původ u malého prstenu (obr. 13:2) s karneolovou vložkou ⁴¹⁶, který v souvislosti s potenciálně galatskými skleněnými nálezy uvádí H. Polenz ⁴¹⁷. Tento nález pochází z kostrového hrobu v blízkosti tzv. chrámu I. v Bogazköy a byl nalezen navlečený na prstu zemřelého o jeho funkčním určení tedy není pochyb.

Další jeden kroužek a jeden zlomek (obr. 13:3-4) ze stejné lokality, pocházejí z časově neurčených vrstev ⁴¹⁸. První z nich představuje dětský náramek z modrého skla se zelenožlutými doplňky a poněvadž není přesněji zařazen není vyloučena ani jeho souvislost s frýžským skleněným materiálem, na lokalitě samozřejmě též zastoupeném. Zlomek náramku z modrého průsvitného skla by mohl vzhledem ke svým některým charakteristickým znakům souviset s helénistickým materiálem z lokality avšak jde o vcelku universální tvar.

Nejasný je původ a časové zařazení jednoho náramku z tmavě modrého skla, který pochází z mohylového pohřebiště s jedenácti mohylami, situovaného severovýchodně od Ankary ⁴¹⁹. Z důvodů pokud možno co nejkompletnějšího přehledu skleněných předmětů eventuálně galatské provenience je tento nález v tomto výčtu též zahrnut.

3.4.1. Katalog nálezů

1. Bogazköy (obr. 13:1). Zlomek náramku z hnědošedého kouřového skla s přibližně trojúhelníkovitým průřezem se zaoblenými rohy. Dochovaná délka 5,7 cm, rekonstr. průměr cca 6,5 cm, inv. č. 809/t.

Lit: Schirmer 1969, 50 (Taf. 36:149); Boehmer 1972, 178 (Taf. LXIV:1854).

2. Bogazköy (obr. 13:2) . Malý prsten z fialovohnědého skla s vloženým karneolem (?), který je obtočen žlutým skleněným vláknem. Nalezeno v kostrovém hrobě č. 1 v okrsku chrámu I. Průměr 2,1 cm, tloušťka 0,4 cm, průměr vložky 0,5 cm, inv.č. 242/z.

---

⁴¹⁶ Boehmer 1972, 178, Taf. LXIV: 1855

⁴¹⁷ 1978, 196

⁴¹⁸ Boehmer 1972, 178, Taf. LXIV:1856, 1857

⁴¹⁹ Chantre 1898, 68; Kimmig 1940, 111

Lit: Boehmer 1972, 178 (Taf. LXIV: 1855).

- 3. Bogazköy** (obr. 13:3). Malý kroužek z modrého skla s lichoběžníkovitým průřezem, zdobený zelenými a žlutými podlouhlými skvrnami. Průměr 3,3 cm, inv. č. 65/0.

Lit: Boehmer 1972, 178 (Taf. LXIV:1856)

- 4. Bogazköy** (obr. 13:4). Zlomek malého kroužku z modrého průhledného skla se zaoblenou vnější stranou. Nalezeno v tzv. jižním areálu nad zdí datovanou do pochetitského období. Dochovaná délka 3,7 cm, inv.č. 68/292.

Lit: Boehmer 1972, 178 (Taf. LXIV: 1857).

- 5. Oblast severovýchodně od Ankary.** Zlomek náramku z tmavě modrého skla. Nález pochází z mohylového hrobu.

Lit: Chantre 1898, 68; Kimmig 1940, 111.

3.5. Zbraně a nástroje

Do této skupiny nálezů jsou řazeny exempláře, které byly nalezeny všechny v Bogazköy. Představují v určitém smyslu problémovou skupinu a oprávněnost jejich zařazení do tohoto přehledu je stejná jako např. u skleněných nálezů. Co se týče nálezových okolností, nejde o ojedinělé nálezy, naopak pocházejí z hrobových celků nebo z datovaných vrstev. Jejich nálezový kontext umožňuje uvažovat alespoň ve velmi obecné rovině o jejich eventuální souvislosti s galatským etnikem. Též některé morfologické znaky těchto nálezů jsou určitými pojítky k exemplářům evropského laténu. Ačkoli tedy nelze nálezy z Bogazköy chápat jako jednoznačný a potvrzený doklad spojený s maloasijskými Kelty, jsou přesto z výše uvedených důvodů v tomto přehledu zařazeny.

Ve skříňkovém hrobě č. 3, v areálu tzv. velkého chrámu byl nalezen železný meč (obr. 14:1a) s pochvou (obr. 14:1b) a železný kroužek, pod mečem se nacházely ještě tři fragmenty železného kopí ⁴²⁰. Srovnáme-li základní rysy tohoto meče s mečem z řecké Dódony ⁴²¹, který má v evropské laténské oblasti řadu velmi přesných analogií a jehož keltský původ je dosti pravděpodobný, zjistíme určité odchylky. Meč z Dódony je celkově štíhlejší a jeho trn pro upevnění do rukojeti je výrazně tenčí a delší. Meč z hrobu č. 3 v Bogazköy je poněkud robustnějšího vzezření, jeho čepel je širší a její zakončení je tupější. Meč je v místech upevňovacího trnu poněkud poškozen, tvar tohoto trnu tak nelze zcela spolehlivě rekonstruovat, zdá se však že tento je výrazně širší než u meče z Dódony. Lze zajisté souhlasit s tvrzením H. Polenze ⁴²², že důkladné posouzení meče bez autopsie není možné, přesto lze však konstatovat, že i podle nejzákladnějších tvarových kritérií lze v oblasti evropského laténu nalézt určité více či méně vzdálené obdoby. Těmito obdobami mohou být např. některé meče z pohřebiště v Jenišově Újezdě v Čechách ⁴²³ nebo meč z hrobu č. 20 v poloze „Steinbichel“ na bavorském pohřebišti Hundsruken u Manchingu ⁴²⁴. V evropské laténské oblasti lze samozřejmě nalézt mnoho dalších poměrně odpovídajících exemplářů.

Hrobovým nálezem je též další meč z Bogazköy ⁴²⁵, nalezený společně s delfínovitou sponou (obr. 14:2a). Meč je celkově štíhlejších tvarů než první exemplář, na první pohled zaujme jeho čepel, která se ve své spodní polovině nepatrně rozšiřuje. Zajímavým je též nález zbytků železných částí pochvy, která sama o sobě byla ze dřeva a železná „žebříčkovitá“ konstrukce tvořila její obložení (obr. 14:2b).

U obou těchto mečů je zdůrazňován fakt, že v maloasijském prostředí působí poněkud cize ⁴²⁶. U prvního meče je nápadná jeho malá délka u druhého meče jeho „žebříčkovité“ obložení pochvy, které má analogie v pozdně laténské střední Evropě. Na druhé straně je třeba zmínit poznámku R. M. Boehmera ⁴²⁷, který nepopírá určitou příbuznost pochvy s „žebříčkovitým“ obložením druhého meče s obdobami v evropské laténské oblasti, zdůrazňuje však ojedinělost vlastního meče. Jako jedinou známou analogii uvádí nález z urartské lokality Kamir-blur, který je však mnohem starší. Každopádně jde v případě obou mečů o nálezy u kterých je v maloasijském prostředí nápadná jejich ojedinělost. Dalším

⁴²⁰ Kühne 1969, 39

⁴²¹ Maier 1963, Taf 30:1

⁴²² 1978, 196

⁴²³ Waldhauser (Hrsg.) 1978, Abb. 50

⁴²⁴ Krämer 1985

⁴²⁵ Boehmer 1972, 146, Taf. XLVIII: 1336

⁴²⁶ Polenz 1978, 196

⁴²⁷ 1972, 146

důležitým faktem je to, že pochází z lokality s výskytem jak tzv. galatské keramiky tak i předmětů laténské provenience nebo předmětů s určitým náznakem laténského charakteru. Uvážíme-li oba tyto argumenty, je velmi lákavé vidět v obou mečích laténské výroby nebo předměty určité laténské reminiscence avšak je nutno zdůraznit, že jde samozřejmě jen o nepotvrzenou domněnku a oba předměty je nutno posuzovat ve stejné rovině, jako např. galatskou keramiku, kde souvislost s galatským (keltským) etnikem není přijímána zcela bez výhrad.

Mezi nálezy z Bogazköy, které W. Schirmer⁴²⁸ označuje s určitou pravděpodobností jako „helénisticko-galatské“ je i železná čepel nože s trnem (obr. 14:4). Tento nůž není typologicky nijak signifikantním artefaktem, avšak s přihlédnutím k faktu že v některých kontextech v Bogazköy dochází k míšení helénistického materiálu s materiálem keltského charakteru nebo galatské keramiky, nelze jeho příslušnost ke skupině nálezů s eventuálním laténským původem zcela vyloučit.

Ze stejného důvodu je v tomto přehledu obsažen též železný nůž s výrazně odsazeným trnem⁴²⁹, který pochází z helénistických nálezových celků (obr. 14:3). Jde o zcela nevýrazný typ, který by zřejmě sám o sobě nebyl typologicky nijak zařaditelný, avšak velmi důležitým faktem je to, že tento nůž byl nalezen společně s galatskou keramikou a megarskými číslemi. Z tohoto důvodu by mohl být chápán jako nález, kde eventuelní souvislost s maloasijskými Galaty nemusí být zcela vyloučena, tak jako v předchozím případě.

3.5.1. Katalog nálezů

- 1. Bogazköy** (obr. 14:1a-b). Oboustranný železný meč s pochvou, vyrobenou ze železného plechu s mírně zvonovitě rozšířeným ústím. Uloženo vedle pravé nohy zemřelého. Nalezeno ve skříňkovém hrobě č. 3 v tzv. velkém chrámu. Doch. d. 58 cm, š. 5 cm, doch d. pochvy 48,5 cm, inv.č. 289/z.

Lit: Kühne 1969, 38, Abb. 8a; Boehmer 1972, 148, Taf. XLVIII:1337

---

⁴²⁸ 1969, 50, Taf. 36:150

⁴²⁹ Boehmer 1972, 146, Taf. XLVIII: 1335

2. Bogazköy (obr. 14:2a-b). Plochý meč s lehce naznačeným středovým žebrem a dlouhým špičatým řapem. Čepel je ve své dolní polovině mírně rozšířena a vybíhá v dlouhou lehce zakulacenou špičku. Nalezeno též s železnými fragmenty obložení, pocházejících z dřevěné pochvy. Nález pochází z hrobu poblíž brány. D. 79 cm, š. 4,8 cm, inv.č. 355/h.

Lit: Boehmer 1972, 146, Taf. XLVIII:1336

3. Bogazköy (obr. 14:3). Malý nůž ostře odsazeným čtyřhranným trnem. Nalezeno ve vertikálním řezu společně s megarskými čísemi a s tzv. galatskou keramikou. Doch. d. 6,9 cm, š. 0,9 cm, inv. č. 107 m.

Lit. Boehmer 1972, 146, Taf. XLVIII: 1335

4. Bogazköy (obr. 14:4). Železná čepel nože s trnem pro upevnění do rukojeti z organického materiálu. Horní strana čepele rovná, ostří mírně zaobleno. D. 11,4 cm, š. max. 1,5 cm, tl. max. 0,3 cm, inv.č. 599/s.

Lit: Schirmer 1969, 50, Taf. 36:150; Boehmer 1972, 146, Taf. XLVIII:1341

3.6. Mince

Mince ražené galatskými tetrarchy nebo městy jak v období pozdního helénismu, tak v době, kdy se stala Galatie římskou provincií, byly též zařazeny do tohoto přehledu. V jejich případě je však nutno hned v úvodu zdůraznit jeden zásadní fakt. Mince nereprezentují v žádném případě relikt laténské evropské hmotné kultury v maloasijském helénistickém prostředí, tak jak je tomu např. v případě spon středolaténské konstrukce nebo náramků. Mince představují naopak doklad pokročilé helenizace maloasijských Keltů, poněvadž jejich technologie i náměty jsou plně v duchu pozdně helénistických nebo římských mincí a neshledáváme na nich nic, co by bylo možné spojovat s evropskou laténskou tradicí. Žádné pojítko k maloasijským galatským mincím neexistuje ani mezi nimi a např. „domácími“ evropskými keltskými ražbami. Navzdory výše uvedeným argumentům jsou mince v tomto přehledu obsaženy, poněvadž se jedná o ražby galatských (keltských) tetrarchů nebo o ražby

měst v galatské oblasti, kde bylo keltské etnikum usedlé a která zároveň byla centry tetrarchií nebo se jednalo o jakkoli významná centra. Mince tedy můžeme chápat jako jeden z vrcholů helenizace a asimilace Keltů v Malé Asii.

Galatské ražby ⁴³⁰ je možno rozdělit do následujících skupin. První skupinou jsou ražby galatských tetrarchů nebo měst, ražené před rokem 25 př. Kr (obr. 15-16:1). V tomto roce zemřel poslední galatský vládce Amyntás a po jeho smrti se Galatie stala římskou provincií. Následující skupinou jsou ražby po tomto datu a později ražby císařské, jejichž vydávání již bylo řízeno Římany, nešlo tedy o ražby vlastních tetrarchů nebo galatských měst (obr. 16: 2-17:3). V tomto přehledu jsou detailněji popsány některé typy první skupiny, poněvadž mince druhé skupiny nemají často žádnou spojitost s helenizovaným keltským etnikem. Jde naopak často o ražby spojené s význačnými jednotlivci římského původu a souvislost s Galatií je pouze geografická.

První skupinu galatských mincí lze dále rozdělit na mince ražené jednotlivými tetrarchy a mince ražené městy. Z mincí tetrarchů jde především o ražby Deiotara I., Brogitara a Amynty, městské ražby z tohoto období jsou známy z Pessinu a z Tavia.

3.6.1. Ražby tetrarchů

Deiotaros I. - 64-40 (?) př. Kr.- od roku 64 př. Kr., kdy Pompeius rozdělil Galatii mezi tetrarchy, byl Deiotaros I. vládcem Tolistobogiů, nejzápadnějšího z galatských kmenů.

a) avers: hlava Niké

revers: nápis ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΔΗΙΟΤΑΡΟΥ, orel na meči v pochvě, mezi piley Dioskurů

Brogitaros – cca 58 př. Kr.-vládce východogalatského kmene Trokmů, sídlících v ohybu řeky Halys.

b) avers: hlava Dia s dubovým věncem

revers: nápis ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΡΟΓΙΤΑΡΟΥ ΦΙΛΟΠΩΜΑΙΟΥ, orel, za ním vojenská standarty.

---

⁴³⁰ Head 1878, 746 ff

Amyntas – 35-26 př. Kr. - sloužil jako důstojník pomocných jednotek v římské armádě. Těšil se přízni Marka Antonia a získal královský titul. Před bitvou u Aktia však opustil Antoniovy řady a dále sloužil Oktavianovi, budoucímu zakladateli římského císařství. Zemřel v bitvě roku 25 př. Kr. a po jeho smrti byla Galatie přeměněna v římskou provincii. K Amyntovým državám patřila Lykaonie, Issaurie, západní Kilikie a Pamfýlie. Jeho tetradrachmy, ražené v Sidé, se objevují v několika typech.

c) obr. 15:1-avers: hlava Athény s přilbou

revers: nápis ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΜΥΝΤΟΥ, kráčející Níké třímající žezlo (v některých případech meč v pochvě) s diadémem na hlavě

d) obr. 15:2-avers: hlava Herakla a kyj

revers: nápis ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΜΥΝΤΟΥ, kráčející lev, někdy doplněný Amyntovým monogramem

e) avers: hlava Dia

revers: nápis ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΜΥΝΤΟΥ, kráčející lev, někdy doplněný Amyntovým monogramem

f) avers: hlava Artemis s lukem a toulcem (obr. 15:3)

revers: nápis ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΜΥΝΤΟΥ, stojící jelen

g) avers: busta Herma (raženo v Pisidii)

revers: nápis ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΜΥΝΤΟΥ, hůl (caduceus)

3.6.2. Ražby měst

Pessinus – hlavní město západogalských Tolistobogiů, známé skrze svatyni bohyně Kybelé, lokálně nazývanou též Agdistis. Svatyně obsahovala svatý kámen reprezentující bohyni, který byl v roce 204 př. Kr. přemístěn do Říma. Ve městě byly v 1. století př. Kr. raženy tyto typy:

h) avers: busta Kybelé s korunou tvořenou městskými hradbami

revers: nápis ΜΗΤΡΟΣ ΘΕΩΝ ΠΕΣΣΙΝΕΑΣ, sedící lev

ch) avers: busta Kybelé s korunou tvořenou městskými hradbami

revers: nápis ΜΗΤΡΟΣ ΘΕΩΝ, sedící lev

i) avers: dvojité busta Attida ve frýžské čapce a Kybelé Agdistis s korunou ve tvaru městských hradeb (obr. 16:1)

revers: nápis ΜΗΤΡΟΣ ΘΕΩΝ ΠΕΣΣΙΝΕΑΣ, sedící lev s levou tlapou položenou na tympanonu, po stranách čapky (pilei) Dioskurů, po pravé straně neurčitý předmět

j) avers: busta Attida

revers: nápis ΜΗΤΡΟΣ ΘΕΩΝ ΠΕΣΣΙΝΕΙΑΣ, nahrbentý býk

Tavium – hlavní město galatského kmene Trokmů, centrum východní Galatie. V 1. století př. Kr. zde byly raženy tyto typy:

k) avers: běžící býk

revers: nápis ΤΑΥΙΩΝ, amfora mezi piley Dioskurů

l) avers: hlava Dia

revers: nápis ΤΑΥΙΩΝ, orel mezi piley Dioskurů

3.6.3. *Provinciální ražby*

Od doby, kdy se Galatie stala římskou provincií, byly v hlavních galatských centrech raženy četné mince s nejrůznějšími vyobrazeními. Ve výčtu provinciálních mincí jsou uvedeny jen některé základní typy ražeb a není jim věnována taková pozornost jako mincím z pozdně helénistického období. Jsou v tomto přehledu uvedeny pouze pro dokreslení, poněvadž jsou mimo hlavní časový rámec této práce a jde v podstatě, jak již bylo uvedeno v úvodu této kapitoly, o mince římské.

V Ankyře, hlavním městě kmene Tektoságů a později celé provincie Galatie to byly např. typy s portrétem Antinooa, Hadrianova oblíbence, na reversu byl stojící bůh Men

v plášti a s frýžskou čapkou, třímající kotvu a žezlo (obr. 16:2). Dalším typem byly např. Caracallové ražby s bustou na aversu a vlčicí, kojící mláďata a kotvou na reversu (obr. 16:3). Kromě dalších typů byla v Ankyře, od dob Nerona do Trajanovy vlády, ražena mince s nápisem KOINON ΓΑΛΑΤΙΑΣ nebo TO KOINON ΓΑΛΑΤΩΝ, se jménem příslušného legáta a se zobrazením chrámu Augusta a Romy v Ankyře, sedícím Diem nebo bohem Menem.

Císařské ražby v Taviu sahají do období vymezeného vládou Vespasiana až do doby vlády Caracally (obr. 17:1-2). Mince nesly nápisy ΣΕΒΑΣΤΗΝΩΝ ΤΡΟΚΜΩΝ; CΕ. ΤΡΟ. ΤΑΟΒΙΑΝΩΝ, nebo ΤΑΟΒΙΑΝΩΝ. Na reversu byl zobrazen např. Zeus Tavijský, sedící na trůnu, býk, stojící postava věnčící býka, Apolon s lyrou stojící vedle sloupu, říční bůh Halys, spočívající vedle lodi a nebo Carnyx – galská trumpetka.

V Pessinu se razily císařské mince již o něco dříve než v Taviu, a sice již od dob vlády Augusta až do období vlády Gety. Nápisy na mincích se jako obvykle vztahují ke jménu města a příslušného galského kmene, který v něm sídlil, jako např. ΠΕΚΚΙΝΟΥΝΤΙΩΝ; ΓΑΛ ΤΟΛΙΕ ΠΕΚΚΙΝΟΥΝΤΙΩΝ nebo ΚΕΒΑ ΤΟΛΙΕΤΟΒΟ. ΠΕΚΚΙΝΟΥΝΤΙ. Ražby vydávané za Augusta a Tiberia pak nenesly jméno města. Na reversech se objevuje Sedící Kybelé, Asklepios (obr. 17:3), Eros na lvu, říční bůh Sangarios, Harpokrates nebo Daidalos a Ikaros.

Výčet provinciálních mincí je možno uzavřít ražbami města Germy. Zde byly mince raženy za Domitiana, Commoda a později. Mince nesly nápisy CO. GERMANORVM nebo COL. AVG. GERMANOR. V typové škále zobrazení se objevuje orel s věncem mezi standartami, stojící Helios, ženská postava v chrámu mezi standartami nebo vlčice s Romulem a Remem.

3.6.4. Mince z hrobu č. 11 z Bogazköy

Zvláštním případem je mince (obr. 17:4), nalezená ve skříňkovém hrobě č. 11 v tzv. jižním areálu v Bogazköy ⁴³¹. Tato stříbrná mince o hmotnosti 2,83 g byla nalezena v rozdrčené hlavě zemřelého a pravděpodobně byla původně umístěna v jeho ústech. Na vyklenuté straně mince se nalézají čtyři nebo pět výstupků, které jakoby byly spojeny obloukovou linií, přičemž celek dává dojem nákrčníku s pečetítkovými konci. Konkávní

---

⁴³¹ Bittel 1969, Abb. 12

„miskovitá“ strana mince nese obraz Dia sedícího na trůnu a třímajícího žezlo. Na jeho pravé ruce, která je velmi nepřírozeně dlouhá, sedí orel, pod ním se nachází pes. Diova hlava je zobrazena až na samém vyklenutém okraji mince a téměř se na tuto stranu mince nevejde. Za žezlem, pod levou paží se nachází několik nejasných kulovitých výstupků, snad jde o otřelé zbytky nápisu.

Při celkovém posouzení této mince zaujme na první pohled velmi neproporční a neumělé znázornění sedícího božstva, které však nezapře předlohy ve vyspělém helénistickém mincovnictví. Dle názoru K. Bittela⁴³² by předlohami této mince mohly být sedící Zeus na tetradrachmách a ostatních ražbách Alexandra III. a Filipa III., které byly dlouho a opakovaně raženy.

Nikoliv zobrazení, ale miskovitý tvar mincovního střížku velmi upomíná na obdobné tvary mincí ve střední a jihovýchodní Evropě⁴³³, které se naproti tomu v Malé Asii pravděpodobně nenacházejí⁴³⁴. Zda-li jde o reminiscenci keltských ražeb z oblasti evropských Keltů nebo zda-li jde o náhodnou podobnost, je těžké posoudit. Uvážíme-li, že tento exemplář pochází z území galatských Trokmů, zdá se první možnost pravděpodobnější. Tato mince je každopádně předmětem náležícím do skupiny nálezů, kombinujících znaky evropské laténské kultury se znaky, majícími původ v helénistické kultuře. V materiální kultuře Galatie se s tímto fenoménem nesetkáváme poprvé, nejlepším příkladem jsou nálezy vlastní galatské keramiky nebo např. některých skleněných artefaktů. Mince je zajímavá též svou datací, byla ražena pravděpodobně v 1. polovině 1. století př. Kr. a je starší než nejstarší předřímské mince ražené v Taviu nebo Brogitarovy tetradrachmy.

3.7. Galatská keramika

V roce 1907 zjistil R. Zahn⁴³⁵ překvapující shodu mezi jedním tehdy ještě poměrně málo známým anatolským typem keramiky a středoevropskou pozdně laténskou malovanou keramikou. Po srovnání keramického materiálu z Bogazköy a Gordia a nálezů z oblasti Mohanu, Rýna, z oppid Mont Beuvray a Stradonice, a při znalosti historických faktů o pohybech keltských kmenů skrze Balkánský poloostrov do Malé Asie, připsal tuto maloasijskou keramiku keltským Galatům. Domníval se, že si Keltové v rozvinutějším

---

⁴³² Bittel 1969, 49

⁴³³ Forrer 1908, 171 ff; Pink 1939, 116 ff

⁴³⁴ Bittel 1969, 49

⁴³⁵ 1907, 225

helénistickém prostředí osvojili znalost výroby kvalitnějšího keramického zboží a vznik pozdně laténské malované keramiky ve střední Evropě interpretoval jako výsledek procesu, kdy poté co si maloasijské Galatové osvojili tyto nové technologie, byla tato znalost importována skrze oblast Černého moře a po Dunaji, vzhůru směrem proti proudu, do keltské oblasti střední Evropy. V této teorii se však záhy počaly objevovat první nedostatky. Na základě toho, že otázky související s chronologií a rozšířením galatské keramiky nebyly dosud zcela vyřešeny a faktu, že nálezy tvořící zmíněný balkánský nebo dunajský mezičlánek většinou chybí, obrátili někteří badatelé ⁴³⁶ svou pozornost jiným směrem a hledali předlohy pro vznik pozdně laténské malované keramiky v domácí evropské oblasti. Předlohy k této keramice byly spatřovány v raně laténském stylu a kromě toho bylo poukazováno na to, že červená malba na bílém podkladě je v Evropě známa již od pozdně halštatského období ⁴³⁷.

Jiným způsobem se snažil interpretovat jak galatskou tak pozdně laténskou keramiku K. Bittel ⁴³⁸, který počítal s helénistickými předlohami pro oba typy keramiky nebo F. Maier ⁴³⁹, který v závěru své rozsáhlé studie o galatské keramice odmítá vztah obou typů ve smyslu přímé závislosti i když vyzdvihuje určité helénistické charakteristiky pozdně laténského malovaného stylu a řadí je do „širší skupiny helénistických malovaných typů“. F. Maier zdůrazňuje, že problematika obou keramických typů, které v sobě nezapřou určitý „středomořský“ charakter a jsou si blízké zejména v kvalitě keramického materiálu, výpalu a použití určitých barev a jejich kombinace, může být řešena pouze na základě důkladného srovnání s různými keramickými typy východního a západního Středomoří, vyskytujících se během helénistického období.

Turečtí badatelé interpretovali galatskou keramiku zcela jako produkt domácího prostředí, bez jakýchkoli úvah o možné spojitosti se středoevropskými Kelty. E. Akurgal ⁴⁴⁰ přisoudil tuto keramiku pozdně frýžskému stylu a L. Zoroglu ⁴⁴¹ vidí v galatské keramice, kterou nazývá zcela neutrálně keramikou z oblasti řeky Kizilirmak, dědictví předchozího tisíciletého vývoje keramických forem a výzdoby.

---

⁴³⁶ Dechelette 1914

⁴³⁷ Bittel - Rieth 1951, 44

⁴³⁸ 1942, 31

⁴³⁹ 1963, 28

⁴⁴⁰ 1955, 54 ff

⁴⁴¹ 1986, 459 ff

V jedné z nejmladších teorií, vztahujících se k této problematice, hovoří J. Bouzek⁴⁴² o možné roli galatské keramiky, jako stylové předlohy pro evropskou pozdně laténskou malovanou keramiku, zejména na základě rozboru výzdobných elementů, čímž se opět přibližuje k původní teorii, formulované R. Zahnem.

3.7.1. Rozšíření

Galatská keramika je známa z těchto lokalit, nacházejících se převážně v severnější polovině středního Turecka (obr. 18): 1. Alaca Höyük, 2. Alisar, 3. Bogazköy, 4. Büyüyük Nefezköy-Tavium, 5. Gordion, 6. Kirsehir-Hüyük, 7. Pazarli⁴⁴³. Přiřazení střepů nebo celých nádob, pocházející z těchto lokalit, ke galatské keramice, je však v některých případech sporné. Naopak na některých lokalitách se objevuje galatský materiál, který je přiřazen k jinému typu keramiky (římská nebo frýžská keramika).

Dle rozšíření galatské keramiky je patrné, že se tato převážně vyskytuje v Anatolii. Výskyt této keramiky však není omezen pouze na oblast osídlení galatskými kmeny, v některých případech (Alisar, Pazarli) se objevuje i mimo tuto oblast (obdobně jako jiné nálezy, dokládající keltskou přítomnost v Malé Asii). Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že při výzkumech helénistických měst v západní části Malé Asie, nebyla tato keramika dosud objevena.

3.7.2. Tvary

V galatské keramice převládají nižší mísovité tvary nad vyššími. Mezi vyššími tvary (obr. 19.1-2) nalézáme velké amfory s pokličkou nebo sloupkovité kratéry⁴⁴⁴. K vyšším formám náleží také nálezy fragmentů různých částí lahvovitých nebo džbánovitých váz a kratérů se stopami po nasazení ucha. Do této kategorie spadají též silnostěnné fragmenty plecí nádob s malovanou výzdobou, které jsou běžné u velkých nádob.

Mezi nejčastějšími typy převládající skupiny nízkých mísovitých tvarů (obr. 19:3-8), nalézáme mísy s dovnitř vyhnutým okrajem s podstavovým prstencem (nožkou), které

---

⁴⁴² 2002, 102; cf. též Özsait 2003, 329 ff; k problematice prvků východního původu v laténském umění cf. též Bouzek 2001a, 57-62

⁴⁴³ Maier 1963, 219

⁴⁴⁴ Ibidem 1963, 223 ff

vystupují ve dvou variantách. Buď jako vyšší tvary nebo jako zcela nízké a ploché s dovnitř vyhnutým zesíleným okrajem. Další skupinou velmi charakteristickou pro galatskou keramiku jsou misky s esovitou profilací a s podstavou, vyskytující se ve více velikostech (obr. 20:1-4). Dalším tvarem mezi nízkými typy jsou velké ploché talíře (obr. 20:9-11). V jednom případě byl takový talíř použit jako poklička na amfoře⁴⁴⁵. Posledním důležitějším tvarem v této skupině jsou relativně tenkostěnné pohárovité až mísovité nádoby, které jako jediný ze zde uvedených typů postrádají nízkou profilovanou nožku (obr. 20:5-8).

3.7.3. Kvalita keramického materiálu, barvy, výzdoba

Kvalita keramického materiálu galatské keramiky je ve všech technologických ohledech totožná s ostatními typy helénistické keramiky. Hlína bývá jemně plavená, tvrdě vypálená, na lomu je červenavá až červenohnědá. Občas se objeví šedočerné jádro střepu, vzniklé redukčním vypalováním. Povrch je světle hnědý, jemně vyhlazený. Stěny nádob jsou často velmi tenké, což je aspekt, který často pozorujeme též u středoevropské pozdně laténské malované keramiky.

Malířská výzdoba je charakteristická rovnoběžně vodorovně kladenými barevnými pásy na barevném podkladu keramické hlíny (obr. 21-23). Co se týče barevných odstínů, často se objevují sépiová (s odchylkami od černé až po tmavě hnědou), dále červená v různých druzích odstínů, žlutá, světle hnědá nebo bílá. Přitom v případě bílé je možno konstatovat, že velmi světle bílá (vápnitá) barva, objevující se na galatské keramice se odlišuje od bílé barvy na frýžské keramice, která je více krémově zabarvena. Toto je jeden z důležitých poznatků, při určování provenience dané keramiky, poněvadž rozlišení mezi keramikou galatskou a frýžskou bývá občas poněkud obtížné.

Barevná kombinace širších pásů sépiové, červené a bílé se často objevuje u vysokých tvarů, mís se zalomeným profilem, talířů a pohárů. Plece vysokých nádob, mís se zalomeným okrajem nebo široké okraje talířů tvoří zóny s bílým podkladem, kde je umístěna různá ornamentální výzdoba, provedená v sépiové, červené nebo žluté barvě. U některých typů keramiky se objevují často dvě následující kombinace barev. Červenohnědé orámování vnější a vnitřní části okraje nádob a dvojitý červenohnědý pás na vnitřní stěně. Druhou kombinací jsou sépiové, červené a bílé pásy na vnější části okraje nádob, vnitřní výzdoba je

---

⁴⁴⁵ Maier 1963, 224

tvořena buď červenohnědým orámováním okraje nebo opět dvojitým pásem v červenohnědé barvě nebo stejnou výzdobou jako u vnější části okraje nádob. Jak zdůrazňuje F. Maier ⁴⁴⁶, rozpoznání těchto základních kombinací výzdoby keramiky umožňuje přiřadit ke galatské keramice s určitou jistotou některé problematické fragmenty, se zbytky červenohnědých úzkých pásů.

K výše popsané pásové výzdobě v uvedených barvách, náleží také geometrická a rostlinná ornamentální výzdoba (obr. 24-27). Tyto typy výzdoby jsou na galatské keramice často kombinovány a často se též vyskytují pohromadě. Jak již bylo uvedeno výše, ornamentální výzdoba se většinou soustředí do bílých širších pásů. Jde především o šikmé šrafování, vzory ve tvaru rybí kosti, různé krokvicovité pásy, buď jednoduché nebo vyplněné šikmým šrafováním, trojúhelníčky, mřížkovité vzory nebo křížky. Mezi rostlinnými motivy se objevují břečťanové větévky, palmetky, květy, spirálky nebo vavřínové lístky. Velmi častý je kombinovaný vzor, kdy je uprostřed umístěn motiv kvítku nebo stromečku a po jeho stranách jsou rozmístěny různé další geometrické nebo rostlinné motivy (obr. 27:12, 17). Tyto jednotlivé elementy se vyskytují též samostatně.

3.7.4. Postavení galatské keramiky mezi ostatními helénistickými typy východního Středomoří

Při úvahách o původu a datování galatské keramiky jsou rozhodující dvě skutečnosti. Za prvé technologická kvalita, za druhé povrchová úprava a malířská výzdoba této keramiky. Obě tyto skutečnosti řadí galatskou keramiku zcela bezpochyby do skupiny helénistických typů maloasijsko-východostředomořské provenience, přičemž zejména systémem a motivy malířské výzdoby se tato keramika velmi přibližuje předcházející keramice maloasijských Frýgů ⁴⁴⁷. Pro helénistický původ a časové zařazení svědčí ještě jeden poznatek a sice fakt, že galatská keramika, převážně exempláře z lokalit Bogazköy a Alisar, jsou často nalézány společně s ostatními typickými helénistickými druhy jako např. pozdně frýžskou malovanou keramikou, megarskými číšiemi, hrubou šedou keramikou točenou na kruhu a „římskou keramikou“. Pod posledním názvem se rozumí technologicky kvalitní keramika, avšak s červeným povlakem, velmi podobná římské keramice typu terra sigillata (tzv. východní sigillata) a jí podobné imitace.

---

⁴⁴⁶ 1963, 226

⁴⁴⁷ Akurgal 1955

Další studium galatské keramiky, zejména ve vztahu k různým specifickým detailním poznatkům je možné pouze při srovnání s ostatními helénistickými typy. K dalším detailnějším poznatkům při poznání galatské keramiky mohou posloužit závěry a schémata vypracovaná na základě systematických výzkumů ve východostředomořské oblasti, která mohou platit i pro část Malé Asie ⁴⁴⁸.

Při stylovém srovnání galatské keramiky a keramiky skupiny lagynos, která je rozšířena ve východním středomoří na četných lokalitách, lze nalézt některé shody. Jde zejména o použití sépiové, červené, žluté a bílé barvy na bílém podkladě k malbě ornamentů, přesně tak jak je tomu u galatské keramiky. Ve výskytu různých forem nádob se tyto dva typy spíše odlišují, avšak ve výskytu určitých ornamentů jsou si opět poměrně blízké. Jde opět o výzdobu v podobě břechťanu, vavřínových lístků nebo o výzdobu v podobě květů, umístěnou v širších bílých pásech. Relativně četný výskyt shodných ornamentů na galatské keramice a na keramice skupiny lagynos je vysvětlován formou nějakého spojení střední Anatolie a východního Středomoří ⁴⁴⁹. Avšak na druhou stranu, co se týče shody ve výskytu určitých, převážně rostlinných ornamentů, je nutno konstatovat, že výzdoba v podobě bakchantských motivů (např. amfory, hudební nástroje, věnce, apod.), která je tak typická pro keramiku skupiny lagynos, se mezi výzdobnými motivy galatské keramiky z nějakého důvodu nevyskytuje. Při srovnání těchto dvou keramických typů je tedy možno konstatovat jen určité shody, zejména v některých ornamentálních výzdobných motivech a v použití obdobných barevných kombinací. Naproti tomu v typech nádob převažují vzájemné rozdíly, z důvodů inklinace galatské keramiky zejména k nižším formám (mísy, talíře, apod.)

Při srovnání galatské keramiky s ostatními helénistickými typy východního středomoří lze v obecné rovině zjistit určité shody hlavně ve formách nádob (většinou misky s dovnitř vyhnutým okrajem) a dále pak v případě výzdobných ornamentů. To se týká hlavně pásových vodorovných výzdobných motivů a častého výskytu břechťanových, vavřínových nebo vinných lístků nebo podobných ornamentů, které jsou charakteristické pro více typů helénistické polychromní keramiky. Na keramice z Antiochie ⁴⁵⁰ pozorujeme, kromě výše uvedených výzdobných motivů též blízké tvary ke galatské keramice, a to zejména co se týče výskytu pohárů a opět mís s dovnitř vyhnutým okrajem a podstavou. Tyto formy nalezené v Antiochii jsou kladeny do období od konce 3. století do poloviny 2. století.

---

⁴⁴⁸ Thompson 1934, 311 ff; Jones 1950, 149 ff; Waagé 1948, 1 ff

⁴⁴⁹ Maier 1963, 238

⁴⁵⁰ Waagé 1934, 13 ff

Obdobné závěry lze konstatovat též co se týče helénistické keramiky z Tarsu. Lokální keramika je blízká stylu keramiky západního svahu (West slope style), má však také rysy některých typů maloasijského západního pobřeží, zejména mnohobarevnost a barevnou pestrost, čímž se opět blíží též keramice galatské. Objevují se též různé formy červených a černých pohárů, bez podstavy, což umožňuje srovnání s obdobnými galatskými typy. Kromě výše popsaných výzdobných analogií lze určitou shodu vypožorovat také ve tvarové profilaci nádob (např. různé typy mís z Bogazköy). Skrze různé typy mís a pohárů bez podstavy můžeme nalézt spojovací článek také k pergamské helénistické keramice. Galatské formy výše uvedených typů jsou s obdobnými exempláři pergamské keramiky velmi těsně spjaty.

Shrneme-li výše uvedené charakteristiky a analogie některých nejvýznamnějších helénistických keramických typů východního středomoří s galatskou keramikou, dojdeme k závěru, že mezi společnými prvky ve výzdobě je možno jmenovat hlavně obdobné typy barev, v některých případech pásovou vodorovnou výzdobu, hojné použití rostlinných motivů, zejména břechťanových, vavřínových nebo vinných listků a větévky, apod. Co se týče tvarových forem keramiky, je nutno jmenovat zejména poháry, které jako jediný typ galatské keramiky nemají nízkou profilovanou nožku a mísy s dovnitř vyhnutým okrajem, což je typ který se ve Středomoří vyskytuje velmi hojně ve všech důležitějších typových skupinách. Jako určitou specifičnost, kterou se galatská keramika odlišuje od výše popsaných typů lze jmenovat výše uvedené výzdobné motivy v časté kombinaci s různými geometrickými motivy a obrazy.

3.7.5. Postavení galatské keramiky ve srovnání s keramickou produkcí maloasijských Frýgů

Velmi důležitou otázkou je souvislost mezi galatskou keramikou a keramikou frýžskou, co se týče jak tvarových forem tak také výzdobných motivů. Tak jako většina rostlinných výzdobných motivů na galatské keramice má svoje kořeny v různých keramických typech východního Středomoří a Pontské oblasti, je možno také vypožorovat poměrně úzké vztahy ke keramice maloasijských Frýgů, a to zejména ve vztahu k výskytu geometrizovaného ornamentů, apod. Jako jeden z hlavních (charakteristických) výzdobných motivů, jehož výskyt je omezen na galatské zboží, a nemá co do činění s výzdobnými motivy východostředomořskými, se objevuje ornament složený z jednoho centrálního kvítku nebo okolíku, ne něž po stranách navazují postranní lístky, někdy vyplněné šrafováním. Občas je tento ornament proveden v geometrizovanější podobě a centrální okolík je nahrazen

stylizovaným stromečkem. F. Maier ⁴⁵¹ klade jednoznačně původ tohoto ornamentu do oblasti výzdobných motivů frýžské keramiky. Jako příklady uvádí některé formy vyšších nádob raně frýžského stylu z lokality Alisar ⁴⁵² nebo ostatních forem z Alaca Höyük.

Vedle základní ornamentální výzdoby je nutno poukázat též na ostatní shodné prvky mezi těmito dvěma typy keramiky. Jde především o barevnou pásovou výzdobu nejmladší frýžské keramiky, provedenou buď v širších zónách nebo užších prouzcích a to především v tmavě hnědé, bílé a červené barvě, tedy v obdobném členění a uspořádání jako v případě galatské keramiky. K analogiím v použití geometrického stylizovaného dekoru lze uvést poměrnou shodu, na příkladě ojedinělého figurálního zobrazení na jednom střepu z Bogazköy a paralelních zobrazení zralého frýžského stylu z Alaca Höyük.

Také v případě tvarových forem různých nádob galatské provenience je možno pozorovat úzkou návaznost na předchozí tvary frýžské keramiky. Určitá jednotnost forem a kontinuální tvarový vývoj jsou patrné od frýžské keramiky, přes helénistické typy až do římského období.

3.7.6. Datování galatské keramiky a otázka její souvislosti se vznikem malované pozdně laténské keramiky v Evropě

Nálezové okolnosti galatské keramiky zatím neumožňují přesnější časové zařazení, tak jak je tomu u jiných typů helénistického období, poněvadž z oblasti rozšíření tohoto keramického typu zatím nejsou k dispozici dostačující stratigrafické informace. Určité chronologické závěry je však možno činit při srovnání s ostatní helénistickou keramikou východostředomořsko-pontské oblasti a to zejména s těmi typy, se kterými se galatská keramika vyskytuje ve stejných nálezových celcích. Na základě takových srovnání je možno galatskou keramiku velmi obecně zařadit do období vymezeného koncem 4. století až do augustovské doby. Keramika s bílým podkladem se však začíná objevovat až od poloviny 3. století. Uvažujeme-li o souvislostech galatské keramiky s keltskými kmenovými společenstvími (viz níže), na základě známých historických údajů o keltské přítomnosti v Malé Asii, bylo by možné keltským kmenům, z chronologických důvodů, eventuálně přiřadit až tuto keramiku. Časové zařazení této keramiky je též podpořeno častým výskytem společně s pozdní frýžskou keramikou, megarskými číšiemi a keramikou římského období.

---

⁴⁵¹ 1963, 249

⁴⁵² Akurgal 1955, Tab. 3b; 7a,b

Dostáváme se k jedné z nejdůležitějších otázek, spojených s galatskou keramikou, a sice k možné spojitosti se středoevropskou pozdně laténskou malovanou keramikou. Tato otázka by měla být řešena jak ve vztahu k jednotlivým tvarovým formám obou typů, tak ve vztahu k výzdobě, rozšíření této keramiky a lokalitám s prokázanou přítomností keltských kmenů. V úvahu by měly být též vzaty chronologické údaje, platné pro galatskou keramiku a konfrontovány s historicky známými daty, spojenými s keltskou přítomností v Malé Asii.

Je pravdou, že objevení se pozdně laténské malované keramiky ve střední Evropě, jejíž výskyt je často vázán, avšak nikoli omezen, na keltská oppida, je vskutku zajímavým fenoménem. V širší středoevropské oblasti, neexistoval v celém předchozím prehistorickém vývoji, keramický typ, který by se jí jen přibližoval co se týče technologické kvality a zejména schématu výzdoby. Je proto logické, že objevení se tohoto typu, souběžně s počátkem existence středoevropských oppid, vyvolalo oprávněné otázky po původu této keramiky. Je pravdou, že malovaná výzdoba se ve středoevropském pravěku objevila již dříve, avšak mezi halštatským geometrickým malovaným stylem a počátky pozdně laténské malované keramiky je zřetelná časová meze, charakteristická absencí malované výzdoby. Zdá se proto logické, že R. Zahn v roce 1907, poté co přiřadil na základě určité podobnosti galatskou keramiku keltským kmenům, přišlým do Malé Asie, odvodil zároveň vznik bezpečně keltské středoevropské malované keramiky, právě od této takzvané galatské keramiky a to skrze „působení zpětného proudu přes Balkánský poloostrov, proti proudu Dunaje“. Kontakt obou oblastí přes Balkánský poloostrov, ve smyslu výskytu jakéhokoli keramického materiálu, spojujícího galatskou a pozdně laténskou malovanou keramiku však zatím není doložen. Mezi četným materiálem keltské provenience pocházejícího z několika center na Balkánském poloostrově se objevuje též malovaná keramika zdobená pruhy a geometrickými motivy, avšak tato keramika je od galatských vzorů zcela odlišná. Také ostatní nálezy mají jasnou spojitost se středolátskými nebo pozdně latétskými nálezy jihozápadního Slovenska, Maďarska nebo Dolního Rakouska, nemají žádné rysy, které by bylo možno klást do souvislosti s Malou Asií. Shrme-li výše řečené, dojdeme k závěru, že takzvaný „zpětný proud“, který by střední Evropě zprostředkoval znalost technologicky a umělecky vyspělé galatské keramiky a podnítil tamější Kelty k produkci zcela nového keramického typu, není zatím doložen a s touto trasou tedy zatím nelze počítat.

Srovnáme-li technologickou kvalitu, tvarové formy a výzdobné systémy galatské a pozdně laténské malované keramiky, dojdeme k následujícím závěrům. Co se týče provedení nádob, úpravy povrchu, kvality výpalu, apod., lze konstatovat, že galatská keramika ve všech těchto ohledech splňuje kritéria vyspělých helénistických keramických typů, tak jak je známe

z celého Středomoří. Pozdně laténská keltská malovaná keramika se v těchto ohledech galatské velmi přibližuje, jde zejména o jemnou plavenou hlínu, kvalitu výpalu nebo tenkostěnné nádoby, tedy kritéria, jaká v celém pravěkém předchozím vývoji nesplňuje žádný středoevropský typ. Větší rozdíly lze konstatovat, co se týče tvarových forem. Zatímco o galatské keramice lze říci, že i v těchto ohledech plně koresponduje s ostatními helénistickými typy, pozdně laténská keramika je tvarově podstatně méně variabilní a lze v ní pozorovat určitou provázanost se staršími domácími tvary. Mezi tvary galatské keramiky nalézáme ploché mísovité a talířovité tvary, složitější mísy se zalomeným profilem nebo kratéry a amfory. Mezi pozdně laténskými typy převládají zcela ploché talířovité nebo mísovité tvary, mezi vyššími formami se častěji objevují pouze lahvovité nebo vázovité tvary. Jedním z mála spojovacích článků mezi oběma typy jsou právě zmíněné nižší formy, tedy talíře nebo mísy s dovnitř vyhnutým okrajem. I ty se však v drobných detailech mohou odlišovat. Co se týče srovnání výzdobných systémů obou typů keramik, lze konstatovat, že určitou shodu lze vidět ve využití geometrických ornamentů, avšak v jednotlivých detailech se tyto spíše odlišují, přičemž galatská geometrická výzdoba velmi inklinuje k některým typům maloasijské frýžské keramiky a v ní lze též hledat kořeny této výzdoby. K výzdobě galatské keramiky často používané rostlinné dekorativní motivy zcela korespondují s obdobnou výzdobou jiných helénistických typů známých ze Středomoří a s keltskou keramikou nemají nic společného. Jedinou významnější analogií spojenou s výzdobou obou keramik je tak pouze malování ve vodorovných pruzích s využitím obdobných typů barev, občas pozorujeme též shodné včleňování geometrických motivů mezi takto vodorovně položené barevné pásy.

V otázce souvislosti mezi galatskou keramikou Malé Asie a evropskou pozdně laténskou malovanou keramikou je nutno uvést shrnující názor F. Maiera⁴⁵³, v této kapitole již vícekrát citovaného, který se detailně zabýval jak vlastní galatskou keramikou tak také pozdně laténskou malovanou keramikou z významných evropských oppid a ke kterému bych se, po posouzení všech zde uváděných aspektů, přiklonil. Vztah mezi galatskou keramikou a pozdně laténským malovaným stylem, ve smyslu přímé závislosti, patrně neexistuje. Takzvaná galatská keramika se zdá být produktem lokální anatolské frýžské tradice, se silným spolupůsobením východostředomořských helénistických faktorů. Uvážíme-li výše popsané charakteristiky galatské keramiky, týkající se různých základních faktorů, zjistíme že eventuální shody s pozdně laténskou keramikou jsou v poměru k rozdílům spíše méně

---

⁴⁵³ 1961, 265

zastoupené. Galatská keramika je tedy součástí východostředomořského okruhu helénistických malovaných typů a její vliv na utváření pozdně laténského evropského stylu je sporný nebo minimálně nepravděpodobný. Ačkoli její časové zařazení lze klást do souvislosti se známými historickými fakty o přítomnosti keltských kmenů v Malé Asii, je nutno zdůraznit, že počátky této keramiky jsou poněkud starší a objevuje se v období ještě před objevením se Keltů (Galatů) v této oblasti. Přes některé, až nápadné, shody obou keramických typů, popsané výše, které jsou však spíše v menšině a skrze které lze jen těžko věřit v paralelní vývoj středoevropské keramiky nezávisle na galatské produkci, je pravdě blíže patrně teorie o jiném původu středoevropské malované keramiky, mimo Malou Asii. Poněvadž zatím nebyla doložena ani souvislost obou typů skrze tzv. „zpětný proud“, procházející přes Balkánský poloostrov, je zatím nepravděpodobné klást galatskou keramiku do souvislosti se vznikem pozdně laténské malované keramiky v Evropě i když uvážíme-li jak ošidná mohou být hodnotící kritéria tohoto problému (určité limity stylové analýzy) nebo počítáme-li s možnou změnou názorů vyvolanou novými poznatky z budoucích výzkumů, dojdeme k závěru, že zatím nelze považovat tuto otázku za zcela uzavřenou.

Na tomto místě by mělo být též zdůrazněno, že přisouzení galatské keramiky keltským kmenům usdlým v Anatolii, nezůstává taktéž bez problémů. Jak již bylo uvedeno na počátku této kapitoly, galatská keramika byla přisouzena maloasijským Keltům na počátku 20. století ⁴⁵⁴, kdy ještě nebyly plně rozpoznány a popsány četné východostředomořské typy helénistické keramiky. Keltská přítomnost v Anatolii, je nesporně doložena jinými typy archeologických nálezů, zejména bronzí, tyto však co se týče svého rozšíření, s oblastí výskytu galatské keramiky často nesouhlasí. Za dané situace je nutno konstatovat, že přestože galatská keramika nese určité obdobné rysy s pozdně laténským evropským stylem, její souvislost s maloasijskými Kelty není zatím plně doložena a označení této keramiky jako „galatská“ je nutno brát v určitém smyslu jako tradiční.

Budeme-li uvažovat o variantě, že keramika označovaná jako galatská nemá větší souvislosti s keltskými kmeny usdlými v Malé Asii a že je produktem domácího helénistického prostředí, nabízí se logicky otázka zanechali-li Keltové v Malé Asii nějakou keramiku, kterou je jim možno na základě paralel s domácí evropskou produkcí přisoudit. Určitou odpovědí na tuto otázku jsou dvě lahovitě nádoby z Kappadokie, nalezené na lokalitě Suluca-Karahöyük ⁴⁵⁵. Další obdoby k těmto dvěma nádobám mohou představovat jiné fragmenty z lokalit Alisar a Alaca Höyük, přičemž dva exempláře z poslední jmenované

---

⁴⁵⁴ Zahn 1907

⁴⁵⁵ Müller-Karpe 1988, Abb.4-1,2

lokality byly nalezeny v nejsvrchnějších vrstvách společně s frýžskou keramikou ⁴⁵⁶. Zatímco na lokalitě Alaca Höyük není stanovena přesnější stratigrafie na lokalitě Alisar byly takové exempláře lahvovitých nádob nalézány ve zřetelně post frýžském kontextu, ve společnosti „galatské“ keramiky ⁴⁵⁷.

Výše uvedené vysoké lahvovité bezuché tvary jsou keramickým jevem, který je v maloasijském prostředí nesporně cizí. Naopak charakteristickým jevem tamější keramiky je častý výskyt uch na vyšších tvarech. Poněvadž výše popsané lahvovité nádoby jsou typickým produktem evropského laténu, pro který je absence uch u vyšších forem charakteristická, lze je s velkou pravděpodobností přisoudit maloasijským Keltům (Galatům). Protože se tyto formy zcela jasně v Evropě objevují již před historickým vystoupením Galatů v Malé Asii, nelze jejich evropský počátek klást do souvislostí s možným ovlivněním z Malé Asie, nýbrž lze konstatovat že se tyto formy do Malé Asie dostaly naopak společně s Kelty z Evropy. V souvislosti s tímto zjištěním je nutno zdůraznit, že mezi nepřeborným množstvím keramického materiálu z lokalit střední Anatolie se mohou skrývat další obdobné exempláře, které buďto nebyly rozpoznány nebo byly přiřazeny k jiným keramickým okruhům, nejpravděpodobněji k pozdně frýžskému stylu. Takový materiál by mohl být daleko lépe charakterizován jako „keramický“ doklad keltské přítomnosti v Anatolii, než galatská keramika, která představuje z velké části integrální součást východostředomořské helénistické produkce a jejíž přisouzení Keltům (Galatům) není zcela jednoznačné.

Poněkud mimo rámec popisovaných problémů v této kapitole bych se chtěl zmínit o dalších alternativách ke vzniku pozdně laténského malovaného stylu ve střední Evropě. Jak již bylo několika badateli (viz výše) zopakováno, pozdně laténská keramika v sobě nezapře určité helénistické (středomořské) komponenty, jejichž vysvětlení zůstává zatím nejasné, přesto je nutno s nimi počítat. Takto náhlé objevení se pozdně laténského stylu, bez jakékoli předchozí přímé kontinuity, společně s uvedenými helénistickými komponenty, svědčí o tom, že domácí původ této keramiky v širší oblasti střední Evropy je možno pravděpodobně vyloučit. Při výkladu vzniku této keramiky může tedy hrát velkou roli souvislost nebo kontakt s nějakým rozvinutějším výrobním nebo obchodním centrem (patrně středomořským), jehož produkce by vznik této keramiky iniciovala nebo inspirovala. Poněvadž „galatský původ“ pozdně laténského stylu chápeme v dané situaci jako nepravděpodobný, je nutno směřovat pozornost k jinému centru, kde dochází ke koexistenci jak středomořských tak domácích (keltských) prvků. Takovým střediskem je bezesporu

---

⁴⁵⁶ Müller-Karpe 1988, 197

⁴⁵⁷ von der Osten 1937, 35 ff

oblast jihofrancouzské řecké kolonie Massilie, v jejíž oblasti je prolínání se několika odlišných kultur, archeologicky mnohokrát jasně doloženo.

L. Bernard⁴⁵⁸ se ve své studii o zázemí této řecké kolonie zabývá vzájemnými vztahy domácího etnika-zemědělsko pasteveckým lidem, Keltů i řeckých zakladatelů Massilie, které jsou archeologicky velmi zřetelné. Dotýká se jich však z hlediska domácích archeologických situací, na rozdíl od předchozího bádání, které svůj pohled odvíjelo převážně od studia řeckého města a středomořské hmotné kultury. Z této studie je patrné, že k přebírání „středomořského“ způsobu života a k vzájemnému prolínání docházelo v několika rovinách. Od urbánní zástavby na provensálských výšinných lokalitách od 6. století (oppidech, jihofrancouzská literatura používá tento výraz pro jakékoli výšinné sídliště bez ohledu na jeho velikost, již od pozdního halštatu, na rozdíl od oppida ve smyslu středoevropském), přes složitější opevňovací systémy (např. věže), značnou koncentraci středomořského keramického materiálu na některých domácích lokalitách až po objevování se předmětů keltské provenience v řeckých domech v samotné kolonii. Přesto, že vzájemná poloha Massilie a ostatních domácích sídlišť „vedle sebe“, předpokládá rozsáhlou výměnu např. keramického materiálu, není tomu tak zcela ve všech případech a při posuzování tohoto „keramického oběhu“ je nutná určitá opatrnost. Procentuální zastoupení středomořské keramiky je velmi kolísavé, zatímco na některých lokalitách bylo zjištěno více jak 50 % řecké keramiky (St. Marcel, Espeyran), u jiných činí tento poměr pod 1 %. Průměrnou hodnotou lokalit v okolí Massilie je poměr okolo 10-20 %. Rozdíly mezi těmito lokalitami jsou interpretovány rozdíly v jejich obchodním významu nebo příslušností k jiným obchodním okruhům. Velkou roli zajisté sehrál také počet řeckého obyvatelstva, který v těchto osídleních kolísal⁴⁵⁹.

V keramickém spektru provensálských lokalit v okolí Massilie nalézáme většinou domácí produkci, menší část nádob je točená na kruhu, dále pak větší či menší podíl středomořské keramiky avšak keltská keramika, která je do této oblasti většinou importována dosahuje jen velmi malého podílu celkového množství. I když též keltská pozdně laténská malovaná keramika je v této oblasti jen velmi řídce zastoupena, mezi importovanými laténskými nádobami nalézáme jeden typ, který může mít značný význam pro formování pozdně laténského malovaného stylu. Jde o typ „urne balustre“, vyskytující se ve značném množství do 2. století. Charakteristickým rysem prvních exemplářů keramiky tohoto typu

---

⁴⁵⁸ Bernard 2002, 147ff

⁴⁵⁹ Ibidem 2002, 151

jsou vodorovné červené pruhy na bílém pozadí, tedy dva výzdobné motivy, které se spolu s ostatními objevují v pozdně laténském malovaném stylu.

Jak je patrné, bílý podklad pozdně laténských nádob, který bývá někdy dáván do souvislosti s bílým podkladem zón s ornamentální a rostlinnou výzdobou na galatské keramice, může mít svůj původ právě v této jihofrancouzské kontaktní zóně, nebo v domovské oblasti keramiky typu „urne balustre“ (viz také pozdně halštatský malovaný styl s výskytem bílé barvy). Jak již bylo uvedeno výše, přestože se v oblasti kolem Massilie vyskytuje pozdně laténská malovaná keramika jen řídce, mohly být její další výzdobné elementy stejně jako technologické aspekty inspirovány právě touto oblastí, kde je kontakt Keltů, ať již jednotlivců nebo větších skupin s vyspělejší středomořskou keramikou vysoce pravděpodobný. Ačkoliv je tato teorie jen jednou z více možností a má smysl uvažovat i o jiných oblastech kontaktu (např. Itálie-viz proud navrátilivších se Bójů a souvislost se vznikem oppid), významně jí podporuje daleko větší geografická blízkost středomořských nebo adriatických kontaktních center a oblastí s rozšířením pozdně laténského malovaného stylu, oproti značné vzdálenosti mezi střední Evropou a Malou Asií.

*3.7.7. Výběr nálezů tzv. galatské keramiky z nejvýznamnějších lokalit s jejím výskytem*⁴⁶⁰

Bogazköy – sondáž A, výzkum v roce 1960

Obr. 21:1-9, 11-18

1-9: Mísy s dovnitř zataženým okrajem na nízké nožce. Vnější část okraje a též částečně vnitřní část okraje malována červenou nebo červenohnědou barvou. Vnitřní strana je zdobena červenými resp. červenohnědými koncentrickými kruhovými pásy, doplněno též plochami bílé barvy. Hlína světle hnědá, povrch upraven hlazením.

11-18: Poháry se svisle vytaženými stěnami. Na vnější stěně malovaná výzdoba v podobě pruhů sépiové, červené a bílé barvy nebo jejich odstínů. Některé poháry (obr. 21: 10-11, 14-15, 17-18) mají na vnitřním okraji úzký červený proužek. Hlína světle hnědá, povrch upraven hlazením.

---

⁴⁶⁰ podle: Maier 1963, 228 ff, mapa s. 220

Obr. 22

1: Hluboký talíř. Na okraji a na vnitřní straně výzdoba v podobě malovaných úzkých tmavě hnědých, červených a dvou širších bílých pruhů. Plocha mezi pruhy a též na vnější straně v barvě hlíny, povrch upraven hlazením.

2-4: Mísy s dovnitř zataženým okrajem a nízkou nožkou. Vnitřní a vnější strana okraje je zdobena červenou malbou. Hlína světle hnědá, povrch upraven hlazením.

5-7: Ploché mísy s dovnitř zataženým zesíleným okrajem. Vnější strana okraje zdobena úzkými pruhy sépiové, červené a bílé barvy. Vnitřní strana je zdobena stejným způsobem. Na vnitřní straně okraje úzké červené pruhy. Hlína světle hnědá, povrch upraven hlazením.

8-9: Široké ploché mísy s rozevřeným i zataženým okrajem. Vnější strana okraje zdobena širokým červenohnědým pruhem. Vnitřní strana pokryta červenohnědou malbou. Hlína světle hnědá, povrch upraven hlazením.

Obr. 23

1-9: Ploché hluboké talíře s plochým vodorovným nebo mírně skloněným okrajem. Na okraji a na vnitřní straně výzdoba v podobě pruhů sépiové, červené a bílé barvy. Okraj některých talířů (obr. 23: 2, 4, 6-9) zdoben širokým bílým pruhem, v některých případech (obr. 23: 2, 4, 7) též malovaným ornamentem ve tvaru rybí kosti nebo stylizovaným rostlinným ornamentem. Vrcholek okraje některých talířů (obr. 23: 2-3, 6-7) zdoben červeným proužkem. Hlína světle hnědá, povrch upraven hlazením.

Obr. 24

2-14: Mísy se zalomeným okrajem. Plece zdobeny malovanými pruhy sépiové, červené a bílé barvy. Kromě jedné mísy (obr. 24:10), vnitřní strana okraje ostatních mís zdobena úzkými červenými proužky. Výzdoba některých mís (obr. 24: 2, 4, 7-14) resp. bílých vodorovných ploch na plecích doplněna mřížkovitým nebo žebříčkovitým ornamentem nebo vzory v podobě rybí kosti nebo cik-cak linií nebo šrafovanými geometrickými útvary provedenými sépiovou, červenou, bílou a žlutou barvou. U některých mís (obr. 24: 1, 5-6) doplněny zóny

červené barvy na plecích o skupinky bílých linek. Vnitřní strana některých mís (obr. 24: 3, 5, 9, 11) zdobena červenohnědými dvojíty kruhy. Hlína světle hnědá, povrch upraven hlazením.

Obr. 27

1-24: Fragmenty ze dna, hrdla, plecí a stěn ponejvíce z vyšších tvarů nádob, pouze některé pochází z plochých Talířů (obr. 27: 9, 23). Na světle hnědém podkladě v barvě hlíny doplněny převážně rostlinné ornamenty provedené sépiovou, červenou, žlutou nebo bílou barvou, v některých případech (obr. 27: 1, 3-5, 12, 16-20) dosti stylizované, např. šrafované obloučkovité nebo lístkovité úponky, navazující z obou stran (obr. 27: 12, 16, 17, 19-20) na obrvený květ nebo stromeček. Ostatní rostlinné motivy (květy, okvětní lístky, vavřínové listy, spirálovité úponky) více schématické (obr. 27: 7-9, 13, 14, 21, 23-24). Některé kusy zdobeny jednoduchou geometrickou výzdobou (obr. 27: 2, 6, 10, 15) jako např. svazky rýžek, křížky, mřížkovitými liniemi nebo pásy vyplněné cik-cak linkou, ojediněle též výjimečné motivy, např. dvojítá sekera (obr. 27: 11). U některých zlomků kombinace geometrické a rostlinné výzdoby s výzdobou v podobě malovaných pruhů (obr. 27: 7, 16). Hlína světle hnědá, povrch upraven hlazením.

Ostatní keramika

a) Okrajové fragmenty z vyšších tvarů a z kráteru s výzdobou v podobě malovaných pruhů sépiovou, červenou a bílou barvou. Hlína světle hnědá, povrch upraven hlazením⁴⁶¹.

b) Fragmenty talířů s výzdobou v podobě malovaných pruhů sépiovou, červenou a bílou barvou. Hlína světle hnědá, povrch upraven hlazením⁴⁶².

c) Fragmenty den z mís a talířů. Vnitřní strana malována dvojíty červenohnědými pruhy. Hlína světle hnědá, povrch upraven hlazením⁴⁶³.

---

⁴⁶¹ Maier 1963, 230, obr. 15: 1-5

⁴⁶² Ibidem 1963, 230, obr. 15: 6-10

⁴⁶³ Ibidem 1963, 230, obr. 15: 11-15

Obr. 21

10: Pohár s kolmo vytaženými stěnami. Výzdoba vnější strany tvořena malovanými pruhy sépiové, červené a bílé barvy.

Obr. 24

1: Mísy se zalomeným okrajem. Plece zdobeny malovanými pruhy sépiové, červené a bílé barvy (ostatní popis viz obr. 24:2-14).

4. ODRAZ PŘÍTOMNOSTI KELTSKÝCH KMENŮ V HELÉNISTICKÉM UMĚNÍ MALÉ ASIE

4.1. Úvod

Keltové dosáhli v rámci svého působení v helénistickém světě velmi pozoruhodného efektu. Stali se součástí helénistického umění a to jako předobraz obávaného nepřítele helénistického světa, čímž se zařadili do skupiny dědičných a odvěkých hrozeb řecké civilizace. Národ s kořeny v pravěké Evropě dosáhl tedy toho, že v řecké percepci světa ke dvěma tradičním složkám mytologických nepřátel, Gigantům a Amazonkám a k jednomu reálnému historickému subjektu, přibyl další skutečný historický element. Protiváhu z neskutečného světa Gigantů a Amazonek tvořily tedy skutečné národy Peršanů a Keltů.

Mezi působením těchto dvou národů v řeckém světě a také v pojmání jejich reálné hrozby vůči tomuto světu se však rýsují jasné rozdíly. Útok Peršanů na řecká polis znamenal zásadní hrozbu vůči politické a státní existenci těchto subjektů. Peršanům šlo v podstatě o okupaci a faktickou nadvládu nad Řeky, ruku v ruce s ekonomickými výhodami, které byly s tímto ovládnutím spojeny. Obava vůči perským armádám pramenila tedy zejména z eventuální ztráty vlastní svobody, občanských práv, apod.

Naproti tomu raná keltská přítomnost v Malé Asii neměla rysy oficiální okupační moci. V souvislosti s Kelty vystupuje jasně do popředí loupežné rabování a plenění a hlavním rysem se stává kořistnický způsob života jednotlivých kmenů nebo skupin. Problémem spojeným s Kelty jsou právě tyto opakované deprimující nájezdy, které však bytostně neohrožují základní existenci jednotlivých měst nebo státních útvarů. Fakt, že Keltové se stali námětem monumentálního sochařství, poukazuje na skutečnost, do jaké míry musely asi jejich nájezdy doslova deptat místní maloasijské obyvatelstvo. Výsledkem tohoto působení bylo to, že v podobě keltského bojovníka došlo ke zrození jakéhosi helénistického prototypu konkrétního nepřítele, který se zařadil po bok tradičním mytologickým nebo historickým protivníkům řeckého světa. Dokladem tohoto procesu může být například Velký attalovský věnný dar. Úroveň hrozby Keltů vůči helénistickému světu vystupuje o to jasněji, uvědomíme-li si, že Velký attalovský věnný dar, není jen uměleckým zobrazením porážky Keltů, nýbrž též vyjádřením legitimacy Attala I. jako vládce Pergamského království a zachránce (Sotér) řeckého civilizovaného světa.

Objevení se ikonografie keltského bojovníka v terakotě již samozřejmě nelze srovnávat s monumentalitou sochařských prací a s jejich reprezentativním významem. Nicméně dokládá, že přejímání motivů a námětů velkého sochařství terakotou platí i pro zobrazení Keltů. Tato zobrazení tak přispěla k obohacení typové škály maloasijských produkčních center, zejména Myriny a Smyrny a obohatila helénistickou terakotu jako celek o jeden další prvek. Tím je oválný „keltský“ štít, objevující se jako součást četných zobrazení bojovníků a to i v případech, kdy jde prokazatelně o jedince nekeltského původu.

4.2. Keltové a helénistické sochařství a architektura

Helénistické sochařství je nejvýznamnějším typem umění, které se volbou svých námětů dotýká zobrazování keltských reálií nebo samotných jednotlivců. Jeho význam tkví v tom, že se zhostilo monumentálním způsobem zobrazení nového typu nepřítele, který se objevil v helénistickém období a zařadil se po bok tradičních nepřátel řeckého světa. Další význam helénistického sochařství spočívá ve faktu, že tato díla poskytují zároveň konkrétní informace ohledně detailního zjevu příslušníků keltského etnika a nebo informace, týkající se jednotlivých předmětů laténské hmotné kultury, které mají své obdoby v domovské oblasti Keltů.

Na počátku tohoto pojednání je nutno zdůraznit, že pergamská helénistická zobrazení Keltů nejsou prvními takovými ztvárněními v antickém světě. Odhlédneme-li od prací „domovské“ provenience⁴⁶⁴, jsou Keltové zobrazováni již na konci 5. a na začátku 4. století př. Kr. v Etrurii. Od počátku nesla tato zobrazení jasné atributy barbarskosti a vrozená divokost těchto motivů tak byla formována již od samého počátku. Právě neznalost tohoto etnika a jeho cizokrajnost, vzbuzovala u umělců občas určitý sklon k přehánění a k demonizování. Nicméně se však velmi záhy vytvořil základní typ daného jedince, který se vyznačoval zejména charakteristickou fyziognomií, kde významné místo zaujímal zejména ztvárnění neupravených vlasů, knírku nebo bradky, resp. celková zanedbanost zjevu. Jako další charakteristické znaky lze uvést typické zbraně, které se napříště budou opakovat v celém spektru obdobných zobrazení a budou též přejaty i do zobrazování nekeltských

---

⁴⁶⁴ k nejdůležitějším „domácím“ evropským sochařským pracím lze počítat figurální zobrazení z Glaubergu a Hirschlandenu v Německu, cf. Hermann-Frey 1997; Zürn 1964; je však nutno zdůraznit, že obě skulptury vykazují kromě příslušnosti k domácím ztvárněním též částečné vazby na soudobou řeckou archaickou skulpturu, to je patrné zejména u figury z Hirschlandenu, u níž existují důvodné předpoklady, že jde o původně nedokončené řecko etruské torzo (viz dolní polovina těla), jehož horní polovina byla domodelována v souladu s raně keltskými představami a adekvátními technickými schopnostmi

jedinců, nebo dokonce bytostí mytologického charakteru. K danému schématu je nutno připočíst též základní scénickou náplň daných kompozicí, kdy Gal nebo Kelt bude zobrazován jako podléhající protivník. V západních oblastech klasické kultury je též nápadná jedna skutečnost, a sice to, že umělecké scény ztvárňující Kelty nebo barbary obecně nejsou provedena jako monumentální zobrazení, nýbrž mají spíše dekorativní charakter.

Kromě toho, že pergamští Galové nejsou zdaleka prvními zobrazeními Keltů v antické sféře, nejsou ani zobrazeními solitárními. Není však záměrem této práce přinést výčet všech takových zobrazení v kontextu antické kultury jako celku, přesto jsou však některá díla, stojící mimo hlavní skupiny zaměření této práce, v závěru pojednána. Na tomto místě je však možno zmínit se o takových příkladech ztvárnění Keltů nebo s nimi spojených reálií v řeckém světě, jako např. monumentu v Delfách, zobrazující ztělesnění Aitólie, sedící na keltských zbraních, strážce a bohy, dále pak tradičně pojatou bojovou scénou, zobrazenou na malbě v Athénách nebo maloasijské terakoty, které mohou souviset se slavnou bitvou Keltů s Antiochem I. v roce 275 př. Kr. nebo o něco později⁴⁶⁵. Ve vztahu k celkovému pojetí zobrazování barbarů v různých odvětvích antické hmotné kultury však představují pergamští Keltové, reprezentující tzv. Velký věnný dar, vrchol všech dosavadních zobrazení, jako co se monumentality celkového zjevu týče, tak také zobrazování konkrétních, typických a charakteristických jednotlivostí, které tvoří nedílnou součást celku. Význam těchto sochařských děl je jednoznačně potvrzen dalším vývojem ve sochařství, který má co se týče daného tématu, již jednoznačně sestupnou tendenci. V následných chronologických úsecích lze již pouze pozorovat různé směry vlivů a působení vrcholu pergamské sochařské tvorby na různá další relevantní díla, která jsou však již pouze pokračovateli a nositeli slavné tradice.

V této práci jsou zařazena nejdůležitější relevantní díla nejen maloasijského helénistického sochařství a některé méně známé sochařské skupiny, jejichž části mají nějaký vztah k zobrazení Keltů nebo vykazují s těmito zobrazeními určité stylové příbuznosti. V jednom případě je zařazena skupina, jejíž vztah k dané problematice je sledovatelný spíše v historické rovině než v rovině konkrétního zobrazení jedinců nebo reálií. V jednotlivých pojednáních nejsou sledována již mnohokrát vyčlená pozorování a hodnocení z pohledu helénistického sochařství, nýbrž vztah nebo spíše kritéria jednotlivých soch, týkající se vyjádření příslušnosti jedince k barbarskému světu, a to jak v rovině tělesných znaků a

---

⁴⁶⁵ Wenning 1978, 49, pozn 315

charakteristik, tak v rovině jednotlivých reálií laténské hmotné kultury, jsou-li tyto detaily součástí konkrétních děl.

V tomto přehledu jsou citovány převážně ty práce, které se zabývají shodnými problémy a sledují shodné cíle jako tento přehled. Není v možnostech této práce citovat obrovské množství základní literatury, která se k daným dílům vztahuje a která se jimi zabývá převážně z pohledu vývoje řecké skulptury v helénistickém období.

4.2.1. *Skulptury Velkého věnného daru*

4.2.1.1. *Umírající Gal*

Tato skulptura, označována také jako „trubač“ tvořící součást Velkého pergamského věnného daru a představuje jednu z nejznámějších helénistických skulptur vůbec (obr. 29:1). Byla původně umístěna v temenu zasvěceném Athéně na pergamské akropoli (obr. 28:1) a k podobě její instalace se vztahuje několik teorií⁴⁶⁶. Podle jedné z nich mohla být skulptura umístěna na kruhovém podstavci vedle Athenina chrámu. Tento podstavec nese nápis zmiňující dedikaci Athéně od krále Attala, za jeho vítězství nad Tolistobogii u pramenů řeky Kaiku. Vztahuje se tedy k historické události, která se odehrála kolem roku 230 př. Kr.

Podle další, patrně nejpravděpodobnější teorie, stála tato skulptura, společně s dalšími na cca 19 metrů dlouhé bazi poblíž jižní strany temenu⁴⁶⁷. Baze byla rozdělena do několika sekcí, patrně podle různých témat zobrazovaných historických bitev a nesla jak nápisy, týkající se dedikace krále Attala Athéně, tak další dílčí nápisy, zmiňující opět bitvu u pramenů Kaiku a další bitvu proti Tolistobogiům a Tektoságům „poblíž Afrodítiny svatyně“ (obr. 28:2).

Netradiční, avšak zřejmě málo pravděpodobnou rekonstrukcí je ta, která navrhuje společné umístění umírajícího Gala a skupiny Ludovisi (Gal páchající sebevraždu, se svou mrtvou ženou) v jednom celku a mimo jiné z důvodů obdobného typu výzdoby na lemech jejich štítů⁴⁶⁸. Tato varianta se zřejmě nezakládá na pravdě i když v Římě byly obě sochy zřejmě instalovány společně⁴⁶⁹.

---

⁴⁶⁶ Ridgway 1990, 285 ff

⁴⁶⁷ Künzl 1971

⁴⁶⁸ Coarelli 1979, 231 ff

⁴⁶⁹ Ridgway 1990, 290

Význam skulptury umírajícího Gala tkví zejména v tom, že představuje jakýsi výchozí bod pro všechna další zobrazení Keltů a jednotlivé charakteristické rysy těchto dalších zobrazení jsou hodnoceny právě ve vztahu k „umírajícímu Galovi“. Patrně nejdůležitější částí jeho těla, v souvislosti se sledováním „keltských atributů“, je jeho hlava. Charakteristicky „střapatý“ a neupravený účes je stěžejním poznávacím znakem a koresponduje s informacemi antických autorů ⁴⁷⁰, které dokládají, že Keltové si upravovali účes vápennou vodou, čímž dosáhli zmíněného neupraveného rozčuchaného vzhledu. Podobně upravený účes vidíme i na některých dalších skulpturách zobrazujících Kelty. Dalším velmi významným atributem „keltství“ je výrazný knírek, který taktéž nalézáme i na jiných zobrazeních. Dokladem toho, že takto etablované základní znaky zobrazení jedince keltského původu mají platnost i v jiných uměleckých odvětvích, např. v toreutice, je zlatý opaskový kotouč z Bolu ⁴⁷¹ (*viz kapitola o typech galatských pohřebů*). Při srovnání tohoto zobrazení s hlavou umírajícího Gala zjistíme tak nápadnou shodu, že se neubráníme určitým úvahám o eventuální inspiraci výrobce zlatého kotouče právě touto skulpturou. Chronologické aspekty by tuto možnost zcela nevylučovaly.

Dalšími kritérii, která tato skulptura stanovuje pro posuzování dalších děl, jsou anatomické proporce a modelace těla. Zobrazení nahých figur a výrazné zdůraznění muskulatury, jsou znaky, které charakterizují barbary obecně, v našem případě jsou vyhrazeny Keltům. Tyto charakteristiky jsou většinou ve výrazném kontrastu s jemnými měkce modelovanými zobrazeními Řeků.

Kromě vyjádření základních kritérií, platných pro zobrazení barbara, resp. Kelta, tkví důležitost této skulptury v dalších předmětech, souvisejících přímo s evropskou laténskou kulturou a potvrzujících tak etnickou příslušnost umírajícího bojovníka. Jde především o tordovaný nákrčník s kulovitě zakončenými konci a charakteristický oválný štít se středovým žebrem a obvodem zdobeným vlnovkou. Oválné štíty tohoto typu byly dlouhou dobu na různých helénistických vyobrazeních posuzovány jako jednoznačný výrobek keltské provenience, je však více než zřejmé, že zejména v pozdě helénistickém období mohly být tyto štíty obecně rozšířeny i mezi žoldnéři nekeltského původu ⁴⁷². V době vzniku umírajícího Gala, tedy ve 30. letech 3. století př. Kr., by snad mohly být chápány ještě jako charakteristický keltský atribut, na rozdíl od dob pozdějších, kdy toto spojení není již zcela nezpochybnitelné.

---

⁴⁷⁰ Diodoros V 28, 1.2

⁴⁷¹ Firatli 1965, fig. 6-7

⁴⁷² Maier 1973, 469 ff; Polenz 1978, 197

Poslední součástí této skulptury, u které je předpokládána souvislost s oblastí laténské Evropy je roh, nástroj ležící na štítu pod nohou umírajícího bojovníka a dle kterého bylo dáno skulptuře jedno z jejích označení. Analogický hudební nástroj je viděn v zobrazení na jedné stéle z Bormia v Itálii ⁴⁷³. Jde sice o nástroj, jehož vnější tvary se vcelku shodují s rohem umírajícího Gala, avšak mezi skulpturou a stélou je podstatný časový rozdíl, nejedná se tedy o chronologicky shodnou analogii. Důležité je též to, že se jedná o hudební nástroj, při jehož výrobě hrají hlavní roli konstrukční a fyzikální prvky, nikoli vnější tvarové charakteristiky. Na druhou stranu je možno roh porovnat se zobrazením na sarkofágu Ludovisi, datovaného do poloviny 3. století, s figurální výzdobou v podobě bitvy s barbary⁴⁷⁴. Jeden z bojovníků troubí na roh, který je svými vnějšími znaky podobný rohu umírajícího Gala, s tím rozdílem, že roh ze sarkofágu Ludovisi je více zatočen. Přiřazení tohoto rohu k předmětům laténského charakteru je tedy na základě těchto pozorování nikoli zcela jisté a může mít patrně asi takovou hodnotu, jako „notorické“ chápání všech oválných štítů jako jednoznačného keltského atributu.

4.2.1.2. *Gal zabíjející sebe a svou ženu (skupina Ludovisi)*

Ohledně původního umístění této druhé významné součásti Velkého attalovského věnného daru (obr. 30) platí totéž co pro skulpturu umírajícího Gala, kdy jedna z teorií dokonce uvažuje o spojení obou skulptur (viz výše).

Co se týče některých charakteristických „keltských“ detailů hlavy, je nutno opět zmínit neupravený „rozcuchaný“ barbarský účes a typický krátký knírek, mírně přesahující nad koutky úst. Modelace těla je příbuzná tělu umírajícího Gala, muskulatura je dokonce snad o něco výraznější, opět prvek upomínající na barbarskost zobrazované osoby. Na rozdíl od umírajícího Gala, který je zcela nahý, má Gal ve skupině Ludovisi krátký plášť – chlamys. Tímto znakem se blíží umírajícímu bojovníkovi ze sochařské výzdoby nymfaia v Efesu (obr. 37:2a-b) a stejně tak figuře ze stejné skupiny, nazývané jako „nosič poháru“, přičemž je velmi pravděpodobné, že minimálně umírající bojovník představuje zobrazení keltského jedince (viz níže). Známý fakt doložený u antických autorů, že někteří Keltové bojovali nazí ⁴⁷⁵, je zde tedy poněkud „korigován“ přítomností určitého typu oděvu. Tento

⁴⁷³ Polenz 1978, 204; Egg 1986, Taf. 294 a

⁴⁷⁴ Ridgway 1990, pl. 152

⁴⁷⁵ Livius XXXVIII 21, 9

fakt však původní obsah antických zpráv nijak podstatně nevyvrací, poněvadž zmíněný oděv celkovou „nahotu“ zobrazených osob nijak nezakrývá, spíše ji jakoby akcentuje a dává celku určitou dramatickou rovinu. Při interpretaci některých figur jako keltských bojovníků, tak může lehký plášťík-chlamys působit jako určité pojítko.

Skupina Ludovisi je velmi významná ještě v jednom ohledu. Kromě keltského bojovníka zobrazuje totiž také keltskou ženu a poskytuje tedy jedinečnou příležitost poznat též způsob zobrazení ženských protějšků barbarských Keltů (obr. 30:1c). Keltská žena nezapře hned na první pohled to, že je z pohledu řeckých umělců příslušnicí barbarského etnika a jde tedy pouze o převedení základních „barbarských“ charakteristik a kritérií ze zobrazení muže do zobrazení ženy. Její účes je zhrublý a evidentně zanedbaný a v určitém ohledu koresponduje s účesy jejich mužských protějšků. Její obličej má strnulý skelný výraz. Žena je již mrtvá a strnulost má naznačit tuto skutečnost, přesto nelze nevidět určité hrubé rysy její tváře, které jsou ve velkém rozporu s ušlechtilými rysy řeckých dívek a žen. Celkově hrubší vzezření keltské ženy, které může v některých ohledech připomínat mrtvou Amazonku z Malého věnného daru, tedy koresponduje s výše uvedenými základními charakteristikami zobrazování jejich mužských protějšků pouze s tím rozdílem, že žena je znázorněna oblečena.

Stejně jako v případě umírajícího Gala, nalézáme i u skupiny Ludovisi artefakty laténského původu, i když nikoliv v takové míře. V tomto případě jde pouze o oválný štít se středovým žebrem a s lemem zdobeným motivem spojených spirálek.

4.2.2 *Fragmenty příbuzné skulpturám Velkého věnného daru*

4.2.2.1. *Hlava Kelta ve Vatikánském muzeu*

Tato hlava vsutku mistrnou ukázkou fyziognomie barbarského jedince (obr. 31:1a-b). V rámci celkové kompozice souboje s Galaty a s nepřáteli Pergamu, mohla náležet (byla-li její původní součástí) dle některých domněnek a též v souvislosti s dnes již neviditelným restaurovaným poškozením na čele, protivníkovi samotného Attala I.⁴⁷⁶. Ke skulptuře nenáleží žádné další artefakty laténského charakteru, původní torques byl při restaurování

---

⁴⁷⁶ Özgan 1981, 501

hlavy odstraněn ⁴⁷⁷, avšak některé znaky v provedení hlavy jsou natolik signifikantní a charakteristické, že pro přiřazení jedince k barbarům naprosto postačují.

Pootevřená ústa jsou znakem vyjadřujícím pathos a zároveň charakteristickým prvkem pergamské školy, tvořící spojovací článek k některým jejím určujícím dílům, např. z pergamského oltáře. Ve ztvárnění vlasů, pomocí delších výraznějších pramenů, lze spatřovat určitou vzdálenější analogii k účesu umírajícího Gala, avšak velmi hustá kštice a nízké čelo akcentují primitivní jedincův vzhled, přičemž tento dojem je u vatikánské hlavy daleko silnější, než je tomu u umírajícího Gala. Zajímavým prvkem je plnovous, který je u zobrazení Keltů ojedinělý. V tomto případě jde o prvek, který jakoby plynule přechází do zobrazení kštice a ještě více umocňuje již tak silný dojem primitivnosti a barbarskosti jedince. Husté prameny vlasů, směřující směrem nahoru jsou určitým prvkem, který je pozorovatelný i u některých dalších soch, majících zobrazovat jedince neřeckého (a potažmo tedy barbarského) původu.

4.2.2.2. Hlava Kelta v Museo delle Terme

Tato hlava má poněkud plnější rysy než je tomu např. u umírajícího Gala nebo Gala ze skupiny Ludovisi (obr. 31:2). Byla součástí patrně bojové scény, čemuž by odpovídal dramatický výraz obličeje, nikoliv statického zobrazení ⁴⁷⁸. Obličejová část je poškozena, přesto lze v provedení některých detailů pozorovat náznak určitého zjednodušení. Hlava představuje pouhý fragment původní sochy a žádné další prvky laténské hmotné kultury zde nejsou tedy obsaženy. Hodnotit lze tedy pouze charakteristické fyzické znaky. Takovým typicky barbarským znakem je úprava vlasů, která se svými výraznými „neupravenými“ prameny blíží typickým příkladům, jakým je např. umírající Gal nebo Gal ze skupiny Ludovisi.

Hlava je zajímavá ještě v jednom ohledu. Ačkoli obdobně vzhůru vyčesané vlasy, které interpretujeme jako výrazně barbarský znak, je možno pozorovat u vícero typů ⁴⁷⁹, nápadnou shodu v obdobně provedeném účesu lze pozorovat při srovnání s monumentální hlavou Kelta z Gízy (obr. 41:1). Obě hlavy se též shodují svým vytaženým obočím a celkovým pathetickým výrazem, tolik charakteristickým pro pergamskou školu. Tyto detaily

---

⁴⁷⁷ Wenning 1978, 14

⁴⁷⁸ Ibidem 1978, 12-14

⁴⁷⁹ Ibidem 1978, Taf. 10:3; 11:4; 12:1; 15:4; 17:2; Abb. 41:2-6

tak potvrzují již dříve rozpoznanou příbuznost hlavy z Museo delle Terme k Velkému věnnému daru ⁴⁸⁰ a zdůrazňují též vazbu k pergamskému sochařství, která je patrná i u gízske hlavy.

4.2.2.3. Drážďanské torso

Skulpturou, která je charakteristická skrze příbuznost k umírajícímu Galovi z Velkého věnného daru, je fragment lidského trupu bez končetin, označovaný jako Drážďanské torso (obr. 32:1a-d). Torzo pochází ze sbírky Chigi, z ní se do Drážďan dostalo v roce 1728 a jako místo nálezu je uvažováno Tivoli ⁴⁸¹. Již od svého objevení bylo dáváno do souvislosti s Velkým věnným darem, přičemž v něm byla spatřována buďto replika umírajícího Gala nebo kopie dalšího díla, náležícího ke skupině ⁴⁸². Kromě nápadné příbuznosti k umírajícímu Galovi, která sama o sobě naznačuje příslušnost zobrazovaného jedince k barbarům, je dalším nepochybným atributem torques, který byl však novodobě odstraněn ⁴⁸³.

Drážďanské torso se svou tělesnou stavbou shoduje s umírajícím Galem zejména v celkovém obrysu a shodném členění. Někdy je shoda pozorována též v takových jednotlivostech, jako např. detail prsní kosti, provedení prsní muskulatury, rozšíření horní části těla v partii pilovitých svalů nebo provedení břišních svalů se shodným znázorněním kožních záhybů. Je však třeba zdůraznit, že v celkovém pojetí je u drážďanského torza pozorovatelné, navzdory některým uvedeným shodám, spíše určité zjednodušení. To je nejvíce patrné zejména v profilaci zadních částí těla a též na stranách (obr. 32:1b-d).

Ohledně příslušnosti nebo vztahu Drážďanského torza k Velkému věnnému daru bylo vysloveno několik moderních teorií ⁴⁸⁴. Podle jedné z nich může jít o dílo, vytvořené Epigonovým spolupracovníkem ve zřetelné návaznosti na jeho „trubače“, kdy „tubicen“ mohl posloužit jako model. Pro to by svědčil též fakt, že nikoli všechna jednotlivá díla Velkého věnného daru jsou Epigonovou prací a některé drobné odlišnosti a detaily potvrzují přítomnost dalších spolupracovníků. Podle jiných názorů ⁴⁸⁵ mohlo Drážďanské torso představovat volnou kopii nebo přetvoření původního motivu, avšak bez příslušnosti k Velkému věnnému daru. Torso ve své původní podobě mohlo být umístěno společně

---

⁴⁸⁰ Bienkowski 1908, 13-15

⁴⁸¹ Wenning 1978, Anm. 67

⁴⁸² Ibidem 1978, Anm. 68; Özgan 1981, 491-492

⁴⁸³ Wenning 1978, 11

⁴⁸⁴ Ibidem 1978, 12

⁴⁸⁵ Pochmarski 1974, 340

s ostatními díly Velkého věnného daru na dlouhé bazi, ovšem bez možnosti rekonstrukce jeho přesné polohy vůči ostatním sochám ⁴⁸⁶. V úvahu je nutno však vzít i domněnky ⁴⁸⁷, podle kterých je společné umístění dvou polohově shodných figur na jedné bazi obtížně představitelné z estetických důvodů.

4.2.3. Skulptury Malého věnného daru

4.2.3.1. Umírající sedící Gal

Tato skulptura (obr. 33:1) zaujme na první pohled svojí polohou, která je nápadně podobná umírajícímu Galovi z Velkého věnného daru ⁴⁸⁸. Obě skulptury jsou však vůči sobě osově obráceny. Určitou shodu mezi oběma sochami lze pozorovat i ohledně modelace těla, které se v případě sochy Gala z Malého věnného daru vyznačuje opět výraznou (téměř totožně provedenou) muskulaturou a celkovou nahotou – často se opakujícími kritérii zobrazení keltských barbarů. Téměř shodně, avšak opět zrcadlově, je zobrazena též bodná krvácející rána. Tato vzájemná celková shoda je zřejmě důvodem interpretace skulptury jako umírajícího Gala. D. Ridgway ⁴⁸⁹ však poukazuje na to, že kromě této vizuální shody, nepoukazuje nic s jistotou na to, že by se mělo jednat o zobrazení keltského bojovníka. Jeho hlava byla nalezena odděleně, ačkoli jejich vzájemná sounáležitost je pravděpodobná. Složitější je situace v případě bojovníkovy přilby. Její horní část je z velké části rekonstruována, stejně tak část brady a lící části přilby. O jejím původním vzhledu a možné interpretaci jako předmětu keltského charakteru tak lze pouze spekulovat.

Srovnáme-li ve světle těchto pochybností znovu proporce, polohu a celkové vyznění obou skulptur umírajících keltských bojovníků z Velkého a Malého věnného daru, nelze se ubránit silnému dojmu jasné vizuální příbuznosti, inspirace nebo obtížně definovatelného vzájemného vztahu. Přestože na zobrazení umírajícího Gala z Malého věnného daru není vskutku nic konkrétního, dle čeho by bylo možno soudit na jakoukoli souvislost se zobrazením Kelta, tak jako je tomu v případě některých dalších děl, lze snad z velkou pravděpodobností považovat tradiční interpretaci za správnou. Měla-li by být tato

---

⁴⁸⁶ Wenning 1978, 12

⁴⁸⁷ Özgan 1981, 491

⁴⁸⁸ Wenning 1978, 55

⁴⁸⁹ 1990, 293 ff

interpretace přesto zpochybněna, pak lze spojitost se zobrazeními Keltů spatřovat nejméně ve výše uvedené stylové spřízněnosti se svým protějškem z Velkého věnného daru.

4.2.3.2. *Mrtvý Gal*

Mrtvý Gal z Malého věnného daru náleží ke skulpturám, kdy na rozdíl od předchozího díla, máme k dispozici zobrazení předmětu keltské provenience, napomáhajícího interpretaci sochy, kterým je opět oválný štít, tentokrát však zobrazený vnitřní stranou vzhůru (obr. 33:2). V profilaci hlavy jsou výrazně podány divoké neuspořádané kadeře, které jsou však tentokrát stylově blíže obdobným partiím některých dalších figur Malého věnného daru (klečící mladý Gal, vousatý Gal na koleni) než klasickému keltskému divokému účesu s kratšími výraznějšími prameny, reprezentovanému především starším umírajícím Galem (Trubačem). Muskulatura těla je ztvárněna opět velmi expresivně a na první pohled zaujme téměř přehnaně vyklenutý hrudník.

Příslušnost mrtvého keltského bojovníka k barbarům, je podtržena nápadnou shodou polohy, ve které je zachycen, s mrtvým Gigantem ze stejné skupiny. Při srovnání profilace některých částí jejich těl zjistíme jeden detail. Muskulatura Giganta se od mrtvého keltského bojovníka poněkud odlišuje. Tato odlišnost spočívá v poněkud měkčím podání, které není tak jasně zvýrazněno ostrými liniemi. Vyloženě ostrá modelace muskulatury se nápadně opakuje u figur zobrazujících keltské bojovníky jak Velkého tak Malého věnného daru. Nelze samozřejmě tvrdit, že výrazná muskulatura je v řecké skulptuře kritériem vyhrazeným pouze zobrazení barbarů, avšak takto ostrou modelaci lze pozorovat hlavně převážně u zobrazení Keltů. Je-li to umělecký záměr nebo opakující se náhoda je těžké posoudit, avšak tento drobný stylový detail představuje každopádně významné doplňující kritérium pro četné interpretace.

4.2.3.3. *Gal padající na záda*

Vyjádřila-li D. Ridgway svoje mínění ohledně skulptury umírajícího Gala z Malého věnného daru v tom smyslu, že není nic co by tuto skulpturu jednoznačně identifikovalo jako Kelta, lze to samé říci i o skulptuře mladého keltského bojovníka (obr. 34:1). Je zobrazen

v poloze padající na záda s pravou rukou zapřenou o zem a s levou rukou napřaženou, snad v obranném nebo prosebném gestu.

Charakteristické rysy jeho příslušnosti k barbarům jsou zastoupeny zejména účesem a opět výraznou muskulaturou nahého těla. Účes je tvořen kratšími výraznějšími prameny a působí tak opět charakteristicky neupraveným dojmem. Určitou analogii lze snad spatřovat v hlavě mladého keltského bojovníka z délského monumentu (viz níže), jehož účes je koncipován obdobným způsobem. Jiné atributy příslušnosti bojovníka ke Keltům, jako např. *militaria* apod., již nejsou bohužel součástí skulptury, její určení tak na základě výše uvedených kritérií může působit poněkud nejistě.

4.2.3.4. *Vousatý Gal klečící na koleni*

V rozporu z ostatními zobrazeními Keltů, kdy jsou jednotlivci většinou podáni pouze s knírkem nebo bez vousů, má tento bojovník plnovous (obr. 34:2). Tento rozpor je dále prohlouben tím, že bojovník je na rozdíl od mnoha dalších zobrazení z velké části oděn. Jediným klasickým znakem jeho příslušnosti je opět velmi výrazná muskulatura, která je v některých partiích až téměř přehnaná a upomíná tak na zobrazení z okruhu Gigantů nebo jim podobných. Bojovník klečící na koleni a opírající se levou rukou o zem je zachycen v póze, která snad naznačuje jeho sebevraždu ⁴⁹⁰, i když pozice meče v jeho levé ruce, z něhož je dochována pouze rukojeť, by tomu zcela nenasvědčovala.

Poněvadž stejně jako v předchozím případě, nejsou součástí této skulptury dodatečné atributy, poukazující na bojovníkovu příslušnost, lze tyto charakteristické rysy hledat pouze v samotném zobrazení. Jsou-li některé interpretace figur Malého věnného daru spojeny s určitými pochybnostmi (viz výše), pak největší pochyby lze spatřovat zřejmě v případě této skulptury. Jak již bylo řečeno, plnovous neodpovídá opakovaným charakteristikám zobrazených Keltů a stejně je tomu co se týče oděvu. Kelt ze skupiny Ludovisi je oděn sice do lehkého pláštíku, ten však pokrývá pouze jeho záda, nikoli přední část těla, čímž celkovou nahotu naopak umocňuje. Oděv bojovníka z Malého věnného daru s výše uvedenými kritérii „nahosti“ zcela nekoresponduje. Je-li tedy interpretace této sochy oprávněná, pak zřejmě spíše na základě kontextu jejího nálezu ve společnosti ostatních soch Malého věnného daru, než na základě konkrétních typických charakteristik.

---

⁴⁹⁰ Ridgway 1990, 291

4.2.3.5. Klečící mladý Gal

Klečící mladý keltský bojovník je zachycen v momentě, kdy patrně páchá sebevraždu (obr. 35:1), čemuž by odpovídala poloha jeho pravé ruky svírající meč. Oproti předchozí skulptuře jde opět o zobrazení výrazně mladého bojovníka s obdobnými základními rysy, jako např. u keltského bojovníka padajícího na záda nebo u bojovníka s délského monumentu. Jasným atributem bojovníkovy příslušnosti k barbarům je kromě charakteristického neupraveného účesu též výrazně podaná muskulatura, ve shodě s některými ostatními skulpturami Malého i Velkého věnného daru. Skulptura mladého klečícího keltského bojovníka náleží k těm zobrazením u nichž jsou tradiční fyzické barbarské znaky doplněny militarií laténského charakteru, takže o původu zobrazeného jedince nemusí být pochyb. Charakteristický je zejména oválný štít se středovým žebrem, na kterém bojovník klečí.

4.2.3.6. Mrtvá Amazonka

Tato skulptura (obr. 35:2), součást Malého věnného daru, je v tomto přehledu zmíněna z důvodu eventuální odlišné interpretace, lišící se od jejího současného určení ⁴⁹¹. První drobnou nesrovnalostí jsou kopie zobrazená na plintě. Tyto zbraně působí v daném celku poněkud nepatříčně, poněvadž Amazonky tradičně bojovaly sekerami, meči nebo luky. Druhým, podstatně důležitějším faktem, je to, že tato socha je v některých kresbách 16. století ⁴⁹² zobrazena s dítětem, které se choulí na jejích prsou. Zda-li je na kresbách zachycena původní podoba skulptury, je složité posoudit. Je však možné, že současná absence choulícího se dítěte může být vysvětlena restaurátorskými zásahy.

Skutečnost, že původní součástí sochy mohlo být ještě dítě, je v určitém rozporu s její interpretací jako amazonky a v souvislosti s tím uvažuje D. Ridgway ⁴⁹³ o zobrazení mrtvé keltské ženy, ačkoli celkově socha v některých ohledech koresponduje s obecnými kritérii zobrazování Amazonek. Na druhou stranu nelze přehlédnout relativně blízkou dobu v podobě mrtvé keltské ženy ve skupině Ludovisi. To se týká zejména hlavy, kdy neupravené účesy, charakteristické jednotlivými výraznými prameny, jsou znakem obou soch. Ty se shodují též nepřítomným výrazem obličeje s mírně pootevřenými ústy. Přestože oděvy obou

⁴⁹¹ Ridgway 1990, 294-295

⁴⁹² Basilejský Anonym cca 1540; C. Bellievre 1514-1515; U. Aldroandi 1550

⁴⁹³ 1990, 295

soch se již v některých rysech navzájem liší, uvedené shody stojí jistě za úvahu. V rámci stylového srovnání obou soch je však třeba zdůraznit, že mezi nimi existuje časová mezera zhruba šesti až sedmi desítek let. Uvažovali-li bychom o určité stylové příbuznosti mezi těmito dvěma skulpturami, mohla by tato být vysvětlena patrně možnou inspirací tvůrce Amazonky mrtvou keltskou ženou ze skupiny Ludovisi. Vyloučena není však ani opačná možnost, kdy jako předloha k této ženě mohl posloužit právě archetyp Amazonky, čímž by byla jasně vyjádřena její příslušnost k divokým mužským protějškům. Tato varianta by nemusela být zcela nepravděpodobná, uvažíme-li, že zobrazení keltské ženy je zcela ojedinělé a bez delší sochařské tradice a z toho důvodu mohla být pro vytvoření jejího archetypu přejata podoba již dlouho existujícího typu-Amazonky.

4.2.4. *Památník na Délu*

Tento památník, jehož sochařská výzdoba zpodobňuje boj s Galaty se původně nacházel v agoře Italiků (obr. 36:1) a byl postaven kolem roku 100 př. Kr.⁴⁹⁴ Z jeho sochařské výzdoby známe skulpturu tzv. klečícího Gala (obr. 36:2), dále pak mužskou hlavu, jinak též označovanou jako „Mykonos head“, další hlavu galského bojovníka (kapitola 4.2.9.12.) a konečně fragmenty plastiky na zemi ležícího štítu. Jde tedy o fragmenty nejméně dvou figur, maximálně může být kompozice rekonstruována ve čtyřech postavách. První hlava je často připisována torsu klečícího mladého galatského bojovníka.

Co se týče modelace těla klečícího bojovníka, významným prvkem, spojujícím tuto sochu s ostatními zobrazeními Keltů je opět zvýrazněná muskulatura. Bojovník je bez charakteristického knírku, je tedy možné že jde o mladého jedince. Provedení účesu se náznakem určitého zjemnění poněkud odlišuje od divokých, neupravených analogií, pozorovatelných hlavně u umírajícího Gala a skupiny Ludovisi, avšak přesto má mladíkova úprava vlasů k ideálům řecké plastiky poměrně daleko. Mladík je zachycen v pozici, kdy je zřejmě zraněn, avšak stále se ještě úporně brání. Poněkud pathetická grimasa jeho úst nezapře určité charakteristiky pergamských věnných darů nebo plastiky velkého pergamského oltáře a určité stylové ovlivnění zde není vyloučeno. O tom svědčí např. některé poměrně nápadně shodné prvky, jako např. torso těla s řemenem, jdoucím od ramene mladíka přes břicho, nad levý bok a připomínající shodné partie těla u ležícího bojovníka ze

---

⁴⁹⁴ Wenning 1978, 27; Ridgway 1990, 297 ff

sochařské kompozice Poliova nymfaia v Efesu (viz níže) nebo celková pozice těla se vztyčenou levou paží, která má určitou analogii v mrtvém Galovi z Malého věnného daru.

Socha klečícího galského bojovníka byla dávána do souvislosti s bazí, nalezenou nedaleko, a nesoucí latinský a řecký nápis i signaturu autora, kterým byl Agasias, syn Menofila z Efesu. Jako argument pro toto spojení posloužila např. blízkost dalších římských monumentů v této stavbě, které byly též signovány stejným autorem nebo blízká podobnost klečícího gala s bojovníkem Borghese, jehož autorem je opět Agias, avšak syn Dositheův, nejde tedy o shodnou osobu. Nápis dochovaný na bazi oslavoval činy nejmenovaného legáta a podle historického pozadí a v souvislosti s národností stavitelů celé stoy, byl jako subjekt, jemuž je tímto monumentem vzdávána čest, označován Marius. Klečící galský bojovník představoval tedy odpovídající obsah monumentu, věnovaného vítězi nad keltskými Kimbry a Teutony v letech 102-101 př. Kr. Některá pozorování však seriózně zpochybňují souvislost signované baze a klečícího gala. Jde především o to, že plinta, tvořící základnu sochy klečícího gala je výrazně kratší než tato baze. Dalším komplikujícím prvkem je to, že výraz označující legáta je v akuzativu, znamená to tedy, že baze by se měla vztahovat k soše vlastního legáta, nikoli klečícího galského bojovníka. Souvislost signované baze a skulptury tedy není potvrzena, to samé tedy platí pro jejího uvažovaného autora i pro navrhované historické souvislosti vztyčení monumentu. Jako další možnost interpretace vztyčení monumentu ve spojení s historickým pozadím bylo uváděno vyjádření vděčnosti Attalovi III, který po své smrti odkázal pergamské impérium Římu. Galský bojovník by se jako součást takového monumentu jevil velmi logicky poněvadž boje s Galaty jsou prvkem, který velkou část pergamské historie výrazně prolíná. Přestože i tato teorie je nepotvrzenou, náznak souvislosti celého tématu s událostmi v Itálii je pravděpodobný již vzhledem k umístění monumentu. V určitém smyslu lze litovat, že první varianta (Mariův monument) zůstává taktéž nepotvrzenou možností, poněvadž klečící galský mladík by tak byl reprezentantem skulptury, která se ohledně vztahu k historickým událostem spojeným s Kelty, netýká tentokrát bojů s maloasijskými Galaty, ale reprezentuje boje Římanů s Kelty na evropské pevnině.

Výrazným „keltským“ atributem této skulptury je přilba, nacházející se vedle mladíkova pravého kolene. Profilace její kaloty s mírně odsazeným límcem nejlépe odpovídá analogickému zobrazení obdobné přilby na reliéfech stoy v Athénině temenu v Pergamu ⁴⁹⁵, přičemž rohovitě výčnělky na bočních stranách kaloty jsou srovnatelné s obdobnými

---

⁴⁹⁵ Polenz 1978, Abb. 12:1

výčnělky přilby z Attiky ⁴⁹⁶. Přilby nahých bojovníků na opaskovém kování z Pergamu ⁴⁹⁷ jsou do velké míry podány pouze schématicky, avšak i ony se v hrubých rysech shodují s přilbou klečícího mladíka z Délu. Naproti tomu přilba zraněného Gala z Malého věnného daru je již poněkud odlišná. Její kalota je opatřena kolmým hřebenem a též límec je profilován jiným způsobem, je však nutno zdůraznit, že horní partie přilby jsou z velké části výsledkem rekonstrukce ⁴⁹⁸ a původní vzhled mohl být jiný.

4.2.5. *Hlava Kelta z Gízy*

Tato hlava ⁴⁹⁹ nadživotní velikosti představuje největší exemplář ze skupiny dochovaných hlav, reprezentujících Kelty (obr. 41:1). Je tradičně označována jako hlava z Gízy nebo Fayumu, ačkoli jako místo jejího nálezu bývá uváděno též Kom Faris, antický Krokodilopolis. Hlava je vyrobena z thasského mramoru, což naznačuje místo jejího původu, avšak podle některých mínění byla hlava vyrobena v Egyptě ⁵⁰⁰. To se však nezdá ve světle celkové příbuznosti k pergamské škole jako příliš pravděpodobné.

Obvyklá datace této sochy, navržená čistě na základě stylové analýzy, bez kombinace s jakýmkoli historickými srovnávacími informacemi, uvádí rok cca 180 př. Kr. ⁵⁰¹. Podle některých dalších návrhů ⁵⁰² je hlava datována již k roku 275. př. Kr., do doby Ptolemaia II. Tato varianta by mohla být podepřena některými historickými událostmi ⁵⁰³. Víme, že 4000 keltských žoldnů se objevuje již v roce 274 na straně Ptolemaia Filadelfa v 1. syrské válce. Tito žoldníci byli po vzpouře izolováni na ostrově v Nilu, kde všichni zahynuli. Další zpráva zmiňující Kelty v Egyptě se vztahuje k roku 218, kdy se dle Polybia ⁵⁰⁴ účastnili boje mezi Antiochem III. a Ptolemaiem IV, opět na straně Egyptanů. Konečně nález štítu keltského charakteru z Fayumu, datovaného do 3. století př. Kr. ⁵⁰⁵ dokládá, že pro Egypt lze počítat kromě historických zpráv i z archeologickým svědectvím keltské přítomnosti. Přesto však takto navrhovaná datace hlavy z Gízy zřejmě nebude blízko pravdě zejména z důvodů velmi

---

⁴⁹⁶ Maier 1973, Taf. 29

⁴⁹⁷ Conze 1913, Abb. 1

⁴⁹⁸ Ridgway 1990, 293

⁴⁹⁹ Grimm- Johannes 1975, Taf. 2-5

⁵⁰⁰ Adriani 1948, 31-36

⁵⁰¹ Ridgway 1990, 299

⁵⁰² Laubscher 1987, 131 ff

⁵⁰³ Kimmig 1940, 110

⁵⁰⁴ V, 65, 10

⁵⁰⁵ Kimmig 1940, 111

výrazné stylové afinity k pergamské skulptuře věnných darů nebo Diova oltáře (viz níže), která je o polovinu až jedno století mladší než navrhované datum. Dalším argumentem proti tak časně dataci je to, že v tomto období Keltové teprve vstupují do maloasijské helénistické historie a všechny velké bitvy s helénistickými panovníky, které jsou hlavní příčinou objevení se Keltů v monumentální skulptuře, jsou teprve budoucností. Tak časně datum pro monumentální zobrazení Keltů se tedy z výše uvedených důvodů zdá jako málo pravděpodobné.

Druhou možností je to, že by tato hlava nepředstavovala jedince keltského původu, pak je však otázkou koho by měla reprezentovat, poněvadž např. zobrazení Peršanů představují většinou odlišné ikonografické schéma.

Stylově je hlava reprezentující galského bojovníka zajímavá v několika ohledech. Při srovnání s figurami Velkého věnného daru zjistíme nepřehlédnutelnou nápadnou shodu ohledně ztvárnění účesu. Hustší silnější prameny vlasů mají analogie v účesech umírajícího Gala i Gala ve skupině Ludovisi. Tento dojem je poněkud omezen tím, že prameny vlasů hlavy z Gízy mají ulomené špičky, srovnání proto nemůže být úplné. Též knírek, obvyklý „keltský“ atribut lze vcelku srovnat s uvedenými díly.

Patrně nejvýraznějším prvkem, upomínající na produkci pergamské školy, jmenovitě na figury velkého vlysu pergamského oltáře, je výraz obličeje. Ten vyjadřuje velké utrpení, spojené zřejmě s následky bitvy, bojovník je buďto raněn a umírá nebo páchá sebevraždu. Velmi důležitým prvkem ve ztvárnění obličeje je též nepřehlédnutelný pathos, akcentovaný jak povytaženým obočím tak pootevřenými ústy. Tento pathos, dohnaný téměř až k extrému, je jasným pojítkem k některým figurám zmíněného vlysu, např. k Alkyoneovi nebo dalším. S těmito doklady vzájemné příbuznosti koresponduje konečně i datace gízké hlavy.

4.2.6. Skupina oslepení Polyféma v nymfaiu C. Sextilia Polia v Efesu

Pozdně helénistická skupina znázorňující oslepení Polyféma Odyseem a jeho druhy (obr. 37), vznikla ve druhé polovině 1. století př. Kr. a byla druhotně použita jako dekorace nymfaia, postaveného v sousedství augustovského monumentu C. Sextia Polia za vlády císaře Domitiana v roce 93 po Kr.⁵⁰⁶

---

⁵⁰⁶ Fleischer 1971, 137 ff; Andrae 1977, 1 ff; Lenz 1998, 237 ff

Skupina byla nejprve interpretována jako štítová plastika pozdně helénistického chrámu ⁵⁰⁷, přičemž dvě ležící figury by odpovídaly klasickému schématu umístění těchto figur do rohů štítu. Tento výklad je však v rozporu s nověji navrženou interpretací jedné z ležících figur jako umírajícího keltského bojovníka ⁵⁰⁸, která navíc ke skupině původně nenáležela (obr. 37:2a-b). Kromě ležící figury umírajícího bojovníka nenáleží k celku patrně ještě jedna z dalších soch a sice tzv. nosič poháru. Podle této interpretace představovala tato skupina nejspíše volně koncipovanou kompozici.

Skupina se skládá z několika figur. Uprostřed pyramidální kompozice se nachází sedící Polyfémos, na jehož kolení leží jeden Odyseův roztrhaný druh. Zprava přichází ke kyklopi Odyseus a jeho další dva druhové, kteří mu přinášejí víno. Tři další Odyseovi druhové vlevo od kyklopa zahrocují kůl, kterým chtějí obra oslepit. Před Polyfémem na zemi leží jeden již mrtvý a jeden umírající z Odyseovy družiny.

D. Lenz ⁵⁰⁹ upozorňuje na zajímavé ikonografické odchylky ve vztahu k literární předloze Odyseových dobrodružství, kterým však nelze přičítat rozhodující význam. Podstatnějším rozdílem je to, že všechna další zobrazení tohoto mythologického tématu obsahují většinou jednoho nebo maximálně dva mrtvé ⁵¹⁰. Tomu by odpovídala centrální figura Polyféma s jedním mrtvým na kolení. Připočteme-li však ostatní mrtvé bojovníky, dle konfigurace v Poliově nymfaiu, docházíme ke zcela neobvyklému počtu tří mrtvých Odyseových druhů.

Dalším problémem je způsob zobrazení mrtvého a umírajícího bojovníka. Dle literární předlohy víme, že zabítí bojovníci byli kyklopem uchopení a mrštěni na podlahu, byli tedy vlastně rozdrceni. Ačkoli z estetických důvodů nemuselo být takové brutální zabití detailně zobrazeno, přece jen je zobrazení mrtvého a umírajícího bojovníka v absolutním rozporu s brutální skutečností. U umírajícího bojovníka je navíc v oblasti břicha naznačeno zranění, které mohlo být způsobeno pouze bodnou nebo sečnou zbraní. Celkově se tedy tato figura blíží spíše schématu padlého bojovníka než brutálně rozdrceného bezbranného muže.

Třetím velmi důležitým poznatkem je to, že zraněný bojovník má výrazný knírek, tváře a bradu má však bez vousů. Tento prvek nabývá zásadního významu, víme-li že obyvatelé východního Středomoří, avšak ani Římané nenosili vousy upravené tímto způsobem, přičemž tento je velmi charakteristický pro Kelty, o čemž svědčí figury Velkého nebo Malého attalovského věnného daru. Figury z Poliova nymfaia jsou sice relativně

---

⁵⁰⁷ Andrae 1977

⁵⁰⁸ Lenz 1998

⁵⁰⁹ Ibidem 1998

⁵¹⁰ Fellmann 1972, 11 ff

fragmentární, též jejich povrch je silně obroušen a nejsou vcelku zachovány ve zcela ideálním stavu, přesto na první pohled zaujme výrazně svalnaté tělo umírajícího bojovníka, které má též co se týče své polohy, zřetelnou analogii ve figurě mrtvého Gala z Malého věnného daru v Benátkách. Zobrazení mrtvého bojovníka je kromě výše uvedených analogií v attalovských věnných darech pozoruhodné též skrze příbuznost pathetického výrazu jeho tváře k některým figurám velkého vlysu pergamského oltáře (Alkyoneus).

Výše uvedené rysy skulptury umírajícího bojovníka ze skupiny oslepení Polyféma z Poliova nymfaia v Efesu, vedou k závěru, že jde v tomto případě o skulpturu umírajícího galatského bojovníka, jež byla druhotně použita pro potřeby zmíněné sochařské kompozice⁵¹¹.

Další částí celku, jejíž příslušnost k původní kompozici je poněkud pochybná je tzv. nosič poháru⁵¹². Ze čtyřech dochovaných stojících figur celé kompozice, vyjma polosedícího Polyféma, je tato figura jako jediná zobrazená nahá, čímž se velmi blíží ležícímu umírajícímu bojovníkovi (Keltovi). Tato figura má na sobě obdobně jako ležící bojovník pouze chlamys. Co se týče modelace těla, figura je zobrazena s velmi propracovanou muskulaturou, opět obdobně jako u ležícího bojovníka-Kelta, což je zcela v rozporu se ztvárněním ostatních postav, které jsou všechny zobrazeny v oděvech. Zajímavým je též fakt, že nosič poháru je v celé kompozici, co se týče daného tématu, jaksí nadbytečný. Rozhodující figurou je Odysseus, který sám kyklopovi podává pohár s vínem a tzv. nosič vinného měchu, který přináší vlastní víno. Výše uvedené argumenty mohou svědčit o tom, že patrně ani tato figura není součástí původní kompozice a byla k ní druhotně přiřazena. Důležitým faktem pro sledovaný problém je to, že tato figura by z důvodů velmi úzké stylové příbuznosti s ležícím umírajícím bojovníkem, interpretovaným jako Keltem, mohla taktéž představovat ztvárnění keltského bojovníka.

Úvahy o tom, že obě figury nejsou součástí původní kompozice a byly při znovupoužití v nymfaia přiřazeny jako části původně jiných celků jsou tedy podmíněny především celkovou odlišností od ostatních figur, zejména co se týče modelace těla a jeho plasticity. K tomu je možno přičíst i důvody ikonografické, kdy tyto dvě postavy nezapadají z výše uvedených důvodů do celku. Též chronologické úvahy naznačují tuto odlišnost. Zatímco pro ostatní figury kompozice je přijímáno datování do pokročilého 1. stol. př. Kr.⁵¹³, umírající bojovník a tzv. nosič poháru vykazují stylovou příbuznost spíše s plastikami

---

⁵¹¹ Lenz 1998, 243

⁵¹² Ibidem 1998, Taf. 25:1-2

⁵¹³ Andrae 1977, 9

attalovských věnných darů, velkým pergamským oltářem nebo dalšími obdobnými díly a mohou být tak s velkou pravděpodobností zařazeny do 2. stol. př. Kr.⁵¹⁴.

Původní účel obou skulptur je neznámý, avšak určité indicie by mohly naznačovat jejich příslušnost ke kompozicím, zobrazujícím boj s Galaty. Efesos byl součástí Pergamské říše a měl zajisté zkušenosti s jejich ničivými nájezdy. Není tedy vyloučeno, že tak jako město Pergamon zachyceno stěžejní boje s Galaty ve svých věnných darech, byla tato událost sochařsky zvěčněna též v Efesu. S tím koresponduje též jeden další efeský reliéf s obdobnou tematikou (viz níže). Jde o teorii čistě hypotetickou, která zatím nebyla prokázána, z hlediska historických souvislostí se však zdá poměrně logickou a nelze ji tedy jednoznačně vyloučit.

4.2.7. Skupina osvobození Prométhea v Pergamu

Tato skupina z Athéniny svatyně je v tomto přehledu zahrnuta z několika následujících důvodů (obr. 38). Byla vytvořena po vítězství Eumena II. nad Galaty v roce 166 př. Kr. a představuje programovou metaforu osvobození řeckého světa od kontinuálního keltského nebezpečí, čímž je nepřímě spojena se sledovanou problematikou. Přestože interpretace jednotlivých figur sousoší je vcelku jasná a není důvodu v jeho jednotlivých částech hledat eventuelní zobrazení keltských bojovníků, jako je tomu v případě sochařské výzdoby Poliova nymfaia v Efesu, vykazují některé jednotlivé části určitou stylovou příbuznost jak s malým vlysem pergamského oltáře, tak také s některými figurami malého věnného daru, což je druhý důvod pro zařazení tohoto sousoší do našeho pojednání.

Sousoší je tvořeno třemi jednotlivými sochami⁵¹⁵. Stojící Herakles (obr. 38:2) je zobrazen nahý, pouze se lví kůží přehozenou přes hlavu a zavázanou kolem ramen. Levou nohu má nakročenu dopředu a v levé dopředu natažené ruce svíral původně luk. Po jeho levé straně se nachází pololežící postava (obr. 38:3), s oděnou spodní částí těla, která je obrácena ve stejném směru jako Herakles a představuje personifikaci horstva, ve kterém je Prométheus uvězněn (Kaukasos). Proti těmto dvěma postavám je situován Prométheus (obr. 38: 1). Nachází se čelem k nim, zády k pravděpodobnému podkladu, který byl tvořen skálou, k níž byl hrdina připoután. Jeho paže jsou vztyčeny vzhůru, v poloze v jaké byly připoutány. Levá noha, na které spočívá hmota těla je rovně zapřená, zatímco pravá noha je výrazně pokrčená.

---

⁵¹⁴ Lenz 1998, 245

⁵¹⁵ Hintzen-Bohlen 1990, 145 ff

Datování této sochy se podle různých názorů pohybuje v rozmezí let cca 170-85 př. Kr.⁵¹⁶. Zatímco některé interpretace viděly v zobrazení Herakla portrét Mithridata VI. Eupatora a přizpůsobovaly tomu též datování sousoší do období 88-85⁵¹⁷, názorům, že v podobě Hérakla je reprezentován jeden ze dvou posledních Attalovců⁵¹⁸ nebylo věnováno mnoho pozornosti. Obdobně vyzněla interpretace Herakla jako portrétu Eumena II.⁵¹⁹ B. Hintzen-Bohlen⁵²⁰ se domnívá, že ze všech relevantních vládců odpovídá zobrazení Herakla vcelku fyziognomii Eumena II, zdůrazňuje však, že tato teorie nemůže být s jistotou potvrzena vzhledem k absenci jeho sochařských znázornění. Ještě pozitivněji vyznívá srovnání se zobrazením Attala I., u kterého je již k dispozici sochařský portrét, přičemž se v zobrazení Herakla pravděpodobně nejedná o přímé užití portrétních rysů ale jen o jejich náznak.

Jak již bylo uvedeno výše sousoší vykazuje některé příbuzné znaky k figurám Malého věnného daru, přičemž stěžejním zobrazením v tomto ohledu je Prométheus. Poloha jeho těla je velmi blízká mrtvému Gigantovi, o něco méně mrtvému Galovi, avšak je nutno si uvědomit, že polohy těchto skulptur lze vskutku srovnávat pouze po vizuální stránce a podle kritérií, která z toho vyplývají. Tématicky jde samozřejmě o rozdílné okruhy, kdy poloha např. Prométheových paží je dána situací ve které je zachycen, nikoli tématickou příbuzností ke zmíněným figurám Malého věnného daru. V ohledu stylovém je zajímavá určitá obdoba co se týče zobrazení muskulatury nahého Prométheova těla a muskulatury mrtvého Gala. Jde především o obdobně lineárně ohraničené záhyby kůže v oblasti pupku a na levé kyčli.

Jak již bylo řečeno v úvodu této kapitoly, bylo toto sousoší vytvořeno nejspíše v době Eumena II, jako oslava jeho vítězství nad Galaty v roce 166 př. Kr. Poněvadž Pergamské království dosáhlo tohoto vítězství vlastními silami, bez pomoci Říma, se kterým nebyly jinak tradičně dobré vztahy v této době zrovna nejlepší, bylo nutno ze strany pergamské propagandy toto vítězství náležitě využít. B. Hintzen-Bohlen se domnívá⁵²¹, že toto sousoší nemělo připomínat pouze vítězství z roku 166 př. Kr., ale celou historii bojů Pergamského království s maloasijskými Galaty, a to již od dob Attala I. a jeho slavné bitvy u pramenů řeky Kaiku. Přestože podnětem k vytvoření díla bylo Eumenovo vítězství, nese Herakles určité portrétní rysy, které jsou o něco blíže zobrazení Attala I. než Eumena. Tuto skutečnost vykládá B. Hintzen-Bohlen křehkostí tehdejší mocenskopolitické situace a momentálního

---

⁵¹⁶ Hintzen-Bohlen 1990, 146

⁵¹⁷ Krahmer 1925, 183 ff

⁵¹⁸ Winter 1908, 175 ff

⁵¹⁹ Thomas 1976, 17ff

⁵²⁰ 1990, 149, 153

⁵²¹ 1990, 156

vztahu k Římu, kdy vítěz nad Galaty a muž oslavovaný jako zachránce Řeků, volil radši pro zobrazení Herakla portrétní rysy momentálně přijatelnějšího a bezproblémového Attala, než rysy své osoby, a to hlavně za účelem nedráždění římské moci.

Ačkoli volbou tématu by sousoší odpovídalo jeho vztahu k celé historii pergamských bojů s Galaty, lze tento výklad přeci jen v určitém směru zpochybnit. Vezmeme-li v úvahu, že vskutku monumentální díla pergamské školy, jako např. Velký věnný dar nebo pergamský Diův oltář reprezentují některé dílčí periody těchto desítky let trvajících bojů, zdá se poměrně nepravděpodobné, aby celková historie těchto konfliktů byla reprezentována ne mnoho početným a hlavně nijak rozměrově výrazným sousoším, jakým bezesporu skupina osvobození Prométhea je. V tomto ohledu by se dalo spíše uvažovat o vztahu k dílčí události. Skupina osvobození Prométhea z Pergamu je každopádně velmi zajímavou sochařskou prací, která názorně reprezentuje další podobu projevu historických událostí spjatých s Galaty v helénistické skulptuře, i když tentokrát bez přímého zobrazení Galatů.

4.2.8. *Tzv. galatomachie v Efesu*

Reliéf interpretovaný jako bitva s Galaty (obr. 39:1a-b), uložený ve Vídni, je přeživší částí původně většího zobrazení⁵²². Byl zřejmě součástí památníku, nejspíše pódia, určeného pro umístění sochy, avšak nikoli v takovém uspořádání, jako např. u monumentu Aemilia Paula v Delfách. O tom svědčí fakt, že reliéfy jsou určeny k pohledu zblízka, což dokládají plně vypracované detaily i v nejspodnější úrovni reliéfu⁵²³.

Vlastní reliéf zobrazuje bojovníky bez přileb, kteří jsou buďto nazí nebo mají pouze kalhoty. Mají delší vlasy a plnovous, přičemž vlasy jsou ve dvou případech svázané nad čelem. Proti barbarům stojí bojovníci s přilbami a další ochrannou zbrojí. Obě strany mají ve svých řadách jak pěší bojovníky, tak jezdce. K identifikaci barbarů jako Keltů přispívá kromě jednoho štítu se středovým žebrem zejména jejich divoký zjev a dlouhé vlasy. Ve faktu, že „Keltové“ jsou zobrazení nikoli pouze s charakteristickým knírkem, ale s plnovousem, spatřuje B. Ridgway⁵²⁴ určitý problém, poněvadž tento toto je v rozporu se skulpturami např. Velkého věnného daru nebo s monumentální hlavou z Gízy. Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že hlava Kelta ve Vatikánském muzeu má plnovous a je s jistotou identifikována

⁵²² Oberleitner 1981, 57-104; je nutno zdůraznit, že interpretace W. Oberleitnera je některými autory odmítána, cf. např. Krierer 1995, 168-172 nebo Lenz 1998, 246, pozn. 65

⁵²³ Ridgway 2000, 115

⁵²⁴ Ibidem 2000, 116

(původní torques odstraněn při restaurování). Přestože tedy samotný knírek představuje charakteristický rys keltských bojovníků, hlava z Vatikánského muzea dokládá, že ve skulpturách zobrazujících Kelty lze počítat i s plnovousem.

Co se týče chronologického zařazení reliéfu, srovnání s obdobnými díly z oblasti i nápadná příbuznost k Telephovu vlysu, směřuje jeho dataci do období cca 160-150 př. Kr., přičemž dřívější úvahy, datující reliéf do císařského období mohou být celkem pravděpodobně vyloučeny. Reliéf by tedy mohl souviset s historickými událostmi, spjatými s Galatou v tomto období, a sice potlačeným galatským povstáním v roce 168 př. Kr. Tato událost je zároveň jedna z posledních zmínek o dění kolem Galatů, přičemž od této doby zájem o jejich historii ze strany antických autorů výrazně klesá. Reliéf z Efesu by snad tedy mohl zobrazovat bitvu íónských Řeků, snad Efesanů, s galatskými kmeny. Pozdější datace již není pravděpodobná, poněvadž po výše uvedeném datu již neznáme žádné zmínky o střetech s Galatou⁵²⁵. Přiřazení reliéfu ke konkrétní historické události však není zcela bez problému. Protivníci barbarů na efeském reliéfu mohou být sice Řekové, avšak nelze vyloučit ani zobrazení Římanů, přičemž obdobnou zbroj lze pozorovat např. na Trajanově sloupu, dalším příkladem může být Gema Augustea. S účastí římských vojsk a konsula Manlia Vulsa je spojeno tažení proti Galatům v roce 189 př. Kr. Extrémní kořist z tohoto tažení⁵²⁶ byla přivezena do Efesu a je možné že zde byla vítězi vztyčena socha, jejíž součástí mohl být reliéf, zobrazující boje s Galatou.

4.2.9. Další sochařská zobrazení barbarů

V dalším přehledu sochařských výtvorů spojených jakýmkoli způsobem se zobrazením Keltů nebo Galatů nebo dalších podobných ztvárnění silně ovlivněných zobrazením barbarů, nelze nezmínit několik následujících exemplářů helénistického sochařství.

---

⁵²⁵ Ridgway 2000, 115

⁵²⁶ Polybios XXI40,2

Tato hlava, která byla nalezena v roce 1867 v Římě⁵²⁷ bývá dávána do souvislosti s Velkým attalovským věnným darem, avšak sama o sobě vzhledem k místu svého nálezu mnoho o potenciální vazbě k zobrazení Galatů nevypovídá. Její souvislost s těmito sochami spočívá podle některých badatelů⁵²⁸ ve faktu, že v armádě Seleuka III. se nacházely též perské oddíly (lučištníci) a tím je umožněna eventuální souvislost s celkovou kompozicí, kdy některé její části zobrazují právě boje Attalovců se seleukovskou armádou. Na tuto teorii pak navazuje další interpretace, podle které části celku věnované vítězstvím na Galaty tvořily jen zlomek monumentu a zbytek byl věnován ztvárnění dalších attalovských vojenských a politických úspěchů, tedy bojům proti Seleukovcům a jejich oddílům⁵²⁹.

Zadní strana hlavy je viditelně zploštělá, resp. zezadu poničena. Hlava náležela tedy k tělu, které s velkou pravděpodobností leželo na zádech, přičemž byla lehce skloněna k levému rameni a byla též poněkud zakloněna mírně dozadu. To potvrzují též některé další detaily, jako např. směr kadeří, apod. Též rysy obličeje jakoby „padají“ na pravou stranu. Tomu odpovídá i výrazná asymetrie obličeje, kdy jeho pravá polovina je zřetelně užší. Dle těchto indicií je tedy možné uvažovat o ležící figuře, avšak jde-li o mrtvého perského bojovníka zřetelnějšího se ze svého koně⁵³⁰ lze jen stěží rozhodnout, i když logika bojovníkovy polohy by takové interpretaci odpovídala a nelze ji proto zcela jednoznačně odmítnout.

Jak již bylo uvedeno výše, bývá tato hlava z důvodů své stylistické blízkosti k zobrazení Galatů dávána do souvislosti s celkem, zobrazujícím mimo jiné porážku Galatů. Přesto však existuje několik nesrovnalostí, které by takové interpretaci odporovaly. Jde především o odlišný typ mramoru nebo o další drobné rozdíly, jako např. odchylky v poměru šířek a hloubek jednotlivých hlav, přičemž hlava tzv. Peršana se jeví jako výrazně užší než hlavy ostatních Galatů. Jedinou kategorií, ve které se s nimi tato hlava obecně shoduje je výškový poměr⁵³¹.

Co se týče celkového vztahu této hlavy k ostatním pracím, tvořícím součást Velkého věnného daru nebo k pracím k němu přiřazovaným, vykazuje tzv. hlava Peršana v poměru

⁵²⁷ Wenning 1978, 17, pozn. 89 s další literaturou

⁵²⁸ Klein 1907, 63; Kunzl 1971, 29 ff

⁵²⁹ cf. Wenning 1978, 17

⁵³⁰ Ibidem 1978, 19; k možnosti interpretace doplněné o ještě jednu, tentokrát stojící postavu cf. Kunzl 1971, 30, i když k této interpretaci není dle Wenninga žádný podstatný důvod

⁵³¹ ke konkrétním délkově stanoveným rozdílům mezi hlavou tzv. Peršana a ostatními exempláři s nimiž je srovnáván, stejně jako k barevným odchylkám různých typů mramorů, ze kterých jsou tyto kopie vyrobeny cf. Wenning 1978, 18, pozn. 93

k jednotlivým detailům a dalším obdobným určujícím prvkům největší příbuznost k figurám tzv. skupiny Ludovisi. Tím se však zároveň odlišuje od ostatních hlav, prisuzovaným Galatům, které podle některých badatelů (viz výše) též souvisejí s celkovou kompozicí Attalových bojů s Galaty a ostatními protivníky. Z tohoto důvodu odmítá R. Wenning⁵³² fakt, že by hlava tzv. Peršana a ostatní výše uvedená díla mohla pocházet z dílny jednoho umělce a zároveň odmítá též její příslušnost k bojové scéně zobrazující porážku nepřátel Attalovců. K její dataci uvádí též o něco pozdější údaj než je obecně předpokládán pro hlavní díla pergamského monumentu, a sice období kolem roku 220-210 př. Kr.

4.2.9.2. Hlava Peršana v muzeu v Clevelandu

Tato malá hlava je chronologicky řazena do 3. čtvrtiny 2. stol. př. Kr. a byla nejprve chybně klasifikována jako znázornění Gala. Tomu však stejně jako u předchozího exempláře neodpovídá typ pokrývky hlavy, který tak opět jasně prozrazuje ztvárnění jedince náležícího k Peršanům. Od charakteristických prvků pergamské sochařské školy se odlišuje zejména způsobem opracování kamene, proporčními poměry, propracováním detailů, apod. Přesto lze však v základních znacích identifikovat opět některé klasické prvky, navozující dojem znázornění barbarského jedince. Jde zejména o zvýrazněné kadeře upomínající na keltský „rozcuchaný“ účes, připomínající obdobné partie některých děl věnných darů nebo krátkou bradku a knír. Ačkoli je tato hlava na základě svých stylistických charakteristik přiřazována spíše k alexandrijské sochařské škole⁵³³, nelze si nepovšimnout typického patosu vyjádřeného povytaženým obočím a „bolestným“ výrazem. Přestože jde o prvky výrazně spojené s pergamským sochařstvím, považuje R. Wenning tuto shodu nebo reminiscenci k umírajícímu Galovi spíše za náhodnou. Naopak jako výrazně charakteristické elementy, které vedou ke ztotožnění s alexandrijskou produkcí jsou jmenovitě zdůrazněny specifický způsob opracování povrchu, malířský efekt nebo např. expresivita detailů.

4.2.9.3. Hlavy dvou bojovníků ze zámku Fasanerie (Adolphseck) u Fuldy

V tomto zámku se nacházejí dvě hlavy, které byly původně získány z obchodu ze starožitnostmi, místo jejich nálezu je neznámé. Některými badateli jsou označovány jako

---

⁵³² Wenning 1978, 18-19

⁵³³ Ibidem 1978, 19

zobrazení Galů, ovlivněná nebo odvozená od zobrazení figur Velkého věnného daru⁵³⁴ ale bylo uvažováno též o zobrazení Gigantů, jako součásti rozsáhlejší kompozice zobrazující boj bohů s Giganty⁵³⁵. Při celkovém posouzení a srovnání těchto dvou hlav se zobrazeními Galů Velkého věnného daru se však zdá, že by mohlo jít spíše o ztvárnění posledních jmenovaných nebo jim příbuzných jedinců, a to zejména z důvodů určité stylistické příbuznosti týkající se některých prvků. Zpětný pohled a natočení hlavy jakoby vzad u jedné z hlav (hlava A) lehce připomíná obdobný zjev pozorovatelný u hlavy Gala ze skupiny Ludovisi. Styl obou hlav a patrně též chronologické zařazení je však blízké i vlysu pergamského oltáře, zobrazujícího gigantomachii, avšak existují zde i určité rozdíly. Vzhledem k této disproporci nevylučuje R. Wenning variantu⁵³⁶, dle které by mohly být hlavy původně součástí nějakého mladšího monumentu vztahujícího se k porážce Galatů⁵³⁷.

Ve vztahu ke sledovanému problému výskytu reálií charakteru keltské hmotné kultury nebo typické fyziognomie však tyto dvě hlavy nepřinášejí žádný nový poznatek. Oba bojovníci mají na hlavách přilby, jejich vlasy nejsou tedy vidět. Též přilby jsou podány vcelku nevýrazně a jejich eventuální ztotožnění z konkrétními typy užívanými Kelty není možné.

4.2.9.4. Skupina dvou bojovníků ve Vatikánu

Skupina dvou bojovníků (obr. 41:3), jejichž vzájemná poloha poněkud připomíná obdobnou situaci obou postav známé skupiny Pasquino byla interpretována jako zobrazení Galů nebo Galatů⁵³⁸, přičemž potvrzení tohoto přiřazení bylo spatřováno ve srovnání se scénou na jednom vlysu v Mantově. Ze stylistického hlediska byly hledány vazby nebo určité reminiscence k zobrazení Galů Velkého věnného daru, zejména ke skupině Gala zabíjejícího svou manželku (skupina Ludovisi). Stylové provedení skulptury dvou bojovníků je však poněkud blíže některým zobrazením vlysu Velkého pergamského oltáře, jde např. zejména o pathetické výrazy obličejů, specifický způsob modelace nebo o prostorovou kompozici orientující se jakoby podél více os. Konkrétnější analogické situace na pergamském vlysu též

⁵³⁴ cf. Lullies 1964

⁵³⁵ Brommer 1970, 191-210

⁵³⁶ Wenning 1978, 20 akcentuje v tomto případě spíše vliv Velkého pergamského věnného daru než ovlivnění skulpturou pocházející z Pergamského oltáře

⁵³⁷ tato eventuální kompozice by se však nacházela patrně mimo Pergamon, poněvadž existence druhé takové stavby ve městě podobající se zdejšímu Diovu oltáři je odmítána- cf. Wenning 1978, 20, pozn. 102 s dalšími odkazy

⁵³⁸ cf. Künzl 1971

nalezneme, jako příklad lze uvést mrtvého Afroditina protivníka. Dalším obdobným zobrazením, tentokrát na malém (Telephově) vlysu může být deska se zobrazením Istrových synů, které se shoduje též modelací očí a vlasů⁵³⁹. Na základě výše uvedených skutečností je skupina datována obdobně jako sochařská výzdoba Velkého pergamského oltáře, tedy do období kolem roku 165 př. Kr., které je tedy ve výraznějším odstupu od původních úvah, přiřazujících skupinu k okruhu plastiky Velkého věnného daru. Toto datum lze navíc velmi dobře začlenit do tehdejších historických událostí a interpretovat zároveň skupinu v tomto světle. Mohla by totiž souviset s boji Pergamského království s Galaty v letech 168-166 př. Kr. a mohla by teoreticky reprezentovat relikv z neznámého monumentu, vztahujícímu se k této události⁵⁴⁰. Ve vztahu jednotlivých detailů této skupiny k specifickým rysům keltské nebo barbarské „provenience“ lze zmínit celkovou nahotu, která se však nemusí vztahovat pouze k zobrazení barbarů, stejně jako pathetický výraz umírajícího nebo mrtvého bojovníka a jeho výrazně neupravené, opět jakoby „rozčepýřené“ vlasy. K posledně jmenovanému atributu je však nutno poznamenat, že bojovníkovy vlasy jsou zobrazeny v poloze „hlavou dolů“, záměrem tvůrce zde zřejmě tedy bylo pouhé znázornění této skutečnosti a nikoli akcentování barbarského zjevu tohoto jedince.

4.2.9.5. *Hlava z ostrova Kou*

Tato hlava bývá někdy interpretována též jako hlava náležící galskému nebo galatskému jedinci. Toto určení však naráží na určité problémy, přičemž je patrné, že nikoli ve všech případech obdobných zobrazení lze poněkud paušálně počítat s interpretací směřující ke Keltům, apod. Tato hlava ve vztahu ke stylovému hodnocení vykazuje určitou příbuznost k zobrazením velkého vlysu pergamského oltáře a z toho důvodu je zařazována na přelom 2. a 3. čtvrtiny 2. stol. př. Kr. Zajímavým výrazovým prvkem je ztvárnění charakteristického „pergamského“ pathosu, a sice opět s pomocí výrazně pozdviženého obočí. Tomuto gestu však zcela neodpovídá ztvárnění úst, které nijak tento pathos nevyjadřuje. Daná kombinace tedy působí zajímavým výsledným efektem, a sice v tom smyslu, jako by zde znázornění charakteristického pathosu bylo jaksi „povinné“. Nepříliš šťastně provedené zaznamenání vrcholně vzrušeného okamžiku, ve kterém měl být zřejmě jedinec zachycen (viz vliv pergamské skulptury) tak v tomto případě vyznívá jako vyjádření

---

⁵³⁹ Wenning 1978, 20 ff

⁵⁴⁰ obdobné úvahy lze vztahovat i ke skupině Osvobození Prométhea, pojednané v kapitole 4.2.7.

povinného unuděného pathosu a je poněkud vzdáleno celkové hloubce daného prožitku, pozorovatelné u předloh vlysu Velkého pergamského oltáře.

R. Wenning správně připomíná⁵⁴¹, že v daném zobrazení lze spatřovat též podobu Giganta nebo ostatních mytologických figur. Její jednoznačné ztotožnění se zobrazením Gala tedy není možné. Též mladíkův účes, která může připomínat v určitém smyslu zanedbané zjevy Keltů nebo Galů není v tomto případě zcela přesvědčivým prvkem i když byl-li by tento doplněn jakýmkoli dalším atributem barbarskosti, měla by i celková interpretace k takovému výkladu blíže.

4.2.9.6. Hlava ve Vatikánu

Tato hlava se silně obroušenými a omletými detaily, resp. některými plochami byla původně taktéž interpretována jako bojující Gal⁵⁴². Důvodem pro tuto interpretaci bylo opět ztvárnění divoce vyhlížejících vlasů a celkový vzhled, vzbuzující dojem bojujícího jedince. Je pravdou, že některé charakteristiky této hlavy nalézají své protějšky v zobrazeních jako např. hlava Kelta z Gízy (obr. 41:1) nebo hlava v Museo delle Terme (obr. 31:2). Jde především o shodně provedené pozdvižené obočí a pateticky pootevřená ústa. Ačkoli jednotlivé prameny vlasů hlavy z Vatikánu jsou opravdu silně otřelé, je i přes toto poškození patrná výrazná příbuznost k příslušným partiím dvou výše uvedených hlav. Dalšími fyziognomickými znaky, které potvrzují úvahy spatřující v této hlavě zobrazení barbara jsou zejména dozadu ubíhající nízké čelo, vystouplé lící kosti a dozadu sčesané vlasy. Přestože technické a umělecké provedení hlavy vykazuje určité reminiscence k pergamské skulptuře, nelze takto navrhovanou provenienci jednoznačně potvrdit.

4.2.9.7. Hlava v Leidenu

Tento fragment (obr. 41:4) byl v minulosti spojován jako se zobrazením Galatů, tak se zobrazením bojů s Giganty a byl dokonce kladen do souvislosti s tzv. Malým věnným darem⁵⁴³. Ve vztahu k pergamské skulptuře se však v případě této hlavy objevují určitý typologický nesoulad. Oči mandlovitého tvaru jsou podány relativně výrazně avšak ve vztahu

---

⁵⁴¹ Wenning 1978, 22

⁵⁴² Kaschnitz-Weinberg 1937, Tab. 37

⁵⁴³ Wenning 1978, 23

k celku jsou jaksi mrtvé, bez vnitřního náboje a navíc postrádající onen charakteristický pathos. Nezračí se v nich ani jakékoli vnitřní napětí nebo jakákoli jiná akce, která by navozovala domněnku jakéhokoli pohnutí. Totéž lze říci např. o ostatních obličejových partiích, které jsou provedeny s využitím relativně rozsáhlejších nečleněných a nestrukturovaných ploch, což umocňuje výrazný dojem celkové strnulosti a rozhodně odporuje ostatním pergamským zobrazením o jejichž začlenění do emotivních kompozic není pochyb. Je pravdou, že ústa zobrazené hlavy jsou mírně pootevřená, což evokuje určitou reminiscenci k pergamským pracím, nicméně ani tento prvek není dostatečným vyjádřením jakéhokoli pohybové akce a zůstává osamocen. Konečně též provedení vlasů, které se nacházejí v relativně kompaktním a homogenním celku, není srovnatelné s vířivým a neuspořádaným provedením u ostatních exemplářů, přisuzovaných zobrazení barbarů.

Celkový charakter této hlavy, zejména její pevná statická poloha a celkové příliš pasivní vzezření nedovolují její přiřazení k jakékoli bojové scéně nebo jakémukoli zobrazení jehož zásadní součástí by byl výrazný projev pohybu. Z těchto důvodů je jakákoli souvislost hlavy se zobrazeními zpodobňujícími boj s Galy nebo boj bohů s Giganty jen ztěží představitelná.

Na základě výše uvedených diferencí a některých charakteristických rysů, jako např. „plného“ nestrukturovaného obličej, je dle některých názorů hledána též souvislost se zobrazeními některých božstev, např. Artemidy, Theie nebo tzv. Lví bohyně⁵⁴⁴ i když též od těchto předloh se hlava z Leidenu v určitých detailech odlišuje. Shrneme-li výše uvedené, je patrné, že hlava z Leidenu, která může být kladena do období cca 160/140 př. Kr. se v celkovém pojetí od základních charakteristik pergamské skulptury odchyľuje, zároveň se však v některých detailech některým pracím této školy blíží⁵⁴⁵. Ve vztahu ke sledování detailů nebo charakteristických rysů upomínajících na zobrazení příslušníků keltského etnika však tato hlava nepřináší žádné nové poznatky resp. zjištění, než pouhé konstatování eventuálního zobrazení barbarského jedince.

4.2.9.8. Hlava v Leningradu

Hlava mladého jedince s nápadně neupraveným uspořádáním vlasů byla též dle některých úvah interpretována jako hlava Galata (obr. 41:5), avšak k takovým závěrům

⁵⁴⁴ Wenning 1978, 24; Kähler 1948, tab. 27

⁵⁴⁵ viz např. hlava Alexandra v Istanbulu, Arch. mus. 1138

opravňuje právě pouze jen typ účesu, v ostatních znacích se hlava obdobných zobrazením barbarů již poněkud vzdaluje. Předlohou této kopie z císařského období mohl být originál pocházející z poloviny 2. stol. př. Kr. Přestože souvislost s pergamskou skulpturou není prokázána⁵⁴⁶, je tato hlava s některými exempláři pergamské provenience srovnatelná. Zajímavým zjevem je dosti výrazný kontrast právě mezi ztvárněním vlasů a ostatními částmi hlavy. Zatímco na základě vlasů by hlava mohla být zcela bez problémů připsána k zobrazení barbara, eventuálně Gala (viz určitá příbuznost dané části, např. skrze izolovaně provedené prameny kadeří, se shodnými partiemi např. hlavy z Gízy) obličejová část je s touto interpretací již v poněkud zjevnějším rozporu. Ta je charakteristická určitou jemností a vznešeností a upomíná v mnohém spíše na zobrazení jedinců majících své kořeny v antickém světě než v barbarských oblastech. Výraz obličeje taktéž postrádá ono charakteristické vnitřní pnutí a náboj, pozorovatelný u postav účastnících se bojových nebo silně dramatických scén, naopak je zde vyjádřena jakási netečná „melancholie“ a pasivita. Výše popsaný rozpor ve stylovém ztvárnění tedy neumožňuje jednoznačnou interpretaci hlavy jako galského bojovníka, avšak obecná interpretace jako zobrazení barbara může být bez problémů akceptována.

4.2.9.9. Torso muže z Magnesie nad Meandrem

Mužské torso kladl do souvislosti s pergamskou skulpturou již P. R. Bienkowski⁵⁴⁷, přičemž skulptura byla vzhledem k zobrazení nahého a svalnatého těla interpretována jako galský bojovník. Vzhledem k určité stylové příbuznosti k figurálním zobrazením Velkého pergamského oltáře, podnítilo torso též úvahy interpretující jej jako volnou repliku ztvárnění galského jedince. Je však nutno zdůraznit, že kritéria na kterých jsou tyto úvahy založeny jsou poměrně neprůkazná. S původní interpretací je poněkud v nesouladu i místo kde k nálezu torza došlo, kterým je městské divadlo.

4.2.9.10. Torso Gala v Metropolitním muzeu v New Yorku

Toto torso bylo údajně nalezeno v Cerveteri a je na základě dochovaných prvků oděvu, tedy kalhot, opasku a sandálů interpretováno jako zobrazení galského jedince. Postoj

---

⁵⁴⁶ Wenning 1978, 24

⁵⁴⁷ Bienkowski 1908

dochované části těla umožňuje úvahy dle kterých by torzo mohlo být součástí skupiny bojovníků, avšak taková rekonstrukce zůstává jen jednou z možných variant. Již zmíněným postojem se figura blíží též pracím typu šermíře Borghese nebo skulptuře označované jako Deiphoros⁵⁴⁸.

Jako nejbližší paralela této skulptury se jeví zobrazení bojovníka z délského památníku. Skrze tuto příbuznost lze v případě torza z New Yorku uvažovat o pergamské provenienci. Avšak ve vztahu k zobrazením Galů z Velkého věnného daru se zde objevuje i několik odchylek. Nakročení figury, dle kterého lze usuzovat na nějaký typ dramatického nebo bojového zobrazení je poněkud širší než je tomu např. u Gala ze skupiny Ludovisi. Postoj torza se tak zdá být poněkud toporný a nestabilní. Jeho dochované části jsou zobrazeny bez náznaku svalového členění, kdy hlavním zobrazeným detailem jsou záhyby na oděvu, dané nakročenou polohou. Přisouzení torza zobrazení galského bojovníka se zdá být logické zejména ve vztahu ke znalostem o typu oděvů používaných Kelty, přesto však je nutno připomenout, že barbaři oblečení v kalhotách jsou součástí též Malého věnného daru, kde jsou interpretováni jako zobrazení jako Peršané. Je zajímavé že k Malému věnnému daru bývá pojednáváno torzo též přisuzováno⁵⁴⁹.

Torzo z New Yorku je na základě stylových charakteristik, volby motivu a technického provedení možno zařadit nejspíše do období konce 2. stol. až na začátek 1. stol. př. Kr. Z pohledu chronologického určení se tedy zdá jeho souvislost s Malým věnným darem jako nepravděpodobná. R. Wenning též zmiňuje důležitý argument, a sice místo nálezů, na základě čehož lze legitimizovat úvahy o původu torza v etrusko italické oblasti. K daným úvahám přispívá též to, že dle R. Wenninga odpovídá oděv torza zobrazením, běžnějším spíše v západnějších částech antického světa. Naproti tomu ve východních částech Středomoří se jako frekventovanější oděv keltských nebo barbarských jedinců objevuje prostý plášť. Tento trend je pozorovatelný např. v terakotě a je nejmonumentálněji reprezentován samotným Galem ze skupiny Ludovisi.

4.2.9.11. Hlava Gala z Délu

O tomto fragmentu (obr. 41:6) jsme se již zmínili v kapitole 4.2.4. vztahující se k památníku na ostrově Délu. Na tomto místě se jím budeme zabývat podrobněji. Hlava

⁵⁴⁸ pro zobrazení tzv. šermíře Borghese nebo tzv. Deiphora cf. Bieber 1967, obr. 686 a 687

⁵⁴⁹ Wenning 1978, 30, pozn. 181 s další literaturou

pochází taktéž z agory Italiků na Délu, je vyrobena ze stejného druhu mramoru jako válečník z památníku, avšak zároveň se od něj co se týče rozměrů, stylového provedení a koncepce silně odlišuje. Zajímavým jevem je bezesporu určitá asymetričnost celé hlavy, jak ve vztahu k celku, tak v případě jednotlivých detailů. Levé oko je poněkud pokleslé, zatímco oko pravé je jakoby povytažené vzhůru. Vlasy působí dojmem jakoby nesouvisely organicky s povrchem hlavy, nýbrž jako by na ní byly blokovitě nasazeny, přičemž ani vlasům se nevyhýbá určitá asymetričnost. Na pravé straně poněkud odstávají, zatímco nalevo přiléhají ke skráním. Takto tvarovaná hlava navozuje dle některých názorů domněnku ohledně zobrazení trpícího jedince, přičemž právě zvýraznění tohoto citu má sloužit zmíněné asymetrické formování⁵⁵⁰. Souvislost hlavy s raně pergamským uměním je vylučována⁵⁵¹ avšak některé úvahy⁵⁵² navozují domněnky ohledně příbuznosti hlavy k hlavě Gala ze skupiny Ludovisi, a to i přesto že ve způsobu vyjádření a zobrazení jednotlivých detailů se obě hlavy značně liší, stejně jako se liší délská hlava i ve srovnání s ostatními skulpturami znázorňujícími barbary, resp. Kelty. Představují-li tyto odlišnosti argumenty které působí spíše proti ztotožnění hlavy s galským bojovníkem, je přesto na základě např. obličejových proporcí nebo úpravy vlasů tato hlava k zobrazení Galů počítána. To vychází spíše z určitých asociací, které jsou vyvolány celkovým dojmem působení délské hlavy než konkrétní shodou v dílčích jednotlivostech, které jsou typické pro skulptury jednoznačně náležící zobrazení barbarů nebo Galů. Jedince, kterého zobrazuje hlava z Délu si lze však docela dobře představit jako ztvárnění barbara, které respektuje určitý předchozí vývoj a zároveň z něj vychází. Na počátku tohoto vývoje stojí idealizované a vzorové archetypy zobrazení Galů v podobě děl Velkého věnného daru, později je možno předpokládat určité odchylky od daného schématu nebo zcela nové typy zobrazení.

Co se týče původu a chronologického zařazení této skulptury, lze vyloučit s určitou pravděpodobností rhodskou provenienci. Srovnání s různými parametry jednotlivých soch např. skupiny kde Skylla útočí na řecké námořníky nebo skupiny znázorňující zahubení Laokonta a jeho synů, vyznívají poněkud odlišně. Hlava vznikla pravděpodobně v období před zničením Délu v roce 69 př. Kr. V úvahu jsou uváděna data vymezená přibližně poslední třetinou 2. stol. př. Kr. až obdobím kolem přelomu 1. a 2. stol. př. Kr.⁵⁵³. Její tvůrce však zatím zůstává neznámý.

---

⁵⁵⁰ cf. Marcadé 1969, 369

⁵⁵¹ Wenning 1978, 28

⁵⁵² Ibidem 1978, 28, pozn. 170

⁵⁵³ Ibidem 1978, 29; pozn. 174

Otázka umístění sochařských fragmentů zobrazujících barbary jako součásti památníku nebo skupinového zobrazení byla již nastíněna v kapitole 4.2.4. Jedna z variant⁵⁵⁴ uvažuje o existenci velké délské galatomachie po vzoru slavné pergamské předlohy, umístěné na agoře Italiků. Z výše uvedených důvodů a odlišností ve vztahu k monumentalitě takových zobrazení však lze o této variantě spíše pochybovat a na místě jsou snad oprávněnější úvahy, uvažující o větším počtu menších dílčích památníků, situovaných v rámci této agory. Pro eventuelní větší počet dílčích děl s obdobnou tematikou by svědčil též fakt, že v tomto období roste frekvence oblíbenosti motivů na sochařsky pojatých kompozicích, využívajících ke svému sdělení téma poražených Galů⁵⁵⁵.

4.2.9.12. Hlava barbara z Londýna (Melchett Court)

Tato hlava⁵⁵⁶ jejíž originál mohl vzniknout v období kolem roku 200 př. Kr. (obr. 41:2) je mistrnou ukázkou jedince u něhož je příslušnost k neřeckému etniku nade vší pochybnost. Ve srovnání s některými exempláři, pojednanými v předchozích kapitolách, u kterých byly typické prvky odlišující barbary od klasických zobrazení více či méně jasně nebo méně zřetelněji pozorovatelné, představuje tato hlava přímočaře vyjádřené a jednoznačně ztělesněné představy o fyziognomii jedince náležícího k barbarům.

Ztvárnění vlasů je charakteristické svými izolovanými prameny a sčesáním dozadu, čímž je zdůrazněno nízké široké čelo. Tímto prvkem, který je v některých případech charakteristickým znakem obdobných ztvárnění, je obzvláště umocněna surovost a primitivnost daného jedince. Radiálně se rozbíhající prameny vlasů upomínají na obdobná zobrazení daných partií, tak jak to pozorujeme např. již u samotného umírajícího Gala nebo Gala ze skupiny Ludovisi. Obdobně je tomu např. u hlavy z Museo delle Terme nebo Vatikánského muzea. Z ostatních zobrazení barbarských jedinců nalézám podání vlasů londýnské hlavy analogii zejména ve vztahu k umírajícímu bojovníkovi ze sochařské skupiny ve Vatikánském muzeu (obr. 41:3).

Z ostatních částí londýnské hlavy je výrazným argumentem příslušnosti k barbarům zejména výrazná bradka, která nápadně vystupuje z oválu tváře a brady. Velmi signifikantně vystupuje též výrazně zdůrazněné obočí, které nalézám určitou obdobu u hlavy z Vatikánského muzea (obr. 31:1a-b). Pootevřená ústa by sice mohla evokovat vyjádření známého pathosu,

⁵⁵⁴ Marcadé 1969, 127, 364 ff

⁵⁵⁵ Wenning 1978, 30, pozn. 177

⁵⁵⁶ Ibidem 1978, Tab. 15:4

tolik charakteristického pro četná zobrazení barbarů, avšak v tomto případě je taková interpretace spíše méně pravděpodobná. Společně s pootevřenými ústy přispívá k vyjádření určitého pohnutí též strukturované provedené tváří, kde upoutá zejména výrazné zbrzdění v okolí nosu a na lících. V kombinaci s již zmíněnými pootevřenými ústy jde pravděpodobně o způsob vyjádření určitého vnitřního napětí, které se však spíše vztahuje k dynamické, pohybové scéně, než k pasivně přijímanému faktu porážky nebo smrti, tak jak je to patrné např. u skulptur Velkého věnného daru.

Co se týče přiřazení zobrazeného jedince ke konkrétnímu etniku, zdá se, že jeho eventuální souvislost s Galy nebo Keltů nelze vyloučit. Přestože na portrétu neshledáváme žádné spolehlivé vodítko, které by danou interpretaci potvrzovalo, lze snad jako dostatečná kritéria přijmout mnohokrát se opakující schéma určité kombinace typických fyziognomických znaků, charakteristických pro daná zobrazení. Úvahy o příslušnosti k Peršanům se dají být ve světle srovnání se zobrazeními typu hlavy Peršana z Říma nebo ze zámku Fasanerie u Fuldy jako poměrně neopodstatněné.

4.2.9.13. Některá další znázornění barbarů

Následující tři příklady náležící z chronologického hlediska do římského období jsou zde uvedeny jako doklad přežívání určitého archetypálního zobrazení barbarských jedinců i v období po zániku helénistické kultury. Tato zobrazení zároveň dokládají skutečný dopad děl např. Velkého věnného daru na sochařskou tvorbu helénistického období i období mladších. Ačkoli se tato tři díla zkládají do 2. stol po Kr. mohou v mnoha detailech od zmiňovaných předloh značně lišit, je zajímavé sledovat jak jsou základní atributy vizuálního přisouzení daného jedince k barbarům vyjadřovány stále stejnými výrazovými prostředky, byť někdy stylově odlišnými. V tomto smyslu tedy zůstává pojitko k slavným pergamským Keltům jasné a stále viditelné.

Prvním příkladem je hlava Gala z Isola Sacra nedaleko Ostie⁵⁵⁷ jejíž vznik je kladen do období vlády Hadriána, avšak uvažuje se o volné kopii dle zobrazení pergamských Galů. Úprava vlasů opět celkem jasně prozrazuje příslušnosti jedince, avšak je provedena poněkud schématictější a paušálnější než je tomu u mnohdy velmi živě podaných obdobných partií např. skulptur Velkého věnného daru nebo jim podobných. To lze vztahovat i na srovnání se skulpturou mladší, např. z okruhu velkého vlysu pergamského Diova oltáře, apod. Ke zjevu

---

⁵⁵⁷Calza 1940, obr. 133 f

barbara ještě přispívá obligátní bradka, zde opět v poněkud schématické a nerealistické podobě. Pomineme-li „povinné“ znaky barbarské fyziognomie, působí tato hlava co se týče ostatních obličejových prvků poněkud staticky a strnule. To se týká především modelace očí, nadočnicových valů nebo tváří. Oči jsou podány bez jakéhokoli náznaku pohybové akce nebo jakéhokoli pohnutí, což je poněkud v rozporu s často opakovaným prvkem u zobrazení barbarů, kdy pohnutí nebo pozdvižení právě očí je často jejich tvůrci využíváno k vyjádření pathosu, vnitřní bolesti nebo obecně jakéhokoli dramatického prožitku. Totéž lze říci i o provedení úst, která působí jakoby nezúčastněně a v rámci celkového zobrazení jaksi izolovaně. S uvážením všech výše uvedených stylových kritérií si lze těžko představit uvedenou hlavu jako součást nějakého dramatického zobrazení se složitější kompozicí a namísto jsou spíše úvahy o jiném využití.

Zobrazení barbarky z Říma bylo kdysi A. Schoberem interpretováno jako součást pergamské baze s vyobrazením porážky Keltů Attalem nebo jako součást kruhového monumentu⁵⁵⁸, avšak z hlediska zcela odlišného stylového provedení nemůže být s tímto dílem ztotožněno. Dílo je římskou prací patrně z antoninovského období a náleží dle R. Wenninga⁵⁵⁹ do kategorie děl zobrazujících poražené barbary. Období jejího předpokládaného vzniku s sebou přineslo nárůst obdobných bojových zobrazení. Je-li na začátku obdobných zobrazení v helénistickém období patrný příděch k určité monumentalitě, koketující s jistým stupněm mytologického příděchu, máme nyní před sebou v případě hlavy barbarky vcelku normální, ničím nevybočující dílo s určitým historizujícím aspektem. V tomto ohledu je zajímavé též srovnání této hlavy s jiným ženským zobrazením, a sice mrtvou ženou Gala ze skupiny Ludovisi. Uvážíme-li celkové vyznění a celkový dojem těchto prací, tedy na jedné straně výraznou expresivitu v případě ženy ze skupiny Ludovisi a určitou ordinérnost, resp. nevýraznost v případě hlavy barbarky, je jasné že spolu nemohou mít mnoho společného. Tomu odpovídají i nepřehlédnutelné stylové rozdíly mezi nimi.

Poslední příklad se týká jednoho jedince, zobrazeného na bitevním sarkofágu z Via Portuense, jehož výzdoba je tvořena motivem boje s Galy⁵⁶⁰. Celek reliéfu je tvořen jakoby nezávislými jednotkami a není komponován do jednoho provázaného celku. Ležící jedinec, který je předmětem následujícího srovnání je též jakýmsi samostatným elementem. Již jeho vlastní poloha nápadně upomíná na polohu umírajícího Gala z Velkého věnného daru, ačkoli nejde o zcela shodou pozici. Již v této fázi je možno poukázat opět na jeden z klasických

---

⁵⁵⁸ Schober 1938, 141

⁵⁵⁹ Wenning 1978, 60

⁵⁶⁰ Ibidem 1978, 61, pozn. 356 s další lit.

atributů zobrazení barbarů, kterým je muskulaturní tělo a relativní propracování jednotlivých partií, i když v tomto ohledu ležící barbar nedosahuje tak výrazného vyrýsování jednotlivých detailů jako je tomu u jeho velké předlohy. Zcela jednoznačně však působí různé partie barbarovy hlavy, kdy jsou zde zastoupeny všechny důležité prvky „barbarského kánonu“. Jde především o výrazně neupravené vlasy, které svým prorýsováním a zvýrazněním jednotlivých pramenů jednoznačně upomínají na analogické partie umírajícího Gala nebo Gala ze skupiny Ludovisi. V tomto ohledu je možno tuto partii ležícího barbara srovnávat i s ostatními exempláři příbuznými k pracím Velkého věnného daru, zejména hlavám z Vatikánského muzea a Museo delle Terme. To, že autorovi zobrazení ležícího barbara byli pravděpodobně v určitém smyslu vzorem práce pergamských Galů je nadále dosvědčeno „specifickým“ provedením knírku a bradky a dokonce též pokračováním vousů na barbarových skráních, které je svým schematismem a absencí určitého objemu téměř shodné s knírkem Gala ze skupiny Ludovisi.

4.2.10. Zobrazení keltských reálií v architektuře

Zobrazení v této skupině jsou poněkud jiného charakteru (obr. 40:1-3). Nejedná se již o figurální zobrazení Keltů resp. barbarů ve smyslu předchozích kapitol, ale výlučně o reliéfy se zbraněmi zobrazenými na deskách balustrády stoy v okrsku Athény Polias Nikephoros v Pergamu ⁵⁶¹. Tato stoa byla vybudována v osmdesátých letech 2. stol. př. Kr. Eumenem II. a reliéfy zbraní keltského původu zde měly funkci zobrazené válečné kořisti. Tyto reliéfy jsou jedinečnou reprezentací keltské zbroje daného období, i když v případě např. typických štítů nelze tuto příslušnost chápat bez jistého omezení ⁵⁶². Jde o to, že v počátečních fázích keltské přítomnosti v Malé Asii snad lze tyto štíty chápat jako zbraň keltské provenience, víme však že v pozdějších obdobích byly tyto štíty nikoliv ojedinělou výzbrojí helénistických žoldnéřů ⁵⁶³. V kontextu zobrazení těchto štítů na zmíněných reliéfech však lze s velkou pravděpodobností předpokládat, že jde o zbraně odejmuté Keltům, a to zejména z důvodů souvislosti vzniku této stoy a historických událostí, ve kterých hrají velkou roli právě maloasijské Keltové.

---

⁵⁶¹ Bohn –Droysen 1885, 127 ff; Jaeckel 1965, 94 ff; Bouzek 2007, obr. 91

⁵⁶² Krämer 1949-50, 354 ff; Maier 1973, 469-472

⁵⁶³ Maier 1973, 471

Další součástí ochranné zbroje, která má souvislost s keltskými bojovníky a je zobrazena na uvedených reliéfech, představuje kroužková košile, která se zde objevuje celkem třikrát ⁵⁶⁴. Analogické košile pocházejí z Ciumenti v Sedmihradsku a z ostrova Samothraké, kde byla obdobná košile nalezena v místnosti určené pro obětní dary zdejší svatyně Velkých bohů ⁵⁶⁵.

Též přilby keltského charakteru jsou zobrazeny na pergamských reliéfech. Jde o jedno celkové zobrazení a fragment jednoho dalšího ⁵⁶⁶. První přilba představuje variantu s kónickou zesílenou kalotou a vyznačuje se přínýťovanými trojúhelnými zesíleními, která slouží k přichycení kožených částí, skrze které jsou přichyceny lícnice ⁵⁶⁷. Stejný typ přilby, jako je zobrazen na pergamských reliéfech se objevuje v jihovýchodní Evropě (býv. Jugoslávie a Rumunsko) a je odsud znám v počtu čtyř exemplářů ⁵⁶⁸. Přilba z pergamského reliéfu se tvarově shoduje se známou přilbou z Attiky ⁵⁶⁹, drobná odlišnost sočívá pouze v profilaci límce, který je u attické přilby vodorovný, u pergamského zobrazení šikmo dolů odsazený. Další typologická srovnání mohou být provedena mezi pergamským zobrazením, přilbou keltského mladého bojovníka z délského monumentu a přilbou umírajícího Gala z Malého věnného daru. Větší shodu s pergamským zobrazením vykazuje přilba bojovníka z délského monumentu, která se shoduje profilací kaloty i obdobně odsazeným límcem. Tato přilba má však na rozdíl od pergamského reliéfu, po stranách čepy, nejspíše pro připevnění rohů, čímž se blíží přilbě z Attiky, která má příslušnou část obdobně řešenou. Srovnání s přilbou umírajícího Gala z Malého věnného daru nemá již takovou hodnotu, poněvadž horní dvě třetiny bojovníkovy přilby jsou výsledkem sochařské rekonstrukce. Přesto lze konstatovat, že límec bojovníkovy přilby je profilován obdobně jako u přilby z Attiky, tedy rozdílně než u přilby z pergamského reliéfu. Polokulovitá kalota s hřebenem se od výše uvedených přileb zcela odlišuje, avšak jak již bylo řečeno, nelze tuto partii přilby brát při srovnání s ostatními přilbami v potaz. Celkově lze uvedená pozorování shrnout v tom smyslu, že všechny zmíněné přilby vykazují v hlavních znacích velkou shodu se základním etrusko-keltským typem, tak jak je reprezentován přilbou s Attiky a liší se pouze ve více či méně drobnějších detailech, přičemž je jasné patrné že se tyto přilby morfologicky zcela odlišují od typů řeckých. Přilba, zobrazená na reliéfu z pergamské stoy, tak může být přiřazena k ostatním keltským zbraním, zde zobrazených.

---

⁵⁶⁴ Polenz 1978, 201

⁵⁶⁵ Maier 1973, 467-469

⁵⁶⁶ Bohn-Droysen 1885, Taf. 49:33

⁵⁶⁷ Polenz 1978, 202

⁵⁶⁸ Schaaf 1974, 171 ff

⁵⁶⁹ Maier 1963, Taf. 29

Zajímavým případem je zobrazení na jedné stéle z maloasijského Kyziku⁵⁷⁰, datované na přelom první a druhé čtvrtiny 3. stol. př. Kr. Jde totiž o případ, kdy je zobrazení keltského artefaktu využito v souvislosti se scénou částečně mytologického charakteru.

Na stéle jejíž jednotlivé části jsou místy poškozeny je zobrazen rozkročený bojovník, s napřaženou paží, ve které svírá kyjovitou zbraň a s kulatým štítem. Pod ním se nachází klečící postava, představující poraženého protivníka stojícího muže a v její těsné blízkosti je zobrazen oválný štít se středovým žebrem. Tato stéla je interpretována jako ztvárnění Hérakla, v poloze vycházející ze zobrazení na jedné metopě Diova chrámu v Olympii, na které Hérakles bojuje s krétským býkem. Poražený bojovník, který se chystá přijmout smrtelný úder, je interpretován jako Gal, a to právě na základě charakteristického štítu.

Otázka etnicity zobrazovaných jedinců, na základě přítomnosti charakteristického typu zbroje je podrobněji řešena v úvodu kapitoly 4.3. V souvislosti s tímto problémem je možné konstatovat, že mnohá zobrazení zejména v pozdějších obdobích dokládají, že automatické chápání militarií keltského typu jako vyjádření etnické příslušnosti jedince kterému náleží, je v podstatě chybné a neprůkazné. Velmi výmluvně je tento závěr doložen např. v případě některých egyptských helénistických terakot (viz. kapitola 4.3.). Vznik stély s Kyziku však spadá do období rané keltské přítomnosti na maloasijském poloostrově. Poněvadž masovější rozšíření štítu keltského typu i u ryze nekeltských žoldnéřů se zdá jako pravděpodobnější až v mladším období, nemusí být interpretace poraženého bojovníka na stéle s Kyziku jako Gala daleko od pravdy.

Velmi zajímavým fenoménem je v případě této stély využití příslušníka historicky skutečně doloženého etnika v kombinaci s mytologickou postavou. Toto zobrazení by totiž dokládalo jeden významný jev, který je přisuzován helénistickému sochařství jako celku. Jde o inkorporaci Keltů, jako skutečně existujících historických zjevů, mezi tradiční archetypy nepřátel a existenciálních hrozeb řeckého světa. S tímto začleněním však lze počítat v helénistickém sochařství až o několik desítek let později, počínaje monumentálními zobrazeními pergamských Keltů, jako součásti Velkého věnného attalovského daru. Stéla z Kyziku, lze li se spolehlivěji opřít o interpretaci jejího obrazového sdělení, by však umožňovala klást počátek podobných zobrazení a tím i počátek specifického řeckého chápání role Keltů do poněkud časnějšího období. Je však nutno opětovně zdůraznit, že veškeré úvahy týkající se role této stély vycházejí pouze a jedině z přítomnosti štítu keltského typu na tomto

---

⁵⁷⁰ Süssenbach 1971, obr. 1f

zobrazení. Výše uvedené hypotetické závěry tedy stojí a zároveň padají v návaznosti na oprávnění spatřovat v zobrazení poraženého nepřítele jedince keltského původu.

4.2.11. Katalog A – helénistická skulptura zobrazující jedince keltského nebo pravděpodobně keltského původu

*Velký attalovský věnný dar a jemu příbuzné skulptury*⁵⁷¹

1. Umírající Gal. Uloženo: Řím, M Cap., inv.č. C 747; obr. 29.
2. Gal zabíjející svou ženu (skupina Ludovisi). Uloženo: Řím, MNR, inv.č. 8608; obr. 30.
3. Drážďanské torso. Uloženo: M Drážďany, inv.č. 154; obr. 32.
4. Hlava Kelta. Uloženo: MNR, inv.č. 4281; obr. 31: 2.
5. Hlava Kelta. Uloženo: M Vatikán, inv.č. 1271; obr. 31:1.
6. Hlava tzv. Peršana. Uloženo: MNR, inv.č. 603

*Skulptury Malého věnného daru*⁵⁷²

6. Umírající Gal. Uloženo: M Neapol, inv.č. 302; obr. 33:1.
7. Mrtvý Gal. Uloženo: M Benátky; obr. 33:2.
8. Gal padající na záda. Uloženo: M Benátky; obr. 34:1.
9. Vousatý Gal klečící na koleni. Uloženo: M Benátky; obr. 34:2.
10. Klečící mladý Gal. Uloženo: M Louvre; obr. 35:1.
11. Sedící Gal. Uloženo: soukromá sbírka, Florencie.

---

⁵⁷¹ podle: Bienkowski 1908; Schober 1938; Wenning 1978; Özgan 1981; s další lit.

⁵⁷² podle: Palma 1981; Ridgway 1990; s další lit.

*Ostatní skulptury*⁵⁷³

12. Hlava Kelta z Gízy. Uloženo: M Káhira, inv.č. 27475; obr. 41:1.
13. Hlava barbara (Kelta?). Uloženo: Londýn, býv. Melchett Court; obr. 41:2.
14. Skupina dvou bojovníků. Uloženo: M Vatikán, inv.č. 602; obr. 41:3.
15. Hlava Kelta (?). Uloženo: Leiden, Rijksmuseum van Oudheden, inv.č. I 1947/7.1.; obr. 41:4.
16. Hlava Kelta (?). Uloženo: M Ermitáž, inv.č. A 853; obr 41:5.
17. Hlava Kelta. Uloženo: M Delos, inv.č. A 4195; obr. 41:6.
18. Monument na Délu, klečící mladý galský bojovník Uloženo: hlava - M Delos, inv. č. A 4194; torso - NM Athény, inv.č. 247; obr. 36:2.
19. Hlava Peršana. Uloženo: M Cleveland, inv.č. 29.440.
20. Hlavy dvou bojovníků ze zámku Fasanerie (Adolphseck) u Fuldy. Uloženo: tamtéž.
21. Hlava barbara z ostrova Kóu. Uloženo: M Kos, inv.č. 68
22. Hlava barbara ve Vatikánu. Uloženo: M. Vatikán, inv.č. 4497
23. Torzo muže z Magnesie nad Meandrem. Uloženo: Pergamon Museum Berlin.
24. Torzo Gala. Uloženo: Metr. muzeum New York, inv.č. 08.258.48.
25. Barbar z Isola Sacra u Ostie. Uloženo: M Ostia, inv.č. 95.
26. Hlava barbarské ženy z Říma. Uloženo: MNR, inv.č. 4283.
27. Sarkofág s reliéfem zobrazujícím boj s Galy. Uloženo: Řím, ConsP. , inv.č. 2141.

Ostatní skupiny

28. Skupina oslepení Polyféma v nymfaiu C. Sextilia Polia v Efesu – mrtvý bojovník.
Uloženo: M Selcuk, inv.č. 1561; obr. 37:2a-b.

---

⁵⁷³ podle: Wenning 1978

Lit: Fleischer 1971, 137 ff; Andrae 1977, 1 ff; Lenz 1998, 237 ff

29. Galatomachie v Efesu. Uloženo: M Vídeň; obr. 39.

Lit: Oberleitner 1981, 57-104

4.2.12. Katalog B - helénistická skulptura se zobrazením artefaktů keltské provenience⁵⁷⁴

Nákrčníky

1. Repliky Velkého attalovského věnného daru, umírající Gal - tordovaný nákrčník s pečetiítkovými konci, obr. 29:1c-d.
2. Fragmenty příbuzné skulpturám Velkého věnného daru, hlava Kelta ve Vatikánském muzeu - původní torques odstraněn, obr. 31:1.
3. Fragmenty příbuzné skulpturám Velkého věnného daru, Drážďanské torso – původní torques odstraněn, obr. 32.

Oválné a pravoúhlé štíty se středovým žebrem

4. Reliéfy balustrády stoy ve svatyni Athény Polias Nikephoros v Pergamu, obr. 40:1-3.
5. Repliky Velkého attalovského věnného daru, umírající Gal – oválný štít se zdobeným lemem, obr. 29: 1b.
6. Repliky Velkého attalovského věnného daru, Gal zabíjející svou ženu (skupina Ludovisi) – oválný štít se zdobeným lemem, obr. 30:1a.
7. Repliky Malého attalovského věnného daru, mrtvý Gal – oválný štít, otočený vnitřní stranou vzhůru, obr. 33:2.

---

⁵⁷⁴ podle: Polenz 1978 s další lit., upraveno a doplněno autorem

8. Repliky Malého attalovského věnného daru, klečící mladý Gal – oválný štít se středovým žebrem, obr. 35:1.
9. Repliky Malého attalovského věnného daru, sedící Gal – oválný štít.
10. Stéla z Kyziku, oválný štít se středovým žebrem v blízkosti klečící postavy.

Kroužková košile

11. Reliéfy balustrády stoy ve svatyni Athény Polias Nikephoros v Pergamu, obr. 40:3.

Přilby

12. Reliéfy balustrády stoy ve svatyni Athény Polias Nikephoros v Pergamu, obr. 40:1.
13. Repliky Malého attalovského věnného daru, tzv. umírající sedící Gal – původně dochovány pouze fragmenty přilby, později podstatně doplněno, převážně horní část kaloty, obr. 33:1.
14. Monument na Délu, klečící mladý galský bojovník – přilba, nacházející se vedle jeho pravého kolene, obr. 36: 2.

Roh (hudební nástroj)

15. Repliky Velkého attalovského věnného daru, tzv. mrtvý Gal – zahnutý roh ležící na štítu, obr. 29:1b.

Jho (koňský zápřah)

16. Reliéfy balustrády stoy ve svatyni Athény Polias Nikephoros v Pergamu, obr. 40:1.

4.3. Keltové a maloasijská helénistická terakota

Terakoty představují v helénistickém umění druhý nejvýznamnější pramen pro studium zobrazení Keltů⁵⁷⁵. Jejich rozšíření se však zdaleka neomezuje pouze na Malou Asii. S trochou nadsázky lze říci, že terakoty s typickými keltskými znaky, za které považujeme zejména oválný štít se středovým žebrem, lze nalézt v celém východním Středomoří a to zejména v okolí tradičních výrobních center terakot. Obdobné terakoty se objevují též v černomořské oblasti. S těmito „typickými“ etnoidentifikačními znaky je však spojeno několik problémů. Opět se ukazuje, že štíty těchto tvarů mohly být sice do helénistického světa přineseny Kelty, avšak to automaticky neznamená, že postava zobrazená s takovým štítem náleží ke keltskému etniku. Jasným důkazem tohoto tvrzení jsou případy, kdy se „keltské“ oválné štíty objevují v souvislosti se zobrazením např. Erotů. Příklady takových motivů nalézáme např. na jednom reliéfu, pocházejícím pravděpodobně z Myriny⁵⁷⁶ a znázorňujícího malého Erota, držícího oválný štít se středovým žebrem (obr. 48:1). Dalším příkladem je medailon jedné kalénské číše uložené v Bonnu⁵⁷⁷. V tomto medailonu jsou do kruhu situována bojová scéna, které se účastní na jedné straně bojovníci s kulatými štíty, na straně druhé bojovníci s oválnými štíty a s náznakem středového žebra (obr. 48:2). Jedinci druhé jmenované skupiny mají infantilní vzhled a mají malá křídla. Bezpochyby jde o malé Eroty. Dalším příkladem, který by teoreticky mohl souviset s touto problematikou je terakotová skupina z Pergamu⁵⁷⁸. Zda-li se v tomto případě jedná o dva mladé bojovníky nebo o dva mladé zápasící Eroty nelze s jistotou říci (obr. 43:2), jak je však patrné z uvedených příkladů, možnost jejich interpretace jako Erotů není zcela vyloučena. Jako další příklad ztvárnění jedince nekeltského původu, avšak s oválným štítem, lze uvést jednu terakotu maloasijského původu (obr. 48:3), představující stojícího bojovníka v přilbě⁵⁷⁹. Další exempláře jedinců nekeltského původu s oválnými štíty lze nalézt v Egyptě. Z neznámé lokality pochází terakota, ztvárňující stojícího boha Besa⁵⁸⁰. Jeho štít má zahrocené konce a jasně vystupující středové žebro (obr. 49:1). Výška štítu je však nápadně menší, než je tomu v případě většiny ostatních terakot. Opět z neznámé egyptské lokality pochází terakota,

⁵⁷⁵ nověji k této problematice cf. např. Dufková 2001, 81-84

⁵⁷⁶ Mendel 1909, 440

⁵⁷⁷ Pagenstecher 1909, pl. XVI:135a; Bienkowski 1928, Fig. 183; dalším příkladem zobrazení oválného „keltského“ štítu na keramice je vázová malba na jednom červenofigurovém stamnu v Bonnu, Akademisches Kunstmuseum, inv.č. 1569, zobrazující boj nahých bojovníků s oděnými jezdci na koních

⁵⁷⁸ Winter 1903, 385

⁵⁷⁹ Paul 1959, Taf., 61:227

⁵⁸⁰ Török 1994, pl. XIX:14

ztvárnějící Erota jako bojovníka ⁵⁸¹. Štít keltského typu je tentokrát poněkud delší než v předchozím případě a typ Erotovy zbroje upomíná na populární typ keltského žoldněře, datovaného většinou ke konci 3. století (obr. 49:2). Dalším typem nekeltského jedince s oválným štítem představuje terakota zobrazující nubijského bojovníka s oválným štítem a sekerou ⁵⁸². Fyziognomické rysy charakterizují jedince jednoznačně jako Afričana, jeho štít má opět zahrocené konce, avšak nemá středové žebro, nýbrž kulatou štítovou puklici (obr. 49:3). Tato terakota je však v tomto popisu uvedena pouze pro srovnání a zdůraznění možných chronologických kontextů, ve kterých se jedinci s oválnými štíty mohou vyskytovat. Je datována na přelom 3. a 4. stol. po Kr. ⁵⁸³, souvislost s helénistickým obdobím je tedy vyloučena.

V Černomoří pochází několik terakot s oválnými štíty a se středovými žebry z Kerče ⁵⁸⁴, avšak jejich ztotožnění s Kelty se zdá jako nepravděpodobné (obr. 50: 1-4). Odporovaly by tomu typy jejich oděvů nebo pokrývky hlavy, ačkoli některé figury jsou zobrazeny nahé. Na druhou stranu, je třeba zdůraznit, že z oblasti Krymu pochází konkrétní nálezy keltské hmotné kultury (spony středolaténské konstrukce) a zároveň zde existují určité indicie, na jejichž základě by bylo možné o přítomnosti Keltů uvažovat (viz kapitola *Otázka souvislosti rozšíření spon středolaténské konstrukce a historicky doložených tažení Keltů v Malé Asii* v této práci).

Na základě výše uvedených argumentů vidíme, že chápání tohoto typu štítu jako keltského atributu nemůže platit zcela bez omezení ⁵⁸⁵. Při hodnocení jednotlivých terakot je naproti tomu velmi důležité též posouzení ostatních znaků, jsou-li dochovány a celková interpretace by měla vycházet až z kombinace těchto jednotlivých faktorů, přičemž na důležitosti nabývají zejména fyziognomické charakteristiky zobrazovaných jedinců.

Vraťme se k rozšíření terakot s potenciálním zobrazením keltských bojovníků. Ve vztahu k celkovému zaměření této práce se i tato kapitola soustřeďuje hlavně na terakoty, nalezené na maloasijském území nebo výjimečně na terakoty maloasijské produkce, nalezené mimo Malou Asii. Nelze však nezmínit i terakoty pocházející z ostatních oblastí východního Středomoří. V jeho nejvýchodnější části známe obdobné terakoty z lokality El-Bi'ne v Izraeli (obr. 50:5) a z nespecifikovaného místa ve Foinikii ⁵⁸⁶. Tyto terakoty jsou v určitém ohledu poněkud ojedinělé, jde totiž o zobrazení bojovníků na koních. Zatímco první nich má oválný

---

⁵⁸¹ Török 1994, pl. XXIX:36

⁵⁸² Ibidem 1994, pl. CXXVII: 239

⁵⁸³ Ibidem 1994, 156

⁵⁸⁴ Winter 1903, 384:1-4

⁵⁸⁵ Polenz 1978, 197 s další lit.

⁵⁸⁶ Reinach 1913, 199; Bienkowski 1928, fig. 191

štíť se středovým žebrem, druhý nemá žádnou viditelnou zbroj (obr. 50:6). Objevení se terakoty z El- Bi'ne v tomto geografickém kontextu je dáváno do souvislosti se službou galatských žoldnéřů v seleukovském vojsku ⁵⁸⁷.

Další terakoty, zobrazující keltské bojovníky jsou známy z Rhodu a Kypru ⁵⁸⁸. V obou případech jde o nálezy z neznámých lokalit. Druhá jmenovaná terakota je mistrovským zobrazením keltského bojovníka a jeho zbroje (obr. 51:1). Kromě typického štítu a zejména meče, který snese srovnání se skutečnými předlohami z domovské oblasti Keltů, se figurka vyznačuje i kvalitním provedením typických barbarských rysů, zejména účesu. Terakota ze Rhodu není již tak kvalitním zobrazením, signifikantní je zde pouze oválný štít (obr. 51:2).

Důležitou oblastí s výskytem tohoto typu terakot je Egypt. Mezi jedny z nejkvalitnějších náleží tři terakoty (obr. 51:3-5, znázorňující bojovníky s oválnými štíty z nichž dva mají středová žebra ⁵⁸⁹. Jeden z těchto bojovníků (obr. 51:4) představuje opět vynikající ztvárnění barbara s typickými dlouhými vlasy, nahým tělem a zvýrazněnou muskulaturou. Druhý bojovník (obr. 51:3) je opět důkazem toho, že oválné štíty nemusí být vyhrazeny vždy pouze Keltům. Bojovník je oděn a též pečlivá úprava jeho účesu naznačuje, že se nejedná o barbara. Velmi důležitou prací je fragment hlavy Kelta nebo barbara s výrazným knírem, pocházející z Hadry ⁵⁹⁰. Pathetický výraz obličeje a dozadu zakloněná hlava připomínají některá monumentální sochařská díla pergamské školy a dokládají tak určité spojení velkého sochařství a terakoty (obr. 52:1a-b). Obdobné stylové znaky vykazuje též další hlava, téměř ve zcela shodné poloze, avšak nejedná se o terakotu, nýbrž o fragment skulptury. Krásným příkladem zobrazení jedince keltského původu v terakotě je fragment odkoupený v roce 1904 ve Fajjúmu ⁵⁹¹. Jde o hlavu a horní část mužské postavy s typickými fyziognomickými znaky (výrazný knír, účes), identifikujícími nade vše pochybnost zobrazeného jedince. Kromě výše uvedených znaků je jeho původ potvrzen masivním torquesem (obr. 52:2a-b).

Fakt, že terakoty tohoto typu nejsou v Egyptě zcela ojedinělé, může být vysvětlen jednak obecným přejmutím určitého typu, rozšířeného zejména v Malé Asii, avšak zcela vyloučit nelze ani historické důvody. Víme, že Keltové se v egyptských helénistických dějinách objevují několikrát a jejich přítomnost mohla být podnětem k vzniku těchto terakot.

⁵⁸⁷ Bienkowski 1928, 132

⁵⁸⁸ Ibidem 1928, 134-135

⁵⁸⁹ Ibidem 1928, Fig. 197-199

⁵⁹⁰ Breccia 1914, Fig. 155

⁵⁹¹ Bienkowski 1928, 137; nápadně analogický vzhled a některé obdobné detaily lze pozorovat u terakotové hlavy uložené v Lipsku, Antikenmus. inv.č. 321, Wenning 1978, tab. 17:2

V případě nekeltských jedinců s oválnými štíty může jít o ztotožnění typu bojujícího bojovníka nebo božstva s typem keltského jedince s jeho zbrojí ⁵⁹².

V maloasijském prostředí jsou hlavními centry výskytu terakot se zobrazením Keltů Myrina a Smyrna. Z Myriny pochází bojovník s krátkým mečem (obr. 42:1) – kat.č. 1 ⁵⁹³, nahý bojovník s oválným štítem (obr. 42:2) – kat.č. 2 ⁵⁹⁴, další obdobné zobrazení bojovníka, jehož provenience však není zcela jistá ⁵⁹⁵ a může pocházet též z Kýmé (obr. 43:1) – kat.č. 3 ⁵⁹⁶, bojovník se štítem a s přilbou (obr. 46:2) – kat.č. 10 ⁵⁹⁷, skupina zobrazující bojovníka drceného válečným slonem (obr. 47:1) – kat.č. 12 ⁵⁹⁸ a další identická skupina (obr. 47:2) – kat.č. 13 ⁵⁹⁹. V případě dvou posledních terakot je hledána souvislost se skutečnými historickými událostmi. V úvahu připadá bitva Antiocha I. s Galaty, dříve datovaná rokem 275 př. Kr., podle novějších výzkumů nyní kladená spíše k roku 269/268 př. Kr. ⁶⁰⁰. Uváděna je též bitva Eumena II. u Magnesie nad Sipytem ⁶⁰¹.

Ve Smyrně byla nalezena hlava keltského muže (obr. 44:2) – kat. č. 6 ⁶⁰², horní polovina figury bojovníka (obr. 45:1) – kat.č. 7 ⁶⁰³, hlava barbarského bojovníka (obr. 45:2) – kat.č. 8 ⁶⁰⁴ a drobná mužská hlavička (obr. 46:3) – kat.č. 11 ⁶⁰⁵. Ojedinělé terakoty jsou známy z Pergamu (obr. 43: 2) – kat.č. 4 ⁶⁰⁶, ačkoli u tohoto exempláře bývá udávána jako pravděpodobná lokalita též Myrina, z Kýmé (obr. 44:1) – kat.č. 5 ⁶⁰⁷ a z Tarsu (obr. 46:1) – kat.č. 9 ⁶⁰⁸. Těmto maloasijským terakotám se podrobněji věnují následující kapitoly.

4.3.1. Maloasijské terakoty zobrazující Kelty, jejich charakteristické znaky a jejich vztah k helénistickému sochařství

Charakteristické fyziognomické rysy a ostatní znaky, vyjadřující příslušnost jedinců k barbarským Keltům, tak jak je pozorujeme v relevantní helénistické plastice, jsou patrné i

---

⁵⁹² Török 1994, 35

⁵⁹³ Bienkowski 1928, 129

⁵⁹⁴ Pottier- Reinach 1887, 321

⁵⁹⁵ Leyenaar-Plaisier 1979, 281

⁵⁹⁶ Reinach 1913, 425

⁵⁹⁷ Bienkowski 1928, 132

⁵⁹⁸ Ibidem 1928, 141

⁵⁹⁹ Pottier-Reinach 1887, 318; Winter 1903, 385

⁶⁰⁰ Reinach 1889, 196; Polenz 1978, 198; Strobel 2006, 97

⁶⁰¹ Molard-Besques 1963, 125

⁶⁰² Winter 1903, 384

⁶⁰³ Ibidem 1903, 384

⁶⁰⁴ Pottier- Reinach 1887, 314

⁶⁰⁵ Bienkowski 1928, 136

⁶⁰⁶ Winter 1903, 385

⁶⁰⁷ Mendel 1909, 446; Winter 1903, 384

⁶⁰⁸ Reinach 1889, 34

v terakotách, přičemž v některých případech je patrná inspirace jejich tvůrců na konkrétních sochařských dílech, která tvoří jakýsi výchozí typ pro pozdější opakování námětů. Největší význam při pozorování těchto vztahů mají zejména buď samostatné hlavy nebo i některá celá figurální zobrazení, u nichž není hlava jedince podána příliš schématickým způsobem.

Maloasijské terakoty uvedené v katalogu lze z tohoto hlediska rozdělit do několika skupin. Do první z nich je možno zařadit jednu z terakot z Myriny (kat. č. 1), reprezentující bojovníka v plášti s dlouhými vlasy. Dlouhé vlasy jsou sice jasným barbarským znakem tohoto jedince, avšak samy o sobě nikoli zcela průkazným. Interpretace tohoto jedince jako keltského bojovníka se tak jeví pravděpodobnější až v kombinaci s jeho oděvem a vzhledem k jeho polonahotě. Interpretace dvou terakot ze Smyrny (kat. č. 8 a 11), představujících hlavy barbarů, je poněkud obtížnější, kdy jediným kritériem je pouze dlouhé vlasy a jejich úprava.

Další terakoty z Myriny (kat. č. 2, 3) jsou si blízké tím, že zobrazený bojovník je zachycen v obou případech ve zcela shodné póze. Nahota bojovníků v obou případech potvrzuje jejich příslušnost ke Keltům, k čemuž v obou případech dopomáhá typický štít. Pozoruhodným detailem obou terakot je bojovníkův účes. Je podán sice v dosti hrubých rysech, přesto lze rozeznat spíše kratší nebo středně dlouhé vlasy s charakteristickými výraznými neupravenými prameny, jejichž výsledkem je typický vzhled.

Poněkud problémovým příkladem je fragment skupiny z Pergamu (kat. č. 4). Dva polonazí bojovníci zachycení ve vzájemném souboji a vyzbrojení typickými štíty by mohli zdánlivě být bezproblémovou ukázkou keltských válečníků. I přes poněkud schématické znázornění jejich účesů je však patrný určitý rozdíl oproti výše uvedeným exemplářům, nápadný je též jejich mladický zjev. Zda-li jde o keltské bojovníky nebo o dva Eroty, věnující se bojovým hrám, je těžké posoudit. Je však třeba zdůraznit, že zobrazení dvou keltských válečníků, bojujících nikoli s nepřítelem ale mezi sebou, by ve srovnání s ostatními terakotami vyznívalo poněkud netypicky.

Vynikajícími příklady zobrazení Keltů jsou dvě terakoty ze Smyrny (kat. č. 6, 7). Přestože se jedná v jednom případě pouze o zobrazení hlavy, ve druhém o horní polovinu těla, avšak v obou případech bez typických identifikačních znaků, jako např. štíty, lze oba jedince bez problémů interpretovat jako Kelty. To potvrzuje zejména mistrovské ztvárnění nikoli pouze charakteristického účesu, ale dokonce takových detailů jako pathetického výrazu v obličeji, typického pro pergamské sochařství a dosti překvapující v jinak většinou méně propracované terakotě. Provedení účesu obou terakot, které je mimochodem v obou případech téměř identické, je rámcově velmi obdobnou analogií k úpravě vlasů skulptury umírajícího Gala. Obličej samostatné hlavy (kat. č. 6) se vyznačuje pootevřenými ústy a

vzhůru obráceným pohledem s velkou mírou pathosu, přesně tak, jak to lze pozorovat na příkladu hlavy Kelta z Gízy nebo na dílech pergamské školy. Tyto detaily potvrzují vzájemný vztah mezi skulpturou a terakotou, kdy hlavní archetypy zobrazení Keltů, vzniklé v monumentálním sochařství, mohly být přejaty a opakovaně kopírovány výrobci terakot.

4.3.2. *Oděv*

Z maloasijských terakot, uvedených v katalogu, lze oděv hodnotit zhruba u poloviny z nich. V ostatních případech se jedná buďto o samostatné hlavy, figury, které jsou nahé nebo o zobrazení, na kterých není oděv jasně patrný. Prvním a zároveň nejčastějším typem oděvu je plášť, sepnutý u krku a pokrývající pouze záda, přední část těla je tedy nahá. Pozorujeme ho u terakot z Myriny (kat. č. 2, 3), Pergamu (kat. č. 4) a Kýmé (kat. č. 5). Nejlépe patrný je tento typ oděvu na jedné z terakot z Myriny (kat. č. 3). Na terakotě z Kýmé (kat. č. 5) není bohužel znám způsob sepnutí pláště, poněvadž příslušná část je odlomena, plášť bojovníka má však nejlépe dochovanou drapérii a je zde také nejvíce patrná jeho délka. Tento typ oděvu, a sice plášť pokrývající pouze záda, je významným prvkem, kterým se terakota blíží svým vzorům ve velké skulptuře. Obdobným pláštěm je oděn keltský bojovník ze skupiny Ludovisi, je tedy možné, že tento typ oděvu byl tvůrci terakot přejat z jednoho ze vzorů sochařského zobrazení Keltů. Tento plášť, který je sice oděvem, ale ve skutečnosti nahotu spíše zdůrazňuje, by tak mohl, kromě tradičních keltských atributů jako např. oválných štítů se středovým žebrem, představovat jakousi doplňující identifikační pomůcku pro interpretaci těchto terakot.

Dalším typem oděvu, který se vyskytuje pouze u jediné ze zde jmenovaných terakot (kat. č. 1), je plášť, pokrývající částečně i přední část těla. Okraj tohoto pláště je tvořen dlouhými střapci. Plášť je pravděpodobně sepnut na pravém ramenní tak, že pravá ruka bojovníka, třímající krátký mečik, je obnažena.

Posledním typem je oděv bojovníka ze Smyrny (kat. č. 7). Jde o jakýsi přiléhavý drapovaný trikot s rukávy, rozhalený na hrudi a s kapucou. Tento typ působí v souvislosti s Kelty velmi cize, jde spíše o oděv maloasijského nebo obecně východního původu. Kromě rukávů, působí velmi neobvykle též kapuca, která představuje výrazně nekeltský prvek a lze ji snad srovnávat s tzv. frýžskou čapkou, tradiční maloasijskou pokrývkou hlavy. Přestože oděv jedince je pro Kelty velmi netypický, lze snad přesto o zobrazení keltského bojovníka uvažovat, a to zejména z důvodů typických znaků, jako např. charakteristického

neupraveného „rozčepýřeného“ účesu, tvořeného silnými krátkými prameny vlasů, který má opět četné analogie v sochařských zobrazeních Keltů.

4.3.3. Zbraně a zbroj

Zbraně Keltů zobrazených v terakotách se omezují pouze na meč, popřípadě dýku a oválný štít se středovým žebrem. V případě prvního nálezu (kat.č. 1), pocházejícího z okolí Myriny jde o krátký „velitelský“ mečík, kdy tvar čepele meče je jasně patrný, typ jeho rukojeti však nikoli. Takto řešená čepel meče není typickým keltským tvarem a od většiny tvarů z pohřebišť období plochých kostrových hrobů ve střední Evropě se odlišuje. Tvarem čepele se tento meč poněkud blíží jednomu exempláři z Bogazköy ⁶⁰⁹, pojednanému již v příslušné kapitole (obr. 14:2a), který je však výrazně delší a má mírně konkávně prohnuté hrany ostří ve střední části čepele. Při tomto srovnání je však třeba si uvědomit, že meče jsou, coby součásti terakotových plastik, zobrazovány většinou jen schématicky a určité tvarové zkreslení je pravděpodobné. Hodnota takového srovnání je tedy jen velmi obecná.

Meč jednoho ze dvou bojovníků z Pergamu (kat. č. 4), je již o něco blíže keltským předlohám, avšak ani v tomto případě nelze typ meče z výše uvedeného důvodu, chápat jako jednoznačný atribut keltského charakteru.

Konečně meče dvou terakot z Myriny (kat. č. 12 a 13) zobrazujících keltského bojovníka s oválným štítem drceného válečným slonem, jsou jen velmi schématickými zobrazeními, na základě kterých není možné činit žádná srovnání. Totéž platí pro dýku, kterou je vyzbrojen keltský bojovník z Myriny (kat.č. 2) a snad také další bojovník (kat. č. 3), který je zachycen ve velmi obdobném postoji.

Typické štíty jsou součástí většiny maloasijských terakot, které pravděpodobně zobrazují Kelty. Setkáváme se zde s několika jejich variantami. Některé mají nevýrazné středové žebro (kat. č. 2), jiné ho mají naopak zvýrazněné (kat. č. 3, 4, 5, 9, 10). Některé z těchto štítů mají okraj lemovaný zřetelnou linií (kat. č. 3, 4, 10), která může vymezovat výzdobu lemu štítu, tak jak ji pozorujeme např. u štítů, které jsou součástí skulptur umírajícího Gala nebo skupiny Ludovisi. Další variantou jsou štíty, jejichž konce nejsou zaoblené, ale spíše zahrocené (kat. č. 5, 10). Většina těchto typů štítů má četné analogie v evropské laténské oblasti v prostředí plochých kostrových pohřebišť ⁶¹⁰.

⁶⁰⁹ Boehmer 1972, Taf. XLVIII:1336

⁶¹⁰ např. Waldhauser (Hrsg.) 1978, Abb. 51

Zobrazení přileb je u maloasijských terakot zobrazujících Kelty, velmi řídké. Jediným takovým případem je terakota z Myriny (kat. č. 10). Přilba bojovníka se štítem a zdviženou pravicí, původně se zbraní, však neodpovídá typům, které jsou dávány do souvislosti s Kelty. Její tvar naopak upomíná na tzv. frýžskou čapku a představuje tak výrazně východní prvek.

4.3.4. Katalog

1. Myrina-okolí (obr. 42:1) . Mladý keltský bojovník s krátkým mečem a dlouhým pláštěm na pravoúhlé ploché bázi. Terakota byla nalezena na jednom pozemku (Ali- Agha) v oblasti Myriny a byla odkoupena v roce 1912 ve Smyrně. Hlína je červené barvy se slabými stopami bílého povlaku, v horní části stopy růžové barvy. V zadní části figurky se nachází pravoúhlý otvor. Výška 14 cm. Uloženo: Berlin, Antikvarium, inv.č. 30026.

Lit: Bienkowski 1928, 126

2. Myrina (obr. 42:2). Nahý keltský bojovník s oválným štítem se středovým žebrem na pravoúhlé ploché bázi. Kromě štítu je bojovník vyzbrojen krátkou dýkou a okolo pasu má naznačen opasek. Bojovník má dlouhý plášť sahající až na úroveň kolen, sepnutý u krku a pokrývající celá jeho záda. Na štítu se nachází slabé stopy bílého povlaku, tělo je světle růžové. V zadní části figurky se nachází otvor. 2. pol. 2. stol. př. Kr. Výška 11 cm, délka báze 7 cm. Uloženo: M Louvre, inv. č. 447.

Lit: Pottier- Reinach 1887, 321; Winter 1903, 384; Molard-Besques 1963, 124

3. Myrina (?) (obr. 43:1). Keltský bojovník s oválným štítem s výrazně plastickým středovým žebrem a s krátkou dýkou. Celkové schéma velmi obdobné předchozí figurce. Bojovník je téměř nahý, plášť sepnutý pod krkem pokrývá pouze záda. Plastičtěji je zvýrazněn též opasek. Hlína je růžová s drobnými šupinkami slídy. 2.pol. 2. stol. př. Kr. Výška 11 cm. Uloženo: Rijks Museum van Oudheden, Leiden, i.č. I 1895/2.5.

Lit: Reinach 1913, 425; Leyenaar-Plaisier 1979, 281

4. Pergamon (?) (obr. 43:2). Skupina (fragment) dvou bojovníků s oválnými štíty s plastickými žebry, pocházející patrně z Myriny. Jeden z nich je nahý, pouze záda má zakryta pláštěm. Klečí na kolení v obranné pozici, hlavu si chrání štítem, který drží v levé ruce a v pravé drží meč. Větší část těla jeho protivníka je skryta za štítem. Skupina je pokryta stopami bílého povlaku. Její báze je pravoúhlá, žlábkovaná, s nepravidelným půdorysem. Výška 7,7 cm, šířka fragmentu 9,8 cm. Uloženo: Berlin, Antiquarium, inv.č. 7696.

Lit: Winter 1903, 385

5. Kýmé (obr. 44:1). Mladý štíhlý a téměř nahý bojovník na pravoúhlé bázi. Záda má zakrytá pláštěm sepnutým na pravém rameni, plášť pokrývá též část hrudníku, levé rameno a paži. Bojovník má vysoké nahoře ohrnuté boty. Levým loktem se opírá o velký oválný štít ve vertikální poloze s výrazným středovým žebrem. Hlava včetně krku chybí, stejně tak pravá paže do výše ramene. Výška 22 cm. Uloženo: M Istanbul, inv.č. 551.

Lit: Mendel 1909, 446; Winter 1903, 384

6. Smyrna (obr. 44:2). Hlava keltského muže s charakteristicky neupraveným „rozčepýřeným“ účesem a pathetickým výrazem obličeje, náležící pravděpodobně k figuře galatského bojovníka. Výška 5 cm. Uloženo: M Athény, inv. č. 5549.

Lit: Winter 1903, 384

7. Smyrna (obr. 45:1a-b). Horní polovina figury bojovníka, patrně jezdce, paže nejsou dochovány. Jezdec je oděn do chitonu s rukávy, který je rozhalen na hrudi a má špičatou kapucu na hlavě. V obličeji bojovníka je opět velmi výrazný pathetický výraz, podobně jako v případě předchozího exempláře. Vlasy bojovníka jsou opět typicky neupravené a „rozčepýřené“. Dochovaná výška 18 cm. Uloženo: M Athény, inv.č. 1138.

Lit: Winter 1903, 384

8. Smyrna (obr. 45:2). Hlava barbarského bojovníka, pravděpodobně Kelta, s delšími vlasy, splývajícími až na krk. Výška 5,5 cm. Uloženo: M Louvre.

Lit: Pottier- Reinach 1887, 314

9. Tarsos (obr. 46:1). Fragment zobrazení jezdce s oválným štítem se středovým žebrem. Dochována pouze zadní část koně a téměř celý štít. Uloženo: M Louvre.

Lit: Reinach 1889, 34

10. Myrina (?)(obr. 46:2). Keltský bojovník se štítem se středovým žebrem a špičatou přilbou. Bojovník je zachycen s levou nohou nakročenou mírně dopředu. Pravá paže je zdvižena a původně třímala zbraň, která je stejně jako část dlaně odlomena. V levé ruce drží bojovník oválný štít se středovým žebrem, zahrocený s obou stran. Bojovník má na hlavě špičatou přilbu se zbytky lícnic, které jsou však odlomeny. Figurka nese stopy bílého povlaku. Výška 10,5 cm. Uloženo: M Athény, inv.č. 4872.

Lit: Bienkowski 1928, 132

11. Smyrna (obr. 46:3). Drobná mužská hlavička. Jde pravděpodobně o karikaturní zobrazení keltského jedince, blízké některým středoevropským plastikám. Uloženo: M Louvre.

Lit: Bienkowski 1928, 136

12. Myrina (obr. 47:1). Terakota na pravoúhlé bázi, zobrazující válečného slona s vozatajem, drtícího pěšího bojovníka. Hřbet zvířete je pokryt látkou, splývající až na úroveň jeho nohou. Zvíře má u krku zvonek a na jeho zádech se nachází malá věžička s cimbuřím a se dvěma zavěšenými kulatými štíty. Nad krkem zvířete sedí vozataj se špičatou „frýžskou“ čapkou a v plášti sepnutém na pravém rameni, s hlavou obrácenou směrem k pozorovateli. Slon drží chobotem utíkajícího bojovníka, vyzbrojeného oválným štítem se středovým žebrem a mečem. Bojovník má dlouhé vlasy, přičemž se snad jedná o keltského jedince. Na povrchu terakoty jsou na mnoha místech patrné stopy cihlově

červeného povlaku, dnes již poněkud vybledlého. Na zadní straně terakoty se nachází otvor o průměru 4 cm. Polovina 2. stol. př. Kr. Výška 11 cm. Uloženo: M Athény, inv.č. 5017.

Lit: Bienkowski 1928, 141

13. Myrina (obr. 47:2). Terakota se zcela stejným námětem. Rozdíl spočívá pouze ve výraznějších méně otřelých liniích zejména v zobrazení vozataje a keltského bojovníka. Polovina 2. stol. př. Kr. Výška 12 cm. Uloženo: M Louvre, inv.č. 131.

Lit: Pottier- Reinach 1887, 318; Winter 1903, 385; Molard-Besques 1963, 125

4.4. Toreutika

Zvláštní skupinou archeologických nálezů s potenciálním zobrazením Keltů jsou toreutické umělecké výrobky. Tyto nálezy jsou současně nejméně frekventovanými, poněvadž z Malé Asie je znám mimo zlatého opaskového kotouče z Bolu, pojednaného podrobně v následující kapitole, pouze jediný exemplář ⁶¹¹, kterým je bronzový plech se znázorněním bitevní scény, připevněný na železné podložce (obr. 53:1). H. Polenz ⁶¹² uvádí k tomuto nálezu další paralely (obr. 53:2-3), ty však již nebyly nalezeny na maloasijském území, nýbrž pochází z černohorského pohřebiště Vele Ledine ⁶¹³.

Maloasijský náález pochází z Pergamu. Jde o podlouhlý bronzový obdélný plechový artefakt, jehož jedna strana je zahrocena. Je dlouhý 24 cm a jeho šířka dosahuje 6 cm. Zahrocená strana je zdobena hlavou Medúzy, zbývající plocha je vyplněna těsně k sobě kladenými kroužky. Lem obdélné plochy je zdoben cik-cak linií. Hlavním výzdobným motivem je zobrazení bitvy jak pěších bojovníků, tak jezdců. Co se týče výzbroje jednotlivých bojovníků, zřetelně se zde rysují dvě skupiny. Někteří mají kulaté makedonské štíty, krunýř, dlouhá kopí a přilby, v některých případech též s chocholem. Druhá skupina bojovníků je oděna pouze do krátké suknice, přičemž někteří mají pouze opasky. Jejich sporý oděv zdůrazňuje spíše jejich nahotu. Kalota jejich přileb má kulovitý tvar a kromě přileb jsou bojovníci vyzbrojeni meči a oválnými štíty se středovými žebry. Jejich vzhled navozuje zcela oprávněné domněnky, v tom smyslu, že by se mohlo jednat o Kelty. Ačkoli z kapitoly

---

⁶¹¹ Conze 1913, 250

⁶¹² 1978, 200

⁶¹³ Basler 1972, 5 ff

týkající se terakot vyplývá, že oválný štít není zcela jednoznačně jistým etnoidentifikačním atributem, v tomto případě přispívá k tomuto určení též celkový vzhled bojovníků, zejména jejich nahota.

Zajímavým prvkem je skutečnost, zmiňovaná H. Polenzem ⁶¹⁴, který zdůrazňuje, že bojovníci „řeckého“ vzhledu bojují proti sobě a „Keltové“ jsou na pásu orientováni stejně, jako jedna ze dvou bojujících skupin. H. Polenz interpretuje tuto skutečnost tak, že „Keltové“ jsou zde zobrazení jako spojenci jedné z bojujících stran, což při celkovém posouzení motivu vyznívá velmi pravděpodobně. Tato interpretace nalézá též oporu opět ve známých historických skutečnostech, kdy se Keltové účastnili mnoha konfliktů mezi helénistickými vládci v roli nájemných žoldnéřů.

H. Polenz, který tento nález interpretuje jako opaskovou záponu, ho přisuzuje spíše keltskému než domácímu jedinci a jako paralelu uvádí výše zmíněný nález opaskového kotouče z galatské mohyly v bithýnském Bolu ⁶¹⁵. Zároveň uvažuje o variantě, dle které se opasková zápona dostala do Pergamu jako kořist, pocházející z některé z bitev Attala I. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že tato varianta je spíše jen jednou z možností interpretace, i když na druhou stranu v obdobné souvislosti může být uvažován zde nalezený plastický bronzový kroužek s aplikami v podobě ptáčka, býčí hlavy a želvy ⁶¹⁶. K paralele v podobě zlatého opaskového kotouče z Bolu je však nutno poznamenat, že co se týče jeho tvaru a výzdoby, jde o tvarově zcela odlišný artefakt.

Vraťme se nyní k analogickým nálezům z černohorské nekropole Vele Ledine. Z bronzových a stříbrných opaskových nákončí se velmi blíží pergamskému exempláři jedno z nich ⁶¹⁷. Jeho figurální výzdoba je tvořena průvodem stojících bojovníků i jezdců (obr. 53:2). Řadu figur uzavírá sedící ženská postava s ptákem, sedícím na její pravé ruce. Jedna strana je zakončena lidskou hlavou (medúza?), ze které vybíhá palmeta, která je doplněna florálními motivy. Okraje plechu jsou lemovány řadou drobných teček. Důležitým prvkem výzbroje bojovníků jsou oválné štíty se zahrocenými konci a se středovými žebry. Přilby bojovníků jsou sice podány poněkud schématicky, avšak v zásadě by se mohlo jednat o typ přilby, objevující se v souvislosti s Kelty.

Vztahu mezi pergamským a černohorským exemplářem interpretuje H. Polenz ⁶¹⁸ jako úzkou příbuznost. Tuto klasifikaci však nelze přijmout bez drobných výhrad. Je

---

⁶¹⁴ Polenz 1978, 200

⁶¹⁵ Firatlı 1965, pl. 95:6-7

⁶¹⁶ Zahn 1907, 234

⁶¹⁷ Polenz 1978, Abb. 11:1

⁶¹⁸ 1978, 200

pravdou, že mezi oběma nálezy lze vysledovat rámcovou shodu. Ta se týká zejména zobrazení „keltských“ štítů a také „apotropaického“ znázornění hlavy po straně. Na druhou stranu, uvažíme-li, že nákončí z Vele Ledine, datovaná na konec 3. a na počátek 2. století byla nalézána společně s dalšími artefakty laténského charakteru (četné spony středolátenské konstrukce), objevení se typicky keltských štítů na nákoncích až tak nepřekvapí. Zobrazení hlavy na pergamském exempláři může být bez problémů charakterizováno jako apotropaické (nejspíše Medúza). Hlava na černoorském nákončí je však doplněna florálními motivy a palmetou, nikoli hady. Paralela v tomto smyslu tedy poněkud pokulhává. Největším rozdílem je vlastní styl celkového zobrazení. Zatímco v případě pergamského exempláře jde o vyspělou formu, prozrazující ruku helénistického umělce, nákončí z Vele Ledine se vyznačuje méně kvalitním provedením, majícím kořeny v evropských figurálních stylech mladšího pravěku (určitá podobnost např. se stylem situlového umění). Konečně na pergamském exempláři nalézáme zobrazení divoké bojové vřavy, kdežto scéna na nákončí z Vele Ledine působí v tomto srovnání velmi staticky a poklidně.

V celkovém srovnání obou artefaktů lze tedy spatřovat určitou příbuznost, avšak je-li možno tento vztah charakterizovat jako „úzký“, je ve světle uvedených rozdílů poněkud sporné. Nějakou formu vzájemného vztahu těchto nálezů nelze vyloučit, avšak vezmeme-li v úvahu podstatný stylový rozdíl obou prací, je snad možno uvažovat spíše o inspiraci řeckého umělce podobnými pracemi, jakými jsou nákončí z Vele Ledine. Další možností interpretace pergamského nálezu je objednání výroby tohoto artefaktu osobou keltského původu u řeckého umělce, přičemž objednatel zvolil jako výzdobu jemu blízké a známé téma. V neposlední řadě je nutno zdůraznit, že zcela vyloučena nemůže být ani ta možnost, že nález z Pergamu nemá žádnou skutečnou souvislost s Kelty a výzdobný motiv byl zvolen zcela náhodně. Tento nález však zaujímá, zejména díky své ojedinělosti v daném uměleckém odvětví, významné postavení a zároveň rozhojňuje škálu ikonografie potenciálních zobrazení jedinců keltského původu v helénistickém umění.

4.5. Prolínání keltského substrátu a helénistické hmotné kultury na příkladu různých typů pohřbů

Helenizace maloasijských Keltů se velmi silně projevuje v pozdním období a sice v posledním století před Kristem. Tento jev je však zřetelný i v ranějších obdobích keltské přítomnosti v Malé Asii, o čemž svědčí např. galatská jména řeckého původu, objevující se

již v poslední třetině 3. stol. př. Kr.⁶¹⁹. Kromě jiných oblastí je tento proces velmi dobře pozorovatelný jak na příkladu aristokratických pohřebních aktivit, tak u běžných pohřbů. Jako příklad mohou sloužit dvě lokality s pohřby v mohylách. V prvním případě jde o lokalitu poblíž Bolu ve východní Bithýnii⁶²⁰, ve druhém případě se jedná o královskou hrobku galatského tetrarchy Deiotara II v Karalaru nedaleko Ankary⁶²¹. Třetím příkladem jsou „běžné“ ploché hroby z Bogazköy.

4.5.1. Mohyly u Bolu

Dvě mohyly situované na terase poblíž vesnic Tasoluk a Hidirsihlar, asi 8 km jižně od Bolu (Claudiopolis) na úpatí Galatského Olympu, byly zničeny v červenci 1964 hledači starožitností (*obr. 54:1-2*). V centru první mohyly se nacházela pohřební komora (*obr. 55:1a-d*). Tato komora byla vybudována z pečlivě opracovaných andezitových bloků místního původu, bez použití malty. Zastřešení pohřební komory bylo provedeno dvěma velkými andezitovými deskami, sesazenými v tupém úhlu na způsob sedlové střechy. Nad zastřešením se nacházelo několik překrývajících se andezitových a vápencových bloků, které tak tvořily nepravou klenbu. V pohřební komoře byly nalezeny zbytky bílé vápencové omítky, kterou byly původně pokryty její vnitřní stěny, stopy jejího malování však nebyly zjištěny. Nad pohřební komorou byla navršena hlína a kameny, tvořící plášť mohyly. Na pohřební komoru navazoval dromos, vymezený pravidelně opracovanými kamennými bloky, které se postupně směrem vzhůru překrývaly a tvořily tak zastřešení dromu. Mohyla byla obehnána kamenným prstencem, jakousi krepidou, která se však není patrná po celém jejím obvodu, ale pouze částečně na jižní straně a její napojení na dromos není jasné.

V mohyle se nezachoval žádný inventář, její význam však tkví v možnosti posouzení architektonických detailů jejich jednotlivých částí ve srovnání s jinými mohylami obdobného typu. Z konstrukčního hlediska se její pohřební komora velmi blíží komoře mohyly s královským pohřbem Deiotara II v Karalaru. Její pohřební komora je podobného tvaru a je postavena stejnou technikou, rozdíl je pouze v dromu který je podstatně delší než u mohyly v Karalaru. Druhá mohyla byla řešena obdobným způsobem, avšak zachoval se v ní andezitový hrubě opracovaný sarkofág, obsahující pohřební výbavu.

---

⁶¹⁹ Pauly-Wissowa 1910, 525

⁶²⁰ Firatlı 1965, 365 ff

⁶²¹ Arik-Coupry 1935, 133 ff

Tímto typem hrobové architektury (mohyla a pohřební komora) se mohyly z Bolu řadí do skupiny hrobů, které jsou rozšířeny v Thrákii, Makedonii, Bithýnii, Paflagonii, Galatii, Mysii, Troadě nebo Aiolidě nejméně od 4. století ⁶²² a představují charakteristický pohřební model od pozdně klasického období v těchto oblastech. Je však třeba zdůraznit, že tento typ pohřební architektury sahá ve střední a severní Anatolii nejméně do 8. století př. Kr. ⁶²³, je to tedy zcela jasně prvek, který byl pro pohřeb význačné osoby patrně galatského původu převzat z místní architektonické tradice.

Vraťme se nyní k pohřební výbavě. Jak již bylo uvedeno, výbava prvního tumulu se nezachovala, v sarkofágu, objeveném ve druhé mohyle se nacházel zlatý reliéfní kotouč-součást opasku (obr. 57:1a-b), dva zlaté nákrčníky (obr. 56: 5-6), jeden z tordovaného drátu s volně vybíhajícími konci, druhý plochý, nezdobený s konci v podobě zvířecích hlaviček, dva zlaté náramky (jeden z nich - obr. 56:7), dva zlaté kroužky (jeden z nich – obr. 56:4), stříbrná miska s omfalem (obr. 56:1), stříbrná nádoba vyrobená ve stylu megarských čiší (obr. 56:2), bronzové udidlo (obr. 56:3) a bronzový kroužek.

Jak je patrné dle pohřební výbavy s převažujícími zlatými předměty, musel tento hrob náležet velmi vysoce postavenému jedinci, snad dokonce panovníkovi, čemuž by nasvědčovaly např. zlaté nákrčníky, mající analogie v evropské laténské oblasti ⁶²⁴. Obdobný nákrčník je též identifikovatelný na slavné pergamské skulptuře zobrazující umírajícího keltského bojovníka. Velmi důležitou součástí hrobové výbavy je zlatý reliéfní kotouč-opasková zápona (obr. 57:1a-b). Reliéfní mužská hlava na tomto kotouči je jasným pojítkem mezi helénistickou materiální náplní pohřební výbavy a jedincem patrně galatského původu, který zde byl pohřben. Rozcuchané vlasy, knírek a celkově divoké vzezření je zcela charakteristické pro helénistická zobrazení Keltů, tak jak je známe z attalovských věnných darů. Je možné, že tento reliéf zobrazuje přímo jedince pohřbeného v mohyle, pak by o jeho příslušnosti ke keltskému etniku téměř nebylo pochyb. Velmi důležitou součástí tohoto kotouče je vlys tvořený břečťanovými úponky, vinoucí se podél okraje kotouče. Tento typ výzdoby má sice kořeny ve florálních motivech helénistických keramických typů, avšak zároveň je také součástí výzdobných prvků na tzv. galatské keramice (obr. 25:1-2), jak o tom svědčí např. amfora a kratér z Bogazköy ⁶²⁵.

---

⁶²² Bittel 1976, 247

⁶²³ Ibidem 1976, 245

⁶²⁴ Polenz 1978, 194

⁶²⁵ Maier 1963, Abb. 3; 6-7

Co se týče datování obou mohyl, uvádí N. Firatli ⁶²⁶ časový interval, vymezený rokem 278 př. Kr., tedy příchodem Keltů do Malé Asie a rokem 189 př. Kr., kdy římský konsul Manlius Vulso zdecimoval při svém tažení Tolistobogie v této oblasti. V rámci tohoto intervalu, uvádí v souvislosti s datováním pohřební výbavy jako nejpravděpodobnější časové zařazení počátek 2. století př. Kr.

4.5.2. Mohyly u Karalaru

Lokalita se nachází západně od Ankary v blízkosti dnešní vesnice a je tvořena několika mohylovými pohřby (obr. 58:1). Mohyla A (obr. 58:2a-b) se nachází na jihovýchodním okraji vesnice. Je charakteristická pravoúhlou pohřební komorou, vystavěnou z pravidelně kladených kamenných bloků a krátkým dromem, přičemž vstup je uzavřen velkými kamennými bloky ⁶²⁷. Přestože pohřeb byl v minulosti již vykraden, byl zde nalezen zlatý nákrčník, zdobený drahými kameny, zbytky zlatého diadému, s florální výzdobou, bronzová spona a guttus pergamského původu, zdobený florálními motivy, provedenými hnědou barvou.

Další tumulus (obr. 59:2; 60:1a-d), označovaný jako mohyla C ⁶²⁸, obsahoval oltář orientovaný k severu, který byl dobře zachovalý a připomínal pětistupňovou krepidu. Pohřební komora byla tvořena dvěma pravoúhlými částmi, navzájem propojenými, které byly zaklenuty kupolemi, vzniklými překládáním kamenných desek přes sebe na polygonálním půdorysu. Na menší část komory navazoval dromos. Menší kupole zakrývala vestibul, který sloužil buďto k uložení sekundárního pohřbu nebo jako vstup k hlavní pohřební komoře, která obsahovala hlavní pohřeb. Kromě lidských ostatků byla objevena část obuvi (caliga), zbytky železné kroužkové ochranné zbroje a zlomky torquesu, zdobeného drahými kameny.

Západně od Karalaru byly prozkoumány další dvě mohyly, z nichž jedna byla určena pro pohřeb tetrarchy Deiotara II, a je označována jako mohyla B ⁶²⁹. Pohřební komora této mohyly byla opět pravoúhlá a shora byla zakryta dvanácti velkými kamennými o sebe opřenými bloky, tvořícími jakési sedlové zastřešení (obr. 59:1). Pohřeb nacházející se v mohyle byl již bohužel vykraden, přesto však byly objeveny zbytky porfyrového obětního stolu, skleněné pozlacené nádoby, kovových pozlacených zlomků a též četné stopy

---

⁶²⁶ 1965, 366

⁶²⁷ Arik-Coupry 1935, 134

⁶²⁸ Ibidem 1935, 136

⁶²⁹ Ibidem 1935, fig. 3

purpurové barvy (pohřební roucho?). Na severní straně tumulu se nacházely zlomky oltáře z bílého mramoru, sloužícího zřejmě původně pohřebnímu kultu. Dále byly objeveny zlomky mramorové skulptury lva. Nejdůležitějším nálezem celého souboru pak byla 15 cm silná částečně poškozená deska, o rozměrech cca 1,5 x 1 m, s nápisem v řečtině ⁶³⁰, potvrzujícím mimo jakoukoli pochybnost, že jde o pohřeb krále Deiotara II a jeho manželky Bereníky (obr. 61:1a-b). Tato skutečnost též zásadně napomáhá datování celého pohřbu, který je možno klást do roku 41 př. Kr.

Z výčtu hrobového inventáře mohyl v Karalaru, který se bohužel stejně jako v předchozích případech nedochoval ve své původní situaci, vidíme, že se jednoznačně jedná o pohřby vysoce postavených představitelů aristokracie, což je v případě mohyly B dosvědčeno též epigrafickou památkou. Opět zde pozorujeme zajímavou syntézu archeologického materiálu laténské povahy, jako např. zlatého torquesu nebo železné košile, s prvky domácí helénistické kulturní tradice, a to nejen co se týče drobného umění, ale také např. kamenné skulptury (mohyla B). Srovnáme-li pohřby v Karalaru s mohylami v Bolu, vidíme, že v základních aspektech pohřebního ritu, jako např. typ hrobové architektury a skladba pohřebních milodarů, přetrvává rámcová shoda. Tato shoda je důležitým aspektem zejména z chronologického hlediska, poněvadž dokládá, že obdobný typ pohřbů, jakými jsou mohyly v Bolu (3.-1. pol. 2. stol.) přetrvává v aristokratickém prostředí ještě o jedno až dvě století později (Karalar).

4.5.3. Pohřebiště v Bogazköy

V letech 1967-1968 bylo na území tohoto chetitského města vykopáno 88 hrobů různých typů ⁶³¹, které společně s ostatními archeologickými nálezy a situacemi, svědčí o využívání této lokality v nejrůznějších obdobích. Hroby byly odkrývány v tzv. jižním areálu a ve velkém chrámu. Pohřebiště bylo, co se týče jednotlivých hrobů, poměrně variabilní. Nalézaly se zde prosté kostrové pohřby uložené v zemi, pohřby uložené v zásobních nádobách, dále pak skříňkové hroby, skříňkové hroby s kruhovým ohrazením, hroby v hliněných sarkofázích, hroby překryté střešními taškami a jeden klasický žárový pohřeb bez milodarů.

---

⁶³⁰ Arik-Coupry 1935, 141

⁶³¹ Kühne 1969, 35 ff

Z hlediska sledovaného problému jsou nejdůležitější hroby ukládané do zásobních nádob a hroby v kamenných skřínkách. Hroby v zásobních nádobách jsou chronologicky vymezeny koncem 4. století př. Kr. až augustovským obdobím ⁶³², časově se tedy shodují, vyjma nejstarší fáze, s dobou přítomnosti Keltů v malé Asii. Jejich časové zařazení umožňuje inventář, obsahující galatskou keramiku, a to jak starší typy, náležící ještě na konec 4. století př. Kr., tak také polychromní keramiku s bílým podkladem, která se objevuje až od poloviny 3. stol. ⁶³³. V této skupině hrobů je zajímavé jedno zjištění a sice to, že hroby v takzvaném jižním areálu obsahují všechny galatskou keramiku, kdežto ve skupině hrobu z velkého chrámu obsahují tuto keramiku pouze hroby dva ⁶³⁴.

Hroby v kamenných skřínkách jsou řazeny do stejného období jako hroby v zásobních nádobách. Neobsahují sice galatskou keramiku, ale jsou mezi nimi některé hroby, které poskytují svým obsahem velmi cennou informaci ohledně prolínání se materiálu laténského charakteru a čistě helénistické provenience v jednom hrobovém celku. To je případ hrobu č. 12 ⁶³⁵, který kromě železné spony středolaténské konstrukce (viz kapitola 3.2.2.), obsahoval minci kapadockého krále Ariobarzana I. (95-62 př. Kr.), poskytující celému kontextu jasný chronologický rámec. Kromě výše popsanych předmětů obsahoval hrob ještě megarskou číši, avšak s poněkud zjednodušenou a schematizovanou výzdobou (obr. 62:2a-b) a lahvovitý džbán s nízko posazenou výdutí, připomínající nádoby skupiny Lagynos (obr. 62:1). Megarská číše byla nalezena též ve skřínkovém hrobě J/21 v jiné části lokality (Unterstadt), který dále obsahoval železný meč a zlaté plíšky. Tento hrob je svým inventářem blízký skřínkovým hrobům č. 2 a 3 ve velkém chrámu, přičemž hrob č. 3 obsahoval železný meč, který se v některých znacích shoduje s evropskými laténskými exempláři (viz kapitola zbraně).

Dalším důležitým kontextem je hrob č. 11 ⁶³⁶, obsahující stříbrnou minci (obr. 17:4), nesoucí některé znaky keltských evropských ražeb (viz kapitola mince) a stříbrný podélný plech, pravděpodobně členku.

Helénistické hroby z Bogazköy nelze samozřejmě podle jejich inventáře přiřadit k jednomu konkrétnímu etniku, avšak některé hroby, ve kterých se ve společném kontextu vyskytují předměty z obou kulturních okruhů, by takové úvahy umožňovaly. Na druhou stranu, vezmeme-li v úvahu jediný jistý chronologický údaj z pohřebiště, kterým je datování

---

⁶³² Kühne 1969, 43

⁶³³ Maier 1963, 252

⁶³⁴ Kühne 1969, 44

⁶³⁵ Ibidem 1969, 40; Bittel 1969, 45

⁶³⁶ Kühne 1969, 39

mince z hrobu č. 12, pak je nutno si uvědomit, že galatské etnikum prvního století př. Kr. a totéž etnikum např. z doby uložení pohřbů v Bolu od sebe dělí interval zhruba jednoho až jednoho a půl století. Za toto období musel proces helenizace tohoto etnika pokročit natolik, že uvažovali-li bychom o hypotetickém keltském původu jedince pohřbeném v hrobě č. 12, je otázkou nakolik by si byl tento jedinec vědom svých keltských kořenů a nakolik by se cítil spíše součástí helénistického světa.

5. ZÁVĚR

Studium procesu, počínajícího příchodem keltských družin na území Malé Asie v roce 278/277 př. Kr. a završeného splynutím obyvatel Galatie s ostatními složkami maloasijského obyvatelstva v období kolem poloviny prvního tisíciletí našeho letopočtu, s sebou nese velké množství problémů a na jeho základě vyvstává mnoho možných směrů dalšího eventuálního bádání. Jedním z charakteristických rysů této tematiky je prostý fakt, že celý objem veškerých dat, reálií a skutečností, které jsou k dispozici ohledně působení keltského etnika v centrální Anatolii, netvoří homogenní celek na základě kterého by bylo možné stanovit kritéria něčeho, co bychom mohli nazývat keltskou kulturou centrální Anatolie. Je tomu tak zřejmě proto, poněvadž soubor kodifikovaných materiálních a duchovních projevů, které nazýváme kulturou, ať již v materiálním nebo v etnickém smyslu, v případě maloasijských Keltů prostě a jednoduše postrádáme.

Při studiu nejruznějších projevů spjatých s maloasijskými Kelty se naopak velmi často setkáváme s jakoby izolovanými a samostatnými dílčími problémy, týkajícími se jak poznání materiálních projevů které mohou s keltským etnikem souviset, tak také občasných reliktních keltského charakteru v ostatních sférách. Jinými slovy jde o to, že ucelený kodifikovaný soubor vnějších projevů, které bychom mohli nazvat kulturou se nám v rámci relativně torzovitých a izolovaných dílčích poznatků nedaří rekonstruovat, což je akcentováno výše uvedeným faktem, že Keltové zřejmě v rámci svého maloasijského působení, žádnou svébytnou a charakteristickou kulturu nevytvořili⁶³⁷.

Posledně jmenovaný závěr se jeví být ve vztahu k délce období, ve kterém jsou ve střední Anatolii stopy Galatů výsledovatelné, velmi závažný. Respektujeme-li klasickou tezi o tom, že válečná tažení často nezanechávají podstatnější stopy zjištělné archeologicky, pak se např. není nutné příliš vzrušovat nad skutečností, že relativně velmi krátké tažení Keltů na řecké Delfy, zanechalo jen velmi málo zjištělných stop. Jak je však možné vysvětlit obdobnou skutečnost v situaci, kdy máme existenci určitého etnika na daném území doloženou pro období trvající zhruba osm stovek let, což je doba, které je svým trváním nikoli výrazně kratší, než např. existence Říma od doby vyhnání etruských králů z města do

---

⁶³⁷ k tomuto závěru se kloní i K. Strobel (2006, 90, pozn.6), jenž konstatuje zcela po právu, že laténská kultura se v rámci Malé Asie v souvislosti s přítomností keltských kmenů nevytvořila a nedošlo ani k vytvoření místní odnože kultury lokálního původu na níž by byl patrný jakýkoli proces laténizace; ačkoli Strobelova teorie o příslušnosti ojedinělých nálezů, zejména typických spon, keltským žoldnérům ve službách různých helénistických panovníků, nemusí být ohledně vysvětlení přítomnosti těchto artefaktů na maloasijském území zcela neomylnou, je jasné že z důvodů relativně nízkého počtu těchto artefaktů rozhodně nelze hovořit o svébytné „keltské“ hmotné kultuře

období zániku Západořímské říše. Vysvětlení snad můžeme hledat v příliš mělkých kořenech toho, co nazýváme v širším středoevropském měřítku laténskou hmotnou kulturou, přičemž výraznou subdominanci této kultury v prostředí vyspělé helénistické kultury je možno spatřovat ve dvou základních aspektech. Prvním z nich je skutečnost, že rané období keltských dějin na maloasijské půdě je charakteristické právě četnými kořistnickými taženími. Jak jsme uvedli již výše, válečná tažení jsou jednak téměř nepostižitelná v archeologických pramenech a je zároveň jasné, že válečnický a kořistnický způsob života nevytváří podmínky pro výraznější rozvoj a prosazení charakteristických kulturních prvků dané entity, neumožňuje tedy ani částečnou dominanci určité kultury nebo způsobu života určité komunity, poněvadž je zaměřen jen k nejbližší budoucnosti a to zejména s cílem prostého přežití. Druhým důvodem, je s velkou pravděpodobností prostý fakt, že laténská kultura, tak jak byla prezentována svými nositeli, tj. keltskými kmeny, se ve vztahu k rané helénistické kulturní sféře, nesoucí v sobě staletou tradici antického kulturního vývoje, projevila jako nekonkurenceschopná. Jde tedy o konstatování skutečnosti, že kultura přicházejících kmenů neobstála v měření sil s daleko civilizacně vyspělejším prostředím. S tím souvisí též otázka, nakolik bylo pro příslušníky příchozích kmenů atraktivní setrvat v rovině určitých zažitých kulturních vzorců, stanovených příslušností ke svému etniku, v situaci, kdy bylo obklopeno daleko atraktivnějším a vyspělejším prostředím. Odpovědí je v určitém smyslu celkový průběh procesu helenizace tohoto etnika, jehož výsledkem je akceptování celé řady hodnot, prvků a jevů, majících jednoznačné kořeny v antickém světě a výrazný útlum velké většiny projevů (avšak nikoli všech), které si Keltové přinesli ze své domovské oblasti.

Hovoříme-li o schopnosti nebo neschopnosti přežívání určité kultury materiální povahy, kterou označujeme jako keltskou nebo galatskou, je nutno se pozastavit i nad významem jednotlivých vlastních jmen, vztahujícím se k etnickým nebo kulturním celkům a používaným při jejich definici. V této práci nebylo povětšinou činěno mezi pojmy jako „keltský“ nebo „galatský“ zásadnějšího rozdílu, poněvadž z daného kontextu vždy jasně vyplývala příslušnost nebo provenience pojednávaného materiálu nebo ostatních reálií. Zamyslíme-li se však nad skutečným významem daných termínů, dojdeme k zajímavým závěrům a zjištěním, týkajících se občasné nutnosti specifikace daného názvu. Z hlediska etnické příslušnosti je jasné, že osoba kterou označíme jako „Kelta“ a osoba, kterou označíme jako „obyvatele Galatie“ nemusí nutně být v každém případě stejného etnického původu. Naopak výrazem Kelt rozumíme jednoznačně osobu keltského původu a v kontextu Malé Asie pak s nejvyšší pravděpodobností příslušníka příchozího etnika, jehož voje se na

kontinent poprvé dostaly skrze invazi roku 278/277 př. Kr. Stejně tak obyvatel Galatie např. v 1. stol. př. Kr. rozhodně nemusel být keltského původu, poněvadž je velmi pravděpodobné, že invaze keltských kmenů neměla za následek celkovou asimilaci domácího, především frýžského etnického substrátu a je celkem jasné, že staré obyvatelstvo přežívalo v koexistenci s Kelty. Přesto však zajisté docházelo ke vzájemným sňatkům nebo jiným druhům míšení obyvatelstva, tedy k procesu, jehož výsledkem byla právě populace Galatie.

Tato interpretace problému je však poněkud v rozporu s jeho chápáním např. v antickém světě. V řeckých pramenech je pojem „Galatové“ používán v souvislosti s Kelty nebo s osobami, které jako Keltové vypadají nebo obecně v souvislosti s barbary, kteří bývají s Kelty ztotožňováni. Ani v tomto případě není však směřování tohoto pojmu na určité skupiny obyvatelstva správné a je v přímém rozporu se současnými moderními definicemi. Dle těchto definicí⁶³⁸ je jako rozhodující kritérium příslušnosti daného obyvatelstva ke keltskému etniku chápán mluvený keltský jazyk nebo jeho dialekt, ačkoli dle jiných definicí je např. stanovení pouze jednoho takového kritéria nedostačující. V daném ztotožnění tedy nemůže hrát roli hmotná kultura ve smyslu archeologické kultury, jak jsme se již ostatně ve vícero případech přesvědčili. V tomto ohledu K. Strobel zdůrazňuje, že ani např. halštatská kultura širší střední Evropy nebo laténská kultura na tomtéž teritoriu v pozdějším období nemohou být dle daného kritéria přisuzovány Keltům. Je sice pravdou, že pokud je jako jediné kritérium „ethnicity“ uznán právě jen jazyk, pak je samozřejmě přisouzení daných dvou kulturních okruhů konstituovaných na základě projevů hmotné kultury, etnickým Keltům značně neprůkazné. Avšak na druhé straně představa, že laténská kultura širší střeoevropské oblasti nesouvisí alespoň v jádru s keltským etnikem je též velmi těžko představitelná. Jednoznačné vymezení etnické identity skrze mluvený jazyk, lze bez problémů akceptovat a zdá se v mnoha ohledech logické i ve srovnání se současnými etnografickými paralelami. Souvislost etnika a hmotné kultury je však problémem daleko složitějším, avšak bylo by zřejmě chybou pokoušet se aplikovat jednotné vysvětlení daného problému ve všech situacích. Namísto takové univerzální teorie lze spíše přijmout skutečnost, že v některých případech může etnický substrát stabilně setrvávat v neustále stejných opakujících se projevech hmotné kultury, v jiných případech je v rámci určitého chronologického intervalu doložena několikrát zásadní proměna hmotné kultury u stále stejného etnika nebo vzorku obyvatelstva. Popsané situace však mohou být též krajními

---

⁶³⁸ cf. Strobel 1996, 123 ff

extrémními variantami vztahu mezi etnikem a hmotnou kulturou a nelze samozřejmě vyloučit i mnohé jiné kombinace, pohybující se v rámci těchto extrémů.

Záměna pojmů „galatský“ a „keltský“ v etnickém smyslu není tedy zcela bez problémů, avšak lze ji z historického hlediska v určitém ohledu akceptovat. Jiná je však situace ve vztahu k projevům hmotné kultury, kdy mezi pojmy keltská a galatská kultura rozhodně nelze klást rovnítko. Jak jsme již uvedli výše, k vytvoření něčeho na způsob „evropské“ laténské kultury v Malé Asii nedošlo a ojedinělé nálezy spon nebo několika náramků, přestože jde jednoznačně o artefakty související s typovou náplní laténské kultury, rozhodně netvoří základ něčeho co by se mohlo nazývat maloasijskou laténskou kulturou. Pokud tedy přijmeme zdejší absenci „laténské“ kultury jako fakt, naše pozornost se logicky upne k definici kultury galatské resp. kultury Galatie. Náplň takového pojmu však, narozdíl od kultury „laténské“, nepředstavuje žádný problém, poněvadž hmotnou galatskou kulturu lze zcela bez problémů definovat zejména jako konglomerát několika různých typů projevů, v němž má nezastupitelné místo domácí helénistická tradice, stejně jako přežívající kulturní projevy neřeckých lokálních etnik a v neposlední řadě též izolovaný a ojedinělý výskyt artefaktů laténskému charakteru. K výraznému a jednoznačně formujícímu faktoru galatské kultury v pozdně helénistickém a raně císařském období lze bez výhrad počítat i římskoprovinciální prvek.

Propastný rozdíl mezi galatskou hmotnou kulturou nebo hmotnou kulturou území nazývaného Galatií na jedné straně a relativně omezenou skupinou artefaktů keltské nebo obecně laténské provenience na straně druhé může být demonstrován na řadě situací, kterým byla v této práci věnována pozornost. Je příznačné, že artefakty posledně jmenované skupiny se objevují buďto jako izolované nebo ojedinělé nálezy nebo jako součásti jiných početnějších nálezových celků. Ve druhém jmenovaném případě dochází v některých situacích k organičtějším propojení laténských prvků s prvky jiné hmotné kultury, v některých případech působí tyto laténské prvky poněkud izolovaněji, avšak ve všech případech je patrná jakási, ať již kvantitativní nebo výrazová převaha lokální kultury, vycházející z antických nebo autochtonních kořenů. A to je právě charakteristický jev, pozorovatelný v případě početnějších nálezových celků, kombinujících artefakty různého původu, a sice pouze jakási doplňková role prokazatelně „laténských“ artefaktů v rámci většího celku. Lze tedy říci, že pozorujeme-li symbiózu kultury domácí helénistické tradice s artefakty nebo obecně kulturními elementy laténské provenience, lze konstatovat, výraznou převahu domácích prvků a pouze izolované nebo aditivní spolupůsobení elementů laténskému původu.

Jak již bylo řečeno, výše uvedená skutečnost je poměrně spolehlivě demonstrovatelná na několika typických náleзовých celcích. Jedním z nejdůležitějších je mohylový areál v Bolu. Existence mohyl je obecně velmi široce rozšířeným fenoménem, a to jak v širší oblasti domovského rozšíření laténského kultury, tak v oblasti klasických civilizací. Tento prvek tedy nelze hodnotit jako typický kulturní atribut, příslušející k jednomu nebo druhému okruhu. To však již nelze říci o kamenné architektonicky řešené hrobové komoře, která je v případě těchto celků stěžením útvarem, jednoznačně reprezentujícím civilizační okruh středomořský, již bez ohledu na skutečnost, že počátek fenoménu budování mohyl leží v o mnoho starším období než helénistickém. Přihlédneme-li ke hrobové výbavě, lze spatřovat zástupce laténského kulturního okruhu v několika nákrčnicích, jejichž hlavním znakem je tordování. Dalším výraznějším prvkem v tomto náleзовém souboru jsou dvě kovové nádoby u kterých nelze na první pohled konstatovat jakoukoli příbuznost s artefakty laténského charakteru. Jediným elementem na jedné z nádob, avšak nikoliv nevýznamným, je výzdoba vnitřní tepaná výzdoba v podobě mužské hlavy výrazně barbarského, až typicky keltského zjevu. Provedeme-li sumarizaci těchto prvků, zjistíme že prvky autochtonní a helénistické tradice jsou zde v převaze nad projevy, ve kterých můžeme spatřit vzdálený ohlas keltského nebo laténského materiálního projevu. Došlo-li by k teoretické situaci, kdy by hrobka byla vyloupena a mobilní inventář by byl pro odborné hodnocení ztracen, pak bychom na základě pouze nemovitých prvků tohoto celku v žádném případě nemohli konstatovat eventuální souvislost s keltskou, resp. galatskou aristokracií, nemluvě již o výše zdůrazněné problematické vazby určitého druhu hmotné kultury na určité etnikum.

Podobnou situaci lze konstatovat v Karalaru. O architektonických aspektech a původu daného typu pohřebního areálu jsme se již zmínili, avšak zde se setkáváme s dalším jevem, kterým je sdělení v podobě nápisu, vytesaného v kamenné desce. Výsledkem epigrafické analýzy je vědomí, že nápis se vztahuje k jedinci galatského aristokratického původu Deiotarovi a skrze tuto skutečnost, lze v nápisu spatřovat určitý „keltský“ resp. „galatský“ element. To je však v tomto ohledu vše uvážíme-li, že zřizování těchto pohřebních dedikací, včetně volby řeckého jazyka je jevem zcela jasně vycházejícím z domácího prostředí. Též fragmenty mramorové skulptury lva nebo kamenného oltáře reprezentují jednoznačně artefakty mající své kořeny ve středomořské oblasti. Nálezy které mohou být dávány do souvislosti s etnikem keltského původu jsou zde zastoupeny zejména honosnými nákrčníky, avšak z hlediska kvantity tyto artefakty opět výrazně zaostávají nad mnoha dalšími aspekty zdejších pohřbů, majícími svůj původ v civilizačně vyspělejších klasickém prostředí.

Zajímavou situací je pohřebiště v Bogazköy. Zdejší hroby nejsou již typickými honosnými pohřby, nejen ve smyslu výbavy ale také s ohledem na konstrukční řešení, jako například výše jmenované případy. Avšak i v případě těchto hrobů lze v jejich inventáři pozorovat některé více či méně přesvědčivé indicie přítomnosti artefaktů „laténské provenience“, ovšem ve vztahu k etnicitě pohřbených bez hlubší výpovědní hodnoty. Avšak i v těchto případech působí ojedinělé artefakty keltského charakteru poněkud izolovaně a rozhodně nereprezentují nic co bychom mohli nazvat etablovanou a stabilní laténskou hmotnou kulturou. To dokládá železná spona středolaténské konstrukce, pocházející z hrobu č. 12, nalezená ve společném kontextu s artefakty náležícími jednoznačně pozdně helénistické kultuře. Obdobným dojmem působí mince z hrobu č. 11. Některé další nálezové skupiny na tomto pohřebišti jako např. železné zbraně nebo drobné skleněné ozdoby nejsou dostatečně reprezentativními typy na to abychom je mohli jednoznačně přiřadit ke skupině artefaktů laténského charakteru.

Vlastní tzv. galatská keramika je z hlediska reprezentace kulturních projevů, vztažených k určitému etniku samostatným problémem. V situaci, kdy se názory na vznik a původ tohoto typu dosti různí, nelze prozatím charakterizovat tento typ hmotné kultury jako jednoznačný kulturní projev keltského nebo galatského etnika. To potvrzuje i její rozšíření, které se koncentruje jen v určité části sledovaného území a nelze ji tedy brát jako reprezentativní fenomén.

Hovoříme-li o dílčích a izolovaných projevech hmotné kultury laténského charakteru na území Malé Asie, nelze nezmínit zřejmě nejtypičtější skupinu, kterou jsou zejména spony středolaténské konstrukce a několik náramků. A jak je to již ve vztahu k laténským kulturním elementům v Malé Asii charakteristické, ani zde se neseťkáváme s jednoznačnou a uspokojivou možností interpretace jejich výskytu. Ačkoli je většina těchto spon výlučným a bytostným produktem keltského umělecko-řemeslného projevu, nelze přesto tuto nálezovou skupinu chápat jako základ tolik diskutovaného fenoménu, který bychom mohli nazvat laténskou hmotnou kulturou. Velmi diskvalifikující skutečností je to, že se v naprosté většině případů jedná o ojedinělé nálezy. Hodnocení jejich nálezového kontextu z hlediska eventuální kombinace s dalšími artefakty laténského rázu nebo z hlediska poměrného zastoupení s artefakty autochtonního původu v těchto souborech tak není možné. Příklady jediných dvou spon (Bogazköy), které byly v původních nálezových kontextech nalezeny, však nijak výrazně nesvědčí o skutečnosti, že by dané nálezové celky obsahovaly signifikantní množství „laténských“ „artefaktů“ a představovaly by tedy z tohoto hlediska reprezentativní uzavřené soubory. Daného problému se týkají i některé v této práci vícekrát

zmíněné teorie, ohledně oprávněnosti přisouzení tohoto typu artefaktů maloasijským Keltům, a naopak jejich ztotožnění s keltskými žoldněři, nacházejícími se mimo prostředí, ve kterém by docházelo ke konstituování hmotné kultury, nýbrž v prostředí různých vojenských svazků s nejrůznějšími helénistickými vládci. Ačkoli těmto názorům nelze upřít jistou oprávněnost, je nutno připomenout různé situace zejména z Balkánského poloostrova nebo z Krymu, kde je historicky doložená přítomnost Keltů doprovázena výskytem hmotných artefaktů keltské provenience.

Ke konci závěrečného souhrnného pojednání o jednotlivých aspektech neexistence svébytné laténské hmotné kultury na maloasijském území na základě jednotlivých nálezových okruhů je nutno připomenout jednu skupinu, která je jako analogie k obecnému kulturnímu vývoji keltsko-galatského obyvatelstva navýsost typická. Jde o mince, ražené v galatských městech nebo mince ražené význačnými představiteli galatské aristokracie z řad tetrarchů, apod. Ačkoli informace které se z mincí dovídáme zmiňují kmenová centra jednotlivých galatských kmenů nebo přímo konkrétní reprezentanty galatských aristokratických vládnoucích vrstev, z hlediska ikonografického a technologického jde plně o produkty s jasnými kořeny v řecko-římském mincovnictví. Tuto skutečnost potvrzuje i mince z hrobu č. 11 v Bogazköy, která nese morfologické znaky středoevropského keltského mincovnictví. Co se týče výskytu dalších obdobných mincí na maloasijském území, je však tato mince zcela osamocena. Ve vztahu k hodnocení dílčích projevů hmotné kultury laténského charakteru je analogie ke galatskému mincovnictví poměrně výstižná, neboť mince nesou jména jedinců nebo komunit čímž v přeneseném smyslu reprezentují etnický základ a etnickou identitu, avšak její konkrétní technologické provedení vychází z lokální tradice. Obdobně lze tedy kulturu galatskou, nikoliv keltskou nebo laténskou, označit jako určitý soubor charakteristických vnějších projevů, kdy postupem času původní keltské prvky nacházejí zastoupení spíše ve sféře duchovní, resp. nehmotné, kdežto hmotná složka tohoto celku se stále více ztotožňuje s domácí autochtonní helénistickou tradicí, byť s občasným využitím nebo objevením se prvků laténského původu. Tento proces je do určité míry potvrzen dalším společenským a kulturním vývojem Galatie v římském období, kdy povědomí etnického původu obyvatel této oblasti je přenášeno stále více pouze prostřednictvím jazyka nebo jmenné tradice a to až do období cca kolem poloviny 1. tisíciletí po Kr. kdy mluvený jazyk zůstává jediným a posledním reliktem původního etnického povědomí.

Diskutovaná a výše doložená skutečnost ohledně izolovanosti a určité roztržitosti artefaktů „laténského“ charakteru je hlavní oporou již několikrát vyřčeného konstatování, že

na území Malé Asie nedošlo k vytvoření svébytné laténské hmotné kultury, nýbrž k pohlcení, resp. aplikování některých laténských prvků do projevů hmotné kultury střední Anatolie, které můžeme souhrnně nazvat kulturou galatskou nebo kulturou Galatie. Takové zjištění je zajímavou skutečností srovnáme-li výsledek procesu přežívání laténské kultury v oblastech ve kterých došlo k výraznějšímu angažování keltské složky. Například na území Itálie došlo v souvislosti s keltskou přítomností k takovému fenoménu, jakým je zakládání plochých kostrových pohřebišť, projevujících se typickou laténskou materiální kulturou jako analogická pohřebiště v domovské oblasti středoevropských Keltů. Ačkoli kultura laténského rázu se obdobně projevuje i na Balkánském poloostrově, zde se tento proces ve srovnání s územím Itálie, nezdá natolik jedinečný, poněvadž materiální základna hmotné kultury většiny balkánských autochtonních komunit je v hrubých rysech srovnatelná s kulturou laténskou, to však již nelze říci ve srovnání s civilizační úrovní v Etrurii nebo raném Římě. Na území Malé Asie však žádné takto výrazné kulturní projevy kupodivu neznáme, naopak pozorujeme relativně rychlou asimilaci hmotného projevu a postupné přijímání hodnot vyrostlých z lokální tradice. Konstatování dané skutečnosti působí poněkud úsměvně vzpomeneme-li si na proslulou reakci keltského Brenna na řecké půdě, vyjadřující údiv nad faktem, že Řekové zobrazují božstva v lidských podobách, když tato božstva mohou mít libovolnou podobu v závislosti na své vůli. V tomto výroku lze kromě běžného údivu nad danou skutečností vystopovat určitý despekt k danému pojetí řeckého pantheonu, potažmo k příbuzným aspektům řeckého života. O zhruba tři století později nacházíme maloasijské Galaty v opačné situaci, potvrzující plné přijetí většiny aspektů řeckých a římských civilizačních standardů, včetně oné původně vysmívané kamenné skulptury a dalších kulturních projevů, pramenících z vyspělé antické tradice. Příznačný je též fakt, že ztotožnění se s antickou kulturou se netýká pouze materiální stránky věci, nýbrž pokračuje v rovině politicko duchovní. Tato skutečnost se projevuje tím, že v římskoprovinciálním období neměli Římané na území Malé Asie mnoho věrnějších, spolehlivějších a celkově loajálnějších spojenců než právě Galaty, čímž se pomyslný kruh celé jejich maloasijské existence symbolicky uzavírá.

Pozastavme se v závěru této práce ještě nad problémem, týkajícím se zobrazování barbarů, resp. Keltů v helénistickém umění. Je jasné, že z hlediska kontinuity obecného studia problematiky maloasijských Keltů se zdá percepce barbarů v helénistickém umění jako poněkud stranou stojící a nesouvisející prvek. Je pravdou, že přímo nesouvisí s tím co zde nazýváme materiálními projevy laténského charakteru nebo kulturou Galatie, ani se nevztahuje žádným způsobem ke každodennímu životu keltského nebo galatského

obyvatelstva. Je dokonce jasné, že sochařské zobrazení barbarů nebylo ani nijakým způsobem směřováno ke Keltům nebo k obyvatelům Galatie obecně, nýbrž reprezentovalo sdělení, které bylo určeno především řeckému světu. Přesto však nelze základní problematiku spojenou s daným tématem v této práci vynechat, poněvadž v přeneseném smyslu slova se i zobrazování barbarů v helénistickém umění váže určitým způsobem k pojednávanému předmětu. Je zajímavé, že jediným konkrétním pojítkem mezi keltským etnikem v Malé Asii a helénistickými sochařskými zobrazeními Keltů je prostý fakt, že tito Keltové se na maloasijské půdě jednoduše objevili. Jejich další zdejší počínání a několik desetiletí trvající pustošící aktivity položily základ reflexe jejich přítomnosti v povědomí autochtonního obyvatelstva. Výsledkem tohoto procesu, ve spolupůsobení s konkrétní historickou událostí nebo událostmi se stal vznik monumentálního sochařského díla nejprve Velkého, později též Malého věnného daru, které vtiskly nepřehlédnutelným způsobem charakteristické rysy celé jedné periodě řecké sochařské umělecké tvorby. Je charakteristické, že takto jasně vymezené archetypy barbarů nebo nepřátel řeckého světa byly v pozdější plastice hojně napodobovány nebo z nich četná pozdější zobrazení ideově i umělecky často vycházela a to nejen co se týče kamenné skulptury, ale také početnější skupiny terakot. Jak jsme již uvedli výše, zobrazování Keltů v helénistickém umění je jevem vycházejícím ve své většině z řeckých uměleckých tradic (v tomto případě s využitím typických fyziognomických prvků keltských barbarů), přesto se však v určitých ohledech a v jednotlivých konkrétních detailech dotýká natolik typických keltských prvků, jako jsou charakteristické hmotné artefakty a to zejména zbraně, v menší míře šperky, apod. Přestože v tomto ohledu lze v helénistické skulptuře nebo terakotě zobrazující Kelty spatřovat nejkonkrétnější pojítko k hmotné kultuře laténského charakteru a náznak pramenu poznání určitých skupin konkrétních artefaktů, nelze toto spojení přeceňovat. Je velmi pravděpodobné, že ačkoli řecký umělec vděčně využil jakéhokoli typického artefaktu ke zdůraznění příslušnosti zobrazovaného jedince, lze se domnívat, že hlavním výrazovým prostředkem, využitým k jednoznačné charakterizaci jednotlivých postav byly zejména jejich nezaměnitelné fyziognomické prvky. V tomto ohledu lze předpokládat, že konkrétní keltské artefakty mohou na nejrůznějších zobrazeních v průběhu času podléhat určité stylizaci nebo schematizaci a pro srovnání s exempláři laténské hmotné kultury, tak jak je známe z nejrůznějších evropských archeologických kontextů, nemohou být využity v plném rozsahu. Sekundární úlohu militarií keltského charakteru při zdůraznění etnického původu zobrazovaného jedince, potvrzují zejména pro pozdní období četné terakoty, kdy jsou jimi vybavení jedinci prokazatelně nekeltského původu nebo vzezření, někdy též dokonce jedinci, mající svůj původ v mytologické sféře.

V tomto ohledu je zajímavý též určitý teoretický předpoklad, týkající se kromě některých terakot též příkladů toreutiky. V některých případech, jako např. u terakot z Myriny, zobrazujících porážku „keltsky“ vyhlížejícího protivníka bojovníkem na slonu, nebo kovové pergamské pasové zápony se znázorněním souboje „keltsky“ vyhlížejících bojovníků s jejich patrně řeckými protivníky, je často patrná snaha o nucenou interpretaci dané scény, resp. její eventuální vztahení k určité historicky doložené události. Proti těmto snahám nelze samozřejmě nic namítat, avšak je nutno zdůraznit, že určitý jednoznačně sledovatelný vývoj některých typů zobrazení, resp. výše popsané občasné problémy s „etnicitou“ některých typických keltských reálií, umožňují též úvahy ve smyslu interpretace řady takových případů jako žánrových motivů bez konkrétního vztahu ke konkrétní historické události. V souvislosti s těmito zobrazeními je též docela dobře možné, že reprezentují završení procesu určité paušalizace zobrazování keltských, resp. barbarských jedinců na jehož počátku stojí výjimečná díla Velkého věnného daru, jednoznačně zobrazující Kelty, kdežto na jeho konci vidíme běžné exempláře představující obecnou nekonkretizovanou podobu barbara, byť někdy s keltskými atributy.

Jedna role helénistického umění zobrazujícího jedince keltského původu je však nesporná a je nutno ji v závěru této práce opětovně zdůraznit. Ať již sochařské nebo koroplastické tvorbě přikládáme v rámci helénistické maloasijské hmotné kultury větší či menší význam či ať již spatřujeme v jednotlivých zobrazeních jedince keltského původu nebo o takovém ztotožnění v některých případech pochybujeme, nelze těmto jednotlivým dílům v čele s attalovskými věnnými dary upřít určité mistrovství figurální konstituce charakteristického a typického protivníka řeckého civilizovaného světa, který se svým zjevem a významem řadí po bok takových archetypů dědičných nepřátel řecké civilizace jako např. Gigantů, Amazonek nebo Peršanů.

Fenomén maloasijských Keltů a vznik galatské kultury náleží bezesporu k nejzajímavějším a nejvíce fascinujícím procesům, reprezentujícím koexistenci dvou kultur zcela rozdílných civilizačních úrovní, vyrůstajících kromě toho ze zcela odlišných základů a nesoucích v sobě zcela odlišnou kulturní tradici, popřípadě kulturní, historickou či etnickou identitu. Při studiu dané problematiky se tak setkáváme s nejrůznějšími charakteristickými dílčími projevy soužití těchto dvou kultur jak v rovině materiální tak v rovině duchovní. Ve sféře materiální kultury je tedy možno dokumentovat jak dílčí přežívání charakteristických a typických artefaktů náležících příchozí kultuře, tak také kombinací nebo symbiózu některých prvků „laténského“ původu s prvky domácí tradice nebo prvky

helénistického původu, stejně jako postupující převahu lokální hmotné kultury a její akceptování nově příchozím obyvatelstvem. V rovině společensko-politické je prezentován proces postupné akulturace příchozího obyvatelstva a to od počátečního stavu, charakteristického velkou mobilitou keltských družin, spojeného s neustálým praktikováním kořistnických nájezdů až po konstituci stabilní aristokratické vládnoucí vrstvy, vykazující znaky typické pro vedoucí společenskou vrstvu helénisticko – římského období. V duchovní sféře sledujeme opět určitou koexistenci některých prvků vycházejících s původních keltských náboženských představ, s prvky majícími své kořeny v antické náboženské tradici. Nespornou výhodou při hodnocení všech dílčích úrovní takto rozsáhlého procesu je skutečnost, že v případě přítomnosti keltských kmenů na maloasijském území se nejedná o krátkodobý proces, ani o omezený kulturní impakt v podobě izolovaného importu prvků hmotné kultury jednoho charakteristického prostředí do prostředí druhého. Tento proces nám naopak skýtá jedinečnou možnost studia komplexního projevu a funkčnosti soužití celého jednoho celku, typického určitými etnickými, materiálními a duchovními principy s prostředím zcela jiných civilizačních a kulturně historických tradic a hodnot a to v období trvajícím několik staletí. Výsledek tohoto procesu prozrazuje mnohé o specifické životaschopnosti, vyspělosti, civilizační vyzrálosti a vzájemné konkurenceschopnosti těchto dvou svébytných kulturních celků.

6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY, ZKRATKY ANTICKÝCH AUTORŮ A SEZNAM VYOBRAZENÍ

Adriani, A. 1948: Testimonianze e monumenti di scultura alessandrina, Documenti e Ricerche d'arte Alessandrina 2, Roma.

Akurgal, E. 1955: Pergrygische kunst, Ankara.

Anderson, J. G. C. 1899: Exploration in Galatia Cis Halym, Journal of Hellenic Studies 19, 52-318.

Andrae, B. 1977: Vorschlag für eine Rekonstruktion der Polyphemgruppe von Ephesos, Festschrift F. Brommer, 1-11.

Arik, R.O.-Couprie, J. 1935: Les Tumuli de Karalar et la sépulture du roi DéiotarosII. Revue Archaeologique 6, 131-151.

Basler, D. 1972: The necropolis of Vele Ledine at Gostilj, Wissenschaftliche Mitteilungen des Bosnisch-Herzegowinischen Landesmuseums 2, Heft A, 5-49.

Beneš, F. 1878: Starožitnosti nalezené v Žižkově, Památky archeologické 10, 67-78.

Bennett, J. 2003: Ancyra, Metropolis Provinciae Galatiae, in: Wilson, P. R. (Ed.), The archeology of roman towns. Studies in honor of J. S. Wachter, Oxford, 1-15.

Bernard, L. 2002: Massalia und sein Hinterland als Ausgangspunkt von Fernkontakte mit der Celtica, in: Fernkontakte in der Eisenzeit, Praha, 147-159.

Bieber, M. 1967: The sculpture of hellenistic age. New York.

Bienkowski, P. R. 1908: Die Darstellungen der Gallier in der hellenistischen Kunst, Wien.

-1928: Les Celtes dans les arts mineurs gréco-romains, avec des recherches iconographiques sur quelques autres peuples barbares, Cracovie.

Birkhan, H. 1997: Kelten. Versuch einer Gesamtdarstellung ihrer Kultur, Wien.

Bittel, K. 1942: Kleinasiatische Studien, Istanbuler Mitteilungen 5, 1-224.

- 1969: Bemerkungen zu einigen späthellenistischen Grabfunden aus dem sogenannten Südareal im Bezirk des Tempels I in Bogazköy. In: Bogazköy IV. Funde aus der Grabungen 1967 und 1968. 45- 49.

-1974: Bemerkungen zur sogenannten galatischen Keramik, Mélanges Mansel I (Festschrift), Ankara, 221-237.

- 1976: Die Galater in Kleinasien, archäologisch gesehen. In: Assimilation et resistance a la culture greco-romaine dans le monde ancien. Travaux du VIe Congres Intern. d'Etudes Classiques, 241-249.

Bittel, K. – Rieth, A. 1951: Die Heuneburg an der oberen Donau-ein frühkeltischer Fürstensitz, Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen 1950, Stuttgart.

Boehmer, R.M. 1972: Die Kleinfunde von Bogazköy aus den Grabungskampagnen 1931-1939 und 1952-1969. Bogazköy-Hattusa 7. 87 Wissenschaftliche Veröffentlichungen der Deutschen Orient-Gesellschaft, Berlin.

Bohn, R.-Droysen, H. 1885: Das Heiligtum der Athena Polias Nikephoros, Altertümer von Pergamon II, Berlin.

Bosch, C. 1952/53: Die Kelten in Ankara, Jahrbuch der kleinasiatischen Forschungen 2, 283-293.

Bosch, E. 1967: Quellen zur Geschichte der Stadt Ankara im Altertum, Ankara.

Bouzek, J. 1990: Thrákové, Praha.

2001a: Les origines de l'art laténien: les parallèles et les inspirations orientales, Studia Hercynia V, 57-62.

- 2001b : Le trésor de Pistiros, imitations thraces des monnaies grecques et les premières monnaies des Celtes, Studia Hercynia V, 41-43.

-2002: Die keltische Kunst und der Osten, in: Fernkontakte in der Eisenzeit, Konferenz Liblice 2000, 102-109.

-2005a: Thracians and their Neighbours: Their destiny, art and heritage, Studia Hercynia IX, 1-274.

- 2005b : Celtic campaigns in southern Thrace and the Tylis kingdom: The Duchcov fibula in Bulgaria and the destruction of Pistiros in 279/8 B.C., in: Dobrzańska et alii, eds. 2005, 93-102.

-2007: Keltové našich zemí v evropském kontextu. Praha-Kroměříž.

Bouzek, J. et alli 2006: Pistiros and the Celts, Eirene XLII, 124-129.

Bouzek, J. Domarazki M., Archibald, Z. (eds.) 1997: Pistiros I, Prague.

Bouzek, J. Domarazka, L., Archibald, Z. (eds.) 2002: Pistiros II, Prague.

Breccia, E. 1914: Alexandria ad Aegyptum, Guide de la Ville Ancienne et Moderne et du Musée Gréco-Romain, Bergamo.

Brommer, F. 1970: Neue pergamenische Köpfe, Jahrbuch der Berliner Museen 12, 191-210.

Budínský, P. 1983: Keltské kostrové hroby z Podkrušnohoří ve sbírce teplického muzea, Teplice.

- 1994: Keltské kostrové hroby z Litoměřicka a Lounska v archeologické sbírce teplického muzea, Teplice.

Budínský, P. – Waldhauser, J. 2004: Druhé keltské pohřebiště z Radovesic (okres Teplice) v severozápadních Čechách, Teplice.

BCH – Bulletin de correspondance hellénique.

Calza, G. 1940: La necropoli del porto di Roma nell' Isola Sacra, Roma.

Carruba, O. 1970: Das Palaische. Texte, Grammatik, Lexikon. Wiesbaden.

CIG –Corpus inscriptionum Graecarum.

CIL- Corpus Inscriptionum Latinarum.

Coarelli, F. 1979: Il "grande donario" di Attalo I, I Galli e l'Italia, Roma, 231-255.

Conze, A. 1913: Stadt und Landschaft. Altertümer von Pergamon I, Berlin.

Cornelius, F. 1973: Geschichte der Hethiter. Mit besonderer Berücksichtigung der geographischen Verhältnisse und der Rechtsgeschichte, Darmstat.

Cronin, H.S. 1904: First report of a journey in Pisidia, Lycaonia and Pamphylia, Journal of Hellenic Studies 22, 94-125.

Cross, T.M.-Leiser, G. 2000: A brief history of Ankara, Vacaville.

- Dannheimer, H. 1975: Zu zwei älteren keltischen Fundstücken aus der Münchner Schottebene, Archäologisches Korrespondenzblatt 5, 59-67.*
- Darbyshire, G.-Mitchell, S. 1999: The Galatian settlement in Asia Minor, in: Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1998 Yilligi, Ankara, 163-198.*
- Darbyshire, G.-Mitchell, S.-Vardar, L. 2000: The Galatian settlement in Asia Minor, Anatolian Studies 50, 75-97.*
- Dechelette, J. 1914: Manuel d'archéologie préhistorique, celtique et gallo-romaine II/3, Second age du Fer ou époque de La Tene, Paris.*
- Dimitrievič, D. 1971: Spätlatenezeitliche Oppida in Jugoslawien, Archeologické rozhledy 23, 567-584.*
- Dobesch, G. 2001: Caesars Volcae Tectosages in Mitteleuropa, Carinthia Romana und die römische Welt (Festschrift für G. Piccottini), Klagenfurt, 79-102.*
- Dobrańska, H.- Megaw, V.- Poleska, P. (eds.) 2005: Celts on the Margin: Studies in European Cultural Interaction, 7th century B.C-1st century A.D., Kraków.*
- Domaradzki, M. 1976: Présence des Celtes en Thrace au IIIe s. av. n. e., Thracia antiqua 1, 25-38.*
- 1984 : Keltite na balkanski poluostrov, Sofia.*
- 1995 : La diffusion des monnaies de Cavaros au Nord-Est de la Thrace, Eirene 31, 120-128.*
- Domaszewski, A. von 1885: Die Fahnen im römischen Heere, Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn 9, 1-142.*

Dressler, W. 1967: Galatisches , in: Beiträge zur Indogermanistik und Keltologie, Festschrift J. Pokorny, Innsbruck, 147-154.

Dufková, M. 2001 : Zur Problematik der sogenannten Galater-Krieger in griechischer Koroplastik, in: Anodos, Studies of Ancient World I, Trnva, 81-84.

Egg, M. 1986: Italische Helme, Mainz.

Emilov, J. 2005: Changing paradigms: modern interpretations of Celtic raids in Thrace reconsidered, in: Celts on the Margin: Studies in European Cultural Interaction, 7th century B.C-1st century A.D., Dobrańska, H.- Megaw, V.- Poleska, P. (eds.), Kraków, 103-108.

Evans, D. E. 1967: Gaulish personal names, Oxford.

Feld, K. 2005: Barbarische Bürger. Die saurier und das Römische Reich, Berlin-New York.

Fellmann, B. 1972: Die antiken Darstellungen des Polyphemabenteuers, Münchener archäologische Studien 5, München.

Filip, J. 1956: Keltové ve střední Evropě. Praha.

Firatli, N. 1965: Two Galatian tumuli in the vicinity of Bolu, American Journal of Archaeology 69, 365-367.

Fleischer, R. 1971: Späthellenistische Gruppe vom Pollionymphaeum in Ephesos mit dem Polyphemabenteuer des Odysseus, Jahreshefte des österreichischen archäologischen Instituts, Beiheft 2, 137-164.

Forrer, R. 1908: Keltische Numismatik der Rhein- und Donaulande, Strassburg.

French, D. 2003: Roman, late roman and byzantine inscriptions of Ankara. A selection, Ankara.

Frey, O.H. 1997: Les Celtes et les Balkans, in: S. Moscati et alii (eds.), Les Celtes, 2e ed. Milano 1997, 503-506.

Frey, O. H.-Hermann, F. R. 1997: Ein frühkeltischer Fürstengrabhügel am Glauberg im Witteraukreis, Hessen, Germania 75, 459-550.

FGrH- Fragmente der griechischen Historiker (Fragmenta Graecorum Historicorum).

Grach, N. L. 1987: Ein neu entdecktes Fresko aus hellenistischer Zeit in Nymphaion bei Kertsch', In: Skythika, Bayerische Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Klasse, Abhandlungen 98, München, 87-95.

Grimm, G.- Johannes, D. 1975: Kunst der Ptolemäer- und Römerzeit im Ägyptischen Museum Kairo, Mainz.

Gunby, J. 2000: Oval shield representations on the Black sea littoral Oxford Journal of Archaeology 19, 359–365.

Halfmann, H. 1979: Die Senatoren aus dem östlichen Teil des Imperium Romanum bis zum Ende des 2. Jh. n. Chr., Gottingen.

Haussoulier, B. 1897: Sur une inscription de Dydimos, Revue celtique 18, 100-329.

Head, B. V. 1887: Historia Numorum. A Manual of Greek Numismatics, Oxford.

Heberdey, R. – Niemann, G – Wilberg, W. 1912: Das Theater in Ephesos, Forschungen in Ephesos 2, Wien.

Hiller von Gärtringen, Fr. 1906: Die Inschriften von Priene, Berlin.

Hintzen-Bohlen, B. 1990: Die Prometheus-Gruppe im Athenaheiligtum, Istanbuler Mitteilungen 40, 145-156.

Hock, H.H. (Hrsg)1997: Historical, Indo-European and Lexigraphical studies. Festschrift L. Zgusta, Berlin-New York.

Holder, A. T. 1891: Altceltischer Sprachschatz I. Leipzig.

Chantre, E. 1898: Mission en Cappadoce 1893-94, Paris.

IG – IsncRIPTIONES Graecae.

Imhoof-Blumer, F. 1901-2: Kleinasiatische Münzen, Wien.

Jaeckel, P. 1965: Pergamenische Waffenreliefs, Waffen- und Kostümkunde, Zeitschrift der Gesselschaft für historische Waffen- und Kostümkunde 7, 94-122.

Jacobsthal, P. 1941: Kelten in Thrakien, Epitymbion Ch. Tsounta, Athen, 391-400.

Jones, F.F. 1950: The Pottery, In: Excavations at Gözlü Kule, Tarsus I, The Hellenistic and Roman Periods, Princeton, 149-296.

Kaschnitz-Weinberg, G. 1937: Sculture del magazzino del Museo Vaticano, Citta del Vaticano.

Kähler, H. 1948: Der grosse Fries von Pergamon: Untersuchungen zur Kunstgeschichte und Geschichte Pergamons, Berlin.

Kimmig, W. 1940: Ein Keltenschild aus Ägypten, Germania 24. 106-111.

Klein, W. 1907: Geschichte der griechischen Kunst III, Die Kunst der Diadochenzeit, Leipzig.

Krahmer, G. 1925: Eine Ehrung für Mithradates VI. Eupator in Pergamon, Jahrbuch des deutschen archäologischen Instituts 40, 183-205.

Krämer, W. 1949-50: Zur Zeitstellung der hölzernen Schilde des Hirschsprungfundes, Prähistorische Zeitschrift 34-35, 354-

- 1961: Keltische Hohlbuckelring vom Isthmus von Korinth, *Germania* 39, 32-42.

- 1985: Die Grabfunde von Manching und die latènezeitlichen Flachgräber in Südbayern, Die Ausgrabungen in Manching 9, Stuttgart.

- Krierer, K. 1995: Sieg und Niederlage, Untersuchungen physiognomischer und mimischer Phänomene in Kampfdarstellungen der römischen Plastik, Wiener Forschungen zur Archäologie 1, Wien.*

- Körte, A. 1897: Kleinasiatische Studien II. Gordion und der Zug des Manlius gegen die Galater, Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung 22, 1-51.*

- Kühne, H. 1969: Die Bestattungen der hellenistischen bis spätkaiserzeitlichen Periode, In: Bogazköy IV, Funde aus den Grabungen 1967 und 1968, 35-45.*

- Künzl, E. 1971: Die Kelten des Epigonos von Pergamon, Würzburg.*

- Laubscher, H.P. 1987: Ein ptolemaisches Gallierdenkmal, Antike Kunst 30, 131-154.*

- Lenz, D. 1998: Ein Gallier unter den Gefährten des Odysseus, Istanbuler Mitteilungen 48, 237-248.*

- Leyenaar-Plaisier, P. 1979: Les terres cuites Grecques et Romaines, Leiden.*

- Lullies, R. 1964: Griechische Plastik, Vasen und Kleinkunst, Ausstellung Kassel: Leihgaben aus Privatbesitz, Ausstellung vom 27. Mai bis 27. September 1964, Kassel.*

- Maier, F. 1963: Bemerkungen zur sogenannten Galatischen Keramik von Bogazköy, Jahrbuch des deutschen archeologischen Instituts 78, 218-255.*

- 1973: Keltische Altertümer in Griechenland, *Germania* 51, 459-477.

MAMA- Monumenta Asiae Minoris Antiqua.

Marcadé, J. 1969: Au Musée de Délos, Étude sur la sculpture hellénistique en ronde bosse découverte dans l'île, Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome, 371-373.

Masson, O. 1982: Quelques noms celtes en Grece en Asie Mineure, Etudes Celtiques 19, 129-135.

Masson 1986: Thraces et Celtes en Asie Mineure, Epigraphica Anatolica 7, 1-4.

Mendel, G. 1909: Figurines de terre cuite du Musée de Constantinople, Paris.

Megaw, J. V. S. 1968: Two finds of the Celtic iron age from Dodona, in: Liber Josepho Kostrzewski octogenario a veneratoribus dictatus, Warszawa, 185-193.

Mitchell, S. 1993: Anatolia. Land, men and gods in Asia Minor, I-II, Oxford 1993.

Molard-Besques, S. 1963: Figurines et reliefs en terre-cuite grecs et romains II-Myrina, Paris.

Mordtmann, J. 1874: Marmora Ancyrana, Berlin.

Müller-Karpe, A. 1988: Neue galatistische Funde aus Anatolien, Istanbuler Mitteilungen 38. 189-199.

Nachtergaele, G. 1977: Les Galates en Grèce et les Sitéria des Delphes, Academie Royale de Belgique, Mémoires de la Classe de Lettres, coll. in 8°, 2e série, t. LIII, fasc. 1, Bruxelles, pp. 15-93.

Oberleitner, W. 1981: Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen Wien 77, 57-104.

OGIS- Orientis Graeci inscriptiones selectae.

von der Osten, H. H. 1937: The Alishar Hüyük. Seasons of 1930-32 II, Oriental Institute Publications XXIX, Chicago.

Özgan, R. 1981: Bemerkungen zum grossen Gallieranathem, Archäologischer Anzeiger, 489-510.

Özsait, M. - Özsait, N. 2003: La céramique dite galate du bassin de Kizirilmak, Acta Anatolica Antiqua 11 2003, 329-342.

Pagenstecher, R. 1909: Die calenische Reliefkeramik, Berlin.

Palma, B. 1981: Il piccolo donario pergameno, Xenia: semestrale antichita 1, 45-84.

Paul, E. 1959: Antike Welt in Ton, griechische und römische Terrakoten des archäologischen Institutes in Leipzig, Leipzig.

Pauly-Wissowa, 1910: Real-encyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft VII, Stuttgart.

Perrot, G. 1867: De Galatia provincia Romana, Paris.

Perrot, G.- Guillaume, E.- Delbet, J. 1872 : Exploration archéologique de la Galatie et de la Bithynie d'une partie de la Mysie de la Cappadoce et du Pont exécutée en 1861, Paris.

Peschel, K. 1971: Höhensiedlungen der Spätlatenezeit in Mitteldeutschland, Archeologické rozhledy 23. 470-485.

-1972: Fibeln mit Spiralfuss, Zeitschrift für Archäologie 6. 1-42.

Pieta, K. 1971: Die Höhensiedlung der Púchover Gruppe bei Liptovská Mara, Archeologické rozhledy 23. 326-334.

Pink, K. 1939: Die Münzprägung der Kelten und ihrer Nachbarn, Budapest.

PIR- Prosopographia Imperii Romani.

Pochmarski, E. 1974: E. Künzl, Die Kelten des Epigonos von Pergamon, Würzburg 1971, Gymnasium 81, 338-340.

Polenz, H. 1978: Gedanken zu einer Fibel vom Mittellatenseschema aus Kayseri in Anatolien, Bonner Jahrbücher 178, 181-213.

Polito, E. 1999: I galati vinti, Il trionfo sui barbari da Pergamo a Roma, Milano.

Pomtow, H. 1899: Beiträge zur Topographie von Delphi, Berlin.

Pottier, E.- Reinach, S. 1887: La nécropole de Myrina, Paris.

Princes Celtes 1988: Princes Celtes et la Méditerranée, Actes du colloque Paris, Louvre.

Ramsay, W.M. 1897: Impressions of Turkey during Twelve Years' Wandering. New York.

-1900: Historical commentary on the Epistle to the Galatians. Historical introduction. New York.

RECAM II-Mitchell, S. 1982: Regional epigraphic catalogues of Asia Minor, II, The inscriptions of North Galatia, Oxford.

Reinach, S. 1889: Les gaulois dans l'art antique et le aureophage de la bigne Ammendois. Paris.

Ridgway, B. S. 1990: Hellenistic sculpture I: the styles of ca. 331-200 B.C., Bristol.

- 2000: Hellenistic sculpture II: the styles of ca. 200-100 B.C., Wisconsin.

SGDI – Sammlung griechischer Dialektinschriften.

Schaaf, U. 1970: Eine Mittellatene Fibel aus Kleinasien, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 17. 297-300.

-1972: Ein keltischer Hohlbuckelring aus Kleinasien, Germania 50. 94-97.

-1974: Keltische Eisenhelme aus vorrömischer Zeit, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 21, 149-204.

- 1985: Kleine Mitteilungen, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 32, 735-736.

Schirmer, W. 1969: Die Bebauung am unteren Büyükkale-Nordwesthang in Bogazköy, Bogazköy-Hattusa 6. 81 Wissenschaftliche Veröffentlichungen der Deutschen Orient-Gesellschaft, Berlin.

Schmidt, K. H. 1957: Komposition in gallischen Personennamen, Zeitschrift für celtische Philologie 26, 33-301.

- 1994: Galatische sprachreste, in: Schwertheim, E. (Hrsg.), Forschungen in Galatien, Bonn, 15-28.

Schober, A. 1938: Epigonos von Pergamon und die frühpergamenische Kunst, Jahrbuch des deutschen archäologischen Instituts 53, 126-149.

Stähelin, F. 1907: Geschichte der kleinasiatischen Galater. Leipzig.

Sterret, J. R. S. 1888: An Epigraphical Journey in Asia Minor, Boston.

Stöckli, W. 1974: Bemerkungen zur räumlichen und zeitlichen Gruppierung der Funde im Oppidum von Manching, Germania 52. 368-385.

Strobel, K. 1994: Galatien und seine Grenzregionen, in: Schwertheim, E. (Hrsg.), Forschungen in Galatien, Bonn, 29-65.

- 1996: Die Galater. Geschichte und Eigenart der keltischen Staatenbildung auf dem Boden des hellenistischen Kleinasien I, Berlin.
- 2002: Die Staatenbildung bei den kleinasiatischen Galatern. Politisch-historische und kulturelle Prozesse im hellenistischen Kleinasien, in: Blum, H. et al. (eds.), Brückenland Anatolien?. Tübingen, 231-293.
- 2005: Celts in Asia Minor after the coming of the Galatians. In: The Black Sea Area and its Relationship with ancient central and eastern Europe, Prague. 33.
- 2006: Galatien, die Galater und Poleis der Galater. Historische Identität und ethnische Tradition, Eirene XLII, 89-123.

Strobel, K.-Gerber, Ch. 2000: Tavium (Büyüknefes, Provinz Yozgat)-Ein regionales Zentrum Anatoliens, Bericht über den Stand der Forschungen nach den ersten drei Kampagnen. Istanbuler Mitteilungen 50, 165-215.

Strobel – Gerber 2003: Tavium (Büyüknefes, Provinz Yozgat) – Bericht über die Kampagnen 2000-2002, Istanbuler Mitteilungen 53, 131-195.

Strubbe, J. 1978: Les noms personnels dans Aemo 7 (1983) et les noms celtiques dans les inscriptions grecques de Pessinote (avec quelques inédits), Beiträge zur Namenforschung 13, 361-381.

Süssenbach, U. 1971: Der Frühhellenismus im griechischen Kampf-Relief, Versuch einer Rekonstruktion der Stilentwicklung vom Mausoleum von Halikarnassos bis zum Grossen Altarfries von Pergamon, Abhandlungen zur Kunst-, Musik- und Literaturwissenschaft 105, Bonn.

Szabó, M. 1968: Zur Frage des keltischen Fundes von Isthmia, Acta antiqua academiae scientiarum Hungaricae 16, 173-7.

- 1971: Une fibule celtique à Délos, Bulletin de correspondance Hellénique 95, 503-514.

Šukin M. B.- Pavličenko, N. A. 2005: Celts in Panticapaeum. In: The Black Sea Area and its Relationship with ancient central and eastern Europe, Prague. 32-33.

Thomas, E. 1976: Mythos und Geschichte: Untersuchungen zum historischen Gehalt griechischer Mythendarstellungen, Köln a. R.

Thompson, H. A. 1934: Two Centuries of Hellenistic Pottery, Hesperia 3, 311-476.

TIByz-Tabula Imperii Byzantini.

Todorović, J. 1968: Kelti u jugoistočnoj Evropi, Beograd.

-1974: Skordisci-Istoria i kultura, Novi Sad-Beograd.

Tomaschitz, K. 2002: Die Wanderungen der Kelten in der antiken literarischen Überlieferung, Wien.

Török, L. 1994: Hellenistic and roman terracottas from Egypt, Rome.

Waagé, F.O. 1948: Hellenistic and Roman tableware of North Syria, In: Antioch-on-the-Orontes IV/1, Princeton, 1-60.

Waelkens, M. 1977: Phrygian votive and tombstones as sources of the social and economic life in roman antiquity, Ancient Society 8, 277-315.

Waldhauser, J. 1978 (Hrsg.): Das keltische Gräberfeld bei Jenišův Újezd in Böhmen, Teplice.

-1996: Keltové na Jizeře a v Českém Ráji, Praha-Mladá Boleslav.

-2001: Encyklopedie Keltů v Čechách, Praha.

Weissgerber, L. 1931: Galatische Sprachreste, in: Natalicum. Festschrift J. Geffcken, Heidelberg, 151-175.

Wenning, R. 1978: Die Galateranatheme Attalos I, Pergamenische Forschungen 4, 1-68.

Wiegand, Th.- Schrader, H. 1904: Priene. Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895-1898, Berlin.

Winter, F. 1903: Die antiken Terrakotten im Auftrag des Archäologischen Instituts des Deutschen Reichs- Die Typen der figürlichen Terrakotten II, Berlin-Stuttgart.

-1908: Die Skulpturen mit Ausnahme der Altarreliefs, Altertümer von Pergamon VII, Berlin.

Wozniak, Z. 1976: Die östliche Randzone der Latenekultur, Germania 54. 382- 402.

Zahn, R. 1907: Archeologischer Anzeiger, 225-256.

Zápotocký, M. 1969: K významu Labe jako spojovací a dopravní cesty, Památky archeologické 60, 277-366.

Zavřel, P. 1993: Současný stav znalostí o pravěku území města České Budějovice, Jihočeský sborník historický 42, 3-29.

Zgusta, L. 1964: Kleinasiatische Personennamen, Heidelberg.

- 1970: Neue Beiträge zur kleinasiatischen Anthroponymie, Dissertationes orientales 24. Prag.

Zoroglu, L. 1986: Kizilirmak Havzasi Kaplarimin biçim ve süs gelişimine örnekler. Türk Tarih Kongresi IX (1986), 459-489.

Zürn, H. 1964: Eine hallstattzeitliche Stele von Hirschlanden Kr. Leonberg, Germania 42, 27-36.

Zwintscher, B. A. 1891-2: De galatarum tetrarchis et Amynta rege quaestiones, Leipzig.

Arrianos anab. – Flavios Arrianos, Alexandrou anabasis

Appianos b.c. – Appianos, Bella civilia

App. Mithr. - Appianos, Mithridateios

Basil Eun.- Basilius, Adversus Eunomium

Basil. epist. – Basilius, Epistulae

Caesar bell. civ. –Gaius Iulius Caesar, Commentariorum libri tres de Bello civili

Caesar bell. Gall.- Gaius Iulius Caesar, Commentarii de Bello Gallico

Cassius Dio – Cassius Dio, Historia romana

Cicero ad Att. – Marcus Tullius Cicero, Epistulae ad Atticum

Cicero de domo – Marcus Tullius Cicero, De domo sua ad pontifices

Cicero de harusp. resp. – Marcus Tullius Cicero, De haruspicum responsis

Cicero pro Deiot. – Marcus Tullius Cicero, Pro rege Deiotaro

Cicero epist. – Marcus Tullius Cicero, Epistulae ad familiares

Curtius Rufus - Quintus Curtius Rufus, Historiae Alexandri Magni

Diodoros – Diodoros Siculus, Bibliotheca historica

Gaius Inst. – Gaius, Institutiones iuris civilis commentarii quatuor

Hieronymus comm. in ep. ad Galat. – Hieronymus, Commentarii in ep. ad Galatas

Livius – Titus Livius, Ab urbe condita

Memnon – Memnon, Historie Herakleie pontské, dochováno v: Photius, Myriobiblon
(Bibliotheca)

Pausanias – Pausanias Periégétés, Helládos Periégésis

Plinius nat. hist. – Gaius Plinius Secundus, Naturalis historia

Plut. mor.- Plutarchos, Moralia

Plut. mul. virt.- Plutarchos, De mulierum virtutibus

Polybios- Polybios, Historiai

Strabon – Strabon, Geographika

Tab. Peut. – Tabula Peutingeriana

Velleius Paterculus- Velleius Paterculus, Historia Romana

Xenofón – Xenofón, Hellénika (Historia Graeca)

Seznam vyobrazení

- Obr. 1. Nálezy keltské provenience v jihovýchodní Evropě (*podle: Maier 1973*).
- Obr. 2. Malá Asie s vyznačením jednotlivých oblastí (*podle: DFG-projekt, Epigraphische Datenbank zum Antiken Kleinasien*).
- Obr. 3. Vnitřní členění Galatie a hraniční oblasti (*podle: Pauly-Wissowa 1910*).
- Obr. 4. Galatie v římském období (*podle: DFG-projekt, Epigraphische Datenbank zum Antiken Kleinasien*).
- Obr. 5. Galatská aristokracie v 1. stol. př. Kr. (*podle: Stähelin 1907, upraveno autorem*).
- Obr. 6. Spony středolátéské konstrukce: 1-2 Andirin; 3 okolí Ankary; 4-5 Bogazköy; 6 Kahramanmaraş (*podle: Boehmer 1972; Polenz 1978; Müller-Karpe 1988*).
- Obr. 7. Spony středolátéské konstrukce: 1 Karaca Köyü; 2-4 Kayseri; 5 Kussaray (*podle: Polenz 1978; Müller-Karpe 1988*).
- Obr. 8. Spony středolátéské konstrukce: 1 Mersin; 2 Pazarcik; 3 Priene; 4 Tufanbeyli-Sar; 5 západní část Malé Asie (*podle: Polenz 1978; Müller-Karpe 1988*).
- Obr. 9. Spony středolátéské konstrukce: 1-2 Malá Asie; 3-4 neznámá lokalita (*podle: Polenz 1978; Schaaf 1985*).
- Obr. 10. Nákrčníky a náramky: 1 Bolu; 2 Isparta; 3 neznámá lokalita (*podle: Firatli 1965; Schaaf 1985; Müller-Karpe 1988*).
- Obr. 11. Nánožníky: 1. Finike (*podle Schaaf 1972*).
- Obr. 12. Rozšíření spon středolátéské konstrukce, náramků, nákrčníků a kruhů v Malé Asii (*podle: Müller-Karpe 1988*).
- Obr. 13. Skleněné kroužky a prsteny: 1-4 Bogazköy (*podle: Boehmer 1972*).
- Obr. 14. Zbraně a nástroje: 1-4 Bogazköy (*podle: Kühne 1969; Boehmer 1972; Schirmer 1969*).
- Obr. 15. Tetradrachmy galatského tetrarchy Amynty (36-25 př. Kr.) ražené v Side.
- Obr. 16. Galatské ražby: 1. Pessinus, 1. stol. př. Kr.; 2-3 Ankyra, císařské ražby.
- Obr. 17. Galatské císařské ražby: 1-2 Tavium; 3 Pessinus. Ostatní mince: 4. Bogazköy (*podle: Bittel 1969*).
- Obr. 18. Rozšíření tzv. galatské keramiky: 1 Alaca Höyük; 2 Alisar; 3 Bogazköy; 4 Büyük Nefezköy-Tavium; 5 Gordion; 6 Kirsehir-Hüyük; 7 Pazarli (*podle: Maier 1963*).
- Obr. 19. Základní formy tzv. galatské keramiky: 1-8 Bogazköy (*podle: Maier 1963*).

- Obr. 20. Základní formy tzv. galatské keramiky: 1-11 Bogazköy (*podle: Maier 1963*).
- Obr. 21. Tzv. galatská keramika: 1-9, 11-18 Bogazköy; 10. Büyük Nefezköy-Tavium (*podle: Maier 1963*).
- Obr. 22. Tzv. galatská keramika: 1-9 Bogazköy (*podle: Maier 1963*).
- Obr. 23. Tzv. galatská keramika: 1-9 Bogazköy (*podle: Maier 1963*).
- Obr. 24. Tzv. galatská keramika: 1. Büyük Nefezköy-Tavium; 2-14 Bogazköy (*podle: Maier 1963*).
- Obr. 25. Tzv. galatská keramika: 1-2 Bogazköy (*podle: Maier 1963*).
- Obr. 26. Tzv. galatská keramika: 1 Bogazköy; 2-3 Alisar (*podle: Maier 1963*).
- Obr. 27. Základní výzdobné prvky na tzv. galatské keramice: 1-24 Bogazköy (*podle: Maier 1963*).
- Obr. 28. Pergamon: 1 chrámový okrsek Athény Polias Nikephoros (*podle: Wenning 1978*); 2 hypotetická rekonstrukce báze se sochami a dedikací Attala I. (*podle: Kunzl 1971*).
- Obr. 29. Pergamský Velký věnný dar: 1 tzv. umírající Gal (*podle: Wenning 1978*).
- Obr. 30. Pergamský Velký věnný dar: 1 tzv. Gal zabíjející svou ženu-skupina Ludovisi (*podle: Wenning 1978*).
- Obr. 31. Sochy příbuzné dílům Velkého věnného daru: 1 hlava Kelta ve Vatikánském muzeu (*podle: Wenning 1978*); 2 hlava Kelta v Museo delle Terme (*podle: Özgan 1981*).
- Obr. 32. Sochy příbuzné dílům Velkého věnného daru: 1 tzv. Drážďanské torzo (*podle: Wenning 1978*).
- Obr. 33. Sochy Malého věnného daru: 1 umírající Gal (*podle: Ridgway 1990*); 2 mrtvý Gal (*podle: Lenz 1998*).
- Obr. 34. Sochy Malého věnného daru: 1 mladý galský bojovník (*podle: Ridgway 1990*); 2 vousatý galský bojovník (*podle: Andrae 2001*).
- Obr. 35. Sochy Malého věnného daru: 1 mladý klečící galský bojovník (*podle: Andrae 2001*); 2 mrtvá Amazonka (*podle: Ridgway 1990*).
- Obr. 36. Délos: 1 Jižní stoa s vyznačením galatského monumentu; 2 mladý galský bojovník (*podle: Ridgway 1990*).
- Obr. 37. Efes: 1 skupina Oslepení Polyféma; 2 mrtvý bojovník ze skupiny (*podle: Lenz 1998*).
- Obr. 38. Pergamon, skupina Osvobození Prométhea: 1 Prométheus; 2 Hérakles; 3 Kaukasos; 4 rekonstrukce skupiny (*podle: Hintzen-Bohlen 1990*).

- Obr. 39. Efes, reliéf s galatomachií: 1a celkový pohled; 1b detail hlavní části výjevu (*podle: Ridgway 2000*).
- Obr. 40. Pergamon, chrámový okrsek Athény Polias Nikephoros: 1-3 zobrazení keltských zbraní na balustrádě stoy (*podle: Polenz 1978*).
- Obr. 41. Některé další příklady sochařských zobrazení barbarů: 1 tzv. hlava Kelta z Gízy; 2 hlava barbara, Londýn; 3 skupina dvou galatských bojovníků, Řím; 4 hlava barbara, Leiden; 5 hlava barbara, Petrohrad; 6 hlava Gala, Délos (*podle: Wenning 1978*).
- Obr. 42. Zobrazení keltských bojovníků v terakotě: 1-2 Myrina (*podle: Bienkowski 1928*).
- Obr. 43. Zobrazení keltských bojovníků v terakotě: 1 Myrina; 2 Pergamon (*podle: Bienkowski 1928*).
- Obr. 44. Helénistická terakota: 1 Kýmé; 2 Smyrna (*podle: Bienkowski 1928*).
- Obr. 45. Helénistická terakota: 1-2 Smyrna (*podle: Bienkowski 1928*).
- Obr. 46. Helénistická terakota: 1 Tarsos; 2 Myrina; 3 Smyrna (*podle: Bienkowski 1928*).
- Obr. 47. Helénistická terakota: 1-2 Myrina (*podle: Bienkowski 1928*).
- Obr. 48. Příklady zobrazení nekeltských jedinců se zbrojí keltského charakteru: 1 Myrina; 2 kalénská číše uložená v Bonnu; 3 Malá Asie (*podle: Bienkowski 1928; Paul 1959*).
- Obr. 49. Příklady terakot z Egypta, zobrazujících nekeltské jedince se zbrojí keltského charakteru: 1 stojící Bes; 2 Eros jako bojovník; 3 nubijský válečník (*podle: Török 1994*).
- Obr. 50. Příklady zobrazení nekeltských jedinců se zbrojí keltského charakteru: 1-4 Kerč (*podle: Winter 1903*) a zobrazení jezdců s „keltskými“ atributy: 5 El-Bi'ne; 6 Foinikie (*podle: Bienkowski 1928*).
- Obr. 51. Helénistická terakota: 1 Kypr; 2 Rhodos; 3-5 Egypt (*podle: Bienkowski 1928*).
- Obr. 52. Helénistická terakota: 1 Alexandria; 2 Fajjúm (*podle: Bienkowski 1928*).
- Obr. 53. Toreutika: 1 Pergamon; 2-3 Vele Ledine (*podle: Polenz 1978*).
- Obr. 54. Bolu: 1 západní mohyla; 2 východní mohyla (*podle: Firatli 1965*).
- Obr. 55. Bolu, východní mohyla: 1a-b řezy a půdorys pohřební komory; 1c-d detaily pohřební komory (*podle: Firatli 1965*).
- Obr. 56. Bolu, inventář pohřbu v západní mohyle: 1-2 stříbrné nádoby; 3 bronzové udidlo; 4zlatý kroužek; 5-7 zlaté nákrčníky a náramky (*podle: Firatli 1965*).
- Obr. 57. Bolu, inventář pohřbu v západní mohyle: 1a zlatá opasková zápona; 1b kresba výzdobných motivů zápony (*podle: Firatli 1965*).

- Obr. 58. Karalar: 1 plán lokality s mohylami A, B a C; 2a-b řez a půdorys pohřební komory mohyly A (*podle: Arik 1935*).
- Obr. 59. Karalar: 1 detail a půdorys pohřební komory mohyly B; 2 půdorys a řez pohřební komorou mohyly C (*podle: Arik 1935*).
- Obr. 60. Karalar, mohyla C: 1a pohled na mohylu během výzkumu; 1b dromos a vnější pohled na menší kupoli; 1c interiér velké kupole; 1d interiér menší kupole (*podle: Arik 1935*).
- Obr. 61. Karalar: 1a-b kamenná deska s nápisem z mohyly B a jeho přepis (*podle: Coupry 1935*).
- Obr. 62. Bogazköy, keramický inventář z hrobu č. 12: 1 keramika skupiny Lagynos; 2 keramika typu megarské číše se zjednodušenou schematizovanou výzdobou (*podle: Kühne 1969*).

Abstrakt

Tato disertační práce se souhrnně zabývá problematikou keltských (galatských) kmenů na území Malé Asie. Její jednotlivé části se zaměřují zejména na následující témata:

1. Historie keltských kmenů na území Malé Asie; zprávy antických autorů, vztahující se ke Keltům (Galatům); pronikání Keltů na Balkánský poloostrov a do Řecka; vznik galatského státu; boje mezi helénistickými panovníky a Galaty; otázky kultu, společnosti a politického uspořádání; městská centra Galatů; zánik galatského panství a asimilace Galatů.
2. Archeologické doklady přítomnosti keltských/galatských kmenů ve střední Anatolii; jednotlivé typy archeologických nálezů.
3. Reflexe přítomnosti keltských/galatských kmenů a s nimi spojených historických událostí v helénistickém figurálním umění; sochařství, toreutika, terakota.
4. Vyhodnocení a interpretace.

Keltské kmeny se začaly na Balkánském poloostrově objevovat již v poslední třetině 4. stol. a v raném 3. stol. př. Kr. a mezi lety 279 až 277 př. Kr. zde dokonce vznikl keltský státní útvar s hlavním městem Tylis (Tylisské království). Současně pronikli Keltové do Řecka, kde se v roce 278 př. Kr. neblaze proslavili v souvislosti s ohrožením posvátného okrsku v Delfách. Po této události se část keltských družin posunula v reakci na vyzvání bithýnského panovníka Nikoméda směrem k Hellespontu, poněvadž Níkomédés zamýšlel využít jejich služeb ve svých dynastických sporech. Keltská přítomnost na území Malé Asie však znamenala trvalou hrozbu pro toto území.

V roce 275/4 př. Kr. nebo o málo později byli Keltové poraženi Antiochem I., který byl v této souvislosti maloasijskými řeky označován jako „Sotér“ (spasitel). Ačkoli Galatům byla vykázána sídla v severovýchodní Frýgii, přesto však jejich tlupy nadále ohrožovaly okolní kmeny svými nájezdy. Galatové byli sice poraženi ve dvou bitvách (230 a 228 př. Kr.) Attalem I., avšak nové boje se rozhořely opět za Eumena II. Až teprve po těchto bojích dochází k utlumení galatských nájezdů.

Galatie byla rozdělena na tři kmenové oblasti a každá z nich byla dále členěna na čtyři tetrarchie, spravované tetrarchou s vojenskými a soudními pravomocemi. V šedesátých letech př. Kr. jeden z nich, Deiotaros, získal královský titul a to za vojenské služby, které prokázal Pompeiovi, bojujícímu s Mithridatem. Galatie se stala římskou provincií v roce 25 př. Kr.

Obyvatelstvo smíšené s lokální populací se zabývalo především zemědělstvím a pastevectvím, galatské oddíly se též často účastnily vojenské služby v armádách helénistických a římských panovníků. Hlavními urbánními centry v Galatii byla města Pessinus, Ankyra a Tavium. Oblast Galatie si uchovala některé specifické keltské rysy, jako např. jazyk, až do římského císařského období.

Další část práce se vztahuje k archeologickým nálezům v oblasti Galatie a v sousedních regionech, které jsou dávány do souvislosti s přítomností keltských (galatských) kmenů. Množství těchto nálezů je nesrovnatelně vyšší než je tomu např. v Řecku a lze je rozdělit do několika skupin. Nejdůležitější skupinu tvoří spony středolaténské konstrukce. Objevují se nejen ve střední Anatolii (Ankara, Bogazköy), ale také na dalších místech Malé Asie, což znamená, že jejich výskyt se neomezuje pouze na oblasti s osídlením keltských kmenů. Další skupina archeologických nálezů je reprezentována nákrčníky, nánožníky nebo náramky. Ty však nejsou ani zdaleka natolik rozšířené jako spony, přesto jsou známy z několika významných lokalit. Je však zajímavé, že se narozdíl od spon středolaténské konstrukce neobjevují ve střední Anatolii.

Následující část práce je věnována velmi významnému fenoménu, a sice zobrazování příslušníků keltského etnika nebo různých scén s „keltskou tematikou“ v helénistické sochařství a architektuře. Mezi nejdůležitější výjevy náleží práce pergamské školy znázorňující keltské bojovníky nebo militaria keltského původu, apod. Do této skupiny náleží též obdobná zobrazení v terakotě nebo toreutice.

Závěr práce obsahuje celkové vyhodnocení všech řešených problémů, stejně jako pokus o interpretaci jednotlivých dílčích jevů, spojených s fenoménem přítomnosti keltských (galatských) kmenů v prostředí zcela jiné civilizační úrovně. V jednotlivých kapitolách práce jsou zařazovány přehledné katalogy příslušných nálezových skupin, které jsou pojednávány a interpretovány též ve vztahu k analogickým exemplářům evropské laténské kultury.

Abstract

This thesis contains the following basic aspects of Celtic/Galatean penetration and presence in Anatolia (central Turkey).

1. Historical background and survey; records of the ancient authors concerning the Celts and Galatians; Celtic penetration through the Balkans and Greece to Galatia; the establishment of the Galatian state; the struggle between the Hellenistic kings and the Galatians; questions of cult, society, policy and urban living and the decline of the Galatian tribes in Anatolia.
2. The archaeological evidence for a Celtic/Galatian presence in Turkey in general and in central Anatolia in particular; groups of monuments and archaeological material.
3. Reflections of the historical events in the figurative art of Antiquity; sculpture; toreutics; terracotta.
4. Evaluation and interpretation.

Having left Central Europe, the Celts passed through the Balkans in the fourth and early third century BC and established here between 279 and 277 BC a Celtic state called the Tylis Kingdom. Contemporaneously they entered Greece, where they and their chieftain Brennos were infamous as the bands, endangering the sacred area of Delphi in 278 BC. After this incident a part of the Celts moved on to the Hellespont, reacting to the invitation of Hellenistic Bithynian ruler Nikomedes to assist him by struggle of political dominancy. This invitation, however, created a permanent danger to the surrounding regions. The Celts were defeated in 275/4 BC by Antiochos I, who was thenceforth known among the Greeks of Asia Minor by the epithet “Soter” (the Saviour). Although they were settled in north-east Phrygia, their tribes nevertheless continued to endanger the local population. They were defeated again in two battles (230 and 228 BC) by Attalos I., but Eumenes II found new conflicts with the Galatians necessary.

The Galatian area was divided into three tribal provinces, each of which was divided into four districts (tetrarchies) ruled by a chieftain (tetrarch) with military and judicial authority. In the 60s BC one of them, Deiotarus, became a king, in reward for the military assistance he had given to Pompey against Mithridates. Galatia became a Roman province in 25 BC. The Galatians, intermingled with the local population, were engaged in agriculture and pasturage, but were also known for their military service in the armies of the Hellenistic

and Roman rulers. Pessinus, Ankyra and Tavium were municipal Galatian centres of greater importance. Galatia retained its certain Celtic features (language) until the Imperial Roman period.

The next section of the thesis deals with archaeological evidence for a Celtic/Galatian presence, as they relate to Galatia itself and its neighbouring areas. The number and character of finds of Celtic provenience is incomparably higher than in the Greece, and the groups of archaeological material found here are more varied. In addition to the find types known from Greece, e.g. the brooches, others are also to be found. The brooches of the middle La Tène schema are part of the most important group of archaeological material of Celtic provenience. Further examples are known not only from Central Anatolia, where they are found near Ankara or Boghazkoy, but also from other sites across Turkey. There are also other pieces for which an exact knowledge of site of origin is lacking. These examples of common functional dress decoration show that their occurrence is not connected only with places of Celtic settlement concentration, but that they may also have been objects of exchange. Another important material group comprises torcs or rings. These do not appear as frequently as the aforementioned types, but are known from several important sites. It is interesting that there is a dearth of occurrence for this type in the central Galatian area, in the contrast to the brooches.

The importance of a new phenomenon must also be emphasised: the existence of Hellenistic sculptural expression with Celtic themes. The appearance of Celtic themes in Hellenistic, especially Pergamene, sculpture may be considered a phenomenon of prime importance. Depictions of warriors are known, e.g. the famous dying Gaul, as are numerous weapons (shields, helmets), in Hellenistic sculptural or architectural pieces, mostly linked to the Pergamene school. This group of depictions also includes some terracottas and metalwork.

The final part of the thesis presents an overall evaluation of the problem areas examined, and an attempt to outline the character and specific features of the phenomenon of Celtic presence in an utterly different world. The thesis includes a complete catalogue of the archaeological groups described, together with an attempt at an evaluation and interpretation of such groups and their dating in relation to the known data from Europe.